

VIGILIA

1936 KARÁCSONY ÜNNEPE

IV. KÖTET

TARTALOM:

HÓMAN BÁLINT: Kultúrpolitikai feladatok

RÓNAY GYÖRGY: Eső

VIDA IMRE: A mai magyar katolikus ifjúság
feladatai

HENRIETTE CHARASSON: Rózsafüzérrel
a földalattiban

DALLOS SÁNDOR: Betlehemesek

HEINRICH LERSCH: Vasárnap

GERENCSÉR ISTVÁN: A népi gondolat
bölcselete

HARSÁNYI LAJOS: Vörös malom

STANISLAS FUMET: A szenvedés értelme

FARKAS SZILÁRD: Szerelmes ének...

PAUL CLAUDEL: A prágai gyermek Jézus
Ifj. DEMÉNY JÁNOS: Palestrina és Bach

KERÉNYI OLAF O. S. B.: Pannonhalmi
Szent Mór

BÉKÉS GELLÉRT O. S. B.: Versek

GONZAGUE DE RAYNOLD: Oliveira
Salazar

P. TAKÁCS INCE O.F.M.: Szent Bonaventura
misztikai szelleme

SZIRMAI BORBÁLA: Asszonyok dala Szűz
Máriához

RÓNAY GYÖRGY: Szűzek koszorúja

P. ÈLISÉE DE LA NATIVITÉ O. C. D.:
Valódi misztikus volt-e Ibn Arabi

HARANGI LÁSZLÓ naplója

SZERB ANTAL: Ipolyi Arnold Magyar
Mythológiája

P. RAOUL PLUS S. J.: Consummata

SZERKESZTIK:

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

Szerkesztik:

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik évente négyszer kb. 640 oldal terjedelemben.

Előfizetési ára egy évre belföldön 6 pengő, Romániában 250 lei, Csehszlovákiában 42 ck, egyéb külföldön 7 pengő. — Egyes szám ára 2 pengő.

Felelős szerkesztő:

BALLA BORISZ

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 30. szám.

Telefonszám: 1-374-46.

Csekk számla száma: 20.668.

A VIGILIA következő kötete 1937 Húsvét ünnepének vigiliájára jelenik meg.

Felelős kiadó és laptulajdonos:

Dr. POSSONYI LÁSZLÓ

A VIGILIA kapható minden nagyobb könyvesboltban. Főbizományosok a SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT könyvesboltjai Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2. — Szeged, Károlyi-utca 10. — Pécs, Széchenyi-tér 18. — Debrecen, Szent Anna-utca 10—12. — Győr, Deák Ferenc-utca 2. — Cegléd, Rákóczi-út 2. — Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-út 22. szám

U J K O R

A K T I V, K A T O L I K U S O R G A N U M

Szerkesztik és kiadják:

ARADI ZSOLT, BÉRY LÁSZLÓ, GRÓF BATTHYÁNY JÓZSEF

Megjelenik minden csütörtökön.

Előfizetési ár: Egy évre 8 pengő, félévre 4 pengő, negyedévre 2 pengő.

Külföldre egy évre 10 pengő.

Belföldre egyes szám ára 40 fillér.

Postatakarék csekk számla: 21.831.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII., Szentkirályi-utca 30.

Telefonszám: 1-374-46.

Műtatványszámot ingyen küld a kiadóhivatal.

Mindenütt kapható.

Együttes előfizetés a Vigiliával.

A VIGILIA

küzdelmes két évének záróköve ez a kötet, melyet most karácsonykor teszünk le olvasóink, előfizetőink, barátaink asztalára. Büszkéké vagyunk ezekre a harcokra és ezekre a küzdelmekre, mert a fiatal magyar katolikus irodalom ezekben a küzdelmekben tett tanubizonyságot arról, hogy életképes. Nem a Vigilia legbensőbb munkatársairól, hanem arról a sok-sok barátról és érdeklődőről van szó, akik levelek ezreivel keresték fel a Vigiliát, bizonyítva, hogy van szellemi érdeklődés Magyarországon. A Vigilia úgyszólván a semmiből indult — és ma egyik legelőkelőbb helyet foglalja el. Minek köszönheti ezt? Annak, hogy vannak még Magyarországon lelkesedni tudó emberek. Nem győzzük eléggé hangsúlyozni ennek fontosságát, mert úgy látjuk, hogy az utóbbi időben a kiábrándulás vett erőt a magyar fiatalság széles rétegein. Kiábrándulás, a sikertelenség, a meghirdetett ideálok be nem válása, akciók meghiusulása és sok-sok más miatt. De vannak mindenütt kisebb és nagyobb csoportok, melyek tudják, hogy a szent lelkesedést semmiféle hatalom ki nem írhatja lelkükből. Nem a magunk és nem a hétköznapiok ügyéért, hanem az Isten országáért és Magyarországért dolgozunk. A Vigilia küzdelmes két évének ez a megállapítás egyik legszebb, legmaradandóbb emléke. Visszaemlékszünk arra a hatalmas reprezentatív estre, melyet a Vigilia számára rendezett a Székesfővárosi Népművelési Bizottság. Zsúfolva volt a Zeneakadémia nagyterme és több mint ezerkétszáz embert kellett elküldeni jegy nélkül. Visszagondolunk azokra a műsorszámokra, amelyek a közönség legkülönbözőbb rétegeihez szóltak, egységbe foglalva tudományt, művészetet, magyarságot, vallásos érzést abba a szintézisbe, ahogy korunk harmóniára törekvő embere megkívánja. Ezt a harmóniát akarja szolgálni a Vigilia és ehhez kérjük a harmadik évben olvasóink, barátaink, előfizetőink további támogatását. Felhívjuk a figyelmet még arra a páratlanul nagy áldozatra is, amelyet a Vigilia az által hoz, hogy kitűzte az 1500 pengős regény- és 250 pengős novella-pályázatot. A Vigilia regénydíjai emlékeztetésekre lesznek az országban. Erre vonatkozó hirdetéseinket teljes egészében közöljük e kötetben is.

A „VIGILIA” 1500 P-ös regény- és 250 P-ös elbeszélés-pályázata

A VIGILIA pályázatot hirdet katolikus regényre
és elbeszélésre.

I. A regény-pályázat:

1. A katolikus regény meghatározás a legtágabb értelemben veendő. A Vigilia hangsúlyozni kívánja, hogy *nem apologetikus és morális célzatú regényre gondol*. A katolikus, vagyis egyetemes világnézetén túl, mind témában, mind kidolgozásban a legteljesebb szabadságot adja a pályázóknak. A regény terjedelme azonban 250 gépirásos ívoldalnál nem lehet több.

2. Beküldési határidő 1937 február 15. Az eredményt a bizottság március 4. közli a napilapok és az *UJ KOR* útján. *A regény húsvétra jelenik meg a Vigilia kiadásában.*

3. A pályadíj 1500 (ezeröttszáz) pengő, mely összeget a magyar katolikus irodalom kiválóságaiból és a Vigilia szerkesztőiből álló bírálóbizottság csak irodalmi értékű alkotásnak és minden körülmények közt megosztatlanul ítél oda. A pályadíj egyúttal az első kiadás tiszteletdíját jelenti.

4. A Vigilia e regénypályázatot a legnagyobb francia katolikus könyvkiadóvállalat, a *Desclée De Brouwer et Cie* ösztönzésére írja ki, mert az említett cég a jövő év folyamán francia nyelven is megjelenteti a díjnyertes regényt. A francia kiadás tiszteletdíja természetesen független a magyar pályadíjtól.

II. Az elbeszélés-pályázat:

1. A katolikus meghatározás ugyanúgy értendő, mint a regénynél. Az elbeszélés terjedelme nem haladhatja túl a 20 gépirásos ívoldalt.

2. Beküldési határidő 1937 február 1. A nyertes elbeszélés a Vigilia húsvéti számában jelenik meg.

3. A Vigilia elbeszélés-pályázata különleges természetű. A pályamunkák közül kiválasztott legjobb tíz mű jeligéjét és az elbeszélés címét az *UJ KOR* és a *NEMZETI UJSÁG* 1937 február 25-i számában közli a bírálóbizottság, azért, hogy egy második elbeszélésüket is beküldjék ugyanazzal a jeligével, mint az elsőt. A Vigilia szerkesztőinek az a véleménye, hogy két elbeszélés alapján nagyobb valószínűséggel lehet valakinek a tehetségét megítélni.

4. A pályadíj 250 (kétszázötven) pengő, mely összeg megoszthatatlan és csak irodalmi értékű elbeszélésnek ítéltető.

A jeligével ellátott, gépirásos pályamunkák a szerző nevét tartalmazó zárt boríték kíséretében, melyre a jelige ráírandó, Vigilia szerkesztőségébe (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 30.) küldendő be. A küldeményen jelezni kell, hogy «Pályázat». A Vigilia fenntartja magának a jogot, hogy az elbeszélés-pályázatra beküldött munkák közül a nem nyertes, de esetleg értékes elbeszéléseket a szokásos tiszteletdíjjal a folyóiratban megjelentesse. A nem nyertes pályamunkák a kiadóhivatalban vehetők át az eredményhirdetés időpontjától számított egy éven belül.

V I G I L I A

Karácsony ünnepe

1936

IV. KÖTET

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
HÓMAN BÁLINT : Kultúrpolitikai feladatok	3—8
RÓNAY GYÖRGY : Eső	9—10
VIDA IMRE : A mai magyar katolikus ifjúság feladatai	11—48
HENRIETTE CHARASSON : Rózsafüzérrel a földalattiban	49
DALLOS SÁNDOR : Betlehemesek	50—57
HEINRICH LERSCH : Vasárnap	58—59
GERENCSÉR ISTVÁN : A népi gondolat bölcselete	60—66
HARSÁNYI LAJOS : A vörös malom	67
STANISLAS FUMET : A szenvedés értelme	68—77
FARKAS SZILÁRD : Szerelmes ének	78—79
PAUL CLAUDEL : A prágai gyermek Jézus	80
IFJ. DEMÉNY JÁNOS : Palestrina és Bach	81—88
KERÉNYI OLAF O. S. B. : Pannonhalmi Szent Mór	89—93
BÉKÉS GELLÉRT O. S. B. : Versek	94—95
GONZAGUE DE REYNOLD : Oliveira Salazar.....	96—106
P. TAKÁCS INCE O. F. M. : Szent Bonaventura misztikai szelleme ..	107—112
SZIRMAI BORBÁLA : Asszonyok dala Szűz Máriához	113
RÓNAY GYÖRGY : Szűzek koszorúja	114—121
P. ÉLISÉE DE LA NATIVITÉ : Valódi misztikus volt-e Ibn Arabi...	122—130
HARANGI LÁSZLÓ naplója	131—137
SZERB ANTAL : Ipolyi Arnold Magyar Mythológiája	138—142
P. RAOUL PLUS S. J. : Consummata	143—152

Nihil obstat. Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus. Nr. 4309/1936. Imprimatur. Strigonii, die 21. Decembris 1936. Dr. Julius Machovich, vicarius generalis.

KULTÚRPOLITIKAI FELADATOK

A VIGILIA SZÁMÁRA ELMONDTA HÓMAN BÁLINT

I.

A Vigilia eredeti elgondolásához híven minden egyes alkalommal a legmagasabb színvonalú eredeti tanulmányokat, cikkeket, szépirodalmi munkákat hozta olvasóinak. Távol a napi eseményektől örök aktualitások felé irányítva tekintetünket, egy egészen külön folyóirat-típust termelt ki a Vigilia. Most e kötet bevezetésében egy másik érdekes megnyilatkozást is talál az olvasó. Hóman Bálint, nagy történettudós, Magyarország jelenlegi kultuszminisztere mondja el a Vigilia hasábjain keresztül az egész magyar közönség számára kultúrpolitikai terveinek, nézeteinek egy jó részét. A Vigilia, ismételjük, a napi eseményekkel nem foglalkozik. Ezek az itt következő kérdések és feleletek tulajdonképpen szintén távol vannak a napi eseményektől. Hóman Bálint személye pedig messze esik a kicsinyes politikai vitáktól, hiszen a nagy kultuszminiszterek: Eötvös, Trefort, Apponyi és Klebelsberg örökében, sok alkotásával máris kiérdemelte ezt a nevet. Különösen abból a szempontból, ami a határozott irányt jelenti. Talán Eötvös József és Trefort voltak annyira tudatában annak, hogy a kultuszminiszter nem lehet csak bizonyos műveltségi szempontok terjesztője, hanem akkor alkot nagyot, ha egy bizonyos határozott világnézeti irányban akarja nevelni az országot és kultúrpolitikai célkitűzései nemcsak a műveltség terjesztésének, hanem a keresztény világnézet és a magyar nemzeti hivatás erősítésének szólnak. Kétségtől a közelmúltban az alapokat Klebelsberg Kunó rakta le, de Hóman Bálintnak sokkal súlyosabb helyzete volt, mert a világkrízis kellős közepén nem rendelkezhetvén kellő anyagi forrásokkal, mint nagy elődje, mégis fent kellett tartania ugyanazt a nívót.

A kérdések, melyeket feltettünk, az egész magyar nevelésügy lényegére vonatkoznak. Első kérdésünk arról szólt, vajjon a mai, a technika iránt kedvező korban, a kultuszminiszter az elemi iskoláktól az egyetemekig a gyakorlati, vagy az elvont tanulmányokra fekteti-e a főszó, ezek között is kiemelve, vajjon látja-e, hogy a humánnumok — a latin, görög műveltség — megalapozása nélkül még a gyakorlati pályákon sem lehet tulajdonképpen érvényesülni. A válasz a következő volt:

A középiskoláról szóló 1934. évi XI. t.-c. parlamenti tárgyalása alkalmából e törvényjavaslatom indokolásában és beszédeimben is egész világosan kifejtettem idevonatkozó álláspontomat. Helytelennek és elhibázott dolognak mondtam akkor, ha a humaniorák és reáliák között ellentéteket

konstruálnak az iskolai oktatás szempontjából s azt is, ha egyoldalúan akár egyik, akár másik irányba fejlesztenénk alsó- és középfokú iskolai típusainkat.

Az iskolának kettős feladata van : oktatás és nevelés. A művelődést nem tekinthetjük pusztán értelmi erők eredményének, mert az értelem mellett éppilyen fontos, sőt történeti szempontból mérlegelve talán fontosabb tényezője a kultúrának a benne foglalt erkölcsi erők és tényezők minősége és terjedelme. Ahogy azt egyszer néhai *Apponyi* Albert mondotta : a kultúrfölényt sem szabad pusztán az értelmi színvonal, hanem inkább az erkölcsi erők koncentrációja szempontjából felfognunk. Az iskola az egyetemes és nemzeti művelődés továbbadásának eszköze lévén, benne természetesen egyensúlyba kell hoznunk a nevelés és oktatás, az erkölcs és a tudás szempontjait. Ehhez képest a tanítómunkában minden iskolatípusnál nyomatékosan ki kell emelni az erkölcsi és nemzeti nevelés szempontjait. Ami már most az értelmi nevelést illeti, ennek keretében is teljes egyensúlyra van szükség humaniorák és reáliák tekintetében. Magam a két ismeret-kör között mesterségesen alkotott ellentétet teljesen kiküszöbölendőnek tartom a pedagógiából s éppen ezért az iskolai oktatás gerinceként a nemzetismereti oktatást jelöltem meg, természetesen a tágabb értelemben fogva fel a nemzetismeretet. Szerintem a nemzetismereti oktatás szerves része az erkölcsi, vagyis a vallási nevelés és a nemzetismeret keretébe illesztendő a magasabb műveltséget nyújtó iskolatípusokban, a magyar művelődés történetében oly nagy, sőt alapvető szerepet vivő humanisztikus műveltség és a latin nyelv elemeinek ismerete.

Hosszú történetírói pályámon kialakult meggyőződésemben gyökerezik a klasszikus műveltség tisztelete. A klasszikus műveltség mint a magyar nemzeti művelődés egyik része és bizonyos fokig mint alapja jelentkezik. Nem fogható fel tehát öncélú iránynak a magyar művelődés és magyar pedagógiai szempontok terén.

A reáliák tekintetében — szerintem — a nemzetismeret alapelveiből kell kiindulni s abból a tényből, hogy a XX. század műveltségéből nem hiányozhatnak a modern természettudományos és technikai fejlődés gyors üteme következtében jelentkező reális elemek ; ennél fogva az iskolai oktatásban természetesen a reáliáknak is meg kell adnunk a megfelelő helyet. Tartózkodnunk kell azonban attól, hogy az iskola által nyújtott műveltség anyagát és kereteit túlságosan nagyra méretezzük, mert akár humanisztikus, akár reális ismeretek közlésének és főleg a részletismeretek közlésének túlhajtásában az iskola nem műveltséget adna, hanem csupán valamely enciklopédikus jellegű és nagyon is eklektikus ismeretet.

Szükségképen különbséget kell tennünk azonban humaniorák és reáliák aránya tekintetében a különféle iskolatípusok között. Az említett törvénnyel elgondolásom szerint most már egy egységes középiskolatípus, a magyar gimnázium mint elméleti pályákra és magasabb műveltségre nevelő iskola-

típus a két irányú ismeretek egyensúlyának biztosítása mellett, mégis inkább a humanisztikus irányban működik anélkül, hogy a régi humanisztikus gimnázium egyoldalúságait fenntartaná. Másfelől a nagy tömegeket nevelő polgári iskolában és a gazdasági irányú szakiskolákban — így a mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi iskolákban, továbbá a társadalomegészségügy, és anyanevelés irányába átszervezendő leányiskolákban is — a nemzetismereti szempontok teljes fenntartásával a humaniorák háttérbe szorulnak és helyettük a gyakorlati életben megkívánt reális ismeretek közlésének tulajdonítunk nagyobb súlyt. Ebben az értelemben szükség van a közvéleménynek kissé amerikai irányú nevelésére, mert a nemzetnek eminens érdeke, hogy az elméleti pályákkal a gyakorlati pályák egyenlő megbecsülésben részesüljenek és ehhez képest az erre nevelő iskolák megfelelő gyakorlati eredményeket is produkáljanak.

A most említett tömegnevelő iskolák, továbbá a népiskolai rendszerbe tartozó gazdasági népiskolák és iparos-, kereskedő-tanonciskolák tantervének gyakorlatibb irányba való fejlesztése és ilyenirányú oktatási eredményeiknek fokozása azért is fontos, mert a magyar közönséget le kell szoktatnunk a gimnáziumok és elméleti pályák egészen indokolatlan és egyoldalú preferálásáról. Az intellektuális túltermelés — ez az annyit emlegett kóros jelenség — ugyanis abban a beteges közfelfogásban gyökerezik, mintha a gyakorlati gazdasági pályák és az arra nevelő iskolák másodrendű foglalkozások és intézetek volnának, holott a nemzeti kultúrfejlődés szempontjából rendkívüli fontossággal bír a művelt gazda, művelt iparos, művelt kereskedő és általában a művelt kisember problémájának megoldása.

II.

Európában ma két nagy irányzat harcol. A katolikus szempont, amely mindent kiegyensúlyoz és mindenkinek megadja a magáét, ezekben az irányzatokban nem szerepel. Az egyik az egyetemeket le akarja mondani a tudományos kutatás szabadságáról, a másik pedig azt állítja, hogy a korlátok nélküli teljes szabadság biztosítja csak az emberi fejlődést. Természetes, hogy ez az alternatíva súlyosan belevág az európai keresztény civilizáció érdekeibe és nem mindegy, hogy a jelenlegi magyar kultuszminiszter a Duna-völgye vezető népének, mely az európai haladásban is nagy szerepet játszik, milyen út követését javasolja :

A kérdés tulajdonképpen szervesen kapcsolódik az előzőbe, mert a felső oktatásban jelentkeznek azok a már egymástól szétváló szakszempontok, melyeknek az alsóbb fokon még nem igen szabad tág teret adnunk. Hangsúlyoznom kell azonban, hogy a főiskolai és egyetemiek oktatásnak is a legteljesebb mértékben meg kell őrizni a nevelés szempontjait, biztosítani kell

a nemzeti társadalom nevelésének céltudatos egységét. Ebből következik, hogy a tudománynak manapság sokszor igen rosszul értelmezett és a szabadsággal összetévesztett szabadságát teljesen tiszteletben tartva, az előljáróban említett magas erkölcsi célok szempontjából mégis bizonyos korlátok épülnek a felsőbb oktatásban is. A liberalizmus virágkorában olyannyira kidomborított tanítási szabadság egyes professzorokat nem egyszer vitt a politikai propaganda útjára és közismert, hogy a legtúlzóbb és állam-, társadalom-ellenes tanok elméleti megalapozásán túl a nemzetek életében káros mozgalmak megindítására is vezetett. Az állam és ennek keretében az egyetemi autonómiák sem zárkozhatnak ezért el a nemzet egyetemes érdekei szempontjából fontos erkölcsi és világnézeti korlátok felállításától. Amióta egyetemi oktatás van, ezt az említett igen rövid korszakot kivéve, sőt bizonyos mértékben akkor is megvolt a kc lát. Ez a kérdés egyébként szóba került a most lezajlott felső-oktatási kongresszusnak.

III.

További témája beszélgetésünknek Hóman Bálinttal a magyarság dunai helyzete. A Vigiliának az a nézete, hogy a dunai népek megegyezése nélkül itt béke nem lesz s minékünk kell megragadnunk a kezdeményezést, hogy megismerjük végre a körülöttünk lakó testvér, barát, vagy ellenfél nemzetek nyelvét, szokását, kultúráját.

Már a középiskolai törvény képviselőházi tárgyalása és a kultusz-költségvetések tárgyalása alkalmából többen szóvá tették ezt a kérdést s mint akkor, most is kijelenthetem, hogy igen nagy fontosságot tulajdonítok annak, hogy az ifjúság a magyar nyelv mellett a hazánkban élő nyelveket és a szomszédos nemzetek nyelvét is megismerje. A német tekintetében ez az óhaj nem probléma. Sokkal nagyobb kérdés a szláv és román nyelvek elsajátításának kérdése, mert az eddig nagyon is túlterhelt közép- és középfokú iskolai oktatásban igen nehéz a nyugati nyelvek mellé még egy idegen nyelvet beilleszteni. Gondoskodtam azonban arról, hogy a jövőben legalább egyes iskolákban rendkívüli tárgyként oktassák ezeket a nyelveket s az egyetemeken és főiskolákon természetesen mindegyik nyelvnek megvan a maga oktatója.

Ez a nyelvoktatás azoknak az alapcsabb kiművelésére szolgál, akik nemzetismereti tárgyak keretében amúgyis kell, hogy a hazai föld minden népelemének és a velünk állandó történelmi kapcsolatban álló szomszédos népek kultúrájával megismerkedjenek. Szomszédaink kultúrájának alapos ismerete annál is inkább kötelességünk, mert közismert az a művelődésterjesztő szerep, amelyet a magyarság és a magyar állam e népek egy részének körében betöltött s aminek igazságáról épp a legközelebbi multban a szerb lapokban olvastunk becsületes tanuságtételt. Hasonlóképen minden komoly

román historikus és irodalomtudós kell, hogy elismerje az erdélyi magyarságnak a román művelődés fejlesztésére gyakorolt irányító hatását. A századokon át magyar állami keretben élt népek kultúrájának a magyarral való összefüggéséről azt hiszem, fölösleges is beszélnünk.

IV.

A magyarságban ezer év óta, a kereszténység felvétele óta is érvényesültek és érvényesülnek olyan erők, melyek azt hangoztatják, hogy a nyugattól való teljes elfordulás és művelődésünk, kultúránk ősi elemeinek felélesztése, pogány kiélésé vihet bennünket kizárólag előre. Ezek az irányzatok, bár nem rejtenek közvetlen veszélyt, de hatásukban veszélyesek lehetnek. Hóman Bálint erre nézve a következőket mondotta :

A magyarság és Nyugat, a magyar művelődés és az európai keresztény művelődés viszonya a magyar és európai történelemben meg van határozva s erről a meghatározott útról való letérés csak katasztrófához vezethet. Az egyetemes művelődés keretében vannak egymástól elkülönülő — bár emellett egymásra ható kultúrkörök — ezek egyike az ókori földközi kultúra alapján kialakult európai: latin, germán keresztény kultúrkör. Ennek a körnek szerves része a magyar művelődés. Ehhez képest a magyar művelődésnek legjellemzőbb sajátága, hogy a nyugati keresztény művelődést és annak minden értékes elemét befogadva s azt az ősi és speciális magyar faji műveltségi elemekkel egyesítve, sajátos magyar nemzeti műveltséggé formálta át. A magyar művelődésnek tehát megvannak ma is és meg kell, hogy maradjanak ősi elemei és fogásai, amelyek révén fennállanak a tőlünk ma már elszakadt rokon népekkel meglevő kulturális kapcsolataink. Másfelől azonban a magyar művelődés szervesen illeszkedik bele, együtt fejlődik a latin keresztény európai kultúrákkal. Ezen alapul az a művelődéspolitikai elgondolás is, amelyet boldogult elődöm : Klebelsberg Kuno kezdeményezett és amelyet magam az úgynevezett kultúregyezményekkel rendszerré igyekeztem kiépíteni. Ezeket a kultúrmegállapodásokat és egyezményeket egyrészt a nyugati keresztény kultúrkörbe tartozó népekkel, másfelől a tőlünk ősidőben elszakadt rokon népekkel kötöttük és kötjük meg.

Közbevetettük, hogy egyes irányzatok szerint a magyarság kultúrája már tökéletesen elvesztette ősi színezetét és teljesen beolvadt a Duna-völgyi kultúrkörbe. Hóman Bálint így felelt :

Erre a kérdésre tulajdonképen már megadtam a választ, amikor előbb a szomszédos és hazai nemzetiségeknek és ezeknek a magyar művelődéssel való szoros kapcsolatairól beszéltem.

V.

Végül egy olyan problémáról beszélgettünk, mely minden magyar embernek talán a legfontosabb. Egyház és állam. Hóman Bálint megállapításaihoz nincs hozzátenni valónk:

Az állam és egyház viszonyát minden ellenkező beállítással szemben legjobbnak és a legzavartalanabbnak kell minősítenem. Nem igen van még egy állam a földkerekségen, ahol a katolikus egyház és vele együtt a többi keresztény egyházak olyan kedvezményezett és kiváltságos helyzetben volnának, mint Magyarországon. Az egyház vezetőinek közjogi és politikai pozíciója, az egyházak vagyoni helyzete, a lelkieken túl, az oktatás, társadalomnevelés terén élvezett autonómiája, a vallás-erkölcsi szempontoknak az oktatásügy terén minden vonatkozásban való teljes elismerése és érvényesítése, a hitbuzgalom törvényes védelme s a kormányhatóságok és az egyház főpapjai között fennálló barátságos tárgyi és személyi kapcsolatok nyilvánvalóvá teszik, hogy az állam és egyház között viszályokról, vagy csak megnemértésről is beszélni a legnagyobb igazságtalanság volna.

«Mikor komor fedő az ég . . .»

Baudelaire.

Kinn az eső zuhog s a rossz bádogcsatornán
csorog s a hang olyan, mint hű dorombolás.
Zuhogj eső, zuhogj, amíg leved lefolyván
ajtóm elé sötét és sáros árkot ás,

mély árkot, melyben úgy nyughatnak majd a csontok
kihűlve és hanyatt az ólmos messzi ég
sátra alatt, miként egy régesrég beomlott
sírban ; mert aki itt kilép, a sírba lép.

Mi várna más reám, ki gyermeteg koromból
őrzök csak pár fakó emléket s nincs remény,
mely lelkesít, amint hallgatom, hogy dorombol
kinn a csatorna, és nem vágyom többre én,

mint élni még e pár unott órát s utána
mindegy, mi jön. Szobám fakó falán megül
pár értelmetlen árny. Tűnt kedveimnek árnya
talán, tűnt kedveké, amiknek nem derül

föl napja. Zúgj eső, teperd le mocskos árral
a kert virágait, hiszen haszontalan,
ha nyílnak, zengje túl zajod a tűnt vidám dal
emlékét is, ami már messze, messze van.

Zuhogj eső, zuhogj ! s ti kedves régi könyvek,
legyetek kedvtelen lelkem únt vígasza,
bús lelkemé, amely úgy érzi, túl a könnyed
és lázadó koron már nem lehet szava,

csak mint egy sztoikus, várhatja, míg az ajtó
kinyílik s menni kell, és akkor menni fog
és nem néz vissza és nem sír, amint hanyatló
valójára borúl nyirkosan a titok ;

könyvek, hű társaim, kezem kinyúl felétek,
oly lassan, tétován, mint búcsúzó keze.
Mit mondtok még nekem? Mit adtok, régiségek,
milyen tanácsokat? S ti költők, mily zene

zenghet még versetek strófáiban keményen,
mely fölraz, tenni hajt? Jósoljatok, szavak!
És olvasom: «Az ég madarának, hogy éljen,
ki ad ételt? Mezők virágának ki ad

palástot? Salamon minden pompája semmi
volt egyhez közülük . . .» Ó régi hű igék,
jöjjetek, zengjete, zúgjatok, fölemelni
a balgán csüggedő érdemtelen szívét!

S te szív, te oktalan, kit búra hajt magányod,
szánd gyászod és derülj, végy példát: a madár
tollát ki adja? és csak téged hagyna átkod
vak martalékaul? ha léted búa fáj?

Nem, lélek, nem hagy el, s ha százszor ennyi volna
a terhed s érdemed fűszálénál kevésb.
Ő megszán s mint anyád, halkan föléd hajolva
fölordja híven a félelmet s szenvedést.

S ahol már semmi sincs, amiben megfogódnál,
amikor veszni kész reménytelen valód,
Ő már-már elbukó léted fölött is ott áll
és minden rosszra kész még írni adni jót.

Kinn az eső zuhog s a rossz csatorna ontja
szürkés levét mohón s az éj jön feketén.
A Könyvre hajtom a fejem és megnyugodva
pihen a lelkem el a Jóság tenyerén.

Szabadrét, 1936 szeptember 26.

A MAI MAGYAR KATOLIKUS IFJÚSÁG FELADATAI

IRTA: VIDA IMRE

(KÜZDELEM A KORSZERŰTLEN TÁRSADALOM ELLEN)

— Szociálpolitikai vázlat —

SZEKFŐ GYULÁNAK AJÁNLYA

«... Türelmesnek, békésnek, jónak szokták mondani azokat, akik nem mernek ellentmondani, mert kislelkűek és gyávák.» (St. Albertus Magnus: «Paradisus animae», Praefatio.)

Előszó

Az ilyen című munkákból, mint a «Mai magyar katolikus ifjúság feladatai», nemigen szokott más kijönni, mint nagyhangú szólamok és jelszavak egy tanulmánynyi terjedelemre nyújtott variálásai. A «feladatok»-ról, a «teendők»-ről, «építések»-ről a magyar glóbuszon olyan sokat tudnak és szoktak beszélni, hogy ezek a rengeteget hangoztatott teendők és a gyakorlatban való teljes változatlanság szembehelyezése, nagyon is megértetik a visszatetszést vagy lemosolygást, mellyel az emberek a «teendők»-ről és «feladatok»-ról bölcseledő szavak felé tekintenek. Mégis bármennyire diszkreditált is a tárgy s bármennyire is feleslegesnek és nehéznek is tűnik a «teendők» újravázolása, ezeknek elővévése s a bennük való elmerülés igenis egyenesen erkölcsi kötelességünk. A mai magyar ifjúság, mely korszerűbb, európaibb, emberibb Magyarország után vágyik, eggyel előre tisztában van: hálátlan, nehéz, egyelőre még majd megvalósíthatatlannak látszó dolgok állanak előtte. De a tárggyal való foglalkozás mégis felette fontos. Egy korszerűbb szellem kérdésével a mai magyar fiatalságnak meg kell birkóznia. Ebben a birkózásban talán nem kisebb kérdés dől el, mint az, hogy a magyaroknak Európába való átrándulásuk nem volt-e egy végzetes tévedés.

Bevezetés

Az új katolikus nemzedék számára fokozott feladatokat és kötelességeket szabott meg a sors. A politikailag, gazdaságilag, társadalmilag nehezebb és veszélyesebb idők önmaguk is indokai lehetnének, egy kis agyonsanyargatott nemzet katolikus fiai számára kijutó «fokozott» követelményeknek, valójában azonban, a «fokozott» tennivalók okát ezeken túl, inkább a múlt rengeteg mulasztásában, korszerűtlenségében, aránytalanságaiban, súlyos örökségül ránkmaradt teljesen hibás szellemben, eltolódott judiciumban és az adottságokkal nem számoló öntudatban látjuk. Javíthatatlannak tekintjük mindaddig a magyar életet, amíg a különböző «reform»-ok, egyesülések, munka-

közösségek, sajtóorganumok, körök, frakciók és mégoly tisztességes igyekezetű pártok a mai magyar élet járulékos hibáin és jelenségein kívánnak csak változtatni s az egyes visszasságokat akarják csak megszüntetni, a kinövéseket megnyesni, anélkül, hogy figyelembe vennék, hogy maga a jelenleg élő és éltető *magyar szellem*, annyira telve van európaiatlan korszerűtlenségekkel és elferdülésekkel, hogy amíg ez teljes gyökerében, egészében változtatásnak nem lesz alávetve, lehetetlen belőle mást, mint életképtelen fattyúhajtásokat elvárni.

A magyar jelen hibái, hogy magától értetődő szólammal éljünk, a magyar múlt öröksége. Ha a közös okot és gyökereket keressük, éppen nem könnyű a feladatunk. Hiszen a hibás szellem és a súlyos mulasztások rendszere épp a melletteelmenések, észrenemvevések következményei. Különben is, ha mégannyi fogyatékoságokat látunk is, még éppenséggel kérdéses marad, hogy ezek vajjon rendszeres összefüggésre, összetartozásra utalnak-e egyáltalában. S ha igen, az ezek mögött levő megmagyarázó «elégészes ok»-okat megtalálhatjuk-e? Társadalmunk nem érzi és nem is tudja tényleges visszamaradottságát. Hisz ha tudná és megértené, már előrehaladottabb nézőszögből tekintene rája, épp abból, melynek hiánya hozza a hibáztatottakat.

Igaz ugyan, hogy politikai ütköcartyául bizonyos hátramaradottságot hallunk itt-ott felelgetni, sőt valami határozott, sokszor majdnem megalázó «Minderwertigkeitskomplex»-ünk is van a «külfölddel» szemben, mintha ott hatványozott eszű emberek élnének és eleve értékesebb volna minden, — mégis a külföldi *mai* szellem és a magyar közötti különbség tényleg helyes meglátásával, felfogásával, majd seholsem találkozunk. Ahol pedig úgy látszana, hogy a «modern», «nyugati» szemlélet jön, ott többnyire ez a túlzó baloldali elvekben, a «szabadabb» és a szabad pusztá érzékiségen alapuló szerelmi felfogásban, az «ágyék és a gyomor fölé épített ideálok»-ban nyilatkozik csak meg. Természetesen ez a «wie er raspelt und wie er spuckt»-nyugatiság valójában inkább a szellemtelenség, mint a szellem átvételét jelenti. Árnyoldalakat s kedvezőtlen járulékokat. A tulajdonképeni *szellem* elhagyásával átvettünk egész sereg berendezkedést, szervezeteket, technikai és gazdasági újításokat.

Már pedig ma úgy látszik valahogy, mintha közelebb, a szemünk előtt látnánk az amerikai, angol, német vagy francia életét, mint valaha. Film, rádió, repülőgép, a távolságok csodálatos áthidalási eredménye, egy külső civilizáció messzemenő összehasonlítást tesz lehetővé. A világ legkülönbözőbb részein lefolyó események előttünk állanak betűben, hangban, képen; emberek, szokások, berendezések közelről láthatóvá válnak számunkra. A különböző technikai találmányok révén valósággal megnyílt a külföld s annak sajátos — Hegeli szóval élve, — objektív szelleme megannyi dologban visszatükröződik. A megnyílt külföld fokozott feladatokat jelent számunkra, hogy ne maradjunk el a korszerűség elemi kíváncsai mögött. A *kötelesség* pedig elsősorban azokhoz szól, akik a természet rendje szerint hivatva, ki-

jelölve vannak az új, a más, a korszerűbb felfogására: a fiatalokhoz; szemben — hogy a másik végletet vegyük, — a «tegnapiakkal», kiknek életformája és egyedül lehetséges látásperspektívája az Elmúlt, a Túlhaladott, melybe szervesen beletartoznak lelkük minden gyökérszállával s melyhez ragaszkodnak, mert tudják, hogy nélküle szereplésüknek és létjogosultságuknak leáldozott.

Már az eddigiek is bizonyítják sokaknál ellentmondást hívtak ki. Ellenünk vetik valószínűleg, hogy elintézett tény-e, hogy a külföld szelleme korszerűbb mint a miénk és hogy egyáltalában az európai szellemiség és a magyaré között oly jelentős eltérés van-e. Egyúttal felbukkan a vád, hogy a korszerűtlenségi kifakadásokhoz nem az öregektől elvenni kívánt pozíciók szolgáltatják-e a rúgót s egyszerre minden korszerű és rendbenlevő volna, ha az öregek rangja, pozíciója, tekintélye helyében ugyanezt a fiatalok élveznék. Nem, ki merjük mondani, a mai magyar szellem bizony korszerűtlen s a magyar és az általános európai szellem között jelentős eltérések vannak; itt nemcsak az apák és fiak, vagy öregek és fiatalok vetélkedéséről van szó. Ezt a kérdést és az e téren a fiatalokat vagy öregeket illető mindennemű sérelmet, csak másodlagosan vesszük figyelembe, s egy általános szellem ellen emelünk szót, mely nemcsak az öregek, hanem sajnos a fiatal rétegek között is megtalálható. A változtatás feladata elsősorban a fiatalokat illeti, de ez a feladat egyúttal erkölcsi kötelességet is jelent számukra: a fokozott súlyú történelmi időkben a magyar ifjúságnak sok mindent meg kell értenie, mellyel szemben a tegnapiak érzéketlenek s könnyelműek lehettek még.

Mondanivalóink kibontakoztatásához elsősorban is ismertetni kívánjuk az általános mai magyar élet eltolódásait, utána a mai magyar katolikus hibákat; végül is meg akarunk felelni a címben foglaltakra s kifejtetni igyekszünk, hogy mik is a hibákkal és hiányokkal szemben, a mai magyar katolikus ifjúság feladatai.

I. RÉSZ.

A korszerűtlen magyar szellem

hibáit, ha pár jelzővel megjelölni kívánjuk, a következő pontokat említhetjük fel: 1. az uraskodást; 2. a korszerű szociális érzék hiányát; 3. az osztályöntudat hiányát az alsó- és középrétegeknél; 4. a «klikkatyafiság» megdöbbentő erkölcsi érzéketlenségét; 5. a «báró-kocsis» nagyképűség és szolgálatteljesítés ideológiát; 6. a felebaráti gyűlöletet, mint társadalmi életformát; 7. a levirátusi tendenciát; 8. (és ezzel talán sokaknál felháborodást váltunk ki); az egész társadalmi felfogásunknak és megítélésünknek a nővel szemben való hallatlan lovagiatlanságát; 9. az önálló szerves alap nélküli külföldmáskolást.

Ezeket a hibákat kívánunk először végigtekinteni.

I. Uraskodás

Az uraskodás hibája bonyolult, sajátos magyar komplexumra utal. Az «uraskodás» annyira vérré vált nálunk, hogy abszurd és felbőszítő voltát jóformán meg sem látjuk.

Egy rövid «alanyi élmény»-emen át térek a mondanivalómra. — Ezelőtt öt és fél évvel August Messer giesseni egyetemi tanárral egy német bölcséleti folyóiratban folytatott vitánkban, az említett professzor, — a nálunk oly előszeretettel idézgetett katolikus pedagógusnak, — Friedrich Wilhelm Försternek a magyarokra vonatkozó következő szavait hozta fel velem szemben: Egy nép, melynek fiai manapság még az anakronisztikus *úriember* (Herrenmensch) kifejezést nem érzik korszerűtlennek, megérdemli, hogy teljesen megsemmisüljön. Bár Fr. W. Förster kifakadását, mint felületest és rosszakaratút visszautasítjuk, megjegyezzük, hogy a mi «úriember» kifejezésünk minden nyelvre lefordítva már mértéktelen anakronizmus, ugyanúgy, mint az *úriember* fogalmat kitermelő uraskodó lelkiület is.

Az angol gentleman szó, a tradicionalizmus hazájában, csak lelki nemesiséget jelent. Gentleman like-ről vagy gentleman-ről ebben az értelemben beszélnek csak. Egy angol például elkapatottságnak érezné, ha egy lordról és egy polgáremberről szólva, az egyiket csak rangjánál fogva gentleman-nak mondaná s a másikat nem. — A német becsületes emberről, vagy becsületes nőről, vagy jóérzésűről, vagy nemesről szól, de teljességgel távol áll tőle az *úriember* vagy *úriasszony* kifejezés.

De vegyük csak, amennyire a jelen vázlat megengedi, kissé szemügyre az «úriember» szót. Ez körülbelül annyit jelent mint a művelt ember, jómodorú ember, kulturált ember, jó gyermekszobájú ember egyesítését. E szerint a legtöbb *úriembert* meg sem illetné ez a kifejezés. Egy paraszti sorból magasrangú bíróvá lett ember, vagy egy egyetemi tanár, akinek az apja kocsis volt, (mint Masaryknak), nem volna *úriember*. (Pedig hát a megtett pálya útját éppen nagyobbá, jelentősebbé, *tiszteletreméltóbbá* teszi az alacsonyból való felemelkedés.) Vagy nem volna *úriember*, szigorú értelemben véve egy «gróf», ha képességbeli hiányok folytán nincs semmiféle isklizottsága? (Erre van jó néhány példánk). Vagy nem illetné meg az *úriember* kifejezés a nagypozíciójukat, ha modortalanul pöffeszkedőek? Mi értelme van hát az *úriember* kifejezésnek? Vagy épp mit jelentsen az *úrileány* kifejezés? Tisztességes, jómodorú, jó családból való? Amint ezt a fogalmat boncolni akarja az ember, sajátságos ellentmondások sülnek ki, az egész kifejezés tartalmát veszti, s mégis annyi büszke, nagyzó hivatkozás történik rá s hány ember legfőbb becsvágát jelenti ez a sajátságos időszerűtlenség, mely annyiféle társadalmi ferdeségnek kiindulási góca.

Az «úr» mozgásában, testtartásában, mosolyában, megítéléseiben, felfogásaiban, látásában, leereszkedésében, lelkesedésében sajátságosan

különbséget tesz az «úr» és a «nem-úr» között. Lehetőség szerint a másikkal szemben úr akar lenni s az úriság öntudatosságát azzal tudja demonstrálni saját maga számára, az úri volta megnyugtató érzelmét akkor éli legintenzívebben át: ha a nem-úrral szemben úr voltát érezteti. Ebben, valljuk be, a mi magyar uraink verhetetlen mesterek. Pl. figyeljük csak a helyzetet egy villamos hátsó kocsijában, ahol egy «úriember» és mondjuk egy ágrólszakadt rongyos proletárember kerülnek egymás mellé. Mindegyik egyformán megváltotta a maga jegyét. A szegénynek persze nagyobb anyagi megterhelést, erőfeszítést jelentett a jegyváltás. Az úr, ha kölcsönösen meg sem szólalnak, csodás művészettel tudja éreztetni, hogy ő több, ő jelentősebb, ő — úr! (Hasonlítsuk csak ezt a magatartást össze a Rejöd Tiborc gstaadi lelkész által elmondott következő esettel, melynek a nevezett tanuja volt: Albert belga királynak egy fribourgi villamoson, ahol a perronon egy állóhely bőrfülébe kapaszkodott, kiszólt a kocsi belsejéből a kalauz: «Sie Herr König, tun Sie bitte das Licht aufzudrehen», majd pedig, «Danke sehr, Herr König».)

Az urak a maguk úr voltát elsősorban is a másik nem úr voltával tudják éreztetni. Mondhatjuk paradoxul, hogy úriságukra azok a legbüszkébbek, akiknél ez hiányzik, akik eleve szolgálattelkek. S természetesen abból, hogy ezek az «urak» maguknak több tiszteletet, tekintélyt vindikálnak, következik, — mivel többel nem rendelkezhetünk anélkül, hogy azt valahonnét el ne vennénk —, hogy a másiknak kevesebbet hagynak meg.

(Nemrégiben egy középiskolai tanár barátomat látogattam meg. Az órája végén egy harmadik gimnazista tanítványa hozzám ment, hogy ő elviszi a dolgozatfüzeteket a tanár lakására. A tanár odasúgta neki: «Teveled csak nem küldöm, egy úrigyerekkel, majd elviszi X». Vagyis egy külön szolidaritás az úriember tanár és az úriember tanítvány között. Eredeti.)

Hogy ez az «úriember»-«nemúriember»-ség miképpen nyilvánul meg a gyári munkások és az igazgatók, s a vidéki birtokosok és gazdasági cselédek között, arról jobb nem is beszélni. (Azt is csak mellékesen jegyzem meg, hogy öntudatos «úriember»-eink, amint egymásközött vannak, sokszor tisztán a férfitársaság jogán, a legtrágárabb tréfákat, szemérmetlen kifejezéseket veszik ajkukra, melyek semmiben sem különböznek a külvárosi proletárnegyedek bérfizetés utáni éjszakáin az utcákon hallható «terminus technikus»-októl.

Nálunk urak vannak és még nagyobb urak; a még nagyobb urak minden esetben kimutatják mégnagyobb voltukat. Ha kétséges, hogy két úr közül melyik a nagyobb, mindkettő megítélése a maga számára kedvező; mindegyik az úr voltát mutatja ki ott, ahol ő az erősebb: a «maga szemétdombján».

Az úriemberség bódultsága, pöffeszkedettsége a tulajdonképeni alap, melyen egy korszerűtlen ideológia egész rendszere épül fel. Aki fertőzve van

az eféle önérzetességtől, az már aligha felelhet meg a korszerű szociális érzék követelményeinek. — Pedig hát a mai külföldi ifjúság legjellegzetesebb vonása épp a szociális érzék és a szociális közeledniakarás. Ha ez nincs meg ifjúságunkban, hogyan értsük meg amazokat, s hogyan közeledhessünk az európai keresztény fiatalság közös ideáljaihoz? Pedig döntő fontosságú a közelítés !

II. A szociális érzék hiánya

Az uraskodás szorosan összefügg a szociális érzék hiányával. A különböző társadalmi rétegekkel szemben az együttérző, megértő kapcsolat, a más szintű osztályokat összefűző rokonindulatok egész megdöbbentő hiányairól szólhatunk. Az alárendeltekkel és az alacsonyabb osztálybeliekkel szemben, döbbenetes megnemértéssel, jobban mondva hidegséggel, köszívűséggel találkozunk. Ez a hidegség és antiszociális modor, nem egy-egy magasabb osztályba tartozóknak valami belenevelt, érzelmi megszólalása, hanem inkább az uraskodás hajlamához eleve megkívánt lelketlenség. Sőt, valahogy csodálatos megnyilatkozni-vágyással sok esetben, minél kisebb a legalacsonyabbaktól való társadalmi eltérés, annál szemetszúróbban az antiszociális hatalom-megmutatásban keres utat magának.

A nagybirtokos soha nem tud olyan szívtelenül bánni a szegény zselével, mint a tisztartó, s a tisztartó keménysége nemigen képes megközelíteni a falu fiaiból lett nagyságok, «parancsolók» antiszociális hatalom-megmutatását.

Nem felejttem el — s bizonyára olvasóinknak is lesznek hasonló tapasztalataik —, hogy ugyanaz a rendőr, aki Pestnek egy forgalmas útvonalán olyan rendkívül udvariasan, értelmesen, mondhatni kulturáltan adott nekem felvilágosítást, milyen vérlázító módon beszélt egy utca iránt érdeklődő, rongyos, kiéhezett arcú, falusi — talán — kubikosemberrel, *Szabó Zoltán* leírja (*Új Kor* 2. évf. 18. szám), hogy egy nagybirtokon a pusztai vezetők embertelensége odáig megy, hogy a helység egyetlen kútjának vizét csendőrökkel őriztetik a — nagy, nehéz nyári munkában szomjúságtól gyötört — cselédek elől, az állatállomány számára. A szegény zsellérasszonyoknak öt-hat kilométernyi távolságból kell hozni egy-egy vödör vizet! Persze, ha az állat megbetegszik, vagy megdöglik, azt a gazdaság, mint anyagi kárt érzi, ha egy béres beteg lesz s kiáll a sorból, vagy épp elpusztul — jön helyébe más.

Hogyan beszélnek nálunk a középosztálybeliek a cselédekkel s mint bánnak velük? Hogy bánnak az iparosok és kiskereskedők inasaikkal? Viszont a középosztálybeliek —, ha nem is olyan mértékben, mint ők teszik az alattuklevőkkel, — bizonyos fokú lekezelést és antiszocialitást megkaphatnak az arisztokraták részéről. Főképp az arisztokraták komolytalanabb és értéktelenebb elemei részéről. Ám épp arisztokratáink egy kis hányadánál a szociális

hajlamok fokozottabb mértékben találhatók meg, mint a közép- és alsó-osztálybelieknél. Az uraskodás magyar betegsége persze náluk is megvan, de szociális érzékük igen sok esetben mégis kifinomodottabb. Az antiszociálisítások annyira hússá és vérré váltak társadalmunkban, hogy náluk sokan jóformán észre sem veszik, meg sem értik eljárásuk felháborító abszurd voltát.¹

Az antiszociális gondolkodás, és magatartás legkülönbözőbb rétegeink velejéig hatolt. Sokan valahogy magátólértetődőnek, rendbenlévőnek, erkölcsileg aggálytalannak látják, hogy megalázó, goromba, semmibevevő, hatalmukat éreztető módon érintkezzenek az alájuk rendeltekkel és alacsonyabban lévőkkel.

Megvallom, ha szubjektív mozzanatot szabad bevinni tanulmányomba, a német és a magyar szociális érzék összehasonlítása, nem egyszer komolyan elem vetette a kérdést, vajjon egy nép, ahol ennyi antiszociálisítás található, — ha igazságosak akarunk lenni, nem érdemli-e meg, hogy a németek elsöpörjék, magukbaolvasszák? E súlyos, fájó gondolatra, hamarosan megtaláltam a feleletet abban, hogy voltaképpen a magyar, lelke mélyén, egyedülállóan jó. Az antiszociális érzék nem alaphajlam, inkább elmaradottság, s az uraskodás életszomjas, de végeredményben nem rossz motívumokból eredő «fenegyerekeskedés».

A szociális érzék hiánya az egész ország rendjét, békéjét, boldogságát zavarja meg. Belőle az uraskodókra vajmi kevés és kétes jó és öröm származik, ellenben kétségtelen rossz az egész nemzetre.

III. Az osztályöntudat hiánya

Az «uraskodással», «úriemberséggel» és szociális érzék hiányával közeli rokonságban van az osztályöntudat hiánya. Mivel a nagyobb úr érezteti nagyobb úr voltát, a vagyon pedig feltétlenül az «úri»-ság lovagjává ütő tényező, — s mert senki sem akarja, hogy mások lenézzék, letekintsenek rá: a különböző osztályok tagjai egyszerűen valami felnagyított hamis ideológiával vágyálmaikhoz hazudják át úgy maguk, mint mások számára az osztályhoz tartozásukat és gazdasági helyzetüket. Úgy tesznek, mozognak, hogy az elképzelésüket, vágyálmaikat igazolják. A maguk osztályának jogai, valamint sérelmei nem teszik öntudatos közösséggé őket; az alacsonyabb és sérelmekkel rendelkező osztályhoz tartozást szégyenlik és kendőzik a felsőbbek, a lesajnálók előtt. Bizonyos lelki sehová — nem — tartozás áll elő náluk.

Ez az osztályöntudatnélküliség elsősorban az alacsony osztályokban található meg, de felmegy egészen a legmagasabb osztályokig s épp ezeknél a rétegeknél, kikre már felülről senki sem «tekint le», megáll.

Egy hallatlanul hazug uraskodás, többnek lenni akarás játéka keseríti a magyar

¹ Az alábbiakat szószerint és megjegyzés nélkül közöljük. «Egy budapesti állami gimnáziumba akarta beírtni a fiát egy jóra való zöldségárú asszony. Azzal utasították el: hogyan képzel ilyet, hiszen ide miniszterek fiai is járnak. — Rendben van. Nem kell mindenkinek gimnáziumba jártni a fiát, ezzel a szellemi proletárság számát szaporítani. Azonban ezt más indokolással is közölhetik a szülővel.» (Magyar Kultúra 1936 nov. 20. szám, 287. oldal.)

életet. Hihetetlen lelki és önérzetrombolást okoz, hogy érdemes, munkájukat végző emberek szégyelnek azok lenni, amik! S mindez azért történik, hogy ne érezzék a nagyobb voltukat velük szemben a nagyobbak. Hogy az egy cseppnyivel előkelőbbek valahogy ne nézzék le őket. A kiprovokált hamis büszkeség kétségtelenül nemcsak a megtagadott osztályok érdekeit sérti, hanem az egész társadalomét.

IV. „Klikkatyafiság”

Az erkölcsi érzéketlenség megdöbbentő jelenségeit látjuk a «klikkatyafiság»-nál. Az egy-egy társaságba beletartozók uraskodása, hatalmaskodása, elnézése, egymást előnyben részesítése ez. A közös társaságbeliek egymás érdekében történő kényuraskodása. A régi idők «renomierkodó», párbajozó, üvegtördelő, hihetetlen kalandokat végrehajtó arisztokratáinak és megyei dzsentrijeinek bizonyos hősi lelkülete jár vissza a félközéposztálytól magas osztályaink társaságáig, ahol a régi magyar urak gavalléros vendégszeretetével és uriaszkodásával, aranyosan könnyelmű szabályokon-túltevéssel pártolják, tölják, elhelyezik egymást azok, akik itt egymáshoz közeljutnak.

Bizonyos érdekes demokratizmust is megfigyelhetünk. Az előkelő «úri» társaságok arisztokraták és dzsentrik közé befogadnak nyilván egész alacsony származásúakat is, ha «sportsman»-ek. — Az úriaskodással kifejezetten szembenálló, egy másik végletbe menő közvetlenséget találunk a klikk-rendszerre beállított társaságokban. A férfiak, ha egy társaságban megjelennek és idevalóknak látszanak, még jóformán mielőtt egymás neveit megjegyezhetnék volna, egész egyedülálló közvetlenséggel már tegeződnek, kis és nagy dolgokról felette bizalmas véleményeiket elmondják és az asszonyaik az elváláskor össze is csókolódnak. A klikk azután a politika, az egyesületek, a hivatalok, a gazdasági élet megannyi vonalán, az egymás kezéreljárás, egymást segítés örömeit hozza meg. Sokak oktalan és igazságtalan háttérbeszorítása, versenyenkívül-helyezése jár a klikkszellemmel. Ez pedig él és virul a középi és felsőosztályokban, terjesztve a rothasztó atmoszférát, mely minden járulékos javítással dacolva, az uralkodó antiszociális és korszerűtlen szellemet élteti és erősíti.

(V. Kocsis báró ideologia

VI. Felebaráti gyűlölet, mint társadalmi életforma

Ezeket technikai okokból, csak a második részben a «teendő»-nél fogjuk taglalni.)

VII. Levirátusi irányzat

A magyar fogyatékoságok között egyik legszomorúbb az, melyet «levirátusi irányzat»-nak nevezhetünk. A levirátus szó a primitív népek etnográfájának szakkifejezése. Vannak Ausztráliában és Afrikában primitív népek, melyek a teljes megsemmisülés és más népbe való beolvadás bekövetkezése előtt sajátos elrendezést mutatnak. Az öregek, kiknek munkaképességük, erejük, férfiasságuk, értelmük gyengülőben van, egyedül rendelkeznek hatalommal, joggal, gazdagsággal, tekintéllyel, otthonnal és becsülettel. Számukra megengedett a többnejűség s ők bírják a legszebb és legéleterősebb asszonyokat, nekik van csak szavuk a tanácsban s parancsolnak minden vonatkozásban a fiatal életerőseknek, kik a legjobb, legnemesebb erejük, képességük, szelle-

miségük és munkabírásuk birtokában vannak. Ezeknek nincs sem becsületük, sem otthonuk, sem anyagi javaik, sem hatalmuk, sem szavuk ; még csak élet-társat sem választhatnak, (csak bizonyos megszorításokkal többen együtt, idős asszonyokat).

Az a primitív nép, hol a levirátus irányzat fellelhető, a pusztulás útján van s mint az etnográfusok megállapították, a levirátushoz hasonló jelenségek minden nép aláhanyatlásának kísérő szimptomái.

Nálunk, mint a későbbiekben, a «teendők»-nél röviden beszámolunk róla, a levirátus bizonyos döbbenetes élességű jelenségei találhatók fel.

VIII. A nő megítélésének ferdesége

Egy-egy nép fény- és árnyoldalairól kialakulnak az idők folyamán bizonyos nemzetközi jelzők, melyek közül a dicsérőket, a «fényoldal»-ra vonatkozókat, maguk az illető népek különleges büszkeséggel ismerik el és idézik. A magyarokról, nálunk magyaroknál, internacionálisnak tekintett dicsérő jelzők között, ott szerepel a «lovagiasság».¹ A lovagiasságnak meg vannak valójában a magyar nép lelkében a maga kétségtelen jelei. Mind az előbb elmondott hibák dacára udvarias, szolgálatkész, s különösképen hajlandó ilyen lenni a *szép nem*-mel szemben. Sőt túlzott udvariassága, szolgálatkészsége, figyelmessége könnyen olyan méreteket is ölthet, mely más oldalról, szükségképen az antiszocialitással találkozhat. Mindez nem zárja ki, hogy talán egyetlen európai országban sincsenek annyira elnyomva a nők, mint nálunk.

Ami az udvariasságokat, forma szerinti kitüntetések és szólamokban való megbecsülést illeti, a «társaság» hölgyei, sőt általában a magyar nők nincsenek hátrányban. Annál inkább a lényegre tekintve. A «kezet csókolom» köszönés, a kínosan vigyázott férfi jobboldalán menés és a társaságokban való udvariaskodás tekintetében valójában igen sok formai lovagiasságot élveznek. Azonban olyan lényegi institucionális hibák vannak mai egész társadalmunk nő-megítélésében és a nővel szemben elfoglalt magatartásában, melyek éles ellentétben állnak a «lovagiasság» fogalmával. A házasságban és a házasság körül sincs nálunk minden rendben, ám a korszerűtlenségnek egyenesen kiáltó netovábbjai azok a sérelmek, melyek a férjhez nem ment nő, a dolgozó nő, (akár férjnél van, akár nem) s a különvált nő körül fellelhetők.

Hibák és elmaradottságok már a fiatal lányok nevelésénél, életbeosztásánál és az őket illető szemléletben is találhatók. Nálunk nem veszik figyelembe, hogy az utolsó huszonöt évben mélyreható társadalmi változások állottak elő szerte a világon. Annakelotte a leányok tizenhét-húszéves korban való férjhezmenésével lehetett számolni. Néhány középiskolát végeztettek velük, esetleg külön még nyelvekre taníttatták őket s ártatlan báloztatás és háztartási ismeretek megtanulása után, a férj oldalán mint családanyák egy

¹ Hogy a külföld többsége lovagiasnak vélne bennünket, kétfelm.

életre szóló nyugodt boldogságra számíthattak. Ma a férjhezmenési idő vagy tíz-tizenkét évvel eltolódott, s a lányok jelentékenyen nagyobb része nem számíthat mint biztos életútra, a férjhezmenésre. A lányok pályákra s alaposabb iskolázottságra kényszerülnek. Társadalmunk a kényszer súlyát megítéléseiben konokul nem akarja észrevenni. Így az élet megannyi súlyos problémája jelentkezik a felnövő fiatal leány számára.

Az új követelményeknek megfelelően, külföldön új szokások honosodtak meg. Elsősorban is a főiskolákra és életpályákra kerülő fiatal nők és férfiak között szakszerűbb és kollegiálisabb kapcsolat s — a tisztesség keretein belüli — barátság alakult ki, szemben a régi bálozási társadalmi formákkal. Egyébként már a serdülő lányok is kevésbé vannak agyonvigyázva, mint nálunk. Így már a serdülő ifjú is lelkileg közelebb kerülhet a nőhöz.

A nőnek a férfi és a férfinak a nő nemcsak szerelmi vonatkozásban, hanem az élet ezernyi apró és nagy dolgában kiegészítője. Az ifjúra kétségtelenül tisztító, nemesítő, jellemesítő hatással van a leányismerős, ugyanúgy, mint a nőből gondosságot, jóságot, lelki tisztultságot hív elő az ifjúval való együttlét. (Míg a nemek szerinti kihangsúlyozó szétosztás, igenis a figyelmet a nagy ritka együttlétnél — különösen, ha ez az együttlét nagy bölcsen, főképp táncalkalmakkor történik, — az érzéki vonatkozásokra tereli.) A nem agyonvigyázott társadalmi rendben felnövő ifjú, — *ellentétben a távoltartottaktól*, — mindig többet, magasztosabbat fog a nőben tekinteni, mint pusztán az állati értelemben vett nemet. A nemek távoltartásának értelme volt addig, míg a társadalom általános beosztása mellett fiatalon való házasságra számítani lehetett. Ma, amikor évtizedeket töltenek együtt az életben, mint szaktársak a férfiak és a nők, egész mások a kíváncsalmak, s ezen kíváncsalmaknak kialakult már a nyugati államokban a maguk érintkezési kulturája. A leányoknak korán hozzá kell szokni az önállósághoz is felelősséghez.

Nálunk, mint valami rettentő veszedelmességeket zárják el egymástól, illetőleg felügyelik együttlétükkor a *fiúk*-at és a *leány*-okat. Ennek következményeként valami nagy misztikumká lesz a *fiú* a leány, és a *leány* a fiú előtt. Nagy misztikumká és meg nem értett, zavarbahozó távolságokká. Ennek következménye, hogy nálunk (akárcsak az egykori szép bálidőkben), az ifjú és a nő minden érintkezése telve van hazugsággal, őszinteség hiányával. Amint megismerkednek, hazudnak, hazudnak és hazudnak egymásnak, más a témájuk, mint amiről beszélni akarnak. A nagynehezen magukra hagyott fiatalok, először zavarba jönnek, aztán mintegy *felszabadulva* érzik magukat s a nagy fékezésnek csak kedvezőtlen kihatásai jöhetnek felszínre. A nagy távoltartás következménye, hogy nálunk az ifjú — igenis éles ellentétben például a francia, német, vagy angol ifjúsággal! — legtöbbször nem képes a nőben mást látni, mint ösztöneinek tárgyát. A legdurvább vágyakkal közelít a nőhöz, ki lelkéhez közel jutni nem tud s kiben a mélyebben érző alanyt nem is keresi (csak legfeljebb az érzelmeket kelti fel, hogy kihasználja

azokat). S a lány, aki előtt a *fiú* valami titokzatos lény volt, nem tudja megtalálni vele szemben a megértés józan pszichológiai talaját.

Mindezek folytán nálunk a nő a férfival való mindennemű kapcsolatbakerülésnél csakis a rövidebbet húzhatja. A magyar nő előtt elképesztően súlyos örvények tátonganak a férfival való érintkezésnél. A férfaink közül a más-különbén mégoly becsületesek és egyeneslelkűek is a nőkkel, s még hozzá tisztességes családok derék leányaival szemben, a tisztult érzelmeket nem ismerve, szánakozás, megértés és irgalom nélkül, csak ösztöneik prédáit nézik. A mi *úrfiú*-ink minden lelkiismeretfurdalás nélkül készek az *úrilány*-ok elcsábítására, — «gáláns»-sportnak tekintik ezt — s valami hallatlan sajátos öntelt előítélet mégis gátolja őket abban, hogy «egy olyan nő»-vel lépjenek házasságra, akit ők, — vagy hozzájuk hasonlóak — elcsábítottak. Azt, hogy az a nő, irántuk való szeretetből s az általuk való erőszakoskodások folytán adta oda becsületét és hogy itt súlyos kötelességeik volnának: bizonyos úri nonchalance-szal nem veszik figyelembe. — Még csak hűség sem várható el a szabad férfi részéről.

Itt említjük meg, hogy Németországban nagyon erőre kaptak, a gazdasági okok miatt, házasságra lépni nem tudók között, a *barátság*-oknak és *pajtás-házasság*-oknak nevezett, — kétségtelenül eléggé nem kárhoztatható, — vad-házassági viszonylatok. De még mindig kevésbé bűnösök és csúnyák ezek, mint a nálunk szélteben-hosszában látható viszonyok, melyek mindig egy nő tönkretételével, vagy további megalázásával járnak, s melyek a férfire, elég sajnálatosan, semmiféle társadalmi hátrányt nem jelentenek. A német pajtás-házasságokban — bármennyire is elítélendők! — a férfiak és nők is, mélyebb lelki kapcsolatokkal, megértő, szerető érzelmekkel mennek be. Egy jóérzésű német férfi, mintegy önönmaga prostituálásának érzi, ha egy nővel kapcsolatba lép anélkül, hogy a testi vágyakon kívül, mélyebb érzelmek vonzanák. S a külföldi pajtás-házasságoknak, legalább is háromnegyed részéből tényleges és teljesérvényű házasság lesz. Nálunk a helyzet lényegesen más. Akik azt állítják, hogy a mai nyugati erkölcsök rosszabbak mint nálunk — tévednek, csak őszintébben és egyenesebben megy minden s a férfi hibája jóvátételét erkölcsi kötelességnek érzi. S a társadalom ott nem olyan szigorú a nők, mint a férfi áldozatának egyoldalú elítélésében.

A mi társadalmi rendünk a huszadiktól a harmincötig menő korban fokozott nehézségeket gördít a nő elé. Az állásban lévő nőnek csak kötelességei vannak, mely kötelességek megkövetelésénél, sőt kihasználásával bizony éppen nem jár el szépen a társadalmunk. A nő számára az előrehaladás jelentékenyen meg van nehezítve. Kötelezettségeikkel járó jogait nem akarják elismerni. A férfival való hasonló társadalmi megítéléstől hihetetlenül messze állnak. Mintegy a foglalkozásokba *betolakodottak*nak tekintik őket, s «inferioritásukat» éreztetik velük s érzéketlenek a társadalmi adottságok muszájával szemben, amely őket a különböző foglalkozásokba küldötte.

A dolgozó nő sokszor hivatali férfi-kollégáinak valóban állati vágyaival találkozik szembe, s mivel nálunk, *ellentétben a külföldtől* semmiféle társadalmi elítélést nem szenved a hivatali helyzetével visszaélő férfi, ellenben a nő minden botlása súlyos megítéléssel és kárhozzátással jár, felette kiszolgáltatott és lovagiatlan a helyzete.

Hogy a külön élő nőkkel milyen lovagiatlan szellemben és milyen förtelmesen bánik a társadalom, azt a túlbőven közölt törvényszéki kártérítési stb. perekből is egyre-másra láthatjuk. A bővebb taglaláshoz, sajnos, nincs helyünk.

Az a körülmény, hogy a nő helyzete nálunk ilyen, talán még nem is annyira szomorú, mint az, hogy a jelenlegi helyzetet helyénvalónak, magától értetődőnek érezzük s a nőkkel való üres udvariaskodásra gondolva, «lovagiaság»-unkra vagyunk büszkéek.

IX. Szerves alap hiánya

Ami új, az idők változott követelményeinek megfelelni kívánó berendezkedéseink nagyrészt külföldi minta után való másolások s a közvetlen tegnapi berendezéseink javarésze, szintén csak másolások voltak. Megszokjuk, hogy mindent készen külföldtől átvegyünk s a szellemi önállótlanság magától értetődősége alakul ki, mely egyáltalában nem akarja életrendjébe illeszteni a szükségletekhez mért *új* megfogamzását és kitermelését, hanem amely mások mértékére készített alkotásokat alkalmaz csupán. Már eleve az attitűd, melyet elfoglalunk, a tehetséges *epigon* attitűdje. A vezető szellemi áramlatokról és iskolákról külföldiek nyomán könyveket írunk, interpretálunk, magyarázunk, de valahogy, sohasem ténylegesen az elsősorban állva akarunk alkotni. Szervezeteket tömörüléseket mind külföldi példák kopírozásával vesszük át, sőt néha kiáltó és bosszantó survivalokkal. (Lásd például a bajtársi egyesületeink couleur szokásait, melyek az 1817-es német Burschenschaftsbewegungból veszik eredetüket.)

A szellemi önállótlanságunkhoz tartozik a folyton járt úton való próbálkozás. Hiányzik az újszerűt-merés, az esetleges kinevettetés, a mások által kevésbe vett, «butaság»-nak látott vállalásának merészsége, a legmesszibb perspektívájú szellemi cékitűzés sajátot, járatlant, eredetit próbáló lendülete.

Még a technikai találmányaink érvényesítése is csak a külföld elismerésén át a legvalószínűbb és legbiztosabb. Az *eredeti magyar* jóformán minden oldalon csak mint külföldi importcikk, mint quasi másolás juthat pátriánkban elismeréshez. A Hantos Elemér-féle tervezetet épűgy valahogy külföldi aprobáció után vettük figyelembe, mint például, hogy egy kevésbé jelentékeny használati cikkről szóljunk, a leginkább elterjedt «valódi magyar bajúszkenőcs»-öt párisi felírással és adjusztálással árúsítjuk már évtizedek óta.

A magyar tudósnak (elsősorban is a szellemi tudományokra áll ez), bizonyos, sokszor magának sem bevallott Minderwertigkeitskomplexuma van

az önálló alkotásokkal szemben. Már eleve úgy vannak ideáljai, elhatározásai, tervei beállítva, hogy a külföldiek tanulmányozása nyomán *valami analógot* alkossanak. — A törvénykezési politikai, gazdasági, vallási elrendezésekben, mindegyik az epigon magatartását vesszük fel. Sehol kellő biztonság, alkotó újatmerés.

A mi berendezéseink úgy aránylanak a hasonló külföldiekhez, mint a kópia az eredetihez. A külső, nagyjában való összehasonlításnál sokszor voltaképpen nem is találunk lényegi eltérést, nem látható meg a különbség. Az átmásolók néhány hónapot külföldön tartózkodnak s a kopírozást egész aprólékosan ejtik meg. De az eredeti, közvetlen szülő és éltető szellem hiányzik. Nézzünk csak meg például egy magyar és egy német békebíróági tárgyalást, vagy akár egy társadalmi szervezeti kartotékot, és rögtön meglátjuk a másolás és az eredeti szükségletekben terhesült s vajúdasok közben megszült elrendezések közötti különbséget.

A magyar szellemi önállótlanossággal függ össze, hogy nálunk mélyreható probléma-átélés és alkotni, kiformálni merés: egész sereg vonatkozásban hiányzik. Tudósaink nem egyszer, nem annyira az igazságot, mint inkább a formai kellékeket keresik — a katedrához.

Merjük a hátunkat tartva őszintén kimondani: átvett szervezeteink, berendezéseink egész sorából hiányzik a kitermelő lélek s a mélyebb alkotó beállítottság, a dolgok egész tulajdonképeni indoka és benső jogosultsága. Az átvételek általános megszokott formává lévén, lassanként berendezkedéseinkben előnyben részesítjük a lélektelenséget s az önállótlanosság kényelmes, szerencsés megszokássá válik. Ahol pedig már semmiképpen nem tudjuk a külföldet utánozni, a mi legsajátságosabb magyar elrendezéseinkben, ott is hajlamosak vagyunk magunkat úgy tekinteni és képzelni, ahogy a közömbösen tájékozott külföld lát és hisz bennünket. Ezt hívjuk előkelő önszemléletnek. S valahogy, ha már közvetlenül semmiképp nem megy az utánzás, mintegy a legközelebb álló utánzandó külföldi analógiáját vesszük.

Mindezt az önállótlanosságot europeizmusnak, távolabbi látókörnek tekintik sokan, pedig sajátos és ordító magyar hiba.

A magyar katolicizmus multbeli hibáiról

Az általános magyar hibák után a speciális katolikus eltolódások szemügyrevételére térünk át. Itt háromfajta hiányt látunk: a) Az akatolikus szellemi áramlatok kritikanélküli átvételét. b) A katolikus kultúröntudat hiányait. c) A protestáns-katolikus guerilla harcokat.

a) Akatolikus szellemi áramlatok kritikanélküli átvétele

A mult egyik legnagyobb magyar katolikus hibáját abban látjuk, hogy kellő szellemi önállóság és tisztánlátás hiányában, mint rendjénlevőt vettük és

tűrtük, hogy a magyar arculat és ezzel együtt a katolikus többség szellemisége a nem-katolikus, sőt sokban *akatolikus* német szellemiségnek szolgai befolyása alatt álljon. Tudjuk és méltányoljuk a német szellem és kultúra roppant értékét és jelentőségét s a magyar kultúrára gyakorolt kedvező hatásait, s távol áll tőlünk, hogy mindezeket kisebbsítsük, de a német kulturális hatások fényoldalai még nem zárják ki, hogy tárgyalhassuk katolikus vonatkozású árnyoldalait is. A szellemi vonatkozások jóformán minden tekintetében Németországhoz igazodó, mondhatni a német kultúrszféra hűbéresévé lett Magyarország, a veszély komolyságának legcsekélyebb sejtelme nélkül, átvett olyan német szellemtörténeti és kulturális vonatkozásokat, melyek szorosan és elválaszthatatlanul Németország protestáns hegemonikus szelleméből erednek: s minden további beható bírálat nélkül, irányadóknak vett áramlatokat—, sőt talán értékük kezességi pecsétjét látta a német származásukban—, mely áramlatok egyenesen Németország protestánsizmusából és szellemének akatolicizmusából sarjadtak s melyeknek a katolikus Magyarországra való átplántálása szükségkép a legteljesebb immanens visszasságot jelentette.¹

Elsősorban a számításba jövő akatolikus szellemi áramlatok gyökereire kívánunk közelebről rámutatni. Valójában azonban egy más ideológia, egy eltérő szellemi bázis kifejtése, eleve a legnehezebb feladatok közé tartozik, mint ahogy egyfajta vegyi atomokból nem lehet más fajtát összeállítani. A kereszténység történelmében a katolicizmussal szembenálló legjelentősebb *más* és akatolikus szellemi irányzatokat a *protestánsizmus* hozta. A protestánsizmus a földi élet «nagykorúsítását» hozta az «evilág» öncélúságát, az «újkoriség»-ot, az újabb idők folyamán gúnyos mellékiúzó lett katolikus «középkori»-sággal szemben, mely evilági céljainkat, feladatainkat örök, nem-evilági megszabások szerint fogja fel. A protestánsizmus az evilág és a nem-evilág a «föld» és az «ég» törvényeinek dualizmusát adta. Ezen dualizmus talajából sarjadt a humanitárizmus, az önnön lelkiismeret legfőbb bíról állítása, az «egyetemes papság»-gondolat, a hitnek, bibliának és így bizonyos fokig a legmagasabb kérdéseknek egyéni, tetszésszerű magyarázata s ennek dacára (Luthernél) a szabadakarat és mérlegelés tagadása. A protestánsizmus humuszából fakadtak a liberalizmus, a liberalista nemzetgazdasági elvek s a kapitalizmus szellemisége, épügy mint a pozitivizmus, fejlődélmélet, sőt nagyrészen a pragmatizmus is. Természetesen a protestáns szellemi alap nem termelhetett ki más áramlatokat, mint amelyek a magul szolgáló eredetet igazolták. Német protestáns tudósok felette tekintélyes sora: Max Weber, Werner Sombart, von Wiese bizonyították komoly adatokkal, hogy a gazda-

¹ Itt fokozott hangsúllyal kívánjuk kiemelni, hogy a protestáns szellemiségtől való befolyás *ellen* szólva, nem a protestánsizmus értéke ellen kívánunk ítéletet mondani. Még távolabb áll tőlünk, hogy a protestánsizmust bármilyen halkan és közvetve is támadjuk. Pusztán csak egy *más* és a katolicizmussal szembenálló irány akaratlan hatása alá kerülése visszasságáról szólunk, mely visszasság kétségtelenül nem a protestánsizmus bűne vagy hibája.

sági liberalizmus s a kapitalista világrend kiteljesedése mennyire szorosan a protestáns szellemiségen alapszanak; a felvilágosodás és fejlődéelméleti gondolkodás protestáns jellege éppannyira nem vitatott (*Rádl, Uexküll, Jelinek*), ahogy bizonyított az angolszász protestántizmus és a pragmatizmus közeli kapcsolata s mint ahogy ismeretes, hogy a marxizmus a *Häckel*-i, *Nietzsche*-i tanok és a protestántizmus között mennyiféle közeledés és összehangolni próbálás vált lehetségessé.

Az «égi» és «földi» imperatívák különválasztása az «újkoriség» magától értetődő dogmájává lett. Ez a magától értetődő dogma, melynél az ideológiai beléneveltség már a puszta fogalomban bent látja a feltétlen helyességet és evidenciát, kihat a különböző áramlatok közvetett és közvetlen útjain a katolicizmusra is. A mi katolikus gondolkozásunkban is mindinkább helyt talált magának az égi és a földi imperatívák akatolikus dualizmusa, az «újkoriség», mely megadhatni vélte Istennek, amit az Isten akar és az ördögnek, amit az ördög akar. Ez a «modern», ez a «liberális» szellem tette lehetővé azt a katolikus életformát, mely szívből örül a templomban a katolicizmus magas ideáljairól, erényeiről hallva, de azért a mindennapi életben más törvényeket alkalmaz. A katolicizmus elméleti morál lett nagy ünnepi elmerengésekre és az egyesületekben való lelkesedésre, amely mellett a visszasság tudata nélkül, az «élet» számára egész más gyakorlat válhatott lehetségessé. Így eféle duális alapokon válhattak típusokká emberek, akik megegyeztethetőnek tartották az egyházi mozgalmakban való előlágálást és a házasságtörést, a kongregációt és a házasságon kívüli nemi életet.

Persze minderre megvan az akatolikus dialektika megannyi indokolása: «ja, az élet parancsol, sodor», «prédikálni könnyű, de manapság a mindennapi életben bent lenni, az megint más», «emberek vagyunk», «csak jó katolikus akarok lenni, de még nem bűn, ha nem akarok okvetlen szent is lenni», ezek a divat szerint váltakozó, különböző szabású szótakarók kiválóan alkalmaznak bizonyultak a megalkuvások és gyengeségek elfedésére. Valahogy kialakult az az iratlan, megszóvegezetlen dogma katolikusaink széles rétegében, hogy a katolikusság nem lehet nehéz feladat. Ugyanis a «katolicizmus, mint nehéz feladat» mellett nem találhatták meg a «föld» öncélját, már pedig ez valami dogmaként rögződött meg elméjükben. «Az Isten nem kívánhat súlyos köteleket az őt követőktől», éppen ezért a nehéz és könnyű közötti választásnál magától értetődőnek vették, hogy a könnyűhöz, a «lángyos»-hoz kell szegődniök.

A katolikus kultúrérdekek tudatos szupremáciájának hiányában átvette Magyarország a protestáns vallási és szabadság elvekkel szorosan összefüggő nemzetgazdasági, politikai, pozitivistá és pragmatista vonatkozású szellem-áramlatok legkülönbözőbb konkluzióit, melyek ellen nemcsak, hogy nem védekezett, de még a védekezés szükségét sem volt képes meglátni.

E protestáns «szellemi áramlatok» alatt nem szabad csak a főbb irá-

nyokat értenünk. A főbb irányzatok ellen (például gazdasági liberalizmus) nem is igen lehetett volna védekezni. Számptalan áramlat indult egyetemi előadások, tudományos és szépirodalmi egyesületek és munkaközösségek nyomán, melyek az élet jóformán minden fázisába, megnyilatkozási módjába, megszólalásába, elveibe, átgondolásaiba belevitték, beittették a protestántizmust. A protestántizmus uralkodó látásmóddá váltott nemcsak Németországban, hanem nálunk is, a másoló szellemi hűbéreseknél, olyannyira, hogy hosszú idők óta protestáns felfogások mintegy magától értetődő logikai kategóriákká lettek katolikus körökben s épp az olvasottak és egyetemi képzettségű katolikusok legtöbbjénél, — vagyis azoknál, akikhez az új szellemi áramlatok elsősorban eljutottak, — a protestáns eredetű szólamok a papról, templomról, vallásról, szentekről, erkölcsről, házasság szentségéről, anyagi javakról, boldogságról, igazságról, igazságkeresésről mind általánosabb és merevebb érvényt kaptak.

Külföldi teóriák, jelszavak, nevek tűnnek fel szellemi életünkben, anélkül, hogy az általuk képviselt mind határozottabb *akatólikus* tendenciájukra valaki rámutatna. A mi értelmiségünk általában nem egy katolikus szellemi színvonal, hanem az *általános*, azaz a liberális szellemi színvonal síkján mozog. (Ez a «modern» beállítottság az oka, hogy mintegy szellemi szükségleteiket elsősorban a liberális sajtó képes kielégíteni.)

Talán e fejtegetéseinkkel szemben felötlik az ellenvetés: Kétségtelen, a vezető szellemi szereppel rendelkező protestáns Németország sok tekintetben hatott a katolikus Magyarországra; de vajjon másképp volna-e ez elvárható a közelség és a két nemzet arányainak figyelembevétele nyomán. Kétségtelennek véljük, hogy a német *protestántizmus* szellemáramlatai alól való teljes függetlenítés lehetetlen lett volna. Ám ennek lehetetlensége dacára a védekezés készenléte, a fokozott szellemi rabszolgaviszony megszüntetése és a német protestántizmus erejével szemben, egy általános magyar katolikus szellemiség hathatós s az egész magyar életre kiterjedő megszervezése mégis feltétlen feladatunk volt. Legalább is annyira meg kellett volna tennünk a védekező lépéseket, amint azt a katolikus német szellemiség megtette. Ehhez azonban szükséges lenne nálunk, — ami a kétségkívül nagyobb veszélynek kitett német katolikusoknál fellelhető, — a katolikus kultúrántudat.

E hiány képezi éppen a második, itt vázolandó, magyar katolikus fogyatékossgát.

b) A katolikus kultúrális öntudat hiánya.

A magyar katolicizmusnak az idők áramlataiban} való hathatós helytállása szorosan összefügg a katolikus *szellemi* kultúránkkal és a *kultúrális* öntudatunkkal. A hitbuzgalom a lélek kibogozhatatlanul mély kapcsolataira utal, de nem rejt magában az érzelm kategóriáin túlmutató közvetlen érveket

a mindennap egyre messzebb elágazó *világnézeti* felfogásaival és dialektikájával szemben. Pedig a katolicizmus szellemétől távol álló elvek, felfogások, politikai programtételek, a legmesszebbmenően kidolgozott közvetlen és közvetett propagandával formálják a mindennapunk gondolatait és látásmódját. Ezekkel szemben, ha valamely hit messzemenő szellemi alátámasztással s teljesen kidolgozott világnézeti rendszerrel rendelkezik, mely minden propaganda dialektikára és fordulatra oda tudja szegezni a maga döntő választát, úgy a *katolicizmus* az.

Valljuk be a magyar katolicizmus elmélyítését túlon túl egynek veszik nálunk a hitbuzgalommal, a *hitkultusz* minél odaadóbb, elmélyülőbb gyakorlatával. Pedig hát a jámborságnak épp a minél teljesebb szellemi belátás és elmekulturáltság kölcsönözhet értékintenzitást és jelentőséget. Különösen világnézeti vonatkozásban. A műveletlenek vagy csekély műveltségűek hite közel sem rendelkezhetik olyan értékkel és jelentőséggel a vallásos kulturális öntudatosság szempontjából, mint a műveltek és magaskultúrájuk átlátása, belátása, mely meggyőződésének, átértésének világa mellett tud a katolikumra mint szellemi és erkölcsi posztulátumra tekinteni. A «katolikus öntudat» mondjuk meg őszintén, mind a legutóbbi időkgig eggyé lett a kevésbé művelt társadalmi rétegbeli fanatikusok vallási kultuszával s a magasabb kultúrájuk meg nem értett «különködés»-ével, melyet a liberalizmus tomboló időszakában már-már «korszerűtlen»-nek, betegesnek kezdtek tekinteni s melyet már mintegy szégyelni és titkolni kellett azoknak, akik a rejtett vagy kifejezett lemosolygást ki akarták kerülni. (Mivel a pusztán jámborságot és hitbuzgalmat fontosabbnak vették nálunk a hit szellemi alátámasztásánál, érthető meg, hogy pl. az alacsonyabb műveltségű szülők igen sok esetben hívők a nagyobb műveltségű fiaikkal szemben.) Csak nagyon ritkán akadt megfelelő iskolázottságú és szélesebb látókörű egyén, ki hitt is, katolikus öntudata is volt és ezen öntudatot kellő ismereti alappal alátámasztani is tudta. Vagy szellemi ismeretekkel rendelkeztek hívőink és a hitet mint az ismeretektől független valamit tekintették, vagy a szellemi ismeretek és a hit harmóniája mögött felette naiv összehangolási alap állott. Aligha is kell mondanunk, hogy milyen kevés jelentősége volt az eféle katolikus öntudatnak, melyből hiányzottak a katolikum kulturális értékei.

Valójában jelentős katolikus öntudatról csak ott szólhatunk, ahol az az ismeretek és a hit harmóniáján nyugszik. A jelenben és a jövőben is a katolikus szellemség egy nagy feladatot fog jelenteni a mindennapnak az örök elvekkel való szellemi és gyakorlati összehangolásához.

Fejtegetéseinkkel szemben az a kérdés fog felmerülni, hogy vajjon külföldön ez a bizonyos katolikus öntudat szellemibb és ténylegesebb-e, mint nálunk. Azok, akik huzamosabb időn át Franciaországban vagy Délnémetországban éltek, vagy alkalmuk volt behatóbban külföldi katolikusokkal beszélni, gyakorlatilag tapasztalhatták a különbséget. A francia katolikusság kétségtelenül kevésbé templomjáró mint nálunk,

de egész szellemi habitusában benne van a katolikus szemlélet s a legrégebb s leg-egységesebb keresztény egyházhoz tartozás büszkesége; öröm és megnyugvás a katolicizmusban. — Sőt német katolikus diákegyesületekben alkalmam volt találkozni fiatalemberekkel, kik talán párt és társadalmi hatások folytán, sok tekintetben távol állottak a hitbuzgalomtól és mégis a katolicizmus életelv, eszmény, ténylegesen ható tartalom maradt számukra. Ezek a nemzeti szociálizmusról, a marxizmusról, a forradalmakról, az államrendről, a pénzügyi helyzetről, a bölcséleti új irányokról, a társadalmi kérdésekről mindegyre a katolikum szilárd alapján szólottak és ítélték. A katolikus öntudat egy náluk az öntudatossággal. Nálunk az ilyen öntudat, valljuk be, hiányzik.

Ezek a közületek erőteljesebbek minden irányzattal szemben s bensőségesebben, mélyebben katolikusok mint nálunk. A kulturális öntudat egész más mértékét jelentik ők. Náluk a jó közepes értelmiségbelieknek alaposabb, teljesebb szellemi képzettségük van, mint nálunk az ifjúsági katolikus mozgalmak világi vezetőinek. Az a bizonyos katolikus öntudat valójában «eltörölhetetlen jelleg», és formáló náluk.

Nálunk csak programpontokat, jelszavakat, kompendiális ismereteket látunk, melyek elég erős és vértettségét jelentenek, esetleg más programmpontokkal, jelszavakkal kompendiális ismeretekkel szemben, de amelyeket kegyetlenül és irgalom nélkül legyűr minden alapos tudás s behatóan végigvezetett messze kiterjedő fejtegetés. A magyar katolikus kulturális öntudat alátámasztottságának hiányát a kérdésnek csak nagyjából való szemügyre vétele mellett nem láthatjuk jól meg. Pedig ezeknek a kulturális öntudatbeli hiányoknak éles meglátása és tudomásul vétele lesz az első nagy lépés a felülkerekedéshez.

c) A magyar protestáns-katolikus guerilla harcok.

Még harmadik hibául felemlíthetjük a *protestáns-katolikus* vallási kérdések miatt egyre előtörő guerilla harcokat, apró villongásokat. Ezek elemi hibája, hogy ellentétes szellemi bázisokon indulnak és eleve meddő és kilátástalanok. E vitáknál és kis harcoknál, — melyek csak arra jók, hogy kis törtető nagy érdemeket szerezzenek maguknak, már a fogalmak sem kongruálnak, melyekkel a két oldalon dolgoznak. Ezek a harcok nem eredményezhetnek belső missziót, csak felületes gyűlöletet s a magyar keresztény egyházak széthuzását. Pedig aligha szorul magyarázatra, hogy a keresztény egyházak egymásközti békéjére s a világveszélyt jelentő közös ellenségekkel szembeni összefogásra, milyen rendkívüli parancsoló szükség van. Az említettekkel szemben talán azt fogják felhozni, hogy hiszen ezeknek a guerilla harcoknak, nem mi vagyunk okvetlen a kezdeményezői. Ennek a vizsgálatába nem érdemes belemenni; mindannyiszor ha protestánsok vizsgálják a kezdeményezés kérdését, az «sül ki», hogy a katolikusok a kezdeményezők s ha a katolikusok vizsgálnak utána, akkor ugyanilyen lélektani szükségképiséggel a protestánsok azok, akik nem tudnak békében maradni. A protestáns-katolikus valláskülönbségek összeütkö-

zési felületein való harc, nem lehet egyes túlbuzgóknak «auf eigenem Faust» történő harcbakezdése. Ma már eféle guerilla harcok nem találhatók a művelt nyugati államokban,¹ csak legfeljebb amerikai országokban, ahol pedig a profitéhes komolytalan «új vallások» agresszivitása hozza létre ezeket.

Az új korszerű magyar katolikus nemzedéknek minden tapintat, ügyesség, jóakarat latbavetésével meg kell szüntetni ezeknek a villongásoknak kiáltó anakronizmusát.

II. RÉSZ.

A tulajdonképeni feladatok és kötelességek

Tanulmányunk első részében «A mai magyar katolikus ifjúság feladatai»-hoz a mult mulasztásait és hibáit soroltuk fel s most a második felében ezen hibákkal szemben a korszerű teendőkre kívánunk rámutatni. A hibák javarésze általános magyar hiba volt s csak egy kisebb hányad sajátos magyar katolikus hiba. Felmerül a kérdés, az általános magyar hibákon való változtatás vajjon a «katolikus magyar» ifjúság feladata-e ; fokozott feladatok, kötelességek várnak-e rá, vagy pedig általános teendők, melyeknél mint katolikus ifjúságnak, nincsenek különleges kötelmei. Feleletünk, hogy — anélkül, hogy kizárólagosságot vindikálnánk maguknak, — igenis a katolikus ifjúságnak fokozottak a kötelességei a magyar visszásságokkal szemben. Fokozottak pedig a következő okokból : a katolikusság Magyarországon többség s a többségnek a közös feladatokból elsősorban kell kivenni a részét ; és a kezdeményezés, mint erkölcsi feladat elsősorban is tőle várható. Másodszor fokozottabb kötelességekről szólhatunk, mert a felsorolt visszásságok és korszerűtlenségek éppen emberi meg nem értésre és antiszociális ideológiára utalnak, már pedig a katolicizmusnak a *nevében* is bennefoglalt alapgondolata a *közösségeszme*, mely szerint valamennyien testvérek és egy égi atya közös gyermekei vagyunk. Így a katolikusság, mint a testvériség legősibb hirdetője s a szeretet vallása, már eleve az emberies érzés par excellence zászlóvivőjének kötelmeivel rendelkezik. Mint katolikusoknak különösképpen összeegyeztethetetlennek kell éreznünk minden emberietlen és antiszociális visszásságot s a legelemibb következőség, hogy tegyünk ezek megváltoztatása érdekében. Harmadszor pedig, mivel a katolicizmus minden időkhöz kíván szólni és minden időben aktuális tud lenni, egyúttal minden idők korszerűtlensége ellen is szól és kell szólnia. Tehát a magyar katolicizmusnak valójában fokozott feladatai vannak visszásságainkkal és hibáinkkal szemben. S érthető, hogy a legközvetlenebb cselek-

¹ A német küzdelem az egyházak és az állam között folyik s nem a különböző egyházak között.

vési imperatívusz elsősorban az új magyar katolikus nemzedékhez szól, nekik kell a megváltozott idők követelményeit megérteniök és megvalósítaniok. Azoktól, akik számára a múlt hibái természetes, helyes kategóriák, nem várható változtatás. Az új idők változott szavai elsősorban is a jelen és jövő fiatal generációjához szólnak.

Mik hát a teendők? A múlt hibáinak megnyesése a katolikus szellemiség és korszerűség jegyében.

Hogy ez miként történjék, ennek kifejtéséhez az egyes hibákat pontról-pontra kell elő vennünk.

1. Uraskodás

Az a nagyzási hóbortszerű, előkelőségre beállított, hatalmát éreztető korszerűtlen jelenség, melyet «uraskodás» cím alatt vettünk szemügyre, változtatást csak az esetben tesz lehetővé, ha az egész mai magyar szellem szervesen összekapcsolódó ferdeségeit megnyessük. Hiszen a magyar társadalmi szemlélet hibái szoros egységet mutatnak, egyik a másikat kölcsönösen táplálja, növeli és kiegészíti.

A legtöbb ferdeségnek tárgya olyan, hogy belőle valami csökevény külföldön is megtalálható és ezt a tényt a külföldet utánzó magyar társadalom tudja is és ez az, ami megnyugtatja, hogy dolgaink rendben vannak. Csak éppen nem veszi figyelembe, hogy azoknak a bizonyos jelenségeknek lényegesen más a jelentése és értelme külföldön s míg kint csak csökevények, addig itt egy ereje teljét élő, messze kiépített rendszert képeznek.

Külföldön is használatos az úr megszólítás. Ez azonban csak általános, udvarias forma, mely a pusztá családnéven nevezés rideg, vagy épp bizalmas hangzását egy általános, jelentőség nélküli értékadással szívélyesebbé teszi. Talán mondhatni, annyi a szerepe, mint a «kérem», vagy a levelek végén lévő «tisztelettel» konvenciójának. Mert senkinek ma már a művelt nyugaton nem jut eszébe, hogy magát, mint urat valami megkülönböztetett jelenségnek, személyiségnek tartsa s még kevésbé, hogy mint úriembert valami külön büszkeséggel és öntudattal rendelkező nagyobbértékű egyednek. Különböző külföldi nyugati államokban is létezik az «excellenciás» cím, de már mindenfelé korszerűtlennek hat és nehezményezett s valami kevésbé gúnyos ízt is magában foglal. Csak diplomáciai érintkezésben (itt is elsősorban a kínai és a magyar vonatkozásban), továbbá mint püspökök címe használatos, ám sehol sincs meg a tekintetes, nagyságos és méltóságos címek körüli, nálunk feltalálható bosszantó és nevetséges kutyakomédia.

Az úriemberség ma már egyenlő az *embertelenséggel*, mely a katolikussággal össze nem egyeztethető. A kor követelményeit meghallani akaró katolikus ifjúságnak fontos teendői vannak itt. Röviden: először az uraskodás korszerűtlen antiszociális voltát kell megértenie, meglátnia, másodszor, az uraskodás

szellemét kiirtani. Az elsőhöz, a meglátáshoz és felfogáshoz szükséges, hogy kölcsönösen a meglátottat egymásnak is megláthatóvá tegyék. Iratokkal, könnyen érthető tanulmányokkal útmutatást, kalauzólást kell adni ifjúságunk számára, valamint odahatni, hogy külföldi tartózkodásuk alatt, a korszerű szociális szellemet jobban megérthessék. Meg kell tanulnunk és tanítanunk egymást, hogy ma nem lehet «úri ember» és «nem úri ember», «méltóságos» és «nagyságos úr» között különbséget tenni, csak ember és ember között.

A keresztény magyar ifjúságnak tudatosan szembe kell szállni az «úri» rangéreztetéssel és címkorsággal a maga legközvetlenebb területein. Változtatni kell megítéléseiben, valamint véleménynyilvánításaiban. Ne szégyeljen nem «úriember» lenni. Száműzze ezt a szót. S húzza össze azt az amplitudót, amely a nagyok iránti szolgálalkú modor és az alacsonyakat lekezelés között fennáll. Ne kezeljünk le senkit (különösen fiatalok részéről visszataszító ez) ; ne vegyünk fel más testtartást, arckifejezést az alacsonyabb osztálybeliekkel és a szegényekkel szemben, ne éreztessük fölényünket. Mindazok, akik a fölényüket éreztetni kívánják, többnyire valójában nem felülemelkedettek ; ezek nemcsak az alacsonyabbakat kívánják az *éreztetéssel* meggyőzni arról, hogy ők felettük állanak, de ők maguk is még nagyon meggyőzésre szorulnak. Ne szégyeljük, hogy (jaj) mit fog majd mondani az a méltóságos potentát, vagy «úrinő», ha mint egyenrangút lát minket egy kopottruhájával beszélgetni. Fel kell szabadítani magunkat az egész mai magyar mivoltunkba beitatódott «úri» és «hatalmaskodni» akaró mentalitástól. (Hiszen emellett az «uraskodás» mellett és dacára a magyarnak valóban jó szíve van.)

Hagyjunk fel a «hatalmunk» szerelmével ; a «majd megmutatom, hogy ki vagyok én» balkáni lovagiatlansággal ; a kellemetlenkedni tudásban való hatalom-megmutatással. Ne nézzük, hogy *«ez több-e, vagy én.»* Általában az uraskodás szelleme helyett a szociálisabb, emberibb, maibb megnyilatkozásokra kell törekednünk. Ne nagyságosoztassuk s ne sokat címezgetessük magunkat s kellő tisztelet mellett ne fogadjunk el pusztá rangokat, melyek adományozásának egyetlen létjogosultsága a «méltóságos» címzés.

Az uraskodás szellemének eltüntetéséhez bizonyos gáncsoskodásokat kell elviselnünk, de küzdelmünk egy korszerűbb ideálokkal telített társadalom fontos pilléréért történik.

2. Osztályöntudat hiánya

Minden ember társadalmi rangjánál, szerepénél, gazdasági helyzeténél fogva beletartozik egy osztályba. Egy bizonyos réteg kérdése, ügye az ő ügye. Közös büszkeségeik, eredményeik vannak, ugyanúgy mint hátrányaik és sérelmeik. Az osztály értékét, szilárd erejét, védekezni tudását, egységes szerepét s megnyilatkozását, az együvé tartozás és közös társadalmi szerviség adja meg. Annál erősebb a társadalmi harcban valamely osztály, minél tudatosabban

teszi minden tagja az osztály sorsát és érdekét magáévá. Ez a tény régóta tudott és ismert. Gyakorlatilag azonban sohasem demonstrálták olyan közelről és élesen, mint a különböző szociális szervezetek az utolsó kilencven évben. Kitűnt, hogy egy szervezett osztály, egész sereg nem szervezett felett milyen nagy fokban diadalmaskodhatik s megvilágosodott, hogy az összetartó osztályok, milyen fontos biztosítékai az egyes rétegek közötti egyensúly kialakulásának. Nyilvánvalóvá lett az is, hogy a társadalmi rétegek érdekképviselői, ha ezek mögött, azaz az egyes rétegekben szerves benső öntudati egység nem áll fenn, a visszaéléseknek, protekcionizmusnak és a kevés egyesületi kitarottaknak (Bonzokratie) nyit meg tág lehetőségeket.

Mindenkinek erkölcsi kötelessége és egyúttal fontos érdeke a maga tényleges osztályába tudatosan beletartozni. Ez nem azt jelenti, hogy az egyik osztályból ne akarjon, vagy vágyhasson valaki egy felsőbbbe, hanem, hogy amíg az egyikbe beletartozik, igenis érezze magát, annak tagjául és ne kívánja beteges, szélhámós ideológiával olyan rétegbe tartozónak magát, saját maga és mások számára áthazudni, melybe valóságban nem tartozik bele. Ezt a kiáltó szerencsétlen szokást egyszer és mindenkorra száműzni kell a magyar életből. Merje és akarja minden rétegbeli a rétegéhez tartozást magára vállalni. Nálunk az általános szokás s ez éppen a «nagy város»-okban és a «fiatal»-ok között különösen elterjedt, hogy amit vágyaik számára a valóság nem adott meg, azon úgy segítenek, hogy a mostoha valósághoz hozzáköltik. Állásuk, foglalkozásuk, társadalmi helyük, családjuk és a maguk vagyoni viszonyai tekintetében fantáziájuk segítségével magasabbnak, hatalmasabbnak, gazdagabbnak adják ki magukat. Ez a szélhámoskodás annál ügyesebb, minél inkább orvul, egy-egy véletlennek látszó, de feltétlen előtűnő mellékmondat odacsempészésével sikerül. A saját osztály nem vállalása s a meglévőn, illetve a meg nem lévőn való folytonos nagyítás, minden erkölcsi és jellemi árnytól eltekintve, igen fontos társadalmi s még inkább osztályérdekeket sért. Hiszen csak nyilvánvalóan az osztályérdekek káros elárulása, ha egy osztály sorsát de factó, a valóságban éljük és a szegénységét — ha talán lázongással is, — vállaljuk, de a *külvilággal* szemben magunkat túltesszük rajta olymódon, hogy egy magasabb osztály elégedett tagjaként s anyagilag kedvezően-állónak, kívánjuk magunkat előtte feltüntetni. Ez a «flanc»-öntudat épp annyira az osztály életidegeit sérti, mint akár az osztályok közötti éles kaszt-elkülönülés. Mégpedig minél alacsonyabb valamilyen osztály, annál rosszabbul jön ki az efféle «flanc»-öntudat folytán. Hiszen épp azok, akik a gyökerekből magasabbra nőnek s napfényt, levegőt, kultúrát jelenthetnek a szülőrétegeknek, még a magasabbra kerülés in statu nascendi előtt — megtagadják őket. (Óriási erkölcsi jelentőségű ezért Illyés Gyulának a «Puszták népe» című művében történő sorsvállalása az ország legalacsonyabb osztályával, melyből kikerült !)

Az alacsonyabb osztályok legmegfeneklettebbjei képviselik ennél fogva a «világgal» szemben az osztály sorsát s ugyaninnen az erők, értelmesek és

értékesebbek, kik azon réteg megítéléséhez, érdekeinek, sorsának magasabbra viteléhez a legtöbbet adhatnának, egyszerűen letagadják és elpalástolják a vele való közösséget. A zsellérgyerekből lett miniszteri tanácsos, a már régen halott, becsületes kérgeskezű szülőket egyszerűen földbirtokosoknak lépteti elő. A tönkrement kisiparosnak középosztályba emelkedett honorácior gyermeke derék szüleiből, a magához hasonló, (!) előkelő társasága számára nagyvállalkozót, vagy gyárost csinál. Mindez történik ahelyett, hogy még más osztályba tartozva is leróná erkölcsi kötelességét azon réteg érdekeivel szemben, melyből sarjadt s küzdene, tenne, szót emelne azok hibás megítélése, esetleges elnyomatása, helytelen társadalmi értékelése, és kedvezőtlen gazdasági helyzete ellen.

Nemcsak a továbbemelkedettek tagadják meg a közösséget, *de a megfeneklettek* egy bizonyos *nagy része* is. (Persze főképp a magyar «nagy város»-okban. A kis városokban ilyesmi nehéz volna, ugyanis itt mindenki ismeri egymást.) Ezek erejükön felül ruházkodnak, családjuk általános életnívójának rovására költenek s a «flanc-osztályöntudat» segítségével olyan értékelést és figyelembevételt zsebelnek be, mely őket valóságban nem illeti meg s igyekezzenek a náluk magasabb társadalmi rétegekhez való számítás és az így nyert «összeköttetések» segítségével jövőjüket kiépíteni. A «jobb»-középosztály legjavarésze bent él ebben a «flanc-öntudatban». De bent él a fővárosi alacsony osztály hatalmas része is. A házmesterleány középosztálybeli hölgynek adja ki magát, a szobalány házvezetőnőnek, a pincér éttermi üzletvezetőnek; ugyanígy a hivatalszolga leánya hivatalnok gyermekének, a kistisztviselő fia magasrangú tisztviselő gyermekének, és így tovább. Azaz már eleve az egész magatartásuk a megtagadásra van beállítva, mindennek következménye, hogy az alacsonyabb osztályok egyre kevesebb támaszt kapnak s jelentőségük, értékük mind kevesebb érdek és sorsközösség vállalással erősödhetik és mélyülhet. Ami még azt jelenti, hogy az egyes kiemelkedők, vagy a kiemelkedés vágyalmában élők, a maguk eredeti osztálya számára nem hoznak sorsjavulást, sőt konzerválják, megmerevítik a rájuk vonatkozó kevésbevevést és társadalmi lebecsülést.

Mennyivel más ma már a helyzet a «művelt nyugat»-on, ott nemcsak hogy az alacsony osztályból származottak vállalnak sorsközösséget osztályukkal, de magasabb származásúak is szívesen elvegyülnek, érintkeznek alacsonyabb osztálybeliekkel, a leereszkedés, vagy «társadalmi jogfenntartás» legcsekélyebb mozzanata nélkül.

Egy német bölcsészprofeszor leányát «Haustochter»-nek, (azaz egy művelt és társaságbeli-leány bánásmódjára reflektáló és vendégszobában lakó szobalánynak) adta, hogy a házimunkák fegyelmezett elvégzését megszokja. Egy előkelő német társaság kedvelt tagja, a fiatal szép arisztokrata hölgy a bába hivatást űzte. Ismertem Werkstudenteket, kik társaságokban tüntetően rossz ruhában jelentek meg, hogy ezzel is jelezzék, hogy büszkén vállalják a munkások sorsát. — Szegény diplomások

szegénységüket inkább fittogtatni hajlandók, mint megtagadni. Valahogy őszinteséggel és közvetlenül mernek szegények lenni.

A különböző alacsony és középosztálybeliek, bármilyen rétegbe tartoznak, azonosítják magukat azzal. S azonosítják magukat szüleik esetleges alacsonyabb osztályával is. Így azután az osztályok egymásközötti értékelését és megbecsülését segítik elő. A szegény diplomások olyan öntudatossággal és közvetlenséggel viselik szegénységüket, mintha csak azt akarnák kifejezni: mi megtettük a kötelességeinket, nem mi tehetünk róla, ha így állunk. Valahogy nem ezek szégyelték magukat a gazdagokkal és magasabb osztályúakkal szemben, hanem az önérzetükben inkább valami szemrehányás volt a gazdagabb és a magasabb osztályok s a társadalmi berendezkedés felé. Nem állítjuk, hogy ez így helyes, de feltétlen emelkedett színvonalat képvisel a «flanc öntudat»-tal szemben.

Ám, ha mélyebbre kívánunk tekinteni s megértőek óhajtunk lenni és igazságosak, — bármilyen furcsán hangozzék, — nem ítéltetjük el a «flanc-öntudat» embereit sem. Nem azért mondja a miniszteri tanácsos, a becsületes halott zsellérapjára, hogy földbirtokos volt, mert azt akarja, hogy őt minél többre becsüljék, hanem esetleg tapintatból és jóérzésből. Hiszen az «uraskodás» szelleme sokakat bekényszerít a hazugságba. Azért hamisítja meg az atyja társadalmi állását, mert nem akarja, hogy atyját még csak gondolatban is lenézzék, nem akarja, hogy a pletyka őt kibeszélje. Mert hisz a béres apáért nálunk a miniszteri tanácsost, éppúgy kibeszélik, akárcsak ha ifjúkorában ezüstkanalat lopott volna. A házmesterlány nem azért adja ki magát középosztálybeli hölgynek, mert szélhámos, nagyravágyó hajlamai vannak, hanem mert fáj neki, hogy máskülönben bizonyos fokig az «úriemberek», az «úrifiúk» lenéznek és kifejezetten, ha még oly kicsinyiségekben is, éreztetik, hogy ő «házmesterlány». Hasonló a helyzet a kistisztviselő fiával. S mindez azért van így, mert a hatalmaskodás és uraskodás dögvésze megfertőzte társadalmunkat. Azoknak a bizonyos — Balla Borisz által «A lélek útjain»-ban mesterien megírt, — «úri jampecek»-nek beállítottága, kik hogy belső ürességüket, esettségüket leplezzék, előkelősködnék, — legalább annyira az «uraskodó» társadalom, mint a saját maguk bűne. Ezek érzékeny lelkek, kik nem bírják elviselni, hogy mások szegénységükre, családi ziláltságukra, el nem helyezkedettségükre szánakozva letekintsenek s atyáskodva hatalmukat éreztessék velük. Viselik konzekvenciáit a különösen divatos, mintegy kiabálóan divatos öltözködésüknek. Koplálnak, esetleg maguk mosnak, nem fűtenek, hozzátartozóikkal szemben megalázkodnak, — de nem akarják s nem hagyják magukat senki fiától lesajnáltatni.

Ez a legalább annyira szomorú, mint nevetséges réteg magától megszűnne, ha megszűnne az uraskodás és a hatalmaskodást éreztető társadalmi szellem. Másrészről az osztályöntudat erősödése is biztosítékul szolgálhat az uraskodás és hatalmaskodás kiáltó örületével szemben.

Bármilyen társadalmi osztályba tartozó büszkén és egyenesen álljon és tartson ki osztálya mellett s lesajnálásban s lenézésben azok részesüljenek, akik a becsületes szegényeket és alacsony osztályból származókat lesajnálni, lenézni és lemosolyogni merik. Küzdve és egymást oktatva kell, hogy a katolikus ifjúság ez elvnek megfelelő új szellemet hozzon. Ehhez elsősorban is a példaadás és sérelmek vállalni mer'se kell, mely sérelmek nyilai, a vállalás eredményéül és igazolásául a sértőkre és a letekintőkre kell, hogy visszahulljanak. — Nálunk a paraszt szó, lovagias elégtételkérés alapja. Németországban törvényileg védett «Ehrenwort», mely csak azokat illeti, akik kiérdemelték. A két felfogás közötti hihetetlen szakadékot be kell tömnünk.

A szociális érzék teljesebbé tételére felvilágosító, megértő írásokat kell megjelentetni, melyek a külföld szociális, objektív szellemét közelebb hozzák. A külföldi színházi, mozi és regény kritikákban élesen rá kell mutatni azokra a mozzanatokra, melyek egy-egy más szociális szellem jegyeit hordozzák. S a megállapításokat ismételni, ismételni és ismételni kell, míg csak tényleg nem gondolkodnak felette minden rétegben s tényleg hatást és eredményt nem hoznak. Az osztályöntudat terjesztését nem hagyhatjuk baloldali pártok priviligiumává lenni, mert ezek az osztályöntudat terjesztésével egyúttal olyan elveket és világszemléletet is szétvisznek, melyek teljesen idegenek a katolicizmus kétezeréves szellemi és lelki értékeitől.

Ezek a baloldaliak egyúttal az osztályöntudat-elv terjesztésének «priviligiumával» — sokszor talán jóhiszemű félreértés folytán — úgy állítják be a katolicizmust, mintha az védeni és istápolni kívánná mindazt, ami antiszociális és ami az osztályöntudat gúzsbakötésére szolgál. A legkülönbözőbb társadalmi szervezeteken, foglalkozási ágakat egyesítő társaságokon, szövetségeken s csak természetes, hogy a vallásos egyesületeken és munkaközösségeken át a katolikus ifjúság elsősorban a szociális érzékért és a becsületes osztályöntudatért harcoljon. S ugyanakkor, mivel védekezés és szembenállás nélkül nincs és nem lehet eredmény, az uraskodókkal s az alacsonyabb osztályokat lenézőkkel szemben felvilágosítással, de ha kell megszólással, megvetéssel s messzemenő konzekvenciákkal szálljon szembe. Csak nagy összefogással s az ügyeknek legmesszebbmenő magunkérvátevésével juthatunk szándékaink tényleges megvalósításához, eredményekhez és győzelemhez.

4—5. Klikkatyafiság és a „báró-kocsis” ideológia

A klikkatyafiság egy-egy társaság vagy pajtási csoport «úri» cimborák sajátos mértékű egymást-segítése és előnyökben részesítése a kívül állók rovására. Valahogy a klikk-atyafiságra berendezkedők minden számbavetés mellett úgy vélekednek, hogy elgondolásaikban nincs sehol hiba és elég szomorú, hogy a valóságban legtöbbször nincs is. A legkülönbözőbb hivatalokban, vezető intézményeknél egy-egy felkerült érték nyomán jön a klikkatyafiak

sáskahada. Ezek osztozkodnak s teszik lehetetlenné a szabad versenyt és az értékek és képességek szerinti érvényesülést.

Egy atya — villamosellenőr — mondotta nekem nemrégiben: «A fiú nagyon előkelő iskolába jár, de kifizetődik. Aki az osztálytársak közül elsőnek valamerre *felmászik*, az a többit majd maga után húzza. Persze a fickónak arra kell ügyelni, hogy a többiek szeressék s ne utálják és: kész a kocsi».

A klikktyafiság szellemének megszüntetéséhez a szociális érzés felkeltése és az uraskodás, hatalmaskodás aláhanyatlása már önmagában hozzá fog segíteni. Azonban mégis ennek (a klikktyafiságnak) legyőzéséhez kell a legtöbb önmegtagadás, áldozat és erkölcsi elszánás. Akik itt legtöbbet tehetnek, épp azok, akiket legközvetlenebbül érint s legjobban bőrtükön tapasztalhatják a megszűnés kedvezőtlenységét. U. i. a klikktyafiságnak épp a fiatal kedvezményezettjei.

A klikktyafiság ellen csak egyrésről segít majd, hogy a hatalomban, magas állásokban levők, kik a többieket előnyben részesíthetik, erkölcsi és szociális érzéküknél fogva ettől idegenkednek, az efféle rendszertől visszariadnak, hanem szükséges, hogy a klikk-tyafiság kedvezményezettjei, vagy akik vizontszolgáltatásra várva végzik a jogtalan előnybenrészesítéseket, minden kecsegtető mozzanat dacára, becstelenségnek érezzék és az erkölcsi elv védelmében visszautasítsák az efféle visszaéléssel való érvényesülést, vagy továbbjutást.

Am általában hogy legyen elvárható a visszautasítás, amikor a megérdemelt és jogos «falat kenyér»-hez is sokszor csak a protekció vagy még inkább a klikktyafiság révén lehet jutni. Itt megint csak egy teljesen változott szociális szellem és átrendezés segíthet, melynek kialakításáért a katolikus ifjúságnak fel kell vennie a küzdelmet. Mi magunk részéről az idevezető móduszt az uraskodás letörésétől s az osztályöntudat elmélyülésével egyidejűleg, egy más társasági atmoszféra kialakításától várjuk. A mindjárt-tegeződő barátkozás, hol a kölcsönös egymástólvárás, nevetséges udvariaskodást és szólam-tárt érlelt ki, hol a klikk-kedvezés lehetősége mint hallgatólagos «úriemberek» között szokásos alap áll; nem maradhat fenn, amint a szociális érzék friss levegője előáramlik. Az «uri társaságok» bizánci szellemében, a bokacsapkodás s a («légy kegyes», «méltóztass», «kérlek alássan», «tisztelettel megemlítem», «megörvendeztetsz», «engedd meg, méltóságos uram») néhány folyton variált túludvarias frázis mögött, az érdek remegő szomjúsága kapaszkodik. Ezek helyébe, ha az uraskodás eltűnik, a «sachlich»-abb, önértetesebb s mégis közvetlenebb, póztalanabb társasági érintkezés jön, hol már a klikk-szövetkezés kezdeményezését szégyenlik és erkölcsi összeférhetetlenségnek érzik.

Valójában olyasvalami, mint a klikktyafiság, felette nehezen irtható ki. Hiszen annyira kedvező azoknak, akik benne vannak s akik rajta kívül állnak, úgy sem tudják megváltoztatni, (pedig mindig is akarták). Az ember

inkább százszor átmagyarazza s önönmaga bíraskodása mellett, felmenti magát a számára kecsgetető és kedves, de jogtalanul kedvezményező berendezkedés bűnében, ám csak különleges erkölcsi emelkedettség esetén hajlandó róla lemondani. Áldozathozó szellem és nagy akarat itt a katolikus fiatalság kötelessége. Semmiféle program és mégannyi jól kidolgozott kazuisztikus megszabás, sem elégséges enélkül. Pedig a klikk-atyafiság terjedése vagy megmaradása — újra ismételjük az összefüggést — táplálón hat az «úriaskodás», «címkórság», «flanc-osztályöntudat» és a szociális érzéknélküliségre is.

A katolikus felső és középosztály «társaságbeli» tagjainak erkölcsi belátására és tetteire van itt szükség, melyeket egyesületeinknek s mindennemű szervezeteinknek messzemenően szorgalmazniok kell.

* * *

A klikk atyafiság folytán állásba, rangokba, állami és közületi megbízásokba kerülő egyének külön-külön az udvariaskodás, jócimboraság, alázatoskodás s bámulatos kedvesség mesterei. Ez hozzátartozik a társasági klikkberendezéshez. Az alázatosságra szükség van azért is, mert hiszen a hatalmas potentátok uraskodni akarásához alkalmazkodni kell. A túludvariaskodás és alázatosság jelenségei mellett, erkölcsi egyéniségét és személyi büszkeségét veti le a «pakliba bentlevő», ennek ellenében azonban pótlást keres magának, s személyi büszkeségének, valamint erkölcsi egyénisége tudatának megbillent önérzetét, helyrepótolja az alatta levőkkel szembeni zsarnoksággal és «úri»-askodással. Aki a «felsőbbel» szemben túllontúl hajlongó, az a «felsőbb» jogait, értékét, jelentőségét nemcsak az ő felette levő «felsőbbel» szemben látja, hanem még inkább hajlandó így látni azokkal szemben, akiknél ő a «felsőbb»; ez a lelki rekompenzáció elkerülhetetlen. Ilyen módon alakul ki — Németh László szavait felhasználva — a «báró-kocsis» ideológia, mely az antiszociális szellem egy közvetlen következősége. Legközelebbi rokonsága talán még a klikkberendezéssel van s persze ennek révén az úriaskodáshoz és osztályöntudathoz is közel áll. A báró és kocsis ideológia külső jelenségein aránylag könnyű változtatni. A nyelv, kifejezésmódok, viselkedésbeli megnyilatkozások egy-egy öntudatosító mozgalom révén könnyen megmásíthatók. A lelki alapok átalakulása és a más formában való kiütkezés veszélye azonban csak az előbbi hibák megváltozásával kerülhető el, lévén ez amazok közvetlen járuléka.

6. Felebaráti gyűlés, mint társadalmi életforma

A felebaráti gyűlés mint társadalmi életforma részben modorbeli jelenség, másrészt azonban szerves, szorosan következő hajtása az uraskodó, hatalmaskodó, magát korszerűtlenségekben kiélő társadalmunknak. A kölcsönös udvariasságot és alkalmazkodást kívánó dolgokban való elfogult és erőszakos

jogba-kapaszkodás, (mint a német mondja : «Rechtshaberei»), nemcsak boszszantó, hanem épúgy markáns és el nem törölhető tény. Ha az Andrassy-út és Tisza István-út sarkán a villamos kisszakaszra a közönség úgy száll fel, mintha csak cayennei fegyencek menekülnének tűzpánikból (egymást lökve, rúgva, öklözve, sértve) ; ha az épp vígoperát élvezett «jobb» közönség, mint megannyi végzetesen feldühített krakéler fegyelmezetlenül — anélkül, hogy bárminő sürgősség fennállana — azonnal akarja a ruhatárból holmiját, csak-hogy a másik későbbén kapja meg (ez a tulajdonképeni cél, mert hiszen, amikor a ruhák megvannak, nyugodtan, unatkozva, mennek, akiknek az előbb a dolog még oly sürgős volt), úgy itt nyilvánvalóan nem tisztán modorról, vagy etiketről, hanem olyan valami élet-, érzés- és gondolkodásformáról van szó, melyben a túlméretezett uraskodás és feltétlen hatalmaskodni-akarás sajátos törvényeknél fogva szükségképen kirobban.¹ Ahol a középosztálybeliek külön-külön inkognitóban járó nagyuraknak és még nagyobb uraknak érzik magukat, kik kölcsönösen sértésnek tekintik, hogy a másik az inkognitó dacára nem méltányolta őket, ott már a felebarát kevésbevévés és az összeütközés a dolgok kétszerkettőjéből folyó elkerülhetetlen jelenségek. Az úriaskodás és hatalmat éreztetés antiszociális szelleme ha eltűnik, ezzel együtt a belőle folyó társadalmi forma is megváltozik. Így tehát ez ellen küzdünk már akkor, ha az uraskodás és antiszociális szellem megszüntetését szorgalmazzuk. De az csak a küzdelem fele. A társadalmi szokások és elrendezések nem közvetlen és pontos logikai konze\kvenciák szerint alakulnak. Az egyes ember tudvalevőleg a legtöbb dologban nem aszerint cselekszik, tesz, mozog, gondolkodik, amint azt a maga átgondolt belátása szerint helyesnek véli, hanem amit számára a társadalmi rend és megszokás általános szelleme (Heidegger szavaival : *das* «Man»), kijelöl. Sőt még az ember, bizonyos mértékig, aszerint önfeláldozó, jó, vagy akár lelketlen ragadozó, hogy mit szab ki rá a Nagy Általános láthatatlan szociális parancsa. Ilyenformán egész könnyen lehetséges, hogy a szociális érzék szerencsés változáson megy át s az úriaskodás és hatalmaskodás szelleme megváltozik s mégis mint survival megmaradnak a belőlük eredt hibák s a kellemetlenkedő szokások serege. Épp azért, ezek ellen külön is kell küzdenünk. Külön napirenden tartott írások, egymást nevelés és gyakor-

¹ Jellemző példa a kellemetlenkedő hatalmaskodásra a következő : Egy belga fiatal törvényszéki bíróval utaztam Freiburg im Breisgauból Pestre. Bécsben átszálltunk egy szakaszba, hol három magyar utas volt, kik kijelentették, hogy a kocsí le van számukra foglalva. Mivel semmiféle jel nem utalt erre, mégis beültünk. Gúnyos, dühös pillantásokkal meredtek ránk, mire a belga megszólalt : «Ich bin doch kein Neger, warum wollen Sie doch nicht mit mir reisen? Schaun Sie her, ich habe auch meine Karte gelöst». — A folytatásból kitűnik, hogy az egész magatartás mennyire inkább üres hatalmaskodás, mint rosszaság volt. Az előbb említett belga törvényszéki bírót ugyanazok, akik eleinte nem akarták, hogy kupéjukba üljünk, mire Pestre érkeztünk, meghívták vadászatra vidéki kastélyukba s az ő révükön egész magyarországi tartózkodása vendégeskedések sorozata volt. Ugyanazok az emberek, akik a jószág, figyelmesség, önfeláldozás legbámulatosabb tetteit képesek távolállókért is megtenni, társadalmi «uraskodási» életformájukul tudják a tolakodást, a kizárólagosági jogbirtoklásokat a vasúti fülkében stb.

lati példa által. A katolikus ifjúság elég erős ahhoz, hogy ha valójában magáévá teszi ezen *hibák* elleni küzdelmet, el is érje, hogy az egész magyar társadalom teljességben felébük kerekedhessen.

A más csecsemőjének ártatlan sírását elviselni képtelen lakók, a szomszédos villában kora reggel aprófát hasító műveletekre érzékeny polgárok s jogukhoz ragaszkodó szomszédok, a puszkaporos légkör fürdőhelyeken, éttermekben s mindenütt, ahol a mindennap robotjának kipihenéséül az «uraskodás» kidüllesztett mellével hősködni szokás, teljesen megváltozhatnak, ha az új katolikus generáció ezek képtelenségét átlátja. A kölcsönös udvariasság, szívélyesség, kedvesség szellemének kell jönni. Egy más általános megítélésnek és más szokásoknak. Melyek nem találnak már többé az «uraskodás»-ban való kiélésben, üdülést és megnyugvást. A felebaráti szeretetnek a társadalmi élet formáiban való korszerű keresztülvitele és a gyakorlatban való példája, talán épp oly nagy feladatok a katolikus ifjúság számára, mint a fentebb vázolt többiek. A megmaradt survival-ok kedvezőtlenül kihathatnak az eredetileg őket kitermelt szellem visszakisértésére.

7. Levirátusi tendencia

azaz az ifjúság legjobb erejében levő friss, egészséges hajtásoknak nem is annyira fiatalságuk, mint a még nem öregség jogcímén való háttérbe-szorítása és elnyomása (egész a negyvenedik évig megy ez,) ellen szintén nemzedékünknek erkölcsi kötelessége a küzdés. Minekünk, a most sorra következő huszonötös-harmincötös korosztálynak kell jóvátenni az előttünk levő korosztály megannyi hibáját és korszerűtlenségét. A mi belátásunkkal, erkölcsiségünkkel, szorgalmunkkal, tisztaságunkkal kell fedezni azokat a tehertételeket, melyeket az előttünk lévő korosztály belátástalansága, erkölcsi könnyedsége, kényelmessége halmozott össze. Nagyatyáink s atyáink tisztakalmáni problémánélküli «hangulatvilágítás»-ban éltek. Cigányoztak, kártyáztak, «gáláns» szerelmek voltak, uraskodtak, korán jólfűtött hivatalokba kerültek; az idő vitte fölfelé azokat, akik a hivatali pályára ráléptek, mint alulról a gép szíjára szállt legyet. Az új generáció tanul, sportol, nem cigányoz, nem dorbézol és nem iszákoskodik. Hajlandó is a múlt számláit a jövő Magyarország érdekében kifizetni. Az új generációra tovább már feltartóztathatatlan kötelmek várnak, melyeket kész magáévá tenni, *de kívánja is a maga megillető helyét.* Nem nyugodhatik bele, hogy szívszorongó bizantinizmussal kelljen lesnie a halmozott pozíciók és társadalmi megbecsülés birtokosaitól a «falat kenyeret».

Mi itt a teendő, az okos és helyes út? Semmiesetre sem az amúgy is nagy társadalmi széthúzást még külön, mint «katolikus ifjúság» az «öregekkel» szemben növelni a katolicizmus ellenségeinek gaudiumára. A teendők egészen más valami. Az idősebb korosztály egy más atmoszférában és világszemléletben nőtt fel, nem látja és nem értheti meg teljesen elnyomottságunk de facto

tényét. Ifjúsági egyesületeinknek, szövetkezeteinknek eminenter, arra kell törekedniök, hogy megláttassák és beláttassák velük (az idősebb korosztállyal) helyzetünk súlyos voltát. Elsősorban is mint katolikus ifjaknak egyházi vezetőinkre kell gondolnunk. *Az ő kezükért és Krisztus szellemében való segítségükért kell fordulnunk.* Az egyesületeinknek nem az az első feladata, hogy az előttünk levő generáció politikájához asszisztáljon és statisztáljon, hanem hogy az új magyar generáció számára az erkölcsi, társadalmi és gazdasági helyzet megnyerésükkel és meggyőződésükkel kiküzdje.

Egyre-másra lehet hallani: Trianon súlyos gazdasági helyzet elé állított minket, ezért nem az «öreg» felelősek. Mi nem akarunk demagógiába és túlzásokba esni. Tudjuk jól gazdasági helyzetünk kedvezőtlen voltát. De tudjuk azt is, hogy nem azonosítható teljesen Trianonnal társadalmi helyünk és szerepünk aránytalansága. Ne állítsák Istentől akart rendnek az áldozathozásunkat azok, akik maguk nem hoznak áldozatot.

A levirátusi tendencia fennáll! S ez a tendencia minden aláhányatló népnél előforduló szimptoma. Változtatáson a belátás segíthet. A kat. ifjúság feladata ezen belátást az egyház irányt-adó vezetőinek segítségével elérni. Ez az út egyúttal az, melyet Aquinói Szent Tamás «De regimine principum»-jában jelen esetre megszab.

(8. A nőkérdés

visszássaira vonatkozó teendők taglalását egy önálló tanulmány számára tartjuk fenn.)

9. A szerves szellemi alap hiánya

A szerves szellemi alap hiányával, az önálló szellemi áramlatok és iniciativa nélkülözésével, az újat nem meréssel és nem saját úton járással szemben nem elég kimondanunk, hogy ezentúl mindezek ellenkezőjére kell törekedni. Ehhez elsősorban a mi magunk elméleti alkotóképességében kell *hinni* tudnunk. Addig önálló szerves szellemiség nem lehetséges, míg hitünk önmagunkban nincs meg és mint másolók és epigonok a külföld fejével gondolkodunk. A magyar tudomány, társadalmi rend, politika, közgazdasági élet, közigazgatás epigonsága, nem a magyar tehetségen múlik, hanem az önmagában való hiten, elmélyülni és önállóan kitermelni akaráson.

A nemzeti büszkeség és magabízás új és más kvalitásaira van szükségünk. Olyan nemzeti büszkeségre, mely hiszi, hogy az egész világ számára van mondani- és példátadni valója. Olyan gögre, mely makacsul tudja, hogy a maga problémáira megoldásokat csak egyedül képes úgy kitermelni magából, hogy annak valóban súlya és jelentősége legyen. A magyar nem veheti fel a rossz diák attitűdjét, aki sűgás és dolgozatlenézés segítségével akar boldogulni: magunknak kell gondolkoznunk feladataink megoldásán. Merjünk újat hozni, olyant is, melyre még nincs analógia. A nyugati külföldet pedig főképp csak

egyben utánozzuk : a saját kultúra és szerves szellemi alapok mellett való következetes és öntudatos kitartásokban. Mindehhez a szellemi életünk nyugodt kerékvágására van szükségünk, mely a szerves érlelődést és kialakulást lehetővé teszi.

Mindez azonban csak szólam. Kérdés : mi a közvetlen tett a magyar katolikus új generáció számára. Úgy vélem elsősorban írásban, előadásokban, példákban a magyar objektív szellem sajátosságait kell tudatossá tenni s a termelő, alkotó készségének mélyreható vizsgálatai nyomán ezeket a nemzeti büszkeséggel egybekötni. A létrehozandó alkotások kétségtelenül nem széjjelboncolt összetevők lassú, meggondolt összekalapácsolásából jönnek létre, hanem a teremtető elragadtatás «*deia epipnoia*»-jában, isteni ittasságában. Zseniális ötlet nem termelhető kicsinyes «kísérletek» segítségével. Mindezek dacára szükséges és nélkülözhetetlen, hogy az alkotásokhoz a parancsoló követelmények objektív szellemét ismerjük. Nem ez az ismeret hozza, csak befolyásolja és öntudatosíthatja az alkotásokat.

Roppant gátlás Magyarországon, hogy a nyolckilenced résznyi vidéki lakosság mintegy öntudatában is s a valóságban is a szellemi élet, vezetés, döntés, irányítás periférikus eleme. Minden döntés, kezdeményezés, figyelembevétel az egy Budapesthez van kötve. Az agyoncentralizált Pestnek szükségképen felületesnek, elhamarkodottnak kell lenni s ahol ilyen egyetlen központ a gyűjtőmedencéje a szellemi nedveknek, ott szükségképen minden szellemi áramlat csak epigonszerű lehet. A szerves szellemi alapokhoz a legfőbb segítség az ország messzemenő decentralizálása. Itt a kormány is sokat tehet hatalmi lépésekkel. A decentralizálás keresztülvitelének nem az a módja, hogy a Pesten meglévőnek egy duplikátumát, vagy triplikátumát elhelyezzük még valahol a vidéken is, úgy hogy ezért a központ továbbra is csak Pest s a vidéki intézmény csak a pesti mása, árnya, hanem szükséges, hogy egyes szervezeti központokat a maguk egészében vidékre vigyünk.

A pesti és a három vidéki egyetemet egyenrangúvá kell tenni. (Efféle egyenrangúságról aligha lehet szó, amíg egy pesti és vidéki jogtanár *de facto* jövedelme 1 : 3 és 4 arányban egymáshoz ; de kifejezett törvények is *nem* egyenlőnek veszik a vidéki és pesti egyetemeket, pl. a felsőházi törvény a pesti egyetem fakultásonkénti, a vidékieknek pedig egyetemenkénti egy taggal való képviselőt rendezi el.) Ne maradjon fenn továbbra az a helyzet, hogy a vidéki egyetem tanárainak, ha csak azt nem akarják, hogy elfeledjék s a tulajdonképpen áramló életből kirekesszék, Pest felé kelljen törekedniök, s a nyugodt munka helyében Pestért kelljen küzdeniök.

Esetleg az egyetlen műegyetemünket vidékre kellene átvinni.

Lehetővé kell tenni — ezt különösen fontosnak látjuk ! — a vidékről szerkesztett vezető sajtóorgánunkok felállítását.

(Tudvalévő, hogy például a vezető német legnívósabb katolikus napilapok vidékiek voltak — *Kölnischer Volkszeitung*, *Augsburger Postzeitung* — ; nívójuk és

alaposságuk sokszorta felülmúlta a berlini Germániáját. A Harmadik Birodalom vezető lapjának központi szerkesztősége Münchenben van. A könyvkiadás központja: Lipcse.) A Pestre és a vidékre való gyors expedíálást is meg kellene oldani megfelelő technikai szervezetek segítségével, úgyhogy az expedíálásnak pár órája ne jelentsen lemaradást. Ez persze elsősorban is a reggeli és késő esti lapoknál lehetséges. Itt a kormánynak tudatosan segédkezet kellene nyújtani. A könyvkiadóknak bizonyos kedvezményeket kellene nyújtani vidékre való áthelyezkedésük esetén. A vidéki nyomdatermékek szállítási költségét lényegesen le kell nyomni.

A katolikus ifjúságnak mozgalmi székhelyül esetleg valamelyik vidéki várost kellene kiválasztania. (Persze mindez csak a decentralizálás rendszeres megindítása mellett lehetséges. A szervezetlen és szórványos decentralizáció elsőkélyesítést jelentene, melyet elsőpör Pest centrális irama.)

Egyszóval: a szerves szellemi alapok biztosításával a felületes, összefolt pesti egyetlen hely és élet helyében, a decentralizáció messzeterjedő politikáját kell folytatni és érte sikraszállni.

Az epigonság elleni további küzdelem egy felette fontos és jelentős esz-közét látom a külföldi formák pusztá leutánzása helyében, az idegen országok és kultúrák sajátos objektív szellemének megismertetésében.

Például a berlini Collegium Hungaricumba, átlag két félévre kiküldött magyar tudósjelöltek révén, — kik egyébként jórészt egymás között vannak s egy kis magyar szigetet képeznek, — aligha juthat értelmiségünk a sajátos német kultúráis szellemhez annyira közel, mintha egyes vezető tudós elmét Magyarországra hoznánk. Itt nincs ellentmondás, hogy egyrésztől nagyobb magyar szellemi önállóságot kívánunk s másrésztől külföldi professzorok meghívása mellett szólunk. Évente csak kevésszámú ösztöndíjas hallgathatja a külföldi kiválóságokat s még hozzá egymást olyan gyorsan felváltva, hogy az egyévi ösztöndíj aféle rövididejű *mást* is látást jelent, de nem messzeható, jelentős megismerést és belemerülést a külföld vezető tudományos munkarendszerébe. Egy év az egyetemi négy évvel szemben inkább csak «Zwielicht»-et jelenthet, mint új világosságot.

Egyáltalában nem találnók sérelmesnek, vagy hátrányosnak, ha például egy Spranger, Heidegger, Herrigel a magyar egyetemeken tanítana éveken át.

Ha azt hozzák fel fejtegetéseinkkel szemben, hogy a legelső német professzorok, ha mégoly anyagi kedvezéseket is nyújtanánk nekik, valószínűleg mégsem jönnének, Magyarországra, megemlíjtük, hogy például Eugen Herrigel tíz esztendőn át tanított egy japán egyetemen, az angol Bertrand Russel másfél évig tanított egy kínai egyetemen, körülbelül ugyanennyi ideig Hans Driesch is. Eugen Herrigelnek szerződése értelmében már a negyedik évtől japán nyelven is kellett kollégiumokat tartania.

A külföld objektív szellemének és sajátos tudományos és alkotó munkarendjének s ezek imponderabilitásainak megismeréséhez okvetlen hozzájárulnának az ilyen professzor-meghívások. Másrészt pedig a külföldi ösztöndíjasok átlagos tartózkodási idejét, az alapos elmélyülés okából, lehetőleg négy évre kellene felemelni.

Tanulmányunk vázlatossága, sajnos, nem teszi lehetővé, hogy sokat időzzünk e tárgynál. Az epigonság megszüntetéséhez hozzájárulhatna az eredeti tényleges értékeket valójában méltányolni tudó és akaró kritika. Nálunk egy-egy nagyság munkáinak bizonyos alárendelt bizánci hadból, gombnyomásra működő kritikusi vannak, akik versenyeznek a minél nagyobbbat mondó magasztalásokban; s a csodálatos gyorsasággal gyártó tudós professzorok az ilyen alárendeltek kritikái nyomán oly önérzettel telnek el, mintha csak ők lennének az alárendelt s később szívességet kérő «tanbogarok» s a kritikusok a szerepet játszó professzor. A jó kritikákról, melyeket, bizonyos értelemben, alárendeltek írnak, azt képzelik, hogy ezek őszinték, míg a rossz — az mindig a bosszú műve. Az ember hajlamos a dolgokat úgy látni, amint az számára a legkedvezőbb. Az alázatoskodó, hajbókoló bírálók, hogy hajbókolásuk jelentőséget kapjon, másrésről lecsepülnek, lehúznak is. Általában nálunk a kritikában csak égig dicsérés és lehúzás létezik. A jelenlegi kritikai rend megszüntetéséhez elsősorban is a nagyobb függetlenség és a klikktyafiság fentebb vázolt «felszámolása» fog elvezetni.

Az eredeti szerves alapokhoz fog segíthetni, az elért valóban eredeti és szerves eredmények kihangsúlyozása és aláhúzása. Ezek kihangsúlyozása fontos már az iskolai és az egyetemi tanításoknál. A nagy magyar alkotók, feltalálók, szervezők szelleme felette nagy fokban járulhatnak hozzá a magyar öntudat és büszkeség kialakításához.

Az eredeti alapok erősítéséül, mint átmeneti politika szükséges, hogy a nem szerves és nem magyar követelményekből fakadó átvételeket, negatív előjellel mutassa be a változtatni akaró magyar generáció.

Röviden a fentiekben látom a szerves alapok hiányának megszüntetésére irányuló teendőket.

Szorosabb értelemben vett egyházi feladatokról

A) A katolikus szellemi áramlatok kritika nélküli átvétele

Az általános magyar hibák mellett a magyar katolicizmus jellegzetes külön hibáiról is szólottunk. Így elsősorban az akatolikus vezető szellem-áramlatoknak a magyar értelmiségi rétegekben való utat törését említettük meg.

A védekezés első kelléke a tudatosabb világnézeti és politikai műveltségben és kellő szellemi alapozottságú katolikus judiciumban vannak adva. Ezek éppen olyan biztos vértek és alapok, amint akatolikus szellemi bázisokon, csak felemás katolicizmus várható el. Pl. akatolikus liberális, vagy protestáns szellemi alapokról soha meg nem érthető a házasság felbonthatatlan szentsége, a kolostori ideál, vagy az egyházi hierarchia fegyelme, a pápaság, a szubordináció; viszont nagyon is jól megérthető egész sereg felfogás és látásmód, mely a katolicizmus örök értékeivel szemben áll.

A katolikusabb szellemű világnézeti és politikai műveltséghez elsősorban szükséges, hogy ezen műveltség legfőbb fundamentumai és alapértékei tudatosak és ismeretek legyenek nálunk, — amennyire csak lehetséges, — a legszélesebb rétegekig. Szükséges, hogy ezek annyira «vérré váljanak» társadalmunk gondolkodásában, hogy kiindulópontul szolgáljanak mindennemű osztályozásnál és értékelésnél. Hogy ezeken át azonnal észrevegyék s a maguk értékeivel szembehelyezzék az akatolikumot s az akatolikus alapelgondolásokon épülő mindennemű szellemi áramlatot.

Ehhez a munkához a katolikus világnézet és műveltség par excellence legnagyobb képviselője, Szent Tamás nyújthat számunkra a legtöbbet. Aquinói Szent Tamást megannyi művek s főképp saját művei nyomán el kell juttatni a középsiskolák magasabb osztályain, valamint a kongregációkon, legényegyleteken, munkaközösségeken, felvilágosító gyűléseken, katolikus közkönyvtárpolitikán és egyesületi életen át a legkülönbözőbb értelmiségi rétegekhez. De természetesen nem aféle a «gyengébb elmékhez igazított» népszerűsködő alakban, mely bámulatas ügyességgel képes minden mély és eredetiből csak a közhelyet kiszűrni és megtartani, s mely a mai alacsonyabb néposztályok öntudatát és önbizalmát kihangsúlyozott leereszkedésével annyira bántja és sérti, hanem a művek eredeti erejének teljes megtartására törekedve. A túlmagyarázás megutáltató akcióját mellőzzük. A nehéz tartalmú szöveg megkönnyítéséhez sokkal inkább hozzájárulnak a könnyen folyó jó stílus és — ahol csak lehetséges a közhasználatú szavak, mint a sokféle magyarázások és a tartalom átformálása. Meggyőződésem, hogy elsősorban Tamáson át lehet a tulajdonképeni katolikus szellemi kultúráltsághoz eljutni. Sőt úgy is merjük mondani, hogy kizártnak tartjuk, hogy egy, Tamást alaposan ismerő értelmiség még akatolikus lehessen, s az akatolikus rejtett elveket és alapokat hamarosan észre ne vegyen. Természetesen Tamás terjesztésével egyidejűleg, tekintélyét is emelnünk kell, hogy döntő volta, úgy egyházi, mint világi körökben határozott tudattá legyen s a különböző más egyházi írókkal és tekintélyekkel szemben is, mint biztos irányító álljon.

Tamás tényleges elterjedése, tanainak «vérréválása», már önmagában fontos biztosíték az akatolikus áramlatoknak és elveknek a katolikus szellemi életben való észrevétlen befészkelődése ellen. Ám Tamáson kívül ott van még a javarészt általa befolyásolt vezető szellemek egész sora. A nagy egyházbölcslőkön kívül, kiknek átültetése annyi nehézséggel van egybekapcsolva, a korunkhoz és a *mai*hoz közelálló szellemek egész táborára áll. (Marechal, Alain, Maritain, Geiser, Honigsheim, Steinbüchel, Sönghen, Przywara stb.)

Tamás terjesztésén és a jellegzetes katolikumot leginkább megmutató világnézeti irodalmon kívül, katolikus fiatal értelmiségünknek, jelesen azonban bölcslőinknek, papjainknak, szociálpolitikusainknak állandóan felszínen kell tartaniok a katolikum lényegének és tudatának problémáit, és eljuttatni ezeket a legszélesebb rétegekig.

A hasonló kérdéseket taglaló külföldi, de főleg német irodalomnak nagy fontossága van, mégis az önálló munkák érdekében jobb, ha ezek csak segédeszközök maradnak és elsősorban is a forrásokhoz fordulunk.

Már most, ha valamely erőre kapó áramlatban, irányzatban akatolikus vonatkozásokat látunk, ezeknek a katolikus közvéleményben való elterjedését *ki kell parirozni*. Lehetőség szerint ahonnét az ilyen akatolikus elv jön, ugyanott, a szülő kezdetnél kell szembeszállnunk vele. Ha valamilyen folyóiratban jön ilyesmi, szegezzük *ugyanott* le vele szemben a katolikus szempontot s mutassunk rá a nem katolikus vonatkozásokra. Vigyáznunk kell emellett, hogy — Lotze szavaival élve, — «das Unrichtige nicht durch allseitige Bekämpfung und Mitteilung — fortzupflanzen!» Szélesebbkörű kiparirozásra, csak szélesebbkörű terjedés esetén van szükség. Persze ha az elterjedés valóban nagy és mindenfelé kiágazó, a közvélemény minden rétegéhez el kell jutni a katolikus válasznak s ehhez a leghatározottabb, messze terjedő kampányokat kell szükség esetén megindítanunk. (Itt kedvezőtlen a helyzet annyiból, hogy a legeredményesebb szócső, a sajtó, semmikép sincs a kezünkben.)

Természetesen az akatolikus tendenciák és értékek elnyomása, akkor lehet csak valóban eredményes, ha a kiparirozott akatolikus gondolatok helyében, valóban katolikusokat tudunk állítani: az észrevevésen és kivédésen felül a katolikus szellemben való építőmunka biztosíthatja a katolikus szellemi áramlatok primátusát.

B) A katolikus kulturális öntudat

A katolikus kulturális öntudat szorosan összefügg a hitbuzgalmi kérdéseken túl, minden kulturális vonatkozásra kiterjedő katolikus beállítottsággal. Ehez pedig a hitnek, a már előbbi pontban állított szellemi alátámasztása szükséges. És pedig minél magasabb szellemi fokon áll valaki, annál behatóbb és messzemenőbb katolikus világnézeti és tudományos ismeretekkel kell rendelkeznie. A mi katolikus orvosaink, ügyvédek, mérnökeink, tanáraink sőt ugyanazon szakok tudósai sem rendelkeznek általában, olyan elmélyült és jelentős *katolikus* kulturáltsággal, s világszemléleti képzettséggel, mely önmagában feltétlen biztosítékot nyújthat a divatos áramlatok jelszavaival és érveivel szemben,¹ melyek mind lehelik a liberalizmus, szociáldemokratizmus, a technokratizmus és a túlhajtott nemzeti kultusz, sok esetben nemcsak katolikusellenes, sőt egészen keresztényellenes tendenciáit.

Az alapos és magas szintű szellemi alátámasztása a hitnek, az igazi vallásos műveltség, egyúttal megértetni fogja a katolicizmus emelkedett és rendkívüli szellemi értékeit. Ezen értékek megismerése pedig feltétlenül min-

¹ S ha pedig kellő műveltséggel rendelkeznek, még mindig vannak, jóindulatú tévedésben levő papjaink, akik úgy tekintenek ezekre, mint holmi «píszkos konkurenszerekre». Az egyház a pap dolga, miért okvetetlenkednek ebbe be laikus «katolikus organumok», mondta nékem bizalmasan egy pap egyetemi tanár.

den *kereső* katolikus lélekben, bizonyos öntudatot és büszkeséget képes hozni. Ma a kvantitás és a hideg számítás technikai időszakában élünk, mikor is a pusztá érzelem és érzés értékeivel folyton szembehelyezik a hideg ész: nos a hideg ész síkján is csak győzelem várhat a katolicizmusra. (Nem hiszem, hogy a katolikus vallású «szellemi embert» valami is annyira megerősíthetné, mint éppen Szent Tamás rendszere, mélységeinek megismerése.)

Az egyénenkénti szellemi elmerülés és «alátámasztás» még nem teljes biztosítéka a katolikus kulturális öntudatnak. Soha nem hangsúlyozták ki úgy az ember kollektív vonatkozásait és soha nem volt olyan hatalma a kollektivumoknak (Nietzsche szavaival, a «hordá»-nak) az ember mindennapi életében, gondolkodásában, tetteiben, akaratában: mint ma. Éppen ezért fokozott jelentőségű, a mély kulturális alapokból táplálkozó egyesületi élet. A mi fiatalságunk a Prohászka Munkaközösségek, Emericana, Urak Kongregációja s egyéb újabb katolikus egyesületek, szervezetek révén, valóban keresi is a *mélyről táplálkozó* egyesületi életet. A Prohászka Munkaközösségek például állandó kurzusokat tartanak, tagjaik egymást képezni kívánják, s hasonló törekvésekről tudunk az Emericana kereteiből is. Mindezek értékeit elismerjük s talán egyesületi kereteink minden katolikus, kulturális cél számára elégségesek is. Azonban ezek az egyesületek jelentőséget akkor fognak igazán nyerni, ha intézményesen az egyesületi társas életen kívül is hatályt nyer a «szellemi alátámasztás» és megalapozás. Az egyesületek feladata csak a megerősítés és ébrentartás marad. Az alátámasztás még más teendőket is kíván. Ezeket röviden a következőkben gondoljuk leszögezhetni.

Egyetemi hitoktatás. Mindennemű világnézeti kérdésről hallhatunk az egyetem bármelyik fakultásán. Az összes fakultások számára szóló «publice» előadások, bölcséleti, természettudományi, jogi, közgazdasági ismereteket nyújtanak az egyetemi hallgatóság minden csoportjának. Mindezekkel szemben, a magasabb hitkérdésekről, katolikus «publice» előadások nincsenek. Az összes fakultásbeliek hitbeli műveltségének emelésére nincs semmiféle szerv. Maga az egyesületi élet nem pótolhatja ezt, még ha itt-ott teológus professzorok előadásai is szerepelnek azok kulturális műsorán. Rendszeres egyetemi «publice» kollegiumokra van szükség, melyek az egyetemi hallgató színvonalának megfelelően foglalkoznak a katolicizmus világnézeti problémáival. A középiskolák színvonalán nem állhat meg az értelmiségbe tartozó ember s így a középiskolai vallásoktatás nem jelenthet számára befejezést.

A felemlített egyetemi hitoktató előadásokhoz hasonlóan, a különböző foglalkozási ágak szervezeteinek kulturális programjába fel kell vétetni az egyesület tagjai számára való rendszeres hitelőadások tartását. Esetleg keresztülvinni, hogy esti publice előadásokat hallgathassanak az egyetemeken. A városi, állami katolikus tisztviselők számára, esetleg a közületek segítségével kellene rendszeresíteni az ilyen magasabb színvonalú ismeretterjesztő sorozatokat. A közületek által fenntartott szabad egyetemeken és népművelési

munkákban, a közületeknél helyetkapó katolikus befolyás segítségével katolikus világnézeti előadások és témák rendszeresítését kellene bevezetni.

A katolikus kulturális öntudathoz szükséges egyébként még az is, hogy az egyház azon papjai, akik magasabb értelmiségbeliekkel, mint lekipásztorok összejönnek, olyan tudós kulturális képzettséggel rendelkezzenek, hogy azok színvonalának megfelelő szavuk lehessen a magasabb szellemi élet kérdéseiben is. A magasabbrendű szellemi élet kétségtelenül nem választható el a lelki élettől, az előbbi nélkül az utóbbi csak éppen olyan kevésbé lehetséges, mint égő lámpa, a szövétnek összetartó szálai híjján. Hogy rendelkezessen valaki katolikus kulturális öntudattal, ha a papja, a kulturális, szellemi problémáihoz nem tud hozzászólni. A különböző szellemi és politikai áramlatokat, a lekipásztornak jól kell ismernie és róluk állást kell foglalnia.

A kulturális öntudatot figyelembe vevő egyházpolitika szorgalmazása, vélekedésünk szerint szintén olyan feladat, amelyet az ifjúságnak, a most sorra kerülő generációnak, feladatául kell tekinteni. Prohászka már negyvenegy évvel ezelőtt így írt a Magyar Sionban: «Aki most újkori szegénnyel szóbaáll hitről, lélekről, üdvről, annak nem lehet elkerülnie a szocialista kérdések megválaszolását, mellyel tele van tömve az eszük, meg a szívük».

A szellemi alátámasztás és mélyről táplálkozó egyesületi élet mellett a katolikus, kulturális öntudat kialakításához elsősorban szükséges az öntudatosságot szorgalmazó akarat. Ennek az akaratnak kell áthatnia szemléletünket, tetteinket és ezen akarat szemelőtt tartásával tekinteni a kulturális kérdésekre, hitkérdésekre s társadalmi vonatkozásainkra. Ezt az akaratot érlelni és táplálni képes minden katolikus ember, úgy magában mint másokban. Hiszen minden tudatos pillanatunk a hatások végtelen sorozatából áll. A katolikus ifjúságnak kétségtelenül fontos kötelessége, szándékkal, szóval és tettel, minden vonatkozásban hite kulturális öntudatát erősíteni.

C) A magyar protestáns-katolikus guerilla harcok

A katolikus-protestáns villongások eltüntetéséhez legfőbb kellékek — az elcsépelet Montecuccoli analógiákra — a tapintat, a tapintat és a tapintat. Arra a kérdésre, hogy voltaképpen melyik felekezet az előidéző, azt felelhetnők, hogy maga az attitűd, melyet egymással elfoglalnak. A vallások egymással szembeni egész attitűdjének kell megváltoznia, korszerűbb szemléletnek jönni, mely kölcsönösen tülemelkedik kicsinyes zsörtölődések lehetőségein. Mely kölcsönösen nem akar kihívni és kihívásokat látni s amely egész beállított-ságában hajlandó túltenni magát meddő csatározások felesleges műveletein. A mi generációnk már nem engedheti meg magának azt a korszerűtlen, esztelen luxust, hogy amikor minden keresztény értéket veszély fenyeget, egymással szembenálljunk.

Természetesen a változásnak kölcsönösségen kell alapulnia s kétségtelen, hogy egy más attitűdnek megteremtése az új, a sorra jövő nemzedékre vár s mivel a többség részén van a kezdeményezés erkölcsi kötelve, elsősorban a fiatal katolikus nemzedékre. Hogyan alakítható ki ez a másfajta attitűd

s főképp miben álljon? Felfogásunk szerint a protestáns-katolikus mindennemű válaszfalak gyengítésén és sok tekintetben való együttműködésben. A katolikus és protestáns egyesületeknek, szövetségeknek, szervezeteknek nem szabad valami sérelemmegtorló, tiltakozó intézményekké lenni, hanem keresniök kell az elválasztó momentumok helyett, az összefűzőket : a közös keresztény érdekeket és a közös magyar célokat. Ezekre kell ifjúsági szervezeteinknek tekinteniök. Amilyen kevésbé ajánlatos tárgyaló asztalhoz ülni protestáns és katolikus szövetségeknek vallási kérdések eldöntésére, vagy megtárgyalására, époly örvendetes és hasznos lehet, ha összefognak és közelebb jönnek, a közös érdekek teendői ügyében. A kívánt attitűdhöz sokat ígérő tett, ha a katolikus és protestáns ifjúsági egyesületek és szervezetek megértést és együttműködést találnak egymással. A felesleges csatározást provokálókat maguk az illető vallási szervezetek taszítsák ki maguk közül. A vallásos fiatalság egyesületeinek, a közös érdekeket néző egységet kell szorgalmazniok, úgy hogy ha az idő megkívánja : a «vereint zu schlagen» nagy erkölcsi és hatalmi lehetőségeit valóra válthassák.

Befejezés

A magyar sajátos hibákat és katolikus magyar hiányokat, valamint ezek orvoslásának programmatikus lehetőségeit, nagyjában és vázlatosan ismertettük a fentiekben. Kétségtelen, egész sereg égető kérdést nem érintettünk. Szándékunk volt épp azokat a problémákat elővenni, melyeket legkevésbé hangoztatnak s viták és meggondolások tárgyát nem igen képezik. A «rámutatásra» talán mégis főképp azoknál a dolgoknál van szükség, melyeket nem látunk amúgyis. Kihagytuk problémák tárgyalását, melyekre vonatkozólag semmi újat nem tudtunk volna mondani. Ez egész vázlat gondolatok gyors, lázas papírra vetése, a lázas papírra vetés elmaradhatatlan hiányaival. Ha ezt a vázlatot is még jobban összefoglalni akarjuk, úgy mondhatjuk, hogy a katolikus mai ifjúság főfeladat-komplexumát — az általános magyar hibáknál —, az uraskodás antiszociális korszerűtlen szellemének megszüntetésében látjuk ; s a vallásos életben előálló hiányokkal szemben a szellemi vonatkozások kimélyítését s öntudatosítását tartjuk szükségesnek.

Kétségtelen, nagy feladataink vannak, melyek nélkül a jövő kicsúszik lábunk alól és eszményeink és érdekeink vereséget szenvednek. Csak rajtunk, belátásunkon és tettekészségünkön múlik a győzelmünk. Meg kell mutatnunk, hogy érdemesek vagyunk azokra a végzetesen veszélyes, erős szívet és hideg elmét kívánó feladatokra, melyek elé a sors állított. Balsorsból szerencsét kovácsolni felette nehéz tett, — de minél nagyobbak a nehézségek s minél súlyosabbak a megpróbáltatások és kísértések, annál magasabb értékű az utánuk elkövetkező diadal ! Vállaljuk kötelességeinket és bízunk a jövőben !

RÓZSAFÜZÉRREL A FÖLDALATTIBAN

IRTA: HENRIETTE CHARASSON

E késő délutánokon, mikor a munka és a gond
A hazatérő emberek arcára lomha kormot ont,
Mikor a tömeg úgy szorong, mint szőlőszemek lenn a présben,
És földalatti vonatok futnak testek füledt hevében,
Szeretném akkor megtalálni szemem, szájon és homlokon,
Azt az isteni fénysugárt, mely a jó latorra hullt egykoron.

Drága lelkek, hát senkisémet látja, hogy eljön az óra? ...
Sancta Maria Mater Dei, ora pro nobis, ora !

Táskámba sülyeszttem kezem s mint rejtett ékszerszorongatom
A drága ima-szemeket s pereget, pereget az olvasóm,
Halk mormolással idézgetem a testté vált örök Csodát
S szegény szavammal szentelem széppé a kocsik dobozát !
Itt fájdalomban és örömben mindenki árva idegen,
A könyvek összeér, de látod, minden szív széthúz ridegen.

Drága lelkek, hát senkisémet látja, hogy eljön az óra? ...
Sancta Maria Mater Dei, ora pro nobis, ora !

Kesernyész vén hölgy ül amott, fekete gyapjú köpenyében
Súrolja az olajpecsét munkást, ki most öntött fel éppen,
Szilaj kamasz s kacér leány, akit a holnap könnyel ver meg,
Ifjú anya és az ölében bájos kis babaarcú gyermek,
A legtöbbször kezébe már olcsó regény került elő,
Vagy amit falnak még mohóbban, a sívár újság-lepedő,
Oly távol vagyunk mind mi itt — magam is természetesen, —
Attól, aki üdvösségünkért halállal halt egy pénteken.

Drága lelkek, hát senkisémet látja, hogy eljön az óra? ...
Sancta Maria Mater Dei, ora pro nobis, ora !

Ó Mária, köszöntelek, malaszttal teljes, meg ne vess,
Lásd, bárkinél jobban tudom, imám mért nem tökéletes,
De mégis, hogyha morzsolom e tompa, fásult nép között,
Mária megmentő neved, mely mindig híven őrködött,
Talán leszál friss, mennyei illat e tévelygő tömegre,
S eljő az Úr e kocsiba, hol a deszka is jajgat egyre,
S Te, aki minden asszonyok közt áldott vagy, megszenteled
Neveddel minden kocsit közt épp ezt, hol rossz imám pereget :

Drága lelkek, hát senkisémet látja, hogy eljön az óra? ...
Sancta Maria Mater Dei, ora pro nobis, ora !

Gáldi László fordítása.

BETLEHEMESEK

IRTA: DALLOS SÁNDOR

Nem tudom, hogy Kaczor Illés él-e még s Német Jóskával, akiből suszter lett, mi van? Makk Sanyi elesett valahol Szerbiában, azt tudom, valami szilánk vágta fel a hasát s ott maradt azonmód ; Rozs Gyurka meg meghalt tüdővészben, mikor én 18 éves voltam, tehát éppen 15 esztendeje ; voltam is a temetésén, úgy hiszem. Ma már Tressó Tóniról se tudok semmit s eltűnt Rozs Feri is, a Gyurka bátyja, aki az egész környéken legszebben tudott énekelni s húsz-esztendősi kori gyönyörű, kicsit szomorkás tenorjára mai napig meghatva emlékszem. Ezek öten voltak odahaza váraljai meg a pincessori szegénygyerekek, nekem titkos barátaim s most, hogy így emlékszem rájuk, nem tudok attól a megdöbbenet érzéstől szabadulni, hogy már csak egyedül én élek közülök. Miért van ez az érzésem, nem tudom ; de ha él még valahol elkeveredve idegen emberek között, legyen ez a kis írás nekik üdvözlét és feledhetetlen, örök barátság ; ha meghaltak, mint Makk Sanyi s Rozs Gyurka bizonyosan : legyen közös tisztaságunkból gyűjtött virágcsokor emlékezésnek s mint az imádság, olyan üzenet s köszönet nekik, a lelkeknek tőlem, aki még élek. Mert velük kapcsolatosak a legszebb gyermekemlékeim s hogy most itt otthoni betlehem-járásokról akarok írni valamennyit, csodálkozva veszem észre, hogy az ő betlehem-járásukra emlékszem leginkább ; verseikre, mókáikra és mozdulataikra, a hangjukra s a nagy, lengő szakállukra ; pedig, ahogy számolom, éppen 25 esztendeje, hogy hallottam őket. Hát még a Jézus tiszta mezőin is ők bandukolnak velem, akár élnek, akár holtak ők, így hát tulajdonképpen róluk szól ez az emlékezés.

Lehettem úgy nyolc-kilencéves gyerek s Rozs Gyurkáék betlehem-járására így emlékszem :

Valami torokbajban feküdtem vagy tíz napon keresztül — általában sok bajom volt gyerekkoromban a torkommal — s azontúl, hogy fölkeltem az ágyból, se volt szabad kimennem a házból még vagy nyolc napig. Hát gubbasztottam odahaza ; elejétől végig megtanultam a Kis Képes Bibliát, mert nagyon szerettem a Jézusi történeteket (máig is a Biblia a legkedvesebb és legcsodálatosabb olvasmányom) s a korán homályosuló téli délutánokon, adventidőn, bennem még az elmúlt betegség tág látásával, a napok óta tartó termékeny magányosságban, Bibliától megütött gyermekfantáziámmal : meg-elevenítettem mindent magam körül. Emlékszem, terebélyes, fehér cserép-kályhánk füsttől foltos szemeivel Kajafás volt, a vén és ravasz papi zsidó. A fogasunkat Pilátusnak láttam, a szekrény poroszló volt s egy régies, barna fotőj, mint egy síró öregasszony. Megvolt az alapja Simeonnak is s Erzsébet

is ott volt, az apácásan bekötött fejű szent, aki Mária üdvözlését adta nekünk. Így élt s volt csodálatos körülöttem a szoba s vártam repesve és kitartóan a közelgő karácsonyt. Akkor már napokon keresztül kemény fagy nyomta odakint a takargatlan világot; az éjszakákban jajgatva pattogtak az ólak és az ajtók deszkái, az ablakok üvege finoman és állandóan énekelt. A hízók zsírosan nyögtek az alom alatt s éjjel néha egy-egy tyúk ijedt fel a fagyban álmából. Verte szárnyával az ülőlécet és felzavarta társait is. A kutya néha mordult a házában és a macska a kályha tetején horkolva aludt. Mindezek csodálatosan meleg, a vemhes kozmosz titkaival terhelt s valami nagy, boldog és végtelen közelségtől áthatott hangok voltak nekem: Jézus készülődött valahol a világ peremén bennük errefelé. De még nem indulhatott el, mert meztelenek voltak a rögök és kiáltóak és sértők a megfagyott anyagok szögletei. De élt a világ és valahol már gurult a csoda errefelé.

Hát talán december 16-ika volt, mikor apám reggel kitárta az ajtót és vidám, erős hangja felcsengett a konyhában:

— Hó, gyerekek! Méteres hó esett az éjjel odakint!

Nevetett hangosan, hogy megcsendültek tőle a rézedények, mert tenor-hangja volt, bélelt asztrachán sapkáját földhöz vágta kint jókedvében, mint a parasztok s a sapka visszhangozva huppant. Ez hozta meg a telet.

Én aludtam még, mikor apám kiment, de a hangra felébredtem, ugrottam ki az ágyból, nekinyomtam a fejem a körül behavazott ablaknak s láttam, hogy az udvarunkon alig látszik ki a hóból a nyári asztal; az ólak lécei csaknem két arasz vastagok és a kukoricaágas tetejére hatalmas, nyurga fehér süvegek telepedtek. Már akkor kint apám, ledobva a kiskabtaját, feltűrt ingujjal lapátolt a hótengerben utat a kapu felé, füstölt; negyvenéves lehetett akkor, vissza-vissza nézett s olyan volt ott a hó közepén, mint a mesékből egy vidám, erős kovácslegény. A nyitvafelejtett ajtókon betört a hó szaga; ostopattogást hallottam, egy kocsi ment el a ház előtt csendes csörömpöléssel rontva a havat maga előtt és a fuvaros beköszönt:

— Jó reggelt kívánok!

Neki is vidám volt a hangja, mint a pattintás, apám meg behívta és megkínálta pálinkával. Jó erős szilvóriumunk volt.

— No, Ferkó, hát... Igyék egyet, az ördög bujjék magába! Hová? A fuvaros ivott és elmondta, hogy fáért megy az erdőbe s közbe tán vet is a nyulaknak töröket. Nevettek, mint valami cinkosok s ment a paraszt. Apám anyámba is belediktált egy korty krákgotató italt, aztán fejébe csapta a sapkát s kigombolt télikabáttal, méteres léptekkel útnak eredt, vissza-integetve.

Én néztem mindezt s olyan boldogan, mint a mesék, kezdtem kiabálni!

A cseléd olvasztott nekem egy lavor havat s pocsáltam a jéghideg vízben, dobáltam az arcomra s pacskoltam benne, hogy átjárjon s álmodnék a hóban lakó törpékkel az éjszaka. Anyám parányi havat dugott hátul a nyakam alá

— nem fázik meg attól a gyerek! — de aztán hamar ledörzsölt frottirkendővel és segített felöltözködni. Valami csillag támadt a házunkban s már csodák közt telt a nap. Nagyanyám, aki élt még akkor, vastag ruhát vett magára, nagy gyapjúkendőbe burkolódzott, úgy ment kávéért a boltba. A cseléd megetette a disznókat és azok hangosan lefetyeltek, sokkal hangosabban, mint más napokon. A verebek borzadt tollal ott ültek a tornácon, mint valami elátkozott katonák, vagy akár valami idedobált, eleven gubacsok. Megpörkölték a kávé és tele lett családi jó szagával az egész ház. Megreggeliztünk és kitakarítottak; aztán nagyanyám valami kelt-tésztát csinált s az élesztő csodálatos ereje áthatotta még a falakat is. Az ég homályos volt, elámult felhőkkel takaródzó s a szobába úgy nézett be a hó, mint az ember.

— Gyere! — mondta. — Gyere ki! Ültem az asztalnál lábadozó gyerek, de nem voltam ott. Magas szánon repültem széleseben és csengőztem lélekkel a hószületés ünnepélynek. Óh, fehér végtelenség s boldog gyerek. Ime, már lépett a fehér szőnyegen Jézus erre felénk s lába nyomában megültek melegedni az erdei madarak, tudtam. Feketerigó egy se járt bent ezen a napon és a cinkék is nagyon megfogyatkoztak; Jézust nézni voltak valamennyien. Csak a közömbös és csodára képtelen suszterlelkű verebek nem értettek az egészből semmit s aludtak mérgesen, hogy a hó betakarta a mindenféle piszkot, amelyből falatozni szoktak. Nekik ez volt minden, ami érdekelte volna őket.

A cselédünktől hallottam, hogy a gyilkos Peszkó tegnap jött meg a fegyházból s a faluvégen vett ki magános lakást. Holnap beszegődik fát irtani az urasághoz. Reggel misén volt s mise után a pap kezét fogott vele a templom előtt s azt kérdezte, hogy van. Azt mondta a leány, Peszkó sírvafakadt s kérte a papot, legyen segítségére, hogy az irtást megkaphassa, mert ő megszenvedett mindenért a hét esztendővel. — A pap azt mondta: Isten kezében vagyunk s az ember esendő. Maga is meghatódott és megígérte Peszkónak, hogy segít. Akkor lekezelték vele az emberek.

Ez meghatott és éreztem: ezt mind a hó tette, amely már érzi Jézus lépteit.

Tizenegyszer tele lettek hanggal az utcák: jöttek az iskolából a gyerekek, röptültek a hógolyók s megdobbantak tőle a kerítések. Minden kutya megbolondult a hangoktól, futkároztak az udvarokon, ugatni kezdtek, utána szaladtak a gyerekeknek, megkergették őket, de nem bántottak egyet sem.

Rozs Gyurka jött, láttam; egyosztályos volt velem; szemén drótból csinált okuláré volt, kezében vékonyra vágott színes papírok. A könyvkötőtől hozta, tudtam mire kell: hogy megkezdik a betlehem-járásokat s oda kell a betlehemhez még dísznek.

Később láttam, hogy Kaczor Illés szaladt el a ház előtt, az urasági kocsisokhoz ment, mert később egy kifordított kocsisbundát hozott Tresó Tónival együtt. Makk Sanyiek előtt Német Jóska állt és valamit bekiabált

a házba. Makk Sanyi kijött s együtt elindultak valahová. Már itt volt a karácsony és a gyerekek izgatott csoportokba verődtek.

Én bent álltam az ablaknál, tele volt a szívem mindezzel s gondoltam, nekem is csinálni kellene valamit, hát rendberaktam a könyveimet, glédába állítottam a székeket s kifényesítettem törülközővel az orvosságosüveg mellett az ezüst kiskanalat.

Délben megebedeltünk: Bableves volt valami belefőtt hússal, meg túróstészta.

Ebéd után nem sokkal, apám megint elment, nagyanyám okulárén keresztül kezdett sillabizálni, anyám egy darabig olvasott, aztán apám titokban készülő új ingeire kezdte felvarrni a gombokat.

Besötétedett s a leány megetette a disznókat, bezárta a tyúkólat és szalmát hozott, hogy a konyhában begyujtsa estére. Aztán nagyanyám felküldte a padlásra, hogy hozzon le egy zacskó diót, meg a kamrából, a polyva közül almát, valami hetet.

Apám jött meg s hozott valakit, akivel lámpa mellett nézték meg a hízókat, mert a három közül az egyiket apám el akarta adni. A lámpafénytől megzavart és fölkergetett disznók ijedten rőfögtek.

Aztán csend lett, kiültünk a konyhába, mert minden este a konyhában szoktunk gyülekezni; a cselédleány csendesen morzsolt, mi meg csak ott voltunk s ki-ki csinálta ezt, azt. Anyám föltette a vacsorát. Magam remegve vártam s nem találtam sehol sem a helyemet. Mert hogy Illés vitte a subákat, tudtam, ma megindulnak s hozzánk jönnek elsőnek, az bizonyos.

Igy vártam.

Hat óra felé felordított a kutyánk, neki az utcaajtónak, de mindjárt megcsendesedett; hangok sustorogtak, lánc halkán csörrent.

— No, itt vannak! — kapkodtam a levegő után. — Itt vannak a betlehemesek!

Azzal már kezdtek is iszonyúan zörögni a konyhaajtó előtt láncos botjaikkal s változtatott hangon Makk Sanyi bekiáltott:

— Szabad-e bemenni, meghallgatják-e a betlehemeseket?

— Meg, meg! — szólt apám. — Jöhettek!

No, be is bukott az első, Makk Sanyi volt, de azért kicsit féltem, mert nem voltam egész biztos benne. Mert nagy suba volt rajta, nagy süveg, láncos bot a kezében; szakálla a mellét verte s nagy kócbajusza mint a kútkötél. Tette, mintha botlott volna a küszöbön, nagyot lendült s a konyha kövén zörgött a bottal. Azzal megkezdte. De szép volt mindez, édes Istenem, de szép! Hol találom ezt a szépséget életemben még egyszer én?

— Dicsértessék a Jézus Krisztus, szalonnás jó estét kívánok! Én vagyok amaz ezeresztendő vén számadó pásztor, gyöttem messze a világnak a másik sarkából nagy havakon átal, kakastaréj volt a sarkantyúm, de elkoptattam; hajdinakéve a köntösöm, cserfakéreg a bocskorom. Tereltem

én valami ezer birkát, hogy épségben meghoznám, de egy hijján mind elveszett vadak által a nagy erdőségeken. De ez az egy itt van a keblemben e. Kergetett is érte három igen óriás farkas, megszabdalták jól ködmönöm, de a birkát jól elrejtettem az ingem ráncába ; magam meg elengedtek, mert vén ember húsát nem élvezik. Dícsértessék a Jézus Krisztus. Tudva vagyok a bibliából, hogy Águsztus császár megakarván számlálni népét, kit-kit odaküldött, ahová valósi. Én hát ide gyöttem. Az utamba megfáradtam, sok jártomban megehültem, futásomban megszomjúhoztam, ha akasztanának le egy oldal szalonnát s tetéznék vagy három akó borral, nagyon megszolgálnám. Szabad lepihenni ?

— Tessék !

Azzal elvetette magát s kezdett hortyogni erősen, mint aki alszik s nyomban újra zörgettek s jött a másik, Kaczor Illés, ugyancsak subában, csak szakálla s bajusza volt kisebb, láncos botja meg csörgött. Bebukott s mondta :

— Dícsértessék a Jézus Krisztus, kóbászós jó estét kívánok. Én vagyok ama régesrégi vén öreg pásztor, legalább ezer mértföldet gyöttem, míg magukhoz értem ; léptem milliomot vagy annál is többet, de itt vagyok végre. Hajtottam én valami ezer bárányt, de mind ott veszték farkasok fogátul, egy hijján, aki itt van a keblemben e s rejtezik a gatyám korcába, mint bolha az asszonyok üngibe. Magam is megkergettek a vadállatok, csak éppen hogy itt megmenekültem. Elöttem valami egy nappal elindult az én számadóm ezerfőnyi nyájjal, ötet keresem, nem látták-e? Kóc a szakállá, a füle a derekáig ér, foga meg egy se.

— Itt fekszik e, alszik.

Akkor meglátta s neki fordult búsan.

— Hej, kend ugyan jól törődik pásztorral-nyájjal. Míg mink kint a farkasokkal hadakozunk, kend itt húzza a csöndest s bízom a nyáját, mely oda vész, aszondom. De utat én is megtettem, Águszt parancsára szaladtam, megfáradtam, meghültem, megszomjultam, ha a házigazda akasztana le a kéményből vagy tizenhét méter kóbászt s adna mellé két akó bort csobolyóba, azt is megenném, meginnám. Hát én is lepihenhetek-e?

— Terülj csak melléje.

De már huppan is be a kis bojtár, Rozs Gyurka nagy robajjal :

— Dícsértessék a Jézus Krisztus, töpörtyűs jó estét. Én vagyok ama kicsiny kisbojtár a betlehemi mezőkről, ki báránkák lépteit vigyázza. Egy hete még együtt őriztem a számadóval s az öreg juhással, még, hogy pénteken koppintott fejbe a számadó a bottal, a púp is megvan a fejemen, így gyöttem át hegyen-völgyön, farkasok útján, medvék csapásán, a kakasok megcsipkedtek, juhászskutyák leszaggattak, a számadóm meg a juhászom meg, látom, alszanak itt csöndben. Ha tán megszánnák a kis juhászbojárt s annának egy kondér töpörtyűt másfél akó borral, sohase bánnák meg, mert ritka emberek vagyunk. De előbbeg is alunnám. Tehetem-e?

— Tedd meg.

Feküdtek, aludtak, mérföldekről megtért jámborok. De kint a nagy téli csöndben megszólalt a csengő, belépett két angyal hófehér ruhában, arany koronával a fejükön. Rozs Feri, mert egyik ő volt, kivilágított betlehemet hozott Máriával, Józseffel s jászolban az áldott Krisztsusul benne ; Tresó Tóni kezében gyönyörű fenyőág s Rozs Feri letette a betlehemet az asztalra s csengve kiáltotta :

— Dícsértessék a Jézus Krisztus !

Háznépe s pásztorok, nagy örömet hirdetek nektek, mert megszületett a földre e világnak megváltója, Jézus. Mink az ő követői vagyunk, menjetek imádjátok. Ez lesz a jel : egy istállóban találtok egy aprócska kisedet jászolba takarva, pólyába fektetve, két szeme csillag, orcája napocska, a keze szép virág !

S énekeltek :

Mennyből az angyal
Lejött hozzátok
Pásztorok

Megtelt hangjukkal a konyha, apám szeme, láttam, könnyes volt, anyám gyermekin mosolygott s az ének, hogy elmúlt, fölbredtek a pásztorok.

— De nagyot aludtam — mondta az öreg —, de igen nagyot aludtam s olyan szépet álmodtam.

— Mit álmodott?

— Halljátok-e, álomban éppen kis szalonnát falatoztam, mikor odagyön hozzám a legnagyobb birkám s aszongya nékem : «Én vagyok a legnagyobb birkád itten, vegyél föl s vigyél el engem a Kisjézuskának, hogy megmelegítsem, mert, hogy igen fázik». — Mi az a nagy fényesség?

Az öreg juhász :

— Csuda ez, de én meg azt álmodtam, hogy éppen kóbászt falatoztam, mikor odagyön hozzám a legfehérebbik bárány s aszongya nékem : «Hallod-e te öreg juhász, én vagyok a legfehérebb bárányod itten, vegyél föl s vigyél el engem a Kisjézuskának, mert, hogy igen fázik s rá akarok lehölni». Mi ez a nagy fényesség?

A bojtár :

— Én meg éppen fájlaltam álomban a gazduram púpját a fejemen itten, mikor csak megjelent két fényességes angyal s aszonta nékem, menjek Betlehembe, mert ott van a Kisjézus temérdek fényességben.

— Ne mondd, te !

— Ne mondd, te !

Most meglátták az angyalokat s vették el magukat a nagy félelemben.

— Két angyal jöve hozzánk, mit jelentsen?

— Ne féljetez pásztorok — mondták az angyalok —, mert a Kisjézus követi vagyunk, menjetek s vigyetek neki ajándékokat !

Már csupa fény volt a konyha, minden, de minden csupa lélek, mikor a pásztorok a betlehemhez járulának s leborultak előtte.

— Óh, édes Kisjézus — mondta a számadó —, bizony semmim sincsen, egész nyájamból ezt az egy birkát mentettem meg, de ezt néked odaadom szegénységemből szívesen, hogy melengessen.

Most a vén pásztor következett.

— Óh, édes Kisjézus — mondta —, édes Megváltóm, nekem sincsen többem egyetlenegy megmentett bárányomnál, de ezt neked adom szegénységemből szívesen, hogy rádlehöljön.

S a kisbojtár sírva :

— Óh, édes Kisjézuskám, semmim nincsen nékem. Az angyali szóra elindulván, hogy gyöttem, fogtam én gilicét az erdőben tenéked, de mert nagyon jajgatott kellemben a szegény pára, szántam én s elengedtem. Most hát adni nem tudok én semmit, csak a tarisznyámban van tegnapról egy falat száraz kenyerelem. Azt Neked adnám, ha nem vetsz meg érte. De kisbojtár vagyok s jobbam nincsen.

S betették az ajándékokat, a birkát, a bárányt, a falat kenyeret a betlehembe. S énekelték, már együtt az angyalokkal :

Csorda pásztorok midőn Betlehembe
Csordát őriznek éjjel a mezőbe,
Im Űr angyali jövének eléjük
S nagy félelemmel telik meg az ő szívrük.

Ezt már mi is mind énekeltük. Először a cselédleányunk kezdte, aztán nagyanyám vette át, apám, anyám a drága althangjával, én : tízen voltunk ott, akik buzgón énekeltünk. A konyha eltelt jószaggal, mintha fenyőerdő illata töltötte volna be s az ablakon csurrant le a cseppé vált pára. A gyerekek diót kaptak, almát, apám még pénzt is adott nekik s elmentek. De olyan különös, csodákkal telt levegő maradt utánuk. Mindannyian nagy, havas pusztát láttunk, a pusztá felett csillagos ég s egy nagy, szikrázó csillag rohan az égen kelet felé, hogy megmutassa az Istent azoknak, akik szenvednek. Anyám megtette a tüzet, vacsoráztunk, aztán ott maradtunk az asztalnál s míg a cseléd szövsmötölt mögöttünk kocogva az edényekkel, nagyanyám kemény, tiszta hangon Zakariás könyvéből olvasott fel. Így olvashatott mintegy kilenc óráig, mikor a kutyánk fölugatott kint a tornácon, visítva iramodott el és vad dühvel vetette magát a ház hátamögött a kertajtónak. A cseléd elsápadt s kiesett kezéből a tányér.

— Valaki járhat a kertben — figyelt fel apám a kutya dühös csaholására. — A bitang ! Várjatok csak, majd utánanézek én.

Vette a botját és kiment, de mikor kinyitotta az ajtót, hallottuk, hogy a kutyánk már nem ugat, hanem vinnyog és nyuszít valami olyan különös hangon, amelyet még sohase hallottunk tőle, de ami hasonlított ahhoz a

hanghoz, mint amikor a kutya a gazdájával találkozik. Apám odament hozzá s látta a lámpa mellett, hogy a kutya ott hasal a kertajtó előtt, farkával söpri a havat, feje mélyen és meghunyászkodóan előrenyujtva, a szemével elnéz, mintha látott volna valakit elmenni a kertajtó mögött, akit ismer és nagyon szeret. Egész testében boldog öröm reszketett s nyuszított, mintha valaki megsímogatta volna a kerítésen túlról. Apám belépett a kertbe, hogy megkeresi az emberi lábnyomokat, mert csak ember lehetett, de a hó síma volt és érintetlen, csak saját lábnyomai látszottak benne. Talán tíz percig is keresett, mire visszajött s a kutya kullogott utána.

— Semmi — mondta. — Semmi nincsen. Nem járhatott itt senki se, mert nincsenek lábnyomok. Ha valaki most kimegy, a hóban okvetlenül kell nyomának lennie. Ha csak nem repül. Csak nem értem, hogy ez a kutya annyira jelzett s kint meg olyan volt, mintha ismerőst látott volna.

Ült és nyugtalan volt a tekintete, mi meg féltünk a roppant csendben, amely odakint támadt s bent is elnémította a szörmötöléseket.

Igy hallgattunk vagy öt percet, mikor nagyanyám, aki a kis zsámolyon ült s ölében pihent a kutya feje, azt mondta :

— Töltsétek meg a szenteltvíztartókat. Ez a kutya Jézust láthatta odakint, attól szédült meg. Nézzétek meg a szemét. Karácsony jön, igen. Jézus járhatott a kertek alatt, azért nem találjátok a lábnyomot.

Én felzokogtam s nagyanyám bütykös, vén, paraszti hüvelykével keresztet rajzolt a kutya gyönyörű fejére.

Emberivé, ragyogó tisztává tett a vasárnap
 Ünnepi köntöse minket.
 A lármás gépek elálltak
 És a harangok bűgva emelték fel szívünket.
 Szürke szégyenbe bújtak el a gyáarak,
 Hivogaton zengtek a harangok
 A templomból, hol szent énekszó,
 S bűgó orgona hangja fogadott.
 Ragyogtak a képek, az oltár ;
 Gyertya fakasztott kék s arany virágot,
 A boldogság sejtelve lelkünkben is
 Felgyújtott egy lángot.
 Vétkek, bűnök billincsei hulltak
 A derengő gyóntatószékben,
 Oldozó szavak hozták gyógyító írjukat
 A kegyelem halkan pergő harmatcseppjében . . .
 Bűneink terhét elvette az Isteni Jóság.

Titokzatos, varázslatos világba léptünk
 És e világ lármája elmaradt mögöttünk,
 Mikor Agnus Dei-re a Szent Ostyát
 Nyujtotta át a pap
 És mikor a Szent Háromság
 A kenyér és a bor színe alatt
 Az odaadás és az áhítatnak
 Szent örömébe vont minket,
 S a szívek megszentelésében és megváltásában
 Szállottak Isten tiszta magasságaiba ;
 És hogyan szólt Ő hozzánk,
 Jézus az ács, Isten, Ember-Fia,
 Hogyan függött rajtunk jóságos, emberi szeme,
 Amint reánk emelte, emberekre :
 «Ti, akik terheltek vagytok és fáradtak,
 Jöjjetek, én megenyhítlek benneteket!»
 S mentünk ezrével, mi testvérek, férfiak és nők,

Mindnyájan bűn és szegénység
Terhével küzködők,
Kik velünk a gyár szennyét,
S az inséget már átszenvedték,
Míg bögtek a gépek, a kegyetlen kerekek :
Proletár, proletár mellett,
A megvetettek, a kitaszítottak.

Ott voltunk mindnyájan,
Szegénységben és kegyelemben,
A lelkünk verőfényes boldogságában,
Békességben és szeretetben,
Égi magasságoknak
Gyermeki vándorai.
Ha a föld rákényszerített a nyomornak
Nyers erejével az átok s káromlásra,
Ismét megtanított a vasárnap jóságra,
S a sugarai szépséget ragyogtak.
Megesküdtünk mi ott mindnyájan,
Ha fáj is lelkünk, a terhet viseljük,
S a föld átkán, nyomorán keresztül
A szeretetnek Isteni Hídját
Biztos kezekkel felferjük !

Fülöp Gyula fordítása.

A NÉPI GONDOLAT BÖLCSELETE

IRTA: GERENCSÉR ISTVÁN PIARISTA

Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek
Vagy marad régiben a bús, magyar élet. (Ady.)

Mi a sokszor hangoztatott népi eszmének jelentése és értéke? Erre a kérdésre akarunk feleletet találni. De nem történeti, *nem is gyakorlati szempontból*. A felvetett kérdést a szociológia, filozófia és teológia hármasszögéből, tudományos alapon igyekszünk megvilágítani. És éppen ez az elvont és talán feleslegesnek látszó vizsgálódás mutat rá arra, hogy az elméleti jellegű tudomány végeredményben a gyakorlati életet is a legjobban szolgálja. Eligazít a legnehezebb és legbonyolultabb napi politikai eszmék, törekvések és harcok között is.

Ha nyitott szemmel meglátjuk a tényeket és ezeket a józan ész és a hívő elme világánál nyugodtan mérlegeljük, mintegy magától bontakozik ki előttünk a népi gondolat jelentése és értéke. A félreértések elkerülése végett azonban szükséges megjegyezni, hogy a következő fejtegetések és eredmények teljesen függetlenek bármiféle divatos politikai eszmétől. Mert nemcsak a XX. század problémájáról van itt szó és nem is csak a XX. század talált fel minden megoldást.

Szociológiai tények

Tény az, hogy vannak közösségek. Az emberek nem elszigetelt egyedek, hanem ezer és ezer szállal vannak egymáshoz fűzve. Nem egyszerűen egymás mellett élnek és alkotnak, nem ablaktalan «monaszok», hanem bele vannak ágyazva vágyaikkal, törekvéseikkel, gondolataikkal: egész valójukkal az *értékek világába*. És az értékek a magukban különálló embereket, egyedeket közösségekbe kötik.¹ Ezek az értékek természetesen különféle erővel és hatással tudják elvégezni összekötő feladatukat. A nagyobb értékek, vagy azok az értékek, melyek erősebb visszhangra találnak az egyedekben, magvasabb közösségeket hoznak létre, mint a kisebb erősségű, kisebb hatást kiváltó értékek. Ennek megfelelően a közösségek sem mind egyformák. Vannak olyan közösségek, melyeket inkább külsőséges szempontok, alacsonyabb fokú értékek teremtenek meg s melyek merőben esetleges és nagy mértékben anyagi tényezőkön épülnek fel. Az ilyen közösségek, mint például egy részvénytársaság, nem tud igazán magvas lenni. De esetlegesen éppen egyéni, önző érdekek szolgálatával sok embert tud egymáshoz kapcsolni, talán hosszabb időre is. Azonban bármilyen kissé gondosabb elemzésnél kitűnik, hogy a részvénytársaságot létrehozó érték sohasem hatol be az ember belső rétegeibe, nem is fogja át azt mindenestől, nem válik életelvvé. Hatása mindig csak a külső ember síkján érvényesül. Az ilyen úgynevezett *mesterséges*, nem természet-szerű könnyedséggel növvő, hanem inkább racionális, merőben hasznossági szempontokat szolgáló közösségekkel szemben a közösségek másik csoportja sokkal mélyebb, átfogóbb erejű. Az ilyen *természetesnek* nevezett közösségeket alakító

¹ Dietrich v. Hildebrand: *Metaphysik der Gemeinschaft*. Augsburg. 1936.

érték nemcsak az ember felületét ragadja meg, hanem lehatol a «szív és a velő» mélyéig. Átfogja többé-kevésbé az egész embert, igyekszik kielégíteni annak minden igényét és törekvését. Ilyen közösségek például a család, nemzetség, faj, baráti közösség, sors, népközösség stb. Sokban hasonlít ezekhez a közösségekhez, de mégis más jellegű az emberiség¹ és az egyház közössége.

Gondos elemzéssel meg lehet azt is állapítani, hogy milyen értékek hozzák létre ezeket a közösségeket. Kétségtelenül közös vonásuk az ilyfajta közösségeket létrehozó értékeknek, hogy egyetemes természetűek, sokoldalúak. Szólnak az egész emberhez. Igaz, hogy az érték mivolta szerint csak az ember egyik vagy másik oldalához. Így a *családi közösséget* részint személyes, részint a családi élet céljában kifejeződő személytelen értékek hozzák létre. A *baráti közösség* alapja: az egymást értékesnek felismert személyeknek a szembenézése. A *fajközösségnél* bizonyos vérbeli, öröklött sajátságok, meghatározott anyagi vonások, sajátos egymáshoz hasonlóság jellemzik a tagokat. Éppen ez teszi őket eggyé, közösséggé. A *sorsközösségnél* a közös sors, a Gondviseléstől kiszabott út közössége, egysége hozza létre a közösséget. A *népet* valósító érték magában foglalja a faj és sorsközösséget létrehozó érték elemeit, de megint egészen sajátos színezetben. A népközösség értéke: *közös eredet* (tehát egy biológiai érték) és valamely gyökerében *vallási jellegű hagyomány összefonódása*. Ebben az értékben egész határozottan felismerhető környezeti és kulturális vonások érvényesülnek, de ezeket a vonásokat is jellemzi valami egészen sajátos életszerűség. Maga az élet az «életérték» teljes értelmében alakítja ki a népeket.

A *nemzetet* létesítő érték ezzel szemben már erősebben és hangsúlyozottabban szellemi és részben értelmi természetű.

Nemzet és nép

A nép tehát más értékektől való «megragadottság» eredménye. Sokkal inkább kiemelődik a nép fogalmában az emberi közösségek biológiai, «életszerű» oldala, mert áll az, hogy minden emberi közösségnek feltétele és bizonyos értelemben alapja és gyökere maga az «élet», az élet biológiai értelemben is. Igaz, nemcsak ez. Mert a nép több a merő életértéktől megragadottak közösségénél. Van a népben mindig valami túlamutató, erősen és hangsúlyozottan szellemi vonás is: a közös hagyomány, közös mult, egyhivatás és egysorsúság tudata. Ez a sajátos, de mindig az élethez kapcsolódó szellemi jelentés minden nép végső összefűző kapcsa. Éppen a legújabb kutatások szerint a népek eredete mindig valamely szellemi, főleg vallásos mozzanatra, értékre, meglátásra megy vissza.² Ezt az értéket, ezt az erősen szellemi tartalmat azonban mindig jellemzi, hogy meleg bensőséggel összefonódik az életet jelentő biológiai értékkel és beárnyékozza, aranyszálakkal szövi át azt. De úgy, hogy az inkább anyagi jellegű életértékek sem vesznek kárba, ezek a mozzanatok megtartják továbbra is döntő szerepüket. Tehát minden nép létrehozója valamely szellemiséget, erősen vallásos jellegű mitikus tartalmat hordozó biológikum.

Éppen ezért a népek, *mint népek*, sokkal szívósabbak a *merőben* biológiai jellegű vagy a *tisztán* szellemi értékekre épülő közösségeknél. Állandóbbak, kitar-

¹ Bergson, H.: Les deux sources de la morale et de la religion. 8. 1932. Paris.
24 skk.

² Ziegler, L.: Überlieferung. Leipzig. 1936. 173 sk.

Dawson, Ch.: Inquiries into religion and culture. London. 1933.

többak és mintegy alapját adják az ember közösségi életének. Ezzel szemben a nemzet inkább szellemi, sokszor mesterséges jellegű. Igen gyakran csak egy-egy osztály hordozója és megteremtője annak az eszménynek, mely a nemzetet létrehozza, jóllehet a nemzet is ráépül a népre, sokszor pedig a nemzetet és a népet létrehozó érték össze is folyik s egymásba olvad. Legtöbbször azonban a kettő különbözik egymástól. Azt is lehetne mondani, hogy a nemzetfogalom elsősorban kulturális, részben politikai jellegű és nem emeli ki azokat a vallásos hagyománytól nemesített biológiai értékeket, melyeket a nép fogalma éppen kidomborít. Ehhez hozzájárul nem egyszer az is, hogy a nemzet sokszor kész arra, hogy magát istenítsse. Így keletkezik a nacionalista túlzott imperializmus, és így válhatik a helytelenül fejlesztett, fékezhetetlen gőgbe fulladt nemzeti gondolat esetlegesen értékeljenessé. Ezzel természetesen nem azt akarjuk mondani, hogy a nemzeti gondolat lényegéből szükségszerűséggel folyik ez az elferdülés. Nem. Csak azt, hogy ha elszakad a nemzeti gondolat a tényleges adottságok talajától és merőben egyes rétegek sajátja lesz, *akkor* könnyen egyoldalúvá, zárttá válhatik. Ezt így is ki lehet fejezni: a nép mindig vagy legalább is lényege szerint nyílt közösség, a nemzet, ha nem is szükségképen, de a mai fellépési formáiban sokszor zárt jellegű.

Filozófiai szempontok

Az elfogulatlan szociológiai kutatás tehát legalább annyit megállapít, hogy van különbség az egyes közösségtípusok: így a faj, nép és nemzet között. Ennél tovább nem is mehet. Az adottságok értelmének keresése és értékelése, a különféle közösségek «rangfokozatának» a megállapítása már nem a tényekkel foglalkozó szociológia, hanem a tényeket értelmező bölcsélet feladata. Értékmérő a közösséget létrehozó érték foka. A tisztán szellemi értékekre beállított közösség így ugyanabban a rendben nagyobb értékű, mint a merőben anyagi célú.

A népet létrehozó értékek, ahogy láttuk, részint biológiai, vérbeli erők, másrészt környezeti, anyagi jellegű, de természetesen mindig szellemi jelentésű adottságok és tiszta szellemi, elsősorban vallásos értékek. Így a népet létrehozó érték mindig valami erősen szellemi jelentésű és szellemet hordozó (hagyomány) életérték. És mivel az életértékek természete, hogy az embert teljesen átfogják, azért a népi érték is átfogja az egész népi közösség minden egyes tagját és elválaszthatatlanul összeköti. Valami egészen sajátos, friss és befeléforduló erővel. Ennek a ténynek a gyökere: bármennyire is nagy szerepet játszanak minden nép létrejöttében anyagi jellegű tényezők: vér, környezet stb., ezek a tényezők nem egyszerűen mint anyagi tényezők, hanem *mint sajátos szellemiség közvetítők szerepelnek és így hatnak*. Bár az anyagi tényezők adják meg sokban egyk népnek külső sajátosságát, vagy helyesebben egyedi színezetét, de mégis úgy, hogy egyúttal és gyökerükben mindig egy sajátos népi szellem kifejezői és közvetítői. Ez a népi szellem azonban elsősorban ilyen anyagi tényezőkben fejeződik ki, ezeken keresztül hat, ezért tud szólni az *egész test-lélek* emberhez.

A népek egyediségének elve

Ennek a mélyebb metafizikai alapja Szent Tamás filozófiája szerint az, hogy az egyetemes emberi természet mindig anyagi jellegű tényezők révén egyediesül. Mindenegyik ember ilyen anyagi jellegű tényezők révén különbözik minden más embertől. Másrészt pedig éppen ezekben az anyagi jellegű értékekben való közösség

teremti meg az alapját az emberi, természeti síkon mozgó hasonlóságon alapuló közösségeknek. Szent Tamás bölceletének ez az egyik alapvető fontosságú elve — a principium individuationis — a népi gondolat értékelésénél döntő fontosságú. Mindenekelőtt segít értékelni és mérlegelni az anyagi tényezők erejét, de ugyanakkor kijelöli ezek helyét és hivatását is. Éppen Szent Tamás mutat rá így minden lappangó manicheizmussal, az anyagot természetétől fogva rossznak tartó felfogással szemben arra, hogy igenis az emberélet alakításában az ember testi voltának igen nagy szerepe van. Ugyanakkor azonban rámutat a tomista egyediség elve arra is, hogy az anyag mindig *csak* hordozója szellemi tartalmaknak és jelentéseknek. Igaz, hogy ezeket a tartalmakat mindig a saját természetének, befogadó-képességének megfelelő módon alakítja az anyag. Így érthető, hogy a különféle népek — miként az egyes emberek is — mennyire más és más színezetben élik át ugyanazokat az értékeket, mennyire más és más stílusban reagálnak ugyanazokra a hatásokra. Ennek így is kell lennie.

Azonban az anyag lényege szerint mindig képességi, befogadó, felnyitott a magasabb, szellemi területről jövő benyomások és hatások számára. Az *anyagnak éppen az a hivatása, hogy hordozza az értékeket*. Így a népek, amennyiben anyagi jellegű tényezőktől van meghatározva, befogadónak kell lennie magasabb, kulturális és vallásos értékekkel szemben. A népek belső természetük szerint rá vannak rendelve az állandó kiteljesedésre, érték-hordozásra, kitágulásra anélkül, hogy megszűnnének nép lenni. Mert bármennyire is kitárul a nép az egyetemes és minden emberi korláton felüli értékek befogadására és hordozására, ez a befogadás és hordozás mindig a saját stílusa szerint történik.

Nép és kultúra

Mert a nép, ha már egyszer valóban nép, nemcsak egyszerűen fel van nyitva a magasabb, egyetemes értékek befogadására. A népek már bizonyos értelemben be is vannak állítva az értékek világának irányában. A népet úgy is lehet tekinteni tehát, mint közbülső állapotot a faj (merőben vérközösség) és a nemzet (kulturális közösség) között: mint sajátos életközösséget. Több, mint merőben anyagilag megjellegzett közösség, merő kinyílási lehetőség. Több annyiban, amennyiben a nép szellemi hatások lendítése alatt már bizonyos értelemben ki is nyílt, kialakult vagy alakulni kész az értékek szerint. És mivel ezek a szellemi hatások visszamennek a legrégibb időkbe, a népi őshagyományok világába, a népek keletkezésének korába, azért a kinyílás útját és módját éppen ezek a tényezők, a főleg vallási jelentésű őshagyományok szabályozzák és stilizálják. Ezek a tényezők irányítják bizonyos határozott jellegű kifejlődés és értékbefogadás felé. Ezek a hagyományok olyannyira megszabják a népek fejlődésének irányát és stílusát, hogy aki ezeknek a népi hagyományoknak figyelembevétele nélkül akarja egy nép kultúráját alakítani, tovább fejleszteni, nemcsak hogy nem érhet el eredményt, hanem egyenesen szétrombolja a népet. És ezzel ki is ránthatja a talajt minden közösségi élet alól. Ezért veszedelmes minden olyan törekvés, mely akár individualista, liberális jellegű osztály-nemzeti tudattal, akár nemzetközi jel-szavakkal próbál emelni a népen és ily, a népi hagyományokhoz nem illő módon akarja közvetíteni magasabb, egyetemes értékeket. Mert legyen bármennyire is nyitott a nép minden érték befogadására, átalakítólag csak azok az értékek hatnak rá, melyeket ténylegesen feldolgozható formában kap. Minden más csak rombol.

A hit szemével

A népiség értelmét és igazi jelentését még mélyebben látjuk, ha Isten szemszöge alatt a kinyilatkoztatás, a hit fényének világánál vesszük szemügyre a szociológia és a bölcsélet megállapításait.¹

Isten teremtette nemcsak az egyes embereket, hanem *a népeket is*: minden az ő kezéből származik és minden az ő dicsőségét zengi. A népek is Isten teremtő gondolatának megvalósulásai. Az Istentől való származás, teremtettség tudata benne is él minden nép hagyományaiban: vagy mitikus formában, vagy pedig tisztultabb fokon *belső öntudat* formájában. Az erős népek valamilyen módon mindig hordozzák Isten teremtő eszméjének a tudatát. És éppen ez a tudat alakítja ki, fűzi egybe, teszi hatalmassá a népeket.

De az öntudat mellett ott él minden nép lelkében *a büntudat is*. Nemcsak az egyéni, hanem a hagyományokban kifejeződő néplélek is zokogja: nem vagyok olyan, mint amilyennek kellene lennem. Belső, szociális feszülések és küzdelmek ténye a népnek minden tagját rádöbbsenti arra, hogy bizonyos értelemben «el van vetve.» Megváltásra szorul. Ez a megváltásvágy mélyen jellemez minden népet, még a legprimitívebb fokon állót is, sőt ezt talán még inkább. E vágy magyarázza azokat a különféle vallási formákat, melyeken keresztül a népek, *mint népek* a megváltás és tisztulás után nyögnek és sóhajtoznak. A kinyilatkoztatás fényénél ez az ősi hagyomány új világítást nyer. Valóban nemcsak az egyesek, hanem a népek *mint népek* is rászorulnak arra, hogy Krisztus vérében megmosassanak és eljussanak az isteni méltóságra. Nemcsak az egyeseknek, hanem a népeknek is bele kell épülniük *mint népeknek* minden értékükkel és adottságukkal Krisztus misztikus testébe. Mert minden népnek meg van a hivatása és minden nép hivatva van arra, hogy Krisztus misztikus testének tagja legyen.

A népi öntudat és a megváltásvágyban kirobbanó büntudat a népek lelkében egészen sajátos erővel kapcsolódik össze a *népi hivatástudattal*. Minden nép meg van arról győződve, miként minden család is, hogy hivatása van, s kötelessége úgy élni ezen a földön, mint eszmények hordozójának. Igaz, sokszor ez a hivatástudat elhomályosul, nem is egyszínű a nép különféle rétegeiben. De az etnopszichológiai kutatások igazolják, hogy többé-kevésbbé mindenütt megvan. Meggyőződése minden népnek: nekem úgy kell szolgálnom, mint egyetlen más népnek sem. Hivatásom van arra, hogy eszmét hordozzak és valósítsak. Ha «a minden embert megvilágító» Igének világossága akadály nélkül rávetődik a népi hivatástudatra, ennek a fénynek a hatása alatt ez a sokszor eltorzult hivatástudat új fényben ragyog fel, gyökeréig megújul. Mert igenis tény az, hogy a megszentelő Isten, a Szentlélek titokzatosan a népek országútján is jár. Mindegyikkel van valami célja és mindegyiket serkenti valamire. Missziós tudatot önt a népek szívébe. Ez a missziós tudat ott dobog éppen ezért egészen különös erővel minden igazán keresztény nép szívében és vallásos korszakokban elemi erővel tudja átfogni a nép minden rétegét. Ennek a missziós tudatnak értelme és tárgya, célja végül is nem más: mint sajátos stílusban terjeszteni az Isten országát, valósítani Isten gondolatait, építeni Krisztus misztikus testét.

Igy éppen a kinyilatkoztatás állítja teljes fénybe és igazolja azokat a vágyakat, melyek benne rezegnek minden nép szívében, a «Kereszt» titka teljesíti ki az ősrégi hagyományokat. És éppen a kereszt kötelez bennünket arra, hogy korunkban, amikor bomlanak a népi erők, szakadnak ezek a legerősebb közös-

¹ V. ö. Schütz A.: Isten a történelemben alapgondolatával.

ségek, menjünk vissza, messze a hagyomány világába. Kutassuk a kinyilatkoztatás fényénél népi öntudatunk forrásait, népi értékeinket. Népi bűneink fekélyeit átélve, tisztítsuk meg a nép lelkét a megváltás befogadására és keressük Istennek velünk való céljait. Fejlesszük ki a népi missziós tudatot. Régi fényében és új erővel. És így a mi számunkra a kereszt titkában kinyilatkoztatott Szentháromság adja meg a legmélyebb értelmét és tulajdonképeni igazolását minden népiségnek: a népet mint egészet tekintő és kialakítani, erősíteni akaró törekvésnek.

Egészséges népiség

Mennyiben lehet tehát a népiség, a népi gondolat társadalmat alakító, politikai eszmény? Milyen értékeket és milyen új nézőpontokat ad a sokszor merőben külsőségesen nacionalista vagy az egyoldalú humanitárius eszmékkel szemben?

A népiség, az egészséges igaz népi gondolat, megköveteli az *organikus, természeti erők felé való fordulást*. Annak a ténynek elismerését: egyáltalán nem közömbös a népek és a népekre épülő nemzetek és államok sorsára az, hogy mennyire tudnak egészségesen dolgozni és kialakulni a nép biológiai életerője. Az erre a tényre való rádöbbenés pedig kötelez a tényleges törődésre, az értékek ismerésére, a hibák, betegségek látására és a segítség elszántan erős akarására. Úgy kell tehát alakítani és emelni a titokzatos életértékek erejét, hogy az egész nép valóban testileg is képessé váljék a legnemesebb eszmék hordozására. Ugyanakkor a népi gondolat felhívja a figyelmet arra is, hogy minden nemzeti kultúra csak a megszentelt hagyományokra épülhet. Meg kell tehát óvnunk magunkat minden racionalista egyoldalúságtól és levegőbe építő álnemzetieskedéstől: vannak hagyományok, vannak népi örökségek, vannak megszentelt vallásos gyökek, melyeket erősíteni és mélyíteni a legfőbb feladata kell legyen az egészséges politikának. Mert ha megszűnik a vallásos, bizonyos értelemben misztikusnak nevezhető népi öntudat, büntudat és hivatástudat, akkor szétesik a nép, de vele együtt meginog az egész nemzeti kultúra és darabokra hull az állam. Magyar tragédiánk okait is itt kell keresni!

De a nép lényegéhez tartozó anyagi és szellemi elemek figyelembevételére döbrent rá arra is, hogy minden népnek, minden közösségnek nyitva kell lennie az *állandó tökéletesedés*, a magasabb fokra való emelkedés, a mindig teljesebb és mélyebb értékbefogadás számára. A népnek éppen az a hivatása, hogy sajátos és a hagyományoktól bizonyos irányban meghatározott stílusában magába fogadja a magasabb értékeket, hordozójává váljék az igazi kultúrának és tagjává lehessen Krisztus misztikus testének. A hívő elmével nézett népi gondolat megtanít így arra is, hogy nem lehet senki számára sem nemesebb feladat, mint éppen ez: végezni a legmagasabb értékekre való irányítást és Krisztus országa eljövételére készítő munkát. És ezáltal mind magvasabb, igazabb, átütőbb öntudatra, büntudatra, hivatástudatra emelni az egész népet. Ez a vallásos népi szellem megóv minden korlátolt és önző, individualista osztálynacionalizmustól és önelégült, racionalista államistenítéstől és megnyitja az igazi nacionalizmus és igazi állami élet forrásait.

Természetes, ha a népiséget hirdető elfelejtik a kinyílás fontosságát, elzárkóznak minden magasabb síkon való szintézis elől, minden nép Istenben való egységének gondolatától és tényétől: megcsúfolják éppen a népi gondolatot, a hagyományokat és tényeket. Így a népek sírját ássák.

A népi gondolat keresztény értelmezése *hadat üzen minden osztálytagozódású*

szemléletnek is, mert éppen a hívő szemlélet különös nyomatékkal mutat rá arra, hogy mi mindannyian tagjai vagyunk valamely egységes szellemű népnek. Ebben a közösségben nem mondhatja senki sem: csak magamért, vagy kis köröm, osztályom érdekéért vagyok, hanem vállalnia kell a missziós feladatot. Azonban a népi szellemű vezetőréteg missziós tudatának a legmélyebből kell táplálkoznia: minden tettéért felelősséggel tartozik Istennek és az egész közösségnek. Mert ahogy a népnek *mint népnek* hivatása van, úgy minden egyes néptagnak is külön hivatása van. Akár vezető legyen, akár vezetett. De mindenképen Istenért és Istenben egymásért, egymáson keresztül népükért vannak. Ez a szemlélet, ha következetesen végig viszik, alkalmas egy új szellemű és egészséges, hagyományokból élő, de ugyanakkor állandóan előrehaladó vezetőréteg kialakítására.

Igy válik a népiség a nemzeti kultúra és államszervezet átalakításának alapjává is. A már-már osztályjellegűvé váló nemzeti műveltséget beleszövi az egész nép kultúrájába, hagyományaiba, az államszervezetet pedig igyekszik összhangba hozni a nép lelkületével. Olyan esetekben pedig, amikor az állam nem fedheti egy nép határait, az esetleg több népet összefogó államot tényleg azzá teszi, amivé lennie kell. Nem egyoldalúan bálvánnyá és mindent elnyomóvá, hanem a színes és egyéni népi értékeknek őrzőjévé és öntudatos fejlesztőjévé.

Ut omnes unum sint...

A népi gondolat keresztény értelmezése ezen túl még arra is alkalmas (igaz, hogy *csak* a keresztény értelmezése), hogy a legmagasabb értékek vonalán való népek-közi szintézis lehetőségének alapjait megteremtse. Hisz minden népnek megvan a hivatása a kultúrártékek hordozására, Isten országának építésében. És minden népnek más-más hivatása van a közös cél és eszme szolgálatában. De egyik nép sem teszi feleslegessé a másikat, hanem egymástk egészíti ki mindannyian. Így a keresztény szellemű népi eszme, tehát a valóságnak ténylegesen megfelelő népi eszme, lehetővé teszi minden népnek a legőszintébb és legigazabb egységesülést, magasabb síkon való egymásratalálást — a különbségek megszüntetése nélkül.

A népiségnek, mint magyar igének is örök és új értelme a kereszt titkában teljeseedik ki, mint keresztény szellemű, népi eszme: Az egyedi jellegű biológiai életet és népi őshagyományt, ugyanakkor az egyetemes értékek felé való felnyitást jelentő és sajátos stílusuk szerint valóstító népek egysége Krisztus misztikus testében.

A VÖRÖS MALOM

IRTA: HARSÁNYI LAJOS

A vitorlái vörösen
Villognak és forognak.
Ijedten nézik éjszaka
A Csillagok, a Holdak.
Garatja tompán zakatol,
Mint alvilági zsoltár.
A kapuban sötéten áll
S egyre kiált a molnár :

— Ide, ide minden ember, kinek nincs kenyeere !
Ez a malom a legfinomabb liszttel van tele.

Jön a, jön a szegény ember.
A vállán a búzája.
Tizenhárom molnárlegény
Kajánul körülállja.
A malom tompán zakatol,
Mint alvilági molnár.
Bíztatja a szegényembert
A kapuban a molnár :

— Tiéd ez az egész malom és minden szemnyi lisztje,
Csak lépj ide s az életadó garatba tekints be !

A szegényember letekint.
Jaj, lát pokoli örvényt !
Szédülni kezd. Megtántorul.
És visszahököl önként.
De vad ütéstől hirtelen
Reped a füle dobja.
A vörös molnár megragadja
S a garatba dobja.

A vörös malom felsziporkáz. Lángja égig ér.
A garatból zuhog, zuhog, egyre zuhog a vér . . .

A SZENVEDÉS ÉRTELME

IRTA : STANISLAS FUMET

Zavar a világmindenségben

Mi a fájdalom, mely megbontja a dolgok rendjét?

A fájdalom adott ritmusban ellentmondást támaszt. Megszakítja a jólétet, beleékelődik a folytonosságba, egyensúlyhelyzetet bont meg. Megadott síkra merőleges irányból támad, ha szabad így — mértanilag — felállítani a problémát. A fájdalom valójában nincs is benne a lét menetében, mert ez a kellemes felé törekszik. Nem foglal állást a lét természetével szemben sem, mert nem szoríthatja vissza a megsemmisülésig. Oldalról támadja meg, elvágja útját. S mikor ideér megtörténik, hogy az élőlényt önmagára eszmélteti. *Rendkívüli dolog ez* — a szó legteljesebb értelmében. Valamely teremtmény saját életét misztikusan a fájdalomban ismerheti meg, hogy aztán jobban szeresse, vagy megvesse önmagát. Benne vesz tudomást oly akadályokról, melyek gátat vetnek kiáradásának. Erre az áradatra éppen a fájdalom tiltakozó jelentkezése figyelmezteti. Oly tiltakozás, mely a korlátok közé szorított természetnek tudomására adja, hogy létezik egy különböző s talán felsőbb rend is, amittől megtudja a folyó, hogy tengerbe szakadt. Mert: «fájdalmad mérhetetlen, mint a tenger?» (Thr., II—13.)

Természetesen, a fájdalomban első közeledésre, csak a negatív hatalmat szemlélhetjük, szerepe: csapás-zúdítság az életre, hogy meggátolja folyását. A fájdalom nem nyilvánul meg az élet alapértelmében; jelentkezésében nincs is határozott pozitívum: csak megváltoztat, roncsol, vagy összetör. Azt mondják, szenvedést okoz, marcangol. Ha más lenne, nem különbözne az élettől, nem is éreznők. Amikor érezzük, semmi olyan kép nem ébred fel bennünk, mely erősítené az életkedvet: nem mondjuk, hogy a fájdalom simogat, vagy édes, vagy kellemes. Borzalmairól, kegyetlenségeiről beszélünk.

Összetévesztjük a rosszal.

De ha a fájdalmat az élet oldaláról nézzük s nem a rosszról (mely sérti az életet), akkor úgy tűnik fel, mint szenvedő élet s kérdezem önmagamtól, mi lenne pozitívabb nála a földkerekségen; mert az élet sokkal erősebb ott, ahol visszaszorítják, megsebzik, mint ahol nincs eléje meredő akadály, ahol szavának semmi sem áll útjában.

A fájdalomban tehát csak a *rossz negatív*. A rossz hatására felel az élet azzal a pozitív ellentámadással, amit fájdalomnak nevezünk.

Felsőbbrendű életet élő lény képes a fájdalmak legszélesebb s leggazdagabb árnyalatú skáláját érezni. A költők megértették ezt, s dicsekedtek is

mindig szenvedéseikkel. Nem mintha tényleg többet szenvedtek volna, mint más emberek, de látva, mint Baudelaire, hogy *«a fájdalom az egyetlen nemesség»*, büszkék lettek erre az emberi előjogra. Valóban az ember oly csodálatosan fogékony a szenvedés iránt, hogy Jób jogosan mondhatta róla: *«Azért teremtték, hogy kínlódjon, mint a madarat, hogy repüljön?»* (Jób, V. 7).

De ha az ember élete felsőbbrendű élet, mi akkor az Isten-Emberé, mert ő époly tökéletesen ember, mint Isten. Hisz úgy szenvedett, mint Ádám egyetlen fia sem, mivel érzékenysége sokkal finomabb, lelkiismerete sokkal tisztább volt, mint bárki másé. Ő volt az Élet. Azt a nevet kapta, amit Izaías ígért neki: *«A fájdalom embere»*.

Mégis világos, hogy az ember csak a rossztól szenved. Ha a fájdalom valamilyen lényből az élet jajkiáltását csikarja ki, mert egy külső erő folytonosságát támadja meg, csak azért van, mert a rosszat érzi. Rosszat okoznak neki. Pedig abban a gyönyörűséges kertben, ahová Isten a teremtés után tette, az ember csak mindenféle testi-lelki jónak örvendhetett volna, ha engedelmességek léte szavának (ezt kiváltságos állapota megengedhette neki), melyben csupán a Jó uralkodott. Mikor fájdalommal találkozunk, érezteti velünk, hogy nem vagyunk többé a Paradicsomban, jelzi, hogy *élünk* abban a pillanatban, amikor *szenvedünk* s bizonyítja azt is, hogy Isten terve ellenkezésre talált, mert az embernek nem kellett volna szenvednie.

Ádám szenvedése — mint a halál is, ha az ugyan nem valami természetes állapotba ragadta volna — belső kapcsolatban látszik lenni a bűnnel, amelynek *«történeti»* következménye. Épígy lehetett az angyaloknál is teremtésük után: kellett, hogy ezeket a tiszta szellemeket Isten próbára tegye, az emberekétől biztosan elütő, de nem kevésbé szörnyű próbára — mielőtt megerősítette volna őket kegyelmeivel. Igaz, hogy itt egy pillanatra az *«aevum»* átélt kínjairól van szó, de ez hasonlít a szenvedésre és a halálra, legalább ahogy mi ismerjük őket. Az angyalok a választani tartozás félelmébe belehalhattak volna, amikor Lucifer Isten ellen, Mihály pedig Istenhez csatlakozott. De az angyali természet szenvedésének kevés köze van az emberi természet szenvedéseéhez. Mégis úgy tűnik fel, az angyali természetben a szenvedés és vétkezés lehetősége nincs elválasztva a természetfeletti rend felé vezető úttól. Nincs-e ebben a kábulatban az angyalok számára a természeti törvény első hasadéka, amin keresztül a szellem megsejtheti Isten szándékait a természetfeletti rend felé emelkedés szempontjából? Ezért vélte annyi vizionárius felfedezni az angyalok pártütésének okát abban, hogy elutasították az Isten-Ember imádását.

Ámbár fennáll az angyalok szenvedése és szellemi halála, jegyezzük meg, hogy a földön a bűn az oka az emberi fájdalomnak s a fájdalom nem azonos a rosszal, ellenkezőleg, annak elszívása. A fájdalom valami zavar következménye és ez a zavar — misztikus tény — képes erősíteni az élőlény tudatát, amit életnek nevezünk.

Érthető az emberi bölcsesség lenézése, hitetlenkedése a szfinx előtt.

Miért kell szenvedni? Hallhatjuk mindennap. Szenvedés elképzelhető a megtorlás törvényeinél fogva, de csak a gonoszok büntetésére, akik először okoztak fájdalmat, mintegy részleges elégtételül az előidézett kínokért.

De fennáll mindig a szenvedés igazolhatatlan önkényessége, valahányszor büntetésül ártatlanok fejére látjuk zúdulni.

A különféle népek «istent» emeltek a rossznak, hogy megmagyarázzák misztériumát. Elvakultságuk kényszerítette erre őket — saját megnyugtatósukra — mert a problémától megrémültek. Inkább istenítették az önkényt, mintsem szembenézni mertek volna megfélemlítő valóságával. Jobban szerettek egy Fortunát kénye-kedvére bocsátva jót és rosszat, örömet, fájdalmat, hogy szétossza a földön és így legalább elfogadható egyenlőtlenséget teremtsen az emberek között, mint minden felsőbb akarat hiányát. Épúgy áldoztak a rossz isteneinek, hogy kiengeszteljék őket, mint a jó isteneknek, hogy hozzájuk kapcsolódjanak. Visnu Indiában nem hatalmasabb, mint Siva, akiben a rossz, mint egy másik adottság van jelen. A hinduk félnek a szenvedésektől, bár tagadják, tehát elismerik. A szenvedést a Karma csodálatos tana ellenére sem akarják pozitíve. A sztoikusok hasonlóan cselekszenek; lenézőleg elvetik a fájdalmat, elnyomják egészen magukban. A fájdalom kínjával, az Ödipuszként szemét kivájó görögség zavarával s India gögjével (mikor meddőségre kárhoztatja), a kereszténység szembeállítja a fájdalom megtermékenyítő erejét, mert «ővé a halál kulcsa». A kereszténység tudta először kijelölni a fájdalom helyét. Meglátjuk alább, hogyan.

A fájdalom adott rendet bolygat meg. Épp ezért nem tűnik el, akár testi, akár lelki is. Keresztezi életünket, általunk szükségképpen ismeretlen úton. A megtámadott szervezet megborzong, mintha természetéből akarnák kiforgatni. De ismétlem, épp ezáltal szerez mélyebb ismereteket önmagáról. Ütést kapok, ugyanakkor jobban érzem, hogy létezem. Nem az ütést érzem, hanem önmagam, megmozgatva az ütéstől. Nem a nyers, vagy szűnni nem akaró nyomás miatt szenvedek, hanem az ütés hatására testi vagy morális lényem megváltozásától. Ezt érzem: mikor a fájdalom belekapcsolódik az életritmusba: édes és kellemes, mikor támadja: fájdalmas.

Ezekből a tényekből következik, hogy a fájdalom valami más területre tartozik, pontosan: *más síkra*, nem a természetes tökéletességhez. Axióma-számba megy, hogy nem jó szenvedni és hogy csak valamilyen rossztól szenvedünk.

Ezért, ha egy teremtmény annyira tudatában van létének, mint az ember; Isten képére és hasonlóságára teremtett lelke van, ésszel és akarattal van megáldva s Istenhez való hasonlóságából következő teremtő képességekkel is rendelkezik, akkor ha függetlenségét ellenséges erő veszélyezteti, meg lehet jósolni, hogy alapos, a legkisebb részletekig menő ellentámadást fog kifejteni. Egy teremtett lény sem képes úgy szenvedni, mint Ő: mert a testi szenvedésekhez valóban lelkiek is járulnak, sőt a legemberibb embereknél, akiknek ember-

sége különös kegyelem folytán behatolt a szív legmélyéig, *a szenteknél*, legtisztább szenvedés, szellemi szenvedés is.

Nos, az ember — azért teremtették a Paradicsomban, hogy ne szenvedjen — látjuk itt lenn jobban szenved minden teremtménynél, de kész fellázadni a szenvedés ellen. Hiába vétkezett, hiába született a bűn szakadatlan láncolatában, ösztönösen gyűlöli a fájdalmat, még ha bűnei bocsánatot is nyernek általa. Mikor az élethez fájdalom szegődik, szívesebben vesszük már a halált is. Még akkor is megfutamodunk az élet elől, ha nincs benne szenvedés, mert hátha utólér bennünket s mindig is félünk, hogy reáinktör. Hogy az emberek nem élnek tovább — s Isten tudja, e keveset jámboran, várakozóan élnek-e — annak az az oka, hogy félnek a fájdalomtól.

Az igazság — úgy érezzük — a következő: a fájdalom nem az embernél van igazi helyen, mert őt nem arra teremtették, hogy «halálunk halálával haljon meg». Az első figyelmeztetés arra, hogy van más is, mint önmagunk természetes visszaadása Istennek, idegentől, a Sátántól jött. A gonosz keresztelte az embert útja kezdetén és nem a fájdalom forgatta fel a paradicsomi rendet. Ha a fájdalom meg is zavar valamit, az egyáltalán nem a paradicsomi állapot.

Ha kérdezik: mitévők legyünk a fájdalommal, melyet természetünk kereken elutasít? Azt felelhetjük: vissza kell vezetni eredeti helyére Istenhez, ahol más, földi nyelvre lefordíthatatlan nevet kap.

A szenvedés nálunk nincs igazi helyén, mert nagyon is alantas. Fel kell tehát emelni, hogy bennünket még magasabbra emeljen.

A fájdalmak igazi helye a kereszten van Krisztus Urunkkal. Mikor a kereszténység odahelyezi, akkor megtermékenyíti az egész világot.

A stigmák

A kereszten függ egy Ember, szegek verik át s négy sebet ütnek rajta. A kereszten, mikor a Megváltó meghal, átszúrt oldalú ember van.

Krisztus a keresztfán, *akit látunk, akit átdöftünk*, mondja Zakariással Szent János, a fájdalom jelképe lett. Ezt a misztikusok értették meg először, hiszen önkívületi állapotban órákig szemlélték az isteni szeretetnek új arcát, ami egészen az Úré, ha büntetés keresztfjére is feszítették. Egyes lelkek oly erős részvétet éreztek Iránta, hogy Isten, mint Szent Ferenc esetében is (aki Jézus szent emberiségét annyira imádta), különös kegyképpen adta, hogy kezükön, lábukon, oldalukon viselhetik a keresztfeszítés jegyeit.

De mielőtt továbbjutnánk, forduljunk a teremtés egyik misztériuma felé. Vizsgáljuk az ember érzékeit, érzékszerveinek szerepét, amelyek a külvilág s közöttük kapcsolatot teremtenek. Az élő test hasonlít egy átlátszatlan tömbhöz, melyen nyílások vannak s melyeken keresztül a lélek megismerheti a világmindenséget. E kapukon át az ingerlékenység szállít — legalább is gondolkodó lényeknél — az értelemnek állandó tápláló anyagot. Elsődleges igaz-

ság, oly szembeszőkő s mégsem méltatják kellő figyelemre. Érzékszerveink útján át örül lelkünk a fénynek, a külvilág jótetteinek, általuk vétkezik s hagy kincseket, kegyelem által a szív mélyén felhalmozott kincseket, amikor magányában enged a körülvevő csábításoknak. Eszköz is az érzékszerv teremtetett lény számára, hogy imádja Teremtő Okát s egyesítse a lelkében lakó Igével. De az érzékszervek gyászos megoszlás eszközeivé is válhatnak, kimeríthetik a lélek erőforrásait.

«Isten királysága kívületek van», amikor egyedül vagytok és «Isten királysága bennetek van», mikor összegyűltök «az én nevemben». Ekkor Krisztus igazán győztes, úgyhogy az utolsó vacsora estéjén Ő maga jelentette ki apostolainak az Oltáriszentség alapítása után: «Ne féljete senkitől, én legyőztem a világot».

Érzékszerveink mértéknélküli kihasználása akkor törvényes, ha ok van rá s az Atya szentesíti. Ő a szentek iránti szeretetéből megengedte, hogy megfoszthatják magukat érzékszerveiktől, valahányszor a lemondás elősegíti a Vele való egyesülést. Ez az áldozat mindig a szerénység ruháját ölti fel; mégis egyes esetekben maga az Isten akarja tudtul adni azt, ami barátjaiban az emberi külső alatt végbemegy. Testükön a szeretett Krisztus testének jelei lesznek láthatókká. Assisi Szent Ferenc a XIII. században, Gemma Galgani a XIX. század végén testükbe vésve viselték Krisztus szenvedésének jeleit s e sebek meg-meg újultak rajtuk. Ők éppannyira szentek, mint a többiek, de valamiképpen expresszívebbek. *Küldetés* van hivatásukban. Mert láthatóan is kifejezik azt, amit valamennyi szent — akikben Jézus újra él — szenvedett bensejében.

A szent lemond a tiltott javokról, lemond a test és szellem számára megengedett jókról is, ha azok elválasztják az *egyellen szükségéstől*. Figyel a transzcendens Tárgyra s megdelejezett szíve elfogadja az éjszakát, melyet Isten bocsát rá, hogy megtisztítsa. A szellem éjszakája elszigeteli saját szellemétől, saját maga vakja és sükete, agya elveszti a rendes felfogóképességet, énjének nincs többé egyéni különlegessége; egész addig hatol, ahol már semmi ésszel felfogható nincs, érvek, melyekre támaszkodott, szertefoszlanak; támaszkodik, támaszték nélkül — Keresztes Szent János szavai szerint — s igyekezve önmagát megtalálni, csak mélységekre bukkan. Isten szeretete vizsgálatakor csupán hitünkre, gyatra érzékeinkre és értelmünkre építhetünk, nem tételezhetjük-e fel tehát, hogy az Istennek annyira tetsző könyörületesség szeráfként jöhet kívülről, hogy feltárja az irgalmasság új magyarázatait, *melyek az Ember Fiának sebei*. A teológia szerint nincs olyan külső stigma, amit belső stigma meg ne előzne. Szent Ferenc szeráfja tehát egy katona, unus militum, egy a katonák közül, olvassuk az Evangéliumban, a Krisztus oldalát átszúró katona történeténél; de a legionárius most az angyalok seregében van; Szent Ferenc szeráfja csak a végrehajtó, engedelmeskedik Isten parancsának, ami Szent Ferenc keresztrefeszített lelkében van beírva.

Fájdalom és sebek

A fájdalomnak különféle ismertetőjegyei vannak. De közös vonása mind-egyiknek, hogy valami teljességet változtatnak meg. Tényleg, amikor a fájdalom belenyilal a testbe, idegösszehúzódással, nagyobb vagy kisebb arc-eltorzulással jár együtt. A fájó végtag összezsugorodik s nem akar visszatérni eredeti helyzetébe. Ha a bőrtakaró felhasad egy ilyen helyen, akkor nem csupán érezzük a fájdalmat, hanem seb is keletkezik. Mikor ez a seb nem külső, ismert erő behatására jön létre és ugyanott van a testen, ahol a hóhérok Krisztust is megsebeztek a tüskekoronával, a keresztrefeszítéssel és megnyitották oldalát, akkor ez sokáig tartó seb: *stigma*. Azok, akiknek valóban stigmáik voltak, mindig is hangsúlyozták, hogy kegyetlen szenvedéseket állottak ki miatta.

Valahányszor a képzőművészetek a fájdalmat akarják kifejezni, észre-vehetjük, iparkodnak megtörni a vonalakat, elmosódottá tenni az arckifejezést, kicsavarni a szokott formákat. A keresztény művészet kitűnt e tekintetben, nevezetesen Németországban, Spanyolországban, ahol a népi realizmus e téren túlszárnyalta a magasabb művészetet. Krisztus kínszenvedései és a Miasszonyunk fájdalmai kedvenc témái voltak a kegyetlenségek festőinek. Mondhatjuk, Van der Weyden, vagy Thierry Bouts vöröslő szemű arcai komolyak, szembe-állítva Mathias Grünewald korcstestű, görcsrángatta kezű, ficamodott lábú, ragadozó és gyilkosarcú alakjaival. A XVII. századi spanyol szent szobrok talán még inkább, mint Morales képei, valóságos könnyeket sírnak, mintegy nemcsak felidézni, de újra végiggörgetni akarják a színes és meleg könnyeket. Bizonyos, hogy a modern szobrászat gyengének mutatkozik a tisztára vallásos témákkal szemben, csupán érzelmes és kicsavart expresszionizmusban látja az újjászületés lehetőségét, amikor nem akar egyesülni azokkal a stilizált, dekoratív és élettelen művészeti formákkal, melyek a középkornak gyenge utánzatai s modernség ürügye alatt sablonesztétika alapján épült új templomokban egyre inkább elterjednek.

A fájdalom stigmája: a seb, kimeríthetetlen forrás a művészet számára.

Wagner megértette, hogy a seb a szeretet jele. Volt ennek a «vén varázslónak» szellemében — mint Nietzsche mondta róla abban a korban, mikor megvetette és mégse engedte meg másnak, hogy támadják — valami álprofétikus adottság, amiért az ember Wagner Richard csak félig lehetett felelős. Mint nagy művész különös csodákat tárt fel, megfüröszttötte őket képzelete nap-sugarában. Igazán szerencsés ötlet a Parsifal második felvonásában a fájdalom seb társítása a szeretet tudatával. A szűz, a tiszta, az ártatlan, a balga Parsifal meghallja Kundry ajkairól a testi szerelem vágýát. Idézzük fel a vonós hangszerek gyors futamait s Parsifal két felkiáltását, amikor kétszer mellére üt: «Amfortas . . . Die Wunde!» És ez nem az ő sebe, hanem másé, azé a szenvedő királyé, akit Amfortasnak nevezett.

A keresztény művészet előjoga tehát a seb felismerése, mint a szeretet jeléé. A pogány művészek nem gondolták, hogy van szenvedés által összetört szépség. A görögök, ilyen leírásokat költőiknek hagytak, mivel a költészet az emberi szívnek több misztikus részét ismeri, mint a szobrászat. Nincs Prometheussal, Orestessel, Ödipusszal egyenértékű alkotás a görög szobrászatban. De a görög tragédia félisteneinek jajkiáltásai csak felállítják a fájdalom problémáját. Ezek a metsző kiáltások egybeszövődnek az éjszakában, mert a forma csak eddig jutott el a görögökkel és zenéjük célja is csak a dolgok kiélezése ; de Ödipusz, Orestes, Jocastes, vagy Elektra, sőt Prometheus fájdalma is végtelen. A sebekkel nem tudnak mitévők lenni, mert nem tudják megoldani talányukat. Prometheusban sok dolog a jövőre utal. Kivájja a szemét, hogy ne lásson többé eget és földet ; a szellemi felszabadulás zavaros megérzése van benne ; de a leláncolt Prometheus kiáltásai, a vérzőszemű Ödipusz jajszava senkit sem mentenek meg. Hiányozik belőlük a Kinyilatkoztatás ténye, ezért fájdalmuk még ha fenséges is, nem részesülhet abban a megtermékenyítő erőben, amiről beszéltünk. *Nincs bennük szeretet.* Csak a kereszténység van a szeretet igazi, független fogalmának tiszta birtokában, mert szembeszáll az *önzéssel*.

A legnagyobb szeretet : feláldozni az életet a barátokért. Az a szeretet valódi, ami hasonló ehhez, s csak oly mértékben, amennyire belőle ered.

Művészet és kereszténység

Ha van keresztény művészet, láthatjuk stigmáit. De csupán a fájdalom ábrázolását kell követelni tőle? Bizonyosan nem, s nem is gondolom, hogy önkényesen tragikus, önkínzó művészet jobban elénktárja a keresztáldozat nagyságát, mint a békés művészet. A fájdalom nem célja a kereszténységnek, igazságtalanság lenne tehát ezt a keresztény művészet céljának beállítani. A stigmák szépségén nyugvó tudatos művészet más lapra tartoznék.

Ha létezik ilyen művészet, miért nem jelentkezik gyakrabban? Kedvem volna azt felelni : hasonló az eset a stigmatizáltakéhoz, akik oly ritkák a szentek közt is. Látható stigmák kivételek közöttük. A művészetben is ez a helyzet. De más ok is akadályozza e művészet-forma kifejlődését. A művészet egyáltalán nem a keresztény lényegből fakadt ; pogány kölcsönzés, emlékszik még a bálványokra. A szobrászatban például az egyiptomi és görög vallási törvények nem tudják elveszteni hatásukat. A középkori művészetnek is voltak fogalmai erről, sőt a Renaissance kultuszá emelte. Meg kellett keresztelni a művészetet, hogy az Egyház szolgálatába állhasson, de mivel nem az Egyház által született, hogy megfosszák érzéki jellegétől, szükséges volt megcsonkítani.

A megkeresztelt művészet önkényesen rácsapott a fájdalom területére, mint mondtuk. Mikor a művészet elhagyta Bizánctól örökölt, megszentelt

típusát, emberivé vált egész a legmúlékonyabb, legkevésbé örök önkifejezésig. Hozzáidomult az országokhoz is, ahol virágzott. De, mikor az ég felé tört, erőteljesen és hűséggel növekedett, csodával határos módon.

A festészet számára szükséges volt, hogy a szelíd Umbriában a történelem első stigmatizáltja lépjen fel, mintegy Gondviselés küldte modelül, s megkezdjen olyan művészeti mozgalmat, mely az egész nyugaton elterjedt. Így az egyetlen és isteni kifejezőmód leereszkedik a férfi és női arcok méreteihez, a trónus és piederstál nélküliekhez, akik a művész körül három dimenzióban élnek. Az emberivé vált kompozíció veszít fényességéből, de felölel mindenényt és legendát. A testet mintázzák meg, most már lehet, mert Krisztus megtestesült.

A tiszta franciskánus művészet, mely Cimabue-től Angelico-ig terjed, Giotto és tanítványai által sem lép túl ezen; de Szent Ferenc földje, amikor nincs teljesen Istennek ajánlva, nem franciskánus jellegű már. Szent Ferenc nem felelős a Renaissanceért, ami szentség hiányában végül is sokat engedett az embernek.

Ezekben a felosztásokban jól tudom, sok dolog csak hozzávetőleges és például Michelangelo, Szent Ferenc harmadik rendjének tagja, elég hiteles tapasztalatokkal rendelkezett a fájdalomról, ahhoz, hogy zsenijének egyrészét az ő «boldogságos Atyja»-hoz lehessen csatolni. Fájdalom, melyet Spanyolországban, a túlzás tüzeiben, Greco megtisztít a velencei érzékiségtől. Jól tudom, hogy a festészetben az olaszok mellett felnőtt hasonlíthatatlan Van Eyck és a többi nagy flamandok, az avignoni Piéta névtelen szerzője, vagy a dantei Enguerrand Charonton nem árulják el az alverni stigmatizáltat, aki szelleme fényét kiárasztotta a kor egész festészetére.

A világ szépsége Szent Ferencen át juttatja eszünkbe, hogy le kell mondanunk róla, ha annyira birtokunkba akarjuk venni, mint ő: tamquam nihil habentes et omnia possidentes (Corinth 2. VI—10). Ha a «Kis Szegény Assisi»-ből egy új keresztény művészet az elő-Renaissance lámpását is csinálja, aki Szent Tamás óriás művének dogmatikájára támaszkodva összebékíti az isteni igazságot az emberi természettel — láthatjuk ez a művészet nem korlátozódik a fájdalom területére, nem is támaszkodik rá egész súlyával, de kizárja magából könnyörtelenül a janzenizmust, s az egész teremtetést valami gyermeki örömek, s legfelsőbb akaratnak veti alá. Szent Ferenc ráébreszt a dolgok költőiségére, hirdeti mindenütt a megtestesült Ige karácsonyát, a kised Megváltó örömteljes felemelkedését, aki három dimenziójává növekedett, s akit népi nyelven lehet már megénekelni, mert embersége és istensége egyetemes.

De a reánk hagyott keresztény öröm stigmákat kapott. Ez az amit a Renaissance elfelejtett, s az öröm csakhamar magába zárta az «égi tisztásokat». Csak az elégíti ki az örömet, ha mindazokat a sebeket meggyógyítja, melyekkel a szépséget díszítette fel a kereszténység. Ezt indítványozta az emberiségnek Szent Ferenc; lovagi szerződése volt az isteni Hűbérúrral, egyezmény a

szeretet el nem árulására, semmiféle el nem utasítására, még a legkisebb *fioretta* esetében sem, mely a patak partján hajt ki, s melynek számontartja nevét az isteni Gondviselés. Szeretni a legparányibb állatot is az út porában, a szív legkönnyebb megrezdülését, a szellem legcsekélyebb megnyilatkozását, a vér minden cseppjét, mert el kell számolnunk vele. Csupán ez tette volna Isten alattvalóját a világmindenség örökösévé. Sajnos, kevésbé hús-vér embernek kellett volna lenni, mint ezek az olasz, vagy más művészek, hogy megvalósulhasson a vakmerő terv. Szent Ferenc példája csak a természethez való fordulásra ösztönözte az embereket. A régi askézis kiveszett lassan a keresztény tudatból, éppúgy, mint a szépség stigmái. Egyre jobban gazdagodtak az emberi és isteni hódítások, s ahelyett, hogy a dolgok végleteit vizsgálnák, — ezt akarta Szent Ferenc, — elvont mélységek felé húzódtak. Az ember lett a tárgya a szobrászatnak és költészetnek, aminthogy később a tudománynak is.

Vele párhuzamosan a zene is hasonlóan fejlődött. Az egyszólamú gregórián ének — ma tudós korunkban még képtelenek vagyunk megmondani mi a hatásának titka, mi az ami oly könnyedén a művészet csúcsára emeli anélkül, hogy akadályozná magát a művészetet. Ez az egyszólamúság elveszti szellemi egységét, amikor a «conductus» nehézkessé válik az emberi visszafejlődés miatt ; elveszti folyékonyságát, amikor a zenébe lép az ellenpont és a harmónia.

Mégis üdvözlölni kell a századok gyümölcsét, s igyekezni kell hasonlóan értékeset alkotni. Reményt veszteni a vallásos művészet miatt — képtelenség lenne. Miért nem mondjuk akkor, hogy Isten nem akar többé szentet teremteni? Van még oly művészet, mely létrehozhat, s melynek ki is kell fejezni hallatlan dolgokat. Ha a művészetnek az egyszerűsödés és megtisztulás előnyére is válik, nem szükséges szakítania az előbbi korokkal. Az egész szépséget fel kell emelni, azt is, ami a szerető lélek fájdalmában, ami a közlés örömeiben, ami a gondolatban van. Minden téma találkozhat e két vonal kereszteződésénél : öröm, fájdalom. Egyáltalán nincs is szükség tárgyra. Cézanne két Kártyázó nyárspolgára a Louvreban nem kevésbé szellemi lény, mint Rembrandt Zarándokjai. A szilaj aacheni nyugalanságában, akit zöld almákkal fest, ugyanaz a keresztény viaskodás van, mint Greco mennyköveiben, vagy Grünewald lírai vásznain ugyanaz a kereszténységtől áthatott szépség.

Mikor a szépség stigmákat kap, többé már nem a görögök érzéketlen öröme, mert megborzong, a szeretet könnyei megindítják. A fájdalom megbolygatja a művészetet, s ezzel misztikusan csaknem kiaknázzhatatlan forrásává válik. Olyan rezgéseket ébreszt benne, amit a görögök nem is ismertek, amihez még maga a fenségesen nyugodt Buddha is folyamodott. Ujjahegye csupa misztérium, térdei közt az örvény. Bölcs mosoly ül arcán, nincsenek rajta a szenvedés stigmái.

A keresztény szellem bizonyos disszonanciából oly következtetéseket vont le, melyek feltárják a lélek kapuit. A stigmák művészete benne a leg-

igazibb, mert a művészet célja megsejtenni valamit a legelhetőbb realizmus-sal az élet átlényegüléséből. Az ilyen művészet hirdeti, hogy *a dicsőség stigmákat visel*. Ezek Krisztus kínszenvedésének diadaljelei. Megmutatta sebeit tanítványainak, s a hitetlen Tamás megérintette őket. Az érdemek Krisztussal együtt emelkednek fel, hogy tanuskodjanak az Atya előtt, s úgy tűnik fel, mi sem hirdeti annyira Isten dicsőségét, mint a szörnyű és mindenható fájdalom. A függetlensége teljességétől megfosztott fájdalom lyukat üt a végtelenségben, hogy a dicsőség behatolhasson rajta.

Dauphinében, egy hegyen írom ezeket. 1846-ban egy Szép Síró Asszony jött ide. A saletti Miasszonyunk végrehajtotta azt a csodát, hogy Isten-Anyja volt a maga dicsőséges boldogságában, s ugyanakkor az emberek Anyja is. Elhagyva ült egy völgy mélyén, fejét kezére hajtotta, a legmarcangolóbb fájdalmak zsákmányaként. A kis pásztorfiúk, akikkel beszélt látták is könnyeit sűrűn leperegni arcán. A tündöklő Szép Asszony, mint egy földre szállt égi híradás, eszünkbe véste, hogy *«szüntelenül imádkozik értünk, akik nem is törődünk vele»*. Ezek saját szavai, s az embernek furcsa érzései vannak, mikor kopott bronzszobrát nézve eszébe jut, mit is jelképez : ki nem fejezhető kapcsolatok a fájdalom és dicsőség között.

A művészetet nem azért teremtették, hogy a fájdalomban csak fájdalmat ábrázoljon. *Át is kell alakítania, vagy nem művészet*. Nem utánozza az életet, hanem folytatja. Első gondolata : felfedezni a Golgota keresztyét a táborhegyi megdicsőülésben és megfordítva.

Hasonló felidézés elfogadható lehet minden ponton, s mégis csak látomás értéke van. A művész, mikor a kereszténységből meríti a fájdalomnak e vállfaját, hogy elmélyítse kifejező képességét, talán jobban szereti Isten dicsőségét, mint a felidézett fájdalmat, ami egyáltalán nem bizonyítja, hogy nem csak gondolatban nedvesítette meg ajkát a fájdalom poharával. Ott a veszély, mikor a művész, vagy költő azt hiszi, hogy ez a fájdalom az övé is, és a szentek dicsőségét megértheti, mert megéneklí, vagy lelkesedését felkeltette.

Krisztus híveinek fájdalmukból fakadó stigmáit Krisztuséival kell egyesíteni, aki annyira szerette őket, hogy beléjük költözött látható módon is. Bár a stigmák ténye csak karizmatikus értékű, s nem fokozza a szentség nagyságát, mégis olyan kifejező hatalma van, hogy épp annyira megindít, mint tiszteletet parancsol.

Fordította : Kenyeres László.

SZERELMES ÉNEK...

IRTA: FARKAS SZILÁRD

Itt kuporgok szíved csukott ajtaja előtt. Én szerelmesem, miért nem engedsz magadhoz? Zörgetek, sírok, újra zörgetek, újra sírok, Te mégsem könyörülsz. Keményen összezárod ajkadat és elnézel felettem. Miért vagy oly rossz hozzám? Fájdalmam kibuggyan ajkamon, mint epedő, szomorú ének. Ha már engem nem bocsájtasz magadhoz, legalább szavaimnak kegyelmezz! Engedd szívedre szállni fehér gerléimet.

Szeretlek, öröktől fogva. Nem egy év óta, nem tíz éve, nem száz éve, nem amióta ember él a földön, nem amióta világ a világ, hanem öröktől. Az angyalok dicsősége előtt, a pusztában már a Te lelkedről álmodtam. Hozzám képest, mi a legkitartóbb szerelmes is? Én vagyok a leghűségesebb szerelmes.

Amióta élsz, mindig Veled vagyok. Én lopok aranyat életedbe, mert szeretem a mosolyodat. Én küldök árnyat perceidre, mert szeretem könnyeidet is. Én rózsával koszorúzlak, hogy az öröm hálássá tegyen és tövist vetek talpad alá, hogy fájdalomban hozzám zuhanj... Minden utadat felém terelem. De Te letérsz az útról. Kietlen tájakon csatangolsz. És nem jössz hozzám.

Én mégsem hagylak el. Nem fordulok el tőled, haragvóan. Hanem nesztelenül hozzád surranok, hogy melletted lehessenek. Én vagyok a levegő, amelyben élsz, a távol, amelybe nézel, a por, amelyre lépsz, a csend, amelyben elalélsz. Tűröm, hogy átnézz rajtam, tűröm, hogy tiporj rajtam, tűröm, hogy semmibe se végy. Tűröm, mert szeretlek.

Ó, ha csak ezt kellene eltűrnöm! Hogy közönyös vagyok neked. De te megbántasz, megvetsz, gyűlölsz, kigúnyolsz és meggyalázol engem. Hívó ajkamat szeszélyes öklöddel sebezod véresre. Feléd nyújtott kezembe sárt hajítasz. Bűnt bűnre halmozol és kényszerítesz arra, hogy irgalmam cinkosoddá tegyen, hogy lássam, mint vétkezel, hogy elhallgassam bűneid iszonyát, hogy beleheljem a fertőt, amelyet felkavarsz. Összedállsz a legelvetemültebb ellenséggel, akinek lehellete bűz, szava kloaka, csak hogy hozzám ne kelljen állnod. Előtem dobod magad a mámorok iszapjába és láztól ránduló ajkadról a gúny megvetése csordul felém. S ha már nem bírom tovább és hozzád lépek, hogy átölelve kivonjalak a szennyből, szembe köpsz és belém rúgsz. De én megbocsájtom mindezt, mert szeretlek. Nem gyengeségből, hanem erőből. Én nem magammal törődöm, csak Veled. Én vagyok a legalázatosabb szerelmes...

Mindezekért én a boldogság mérhetetlenjét készítettem számodra. Érted alkottam meg a földet, hogy virágot színesítsen neked. Az eget, a felhőket, a kék szemhatárt, hogy kitágítsák lelkedet a végtelennek. A Napot, hogy felmelegítsen, a csillagokat, hogy remegő lelked megsejtse az eljövendőt. Kitaláltam az álmod, hogy ne félj a haláltól, megálmodtam a mennyországot, hogy örökké velem lehess. Ki adhat nálum többet? Én vagyok a leghatalmasabb szerelmes.

De az én szerelmemnek még ez mind nem volt elég! Én még többet vágytam adni

néked. Oda adtam hát önmagamat . . . Én, a mindenek ura és teremtője lejöttem érted a földre. Gyarló embergúnyát húztam Istenlelkemre és ettem és ittam és dolgoztam, hogy éppen olyan ember legyek, mint bármelyik. Tudod-e, miért? Hogy megszerethess. Hogy lásd szemem sugárd, halld szavam zengését, érezd karom melegét. Hogy emberi szépségem közeledbe férközzék és meghódítson. Hogy szeress. De még ez sem volt elég! Magamravettem bűnödöt, hogy te megtisztulj és szeress. Magamra vettem büntetésedet, hogy te megmenekülj és szeress. Magamra vettem a gyalázatot, hogy te felmagasztaltassál. Magamra vettem a poklot, hogy te üdvözlj. Magamra vettem a halált, hogy te örökké élj.

Tudod, mit jelent ez?

Ha anyád, ha testvéred, barátod, vagy bárki, ismeretlen egy nap eléd állna, mondván: végtelenül szeretlek, szenvedek, hogy boldog légy, meghalok, hogy örökké élj — és korbacsat ragadva véresre ostorozná magát, tövissel koronázná magát, hatalmas keresztet ácsolna s rád felfeszítené magát, három óráig haldokolna előtted, rettenetes kínban, vérben, tagjaiban kifordulva, míg nem kitépné lelkét a halál, mondd, mit éreznél ezzel az emberrel szemben? Éreznél hálát, megszánád, lábaihoz borulnál sírva, balzsammal kennéd szétroncsolt testét és egész életeden át meg tudnál-e, vagy meg akarnál- szabadulni az emlékétől és egyetlen egy napra is elfelejtenéd-e, hogy virágot és könnyet szórj a sírjára?

Vagy leköpnéd őt is, mint engem, aki ennél sokkal többet adtam? Én vérrrel verejtkeztem az Olajfák hegyén, engem kigúnyoltak, én összerogytam a kereszt alatt, én hét törrel véreztem fel a legjobb Anya szívét, én meghaltam kétezer évvel előtted, anélkül, hogy halálutamat enyhíthetted volna, ha csak ez egy szóval is: köszönöm. Ki szeret így Téged?

De még mindig nem volt elég! Feltámadásom után nem foglaltam el az engem megillető dicsőséget, hanem szűk tömlőbe zártam magam, étellé alázódtam, hogy életed lehessek, hogy végtelen szerelmemtől hajtva, beléd olvadhassak. Századokig vártam rád, hogy szívedre vonj, hogy lelkedre ölelj. Ó, mennyi gyalázat ért azóta?! Elviseltem. Mert szerettelek. Mert azt vártam, hogy lelked az én isteni arcom új Veronika-kendője lesz. Azt akartam, hogy Te töröld le rólam a szorongatatlanság verejtékét és Te csókold rám a szeretet fényét.

Mit érdemlek én? Mit érdemel ez a szív, amely Téged így szeret? Én már nem tudok többet adni. Én a leghatalmasabb, legszebb, legjobb, legszentebb itt könyörgök szíved zárt ajtaja előtt. Szeretlek. Hallod? Szeretlek! Nem kérek semmi többet, csak egy kulcsfordítást, csak egy ajtónyitást. Csak beléphessek Hozzád. Ó, csendes leszek. Leülök a legtávolabbi kuckóba és onnan nézlek Téged. De csak lopva, hogy ne bántson tekintetem. És megvárom és kivárom, amíg megszánsz, megkönyörülsz, megértesz, megszeretsz és egy üdött percben letérsz hozzám, szívedre ölelsz és feljajdulsz bűnbánó, boldog sírással: Jézusom, szeretlek!

PAUL CLAUDEL:

A PRÁGAI GYERMEK JÉZUS

Havazik. Kinn a nagy világ halott kétségtelen. December.
De itt a meleg kis szobában milyen boldog az ember.
A kandalló, parázs szénnel tele
a mennyezetet álmatag fénnel színezi be,
s nem hallani mást, csak amint a forró víz pöfög.
Fönt az állványon, a két ágy fölött,
üveg burája alatt, a fején koronával,
egy kezében a világot tartva, a mással
a kicsinyeket, kik bíznak benne, befödni készen,
nagy piros szoknyájában kedves ünnepélyességben,
és nagyszerűn az óriás kalap alatt, amely sárgán virít,
a prágai Gyermekek Jézus országol és uralkodik.
Egyedül van a tűzhely előtt, mely beragyogja,
mint a szentségház mélyén elrejtve az ostya,
a Gyermekekisten őrizi kis testvéreit napkeltéig.
S oly hallhatatlanul, mint sóhaj, mely elenyészik,
az örök jelenlét betölti a szobát

e naiv s ártatlan dolgokhoz hasonlítva magát !
Ha ő velünk van, semmi bajt nem érünk.
Alhatunk, itt van Jézus, a mi testvérünk . . .
Ő a miénk és miénk mind e drága jó
holmik : a csodálatos baba és a faló
s a báránypók ott állnak a sarokba mind,
s mi alszunk, de ezek a drága dolgok a mieink !
A függönyök lehúzva . . . lentről, ki tudja, honnan,
a hóban s éjben valami óraféle kong hosszan,
a gyermek meleg ágyában boldogan érzi meg,
hogyan alszik, s vele van, aki szereti s akit szeret,
mozog kicsit, karját nyújtja, mormol valamit csendesén.
Megpróbál fölébredni és képtelen.

Rónay György fordítása.

PALESTRINA ÉS BACH

IRTA: IFJ. DEMÉNY JÁNOS

A latin nyelvnek, — a keresztény kultúra nemzetek feletti nyelvének — formái és fordulatai egy nemzetek közötti titkos összeesküvést rejtene: a hagyományvilág végső gyökerében való közösségét, a gondolkozásmód közös töről fakadását.

Ahogy a keresztény népeket összefűzi a latin nyelv, a keresztény kultúra eme holt nyelve; a testvérnépeket úgy fűzi össze egy eleven nemzetek feletti nyelv — Istennel. Ugy hiszem a polifon zene az!

A képzőművészetek és a litteratúra folytonosságot alkotnak, de nem csupán egy kultúrában. Hanem a kultúrákon keresztül is: egymásba kapcsolódnak, folytatják egymást. Folytonosságot alkotnak, amely ha a különböző kultúrák lelki-ségén átszűrődve újjászületik is, de a formák és rendszerek végső törvényei nem változnak.

A zeneköltészet azonban a keresztény kultúra sajátos terméke. Lehet, hogy a régi kultúrákban is volt zene, lehet, hogy akár a kínai, vagy akár a görög kultúrában fontosabb szerepet is játszott. De európai értelemben vett *zene-művészetnek* — nincs nyoma. Ennek úgy lelki, mint technikai előfeltételei hiányoztak.

Ilyenformán a keresztény kultúrában először fellépő zeneköltészetnek először forma és harmónia rendszerét, anyagi törvényeit kellett megtalálni és kiépíteni. A zeneköltészet az egész középkorban lázasan kereste kifejezési formáit s e keresés közben a lélek hangjaira nem figyelhetett. Azok a titokzatos metafizikai energiák, melyeknek látható formái, vetületei a képzőművészetekben s az irodalomban kialakultak: a zenében még vártak magukra. Az önmagát kereső zeneköltészet nem figyelhetett a lélek hangjaira, vagy legalább is e nagy keresésben e hangokat nem hallhatta tisztán. Ahol pedig a lélek zengett, ott még nem volt zeneművészet, csak *zene*. Ez a zene a gregorián.

Tudjuk, hogy ki gyűjtötte össze őket, de nem tudjuk, kik alkották. Épúgy nem tudjuk, ahogy Kodály Zoltán nem tudja, hogy a magyar dalok kitől, kiktől valók. De, amint ő legelfogadhatóbbnak tartja azt a magyarázatot, amely valahol a nép ajkán él: hogy e dalok a «vízilányoktól», a tündérektől valók, úgy mi most elégedjünk meg azzal, hogy a gregorián az angyalok, a szeráfok muzsikája.

A gregorián nem a zeneköltészet folyama. Tenger — ahonnan ez a folyam kiszakadt. A középkorban a zeneköltészet küzdelme zajlik a formai harmóniai kibontakozásért. A metafizikai hit öntudatlan akarása, küzdelme ez egy új metafizikai művészetért amely majdan fényforrás, energia lesz a kereszténység legsötétebb s legfáradtabb korszakaiban is. A zeneköltészet folytonossága akkor született meg, amikor valaki, egy géniuszóriás létrehozta a nagy találkozást: a zeneköltészet öntudatlan akarásait, eredményeit, a szeráfok muzsikájával... A zeneköltészet kinyilatkozása, öntudatra riadása, eszmélése: *Palestrina*.

A zeneköltészet folytonossága Palestrinától veszi kezdetét. S halad korunkig. Korunkban, a mult századforduló körül a folyam eltikkad s megszakad.

A folytonosság ma újra kezdődött. Amióta az első nagy periódus lezárult, azóta tudunk a folytonosságról egységes képet nyerni.

E periódus négy évszázadot ölel magába. S ez idő matematikai közepén, ahonnan közel két évszázad húzódik Palestrináig s ugyanennyi korunkig: egy másik költő génusz áll: J. S. Bach.

Palestrina és Bach a középkor költő muzsikusai. Palestrina inkább a skolasztikus, Bach inkább a misztikus középkoré. Hogy reneszansz és barokk korban középkori művészetet alkottak, oka: mert azokat a transzcendens energiákat fejezték ki, amelyek a középkorban a *zenei nyelvben*, a formák és harmónia rendszer kialakulatlansága miatt némaságra voltak kárhozthatva. A korszellem és a művészet relációja azonban itt nem törést, hanem egy páratlanul nagy *eltolódást* szenved.

Palestrinától Bachig terjedő két évszázad a zenei *klasszicizmus* kora. Bach korától korunkig: a zenei *romanticizmus* ideje.

A zeneköltészet e két nagy korszaka közül ideálnak választom a klasszicizmust s a klasszicizmusban pedig ideálnak: Palestrinát és Bachot. Az előbbi választásban *etikai* szempontok vezettek, az utóbbiban *kultúrtörténetiek*. — Etikai szempontból a klasszikus művészet értékesebb, mint a romantikus. — A klasszikus és romantikus szellemet: a *formát* (mert a művészetekben a forma a tartalom) fogjuk egybevetni s fogjuk megállapítani a különbségeket. Kultúrtörténetileg pedig a klasszikus művészek közül Palestrina és Bach jelentősége az, hogy mindketten a kereszténység egy sajátos művészi és hit élményét adják a legmaradéktalanabban. Mindketten egy korszakot fejeznek ki a lehető leglényegszerűbben. A zeneművészet folytonosságában pedig határjelzők és energiaforrások, melyek évszázadokra jelölték ki a zene útját és törvénykezéseit.

És ha nem mondok le ezekről az etikai és kultúrtörténeti szempontokról, ezzel szemben továbbra is *esztétikai értéktételeket* óhajtok nyújtani, legfeljebb más motivációk alapján.

Mert esztétikai ítéletalkotásnál szerepelhetnek-e etikai és kultúrtörténeti szempontok? Azt hiszem, nemcsak szerepelhetnek, hanem mindig szerepelnek is. Mint ahogy nincs igazi nagy művész, akinek alkotásaiból ne csendülne ki az etosz s mint ahogy nincs műalkotás, mely független lehetne egy kortól, akár egy letűnt kort foglal össze, akár a jelent, akár a jövőt — úgy nincs esztéta, aki akár tudatosan, akár öntudatlanul ne állna valamilyen etikai s kultúrtörténeti «előítélet» alatt. S ahol az abszolút esztétikai szempontot elvül tűzik, az ott megmarad elvnek, de a gyakorlatban olyan esztétikai szemlélet valósul meg, mely kultúrtörténetileg s esztétikailag is állást foglal, csupán a mi felfogásunkkal homlokegyenest ellenkezőt, jóllehet esetleg az állásfoglaló állásfoglalásáról nem tud, vagy nem akar tudni. Az igaz, hogy e pillanatban is a műalkotást az esztétikán kívül etikai és kultúrtörténeti szempontokra analizáltam; de ha tekintetbe veszem azt, hogy nekem a klasszikus zene élvezete nagyobb gyönyörűséget okoz, mint a romantikus zene, s ha meggondolom, hogy a klasszikusok között legjobban Palestrina és Bach nyűgöznék le s ezek a költők okozzák a legmegrázóbb élményeket — és ha nem csalódom, *esztétikai élményeket*, akkor azt kell állítanom: nekem az a művészi szép, ami etikailag és kultúrtörténetileg is közöl valamit — s azt, ami közel van hozzám, amit megérték s ami — úgy érzem — hozzám szól.

I.

A klasszikus zenei szellem gyökerében ellentétes a romantikus zenei szellemmel. S mert a forma a művészetekben a tartalom (a szellem) kifejezője, előbb megállapítjuk a klasszikus és romantikus zenei forma közötti különbségeket s ezekről vetítünk vissza mindig a szellemre.

I. A klasszikus zenében a forma részletei egymásra vannak utalva, a romantikus zenében ezek egymástól függetlenek. II. Ebből következőleg, a klasszikus zene *polifon* (többszólamú = a szólamok egy formaegység törvényei között önálló életet élnek), a romantikus zene *homofon* (a szólamok között egy önálló, a többi nem szerves része a formának, csak színfolt). Természetes, hogy polifon zenében is lehet homofónia s fordítva, de a lényeg, hogy melyik uralkodik a műalkotáson, melyiknek a szellemében van alkotva.

A klasszikus zenében a részletek: a melódiák, a szólamok, a harmóniák nem öncélúak, nem az alkotó művész pillanatnyi szeszélyétől odavetettek, hanem az egész grandiózusan felépített formaegységnek vannak alárendelve. Ebben az alárendelésben a művész aszkétikus formaegységre koncentráltága csiszolja le az egyéni áradásokat s kitöréseket, mert ezeket *nem pillanatnyilag* s kis részletekben, hanem egyetlen egy hatalmas formában, egységesen és *szinte időtlenül* akarja érzékeltetni.

A szólamok végtelen horizontális haladása, a ritmus vertikális lüktetése (tektonikus erő!), csak olyan életérzésnek lehet kifejezési eszköze, mely a végtelent látja. A harmóniák (amelyek tehát szint képeznek) sem öncélú színfoltok, hanem a szólamoknak a formaegységtől függő hol feloldott, hol egymásnak feszített találkozásai végtelen lehetőségekben. A dallamokban benne rejlő értelmet pedig a többi szólamok kölcsönösen egyidejűleg minden oldalról új és új megvilágításba helyezik, «magyarázzák» annak belső, rejtett világát. Így utal a többszólamúság az anyagiasságot látzatvalóságok mögöttire.

«A klasszikus zenében a *formarészek kohéziója* uralkodik, a romantikus zenei formában pedig az egyensúlyt nem a formarészek egymásra való szükségszerű vonatkozása tartja fenn, hanem a részek *öncélúságának* és okszerű egymásutánjának érvényesítése. Amíg a klasszikus művekben az egymástól legtávolabb eső részletek is *csak egymásért vannak* és egymás nélkül megsemmisülnének, addig a romantikus művekben a részletek elsősorban önmagukért vannak és nem egyesülnek a formában, csak okszerűen egymás mellé rendeltetnek.»¹

A romanticizmus csak olyan élménytartalmak teremtésére volt alkalmas, melyek már eleve ellenálltak a formarészek kohéziós törekvésének. A klasszicizmus ellenkezőleg. Ezért a romanticizmus *egocentrikus* szellemével szemben a klasszicizmus «*kozmocentrikus*». Nem önmagát helyezi a világegyetem közepébe, nem isteníti magát, hanem Isten nyomait fürkészi. Ez utóbbi alázatos lelket kíván... De a klasszikus művész ebben az alázatban boldog, mert Istent kutatni akár a lélek önfeledéseiben, révületeiben, akár a csillagok végtelenségében elménnel csodálni — kitágulást jelent. — Itt is ugyanazt lehet elmondani, amit Chesterton mond a költőről és a logikusról. A költő (= klasszikus) felmagasztosultságot és szétterjedést kíván, világot akar, amelybe belenyújtózhassék. A költő csupán bedugni akarja fejét a mennyországba, a logikus (= romantikus) pedig a mennyországot akarja a fejébe tömni. És az ő feje az, ami megreped. Valóban: klasszikus muzikusok még nem örültek meg soha, de romantikus költő nem is egy.

¹ Lásd Molnár Antal: «Bevezetés a zenekultúrába» idevágó fejezetét.

És ezekután csak a sors íroniájához tartozik, hogy a romantikusok mai kedvelői és elvhűségesei a klasszikus zenét azzal vádolják, hogy az matematika és több köze van hozzá a logikának, mint a költőnek.

A klasszikus műveknek nemcsak alkotásához, hanem tökéletes megértéséhez és átéléséhez a keresztény aszkézisben kialakult metafizikai lélekbeállítottság szükséges (a természetes művészi érzéken felül); vagy legalább egy olyan idegszál, mely tud rezonálni az ilyen érzésekre. A lelkeségre irányzottság ugyanis a látszatvalóságot, tehát a művészi formát is csupán szimbólumnak tekinti. Mint szimbólum pedig, a forma megszűnik öncélú «természetmásolás» lenni s magánviseli a művésznek a *formán keresztül* való lélekre koncentrálni vágyát és akarását. A metafizikumra koncentrált forma (amely metafizikum a művészetben csak a műalkotáshoz: az anyagban nyerheti helyét) pedig az anyag metafizikumra polarizáltsága következtében valósággal eltorzul. A középkori katedrálisok szobrai ezért látszanak merevnek s szinte torznak. És ugyanezért tűnik fel Palestrina és Bach zenéje matematikailag megszerkesztettnek.

Milyen csodálatos! A növényzetet, virágokat, sejteket mikroszkóp alatt nézni s fellelni a virág illata és varázsa mellett csodálatos megszerkesztettségét. Csodálatos a méh szeme, a levél erezte, a lepkeszárny, a hókristály... Mert, aki alkotta — az Minden volt együttvéve; matematikus is és költő is; tudós is, művész is. — A klasszikusokban csak a matematikát látni (csak mikroszkóppal nézni) — annyi, mint nem érezni a virág illatát s vaknak lenni szépségük iránt. Felfedezni matematikai megszerkesztettségüket s azután leszólni érte — Istent. Mert a matematikai megszerkesztettség annyi Palestrinánál és Bachnál, mint egy virágsziromnál, vagy méhszemnél. A klasszikus zeneköltők Isten közelében jártak, — ott tanulták ezt az alkotásmódot.

Megtettük a klasszikus és romantikus forma s lelkeség között az összehasonlítást. És most térjünk vissza arra a kérdéskomplexumra, melyről már szó volt: esztétika, etika, kultúrtörténet...

A kérdés az, hogy a romantikus korban, vagyis kétszáz év óta miért nem akadhatott egy zeneköltő, aki klasszikus zenét írt volna? A legtöbb romantikus zeneköltő, ellentétben művészetük «megértőivel», sokszor tekintett vissza a klasszikusokra, különösen a klasszicizmus utolsó nagy képviselőjére: Bachra. Hiszen a zene harmonia rendszerét tőlük származtatták, az ő köntösüket szedték ízekre, az ő eredményeiből éltek. Prohászka írja, hogy mikor a skolasztika klasszikus alkotásai elkészültek, az emberi szellem kifonta és kiszőtte összes értelmi tartalmát s mikor már nem pergett az orsója, ölbetette kezét és szószátyárrá lett. Így szőtte ki a zene is a klasszicizmusban értelmi tartalmát s így vált szószátyárrá a romantikában.

A költő azonban kötve van eltéphetetlenül a korszellemhez, a kultúrtörténet folytonosságához. A romantikusok a XVIII. században nem is tagadták ezt meg. Művészetük művészi akarából keletkezett, de mert a *kor* erkölcstelen volt, művészetük végső lényegében szintén az. A romanticizmus virágkora után a XIX. század végefelé belátták, hogy a romantika után zsákutcába kerül a művészet s néhány költőben (az utóromantikusokban: Reger, Mahler, Bruckner) feltámadt a klasszicizmus, a középkor utáni vágy. Azonban ez csak nosztalgia volt még, belső építő akarat s képesség nélkül. A nagyvonalú klasszikus formaépítkezést kezdték utánózni, de ez *belső művészi akarat s meggyőződés* hiányában nem vezetett eredményre. Elvesztették azt, ami a romantika bája volt, az intim

erotikát, a parfümös hangulatokat s a romantikus élet ezer idillikus allűrjét. De a klasszicizmus világnézete, világérzése e művekben nem jutott kifejezésre. Mert ez az eljárás nem művészi akarattól, hanem erkölcsi akarattól fakadt, mégpedig a korszellem erkölcsével ellenkező akaraton; ezért a jó szándék mellett ezek a művek művészileg nem, csupán erkölcsi szándékból értékesek. De a művészi alkotásnak művészi akarattól kell fakadnia. Ezért az utóromantikusok művészete esztétikailag minden fundamentumát elvesztette. A kor tragikuma volt ez. Ha Istenhez akartak térni, akkor meg kellett tagadniok a korszellemet s akkor nem lehettek művészek... Ha művészek voltak, megtagadták Istent. Az igazi romantikusok ezt az utóbbi utat választották. A kor tragikuma pedig emberileg érthető, de le nem tagadható. S ítéletet mondani róluk az készlet, hogy a ma még általánosan uralkodó zenei közízlés állandóan mellőzi, lenézi és támadja a klasszikus alkotásokat. Ameddig ez tart, addig csak a romantizmus egyenes rovására tudom kifejezteni a zeneköltészet egyéb szempontjait.

Ma a nagy korforduló után a zene harmónia rendszere az új kor új szépségeszményei kifejezésére már nem elegendő. A klasszikusok zenei köntösét a romantika ízekre szaggatta, ezt újból összetákolni már nem lehetett... Ahogy a klasszikusok összefoglalták a középkort s így egy nagy kultúrtörténeti epizód gondolkozásmódját, formularendszerét s szépségeszményeit örökítették meg, ahogy a romantikusok az anyagelvű «újjászületett» s «felvilágosult» Európa tragédiáját fejezik ki; most olyan művészeké lehet csak a szó, akik egy új kultúrkorszakot jövendőlnék meg. Csak az a ma, azaz inkább a jövő művésze, akinek lelkében ez új korszak etikai akarása visszhangra talált. S ekkor adva van a lehetősége annak, hogy nem Bach köntösét szétszaggatva (mint a romantikusok) s nem azt újból összepepecselve (mint az utóromantikusok), hanem a bachi és a palestrinai érzésvilágot a modern kor új nyelvezetében, azaz: új harmonia-rendszerében, új méloszában kibontakoztatva *belső művészi szükségéből* és nem erkölcsi akarattól új *klasszikus* művészetet alkosson. Ilyen két génius egyébként egymás csodálatos polarizáltságában: Bartók és Kodály.¹

A klasszikus zene és romantikus zene problémája egyébként szorosan összefügg az *egyházi* és *világi* zene problémájával. A klasszicizmus kora ugyanis az egyházi zene kora. A romantizmus kora a világi zenéé. A klasszikus zene egy az Egyházzal, a romantikus zene egy a világgal, amely vagy nem ismeri a kereszténységet, vagy csak ünnepnap ruhának és dísznek ismeri: külsőségeiben, de nem lényegében. — Igaz az, hogy a klasszikusok írtak műveket, melyeket «világi-nak» lehetne nevezni. De ezek a művek is a klasszikus szellem ígézetében íródtak s ott ragyog rajtuk, mint harmat, az ismertető jel: a hit. A romantikusok sokszor próbáltak egyházi zenét írni. De ez a zene csak egocentrikus vágyuk túlfokozása volt és mindig, mindenkor megmaradt romantikusnak: sohasem szűnt meg érzékelteni azt, ami a romantikus életérzés lényege és *végső* tartalma: a világfájdalmat, a boldogtalanságot.

Végső lényege ez, mondtam, mert a romantikus zene epizódjaiban sokszor derűs, de az alapérzésben, a *végső* lényegben nem az. A klasszikus zene pedig a legtragikusabb epizódok után is *végső* lényegében boldogságot és örömet fejez ki.

És természetes is, hogy boldog, hiszen nem a föld múlt örömeit, hanem a menny örök örömeit zengi. *Ezért* — boldog. Húz, ragad magával minket felfelé s felemel...

¹ Vigilia 1935 karácsonyi szám: Bartók és Kodály cikke.

A kereszténységet pedig ez az öröm jellemzi s nem a világfájdalom.
Mereskovszky írja, hogy: *Örvendezéssel kezdődik és végződik az Evangéliumban — Krisztus életében minden. Ezért maga ez a szó «Evangélium» első és mély értelemben nem a «Jó», hanem «Boldog hírnökséget» jelent.*

II.

A zene lényege, sajátossága két jellegzetességben foglalható össze.

1. Amíg a képzőművészetek anyaghoz kötöttségükben csak valamilyen gesztussal, attitűddel fejezhetik ki boldogságvágyukat, csak egy *irányt* mutathatnak az örökkévalóság felé, addig a zene ebben az irányban már elindul... Két valóságréteg van. Egyik az anyagi látzatvalóságok világa, a mi rögös földünk, ahol élünk. A másik, a valóságos, egy metafizikai, egy mennyi világ, ahová vágyunk. A képzőművészetek ez utóbbi világba mutatnak, az anyag három dimenziójába burkolva. A formából való kitörési vágyukat, ha érzékeltetik, már is nem a valóság másolása (még égi mása sem!) a műalkotás, hanem ebben a vágyban szimbólummá izzik. De az anyagból sohasem repülhet ki... A zeneköltészet pedig az ebből az anyagból való kitörést érzékelteti. Valami szeráfi szárnyalást, a föld terhétől való megszabadulás boldogságát, *lebegést* az éterben, a földről a menny felé.

2. A zene hangközök sajátos váltakozó feszüléséből és oldásából áll. — A homofon zenében a harmóniák öncélúak, előre kiszámítottak. A polifon zenében azonban a szólamok a formaalkotás törvényei szerint haladnak s így a szólamok által alkotott harmóniák nem előre kiszámítottak. Ez az előre nem kiszámítottság, hanem egy magasabb belső törvény folytán a hangok hol nagyon erős disszonanciái, hol különösen konszonáns akkordokban való összezsugorodásai a *polifon zene romantikája*.

A zenében ugyanis két törvényrendszert állíthatunk fel, vagy más szóval a zenéből két törvényrendszert elemezhetünk ki. A két törvényrendszer egymásnak ellent mond, ezért együtt teljes intenzitásukban nem is állhatnak fenn, csupán egyik a másik rovására. Ez a két törvényrendszer: 1. a forma törvényrendszere s 2. a harmóniák törvényrendszere. A romantikusok a harmóniák törvényrendszerét tartották meg művészetükben, a forma törvényrendszere összeomlott. A klasszikus művészek azonban a *forma*, a lényeg törvényrendszeréhez ragaszkodnak (olyan élménytartalmakat fejeznek ki a költészetükben, amelyek a forma hierarchiáját kívánják) s ezért a harmóniák világában vad romantika dühöng.

Az élet színeiben, ha nem lennénk romantikusok, az élet nagyon színtelen lenne. A romantikusok azonban a végső kérdésekben, a lényegben romantikusok s ez örültség.

Az igazi romantika tehát a klasszikus művészetben van. A harmóniák kiszámíthatatlan, csodálatos és fantasztikus világában.

A zene két sajátossága tehát: 1. a *szeráfi lebegés* és 2. a szólamok váltakozó egymásnak feszülése és feloldása ezerféle metamorfózisban.

Az előbbinek Palestrina a legmaradéktalanabb kifejezője. Az utóbbinak Bach a legnagyobb mestere.

— Palestrina zenéjének további jellemzője valami hűvös fuvallat és szeráfi szárnyalás.

Bach zenéje meleg jóság és szeretetteljes, nyájas simogatás.

— Palestrina sajátos jellemzője : *a Lélek révülete*.

Bachnál *a Szív szeretete* az új hang.

— Bachról rég mondták, hogy zenéje krisztusi. Ugyanúgy mondhatjuk Palestrináról, hogy muzsikája isteni.

— Palestrina is, Bach is középkori szellemek. De míg Palestrina a *skolasztikus középkor* leglényegreszürtebb lelkét fejezi ki, addig Bach a *misztikus középkorét*. — És mert a skolasztikus középkorban a vallásos élet lényege Isten, a Királyok Királya imádása volt, akit csak hódolat és imádás illet meg s más érzésekkel nem lehet közeledni hozzá — ezért Palestrinának, aki e kor kifejezője, döntő élménye : Isten. És mert a misztikus középkorban a Királyok Királyából Krisztus-Vőlegény lett, Bachnak, aki e korszak vágyainak és hitének kifejezője, döntő élménye : Krisztus.

Palestrina a mennyeket látja, Isten trónusát, körülötte muzsikáló szeráfokkal... Bach a Golgota útjait járja és tekintete Krisztus kereszten függő testén függ.

Palestrina is látja Krisztust, de nála nem ez a döntő élmény, hanem az *Atya*. S amikor a feszületen vérző és szenvedő Krisztust látja, akkor is : a mennyei látomásokon keresztül. Amint a mozifilmeknél néha egy képre kopírozva az emlékek ködlenek és rajzanak elő halványan, úgy látja Palestrina minden élményét Isten vakító arcán s a mennyei látomásokon keresztül. Mert pupilláján egy

titkos jel van belerajzolva :

Amikor pedig Bach Istenre tekint, az Ő arcát a Golgota hegyén álló feszületen keresztül látja, amelyen a Megváltó felfeszített teste roskad. Mert nála az elsődleges lelki élmény a Golgota. Az ő pupilláján is húzódik egy titkos jegy: †.

— A kétféle látásmód pedig a formában még abban is jelentkezik, hogy Bach polifóniájában a fődallamon, ha mennyei örömben fogant is, legtöbbször a jellegzetes bachi mosolyos könnyeken keresztül sugárzó bánat tör át (a feszületen függő Istenember vérző teste fölött). A szólamok pedig Palestrinánál homofon akkordtömbökbe fűződnek. De érezni, hallani polifon füllel kell. Itt nincs homofonia, csupán Palestrina jubiláló öröme a szólamokat nem testvéri ölekezésben és egymásramosolygásban, hanem végtelen csókban egyesítve repíti az azúrba, a mennyei látomások honába.

* * *

Színes üvegdarabokat teszünk egy kartonhengerbe. Üveglemezek bizonyos optikai elhelyezésével, ha mint távcsövön : keresztül tekintünk rajta, a henger végén elhelyezett különböző színű üvegdarabok megsokszorozódva szimmetriában látszanak s bármennyire is forgatjuk el szemünk előtt a hengert, : a kaleidoszkópot, bárhogy is helyezkednek el az üvegecskék, mindig új és új tüneményes mintázatot mutatnak. — Palestrina és Bach bármilyen zeneanyaghoz is nyúltak, szellemük varázslatos érintésére csodálatos arányokba, szimmetriába állott össze minden hang, minden dallamvonal — színes üvegtörmelék — és sajátos jelentőséget nyerve palestrinai, bachi életet kezdett élni.

Muzsikájuk csillagvilág. Kifürkészhetetlen, mindig új és örök. Amint nagyobb és nagyobb lencsájú teleszkóppal nézzük, annál több ismeretlen csillag rezeget elő benne... annál több új világ.

Palestrina is, Bach is, korukban elkéstek... már letűnt a középkor, a

reneszansz is alkonyodott. Az elkövetkező századokat nem érdekelte a menny, akár himnikus extázisban és extátikus víziókban, akár a Golgota rögein és Jeruzsálem napos útjain, pálmáin és cédrusain keresztül is mutatott rá valaki. — Kicsit elkéstek, már nem értették őket. — Vagy nagyon korán jöttek? — Ma nagyon kezdjük őket érteni!!!

* * *

«Ha ezek hallgatnak, majd a kövek maguk fognak kiáltani» — mondotta Jézus azoknak az ideges és komoran ünnepélyes embereknek, akik rosszalták a jeruzsálemi csöcselék kiáltozását. Chesterton mondja, hogy Jézus ezekben a szavakban megjósolta az egész gót építőművészetet. — «Szellemének érintésére a középkori egyházak homlokzatain lármás kórus kelt életre, kiáltó arccal, tátott szájjal...» — És kérdezem: nincs e benn e jövőndőlésben a *zeneköltészet* megjövendölése is?

Ami engem a történeti kereszténységben legjobban lenyűgöz, az egy jubiláló, mennyei látomásoktól rémült-mosolyos arc. És valami táncos lendület, amely a legrégebb himnusz-törödékek hangjától kezdve ezer éven keresztül Prohászkaig folytonos.

«Oldani akarok s oldódni akarok
Üdvözíteni s üdvözülni...
Nemzeni akarok és megfoganni,
Énekelni s énekké válni:
mindenki táncoljon!...»

Muzsikálja egy — talán apokrif — himnusz-törödékek s egy évezred múlva Prohászka ekhózik rá, amikor «lábujjhegyen, minden neszt kerülve, a könnyűség öntudatlan gesztusával, puha léptekkel kerülgeti az Istent, majd lelkes, ujjongó táncban perdül körülötte. *Zene*, amely zeng, hullámszik és feltör s ujjongó akkordjaival magával viszi és sodorja a világot. S ahogy a gyorsvonal irama magával ragadja a leveleket s papírdarabokat: úgy ez a lengő és vad táncban az Úrnak hódoló lelkiség: magával ragadja a világot, az időt, a tért, a csillagokat, a holdakat, Andromache ködeit s a saturnusi gyűrűk megperdülnek tőle.»

— «*Ez a keresztény lelkiség izzik, ég, lobog Palestrina és Bach költészetében!*

És ez a lelkiség az, amely immár nem csak nosztalgiát kér a keresztény kultúra egy letűnt kora: a középkor felé, hanem építőszenvetélyt a kereszténység új nagy epochája: az *új középkor* felé!

* * *

A keresztény kultúra alapja a latin kultúra. A tömlő, amelyen keresztül a hellén szellem és gondolkozási forma szűrődött Európába. A *latin nyelv* pedig a keresztény népek közös, nemzetek feletti nyelve. E nyelv formái és formulái egy nemzetekközötti titkos összeesküvést rejtene: a hagyományvilág végső gyökerében való közösségét, a gondolkozásmód közös töről fakadását.

Ahogy a keresztény népeket összefűzi a latin nyelv, a keresztény kultúra eme *holt* nyelve; a testvér népeket úgy fűzi össze egy *eleven* nemzetek feletti nyelv — Istennel.

Úgy hiszem, a *polifon zene* s különösen *Palestrina* és *Bach* zenéje az!

PANNONHALMI SZENT MÓR

IRTA: KERÉNYI OLAF O. S. B.

Az Úrnak 1036. esztendejében — a *Pozsonyi krónika* szerint — «Maurus episcopus est effectus», — Szent Mórt a királyi kegy Pécs püspökévé tette. Kilencszáz éve tehát annak, hogy a pannonhalmi kolostornak egyik legszebb lelke a magányt, az Isten-gondolatoktól visszhangzó csendet felcserélte a küzdelmes apostoli munkával. A nagyot, az eszményt körülölelő áhítat, csodálat érzelmével, . . . a testvéri rajongás szeretetével nézek fel rá, . . . lelki egyéniségének arculatát kutatom . . .

Rendkívül kevés az, amit a történelem *Szent Mór* életéről megőrzött. Az a néhány kilométerkő, amely ott roskadozik életútján, csak az irányt mutatja meg, amerre az utas elhaladt; arról azonban hallgat, hogyan tette meg vándora az utat.

Egy szent életének megismeréséhez néha több adatot nyújt a legenda egyszerű szavú frója, mint a legtudományosabb feljegyzés. Így vagyunk Maurus életének vizsgálatánál is. Bár a történelem keveset tud nekünk adni, van azonban két legendánk, amelyek segítik ellebbenteni a fátylat Maurus arcáról.

Szemléletmódunk a két legenda szerint kétféle: az egyikben Maurus arcát az idegen szerző csillogó szemében keressük, szemléletünk tehát közvetett (*Szent Imre herceg legendája*); a másikban úgy nézzük, mintha tükörbe tekintenénk, amely az egyszerű belenézőnek arcvonásait egyszersmindenkorra megőrizte (*Szent Zoerard András és Benedek legendája*). A sorok, a mondatok, a szavak mélyén rejlő egész lelket keressük.

Ha így haladunk előre, úgy gondoljuk, nem hamisítjuk meg a történelmet s talán nem is tévedünk el az általános, a típus jellemzésében. Tudjuk, hogy lehetetlen az individuum kimerítése közvetlen eszközökkel is, — még inkább közvetettekkel —, azt azonban nem tartjuk lehetetlennek, hogy egy egyéniséget, — ha csak főbb vonásaiban is — az irodalmi emlékek segítségével ismerjünk meg.

«Némi időben — olvassuk Szent Imre herceg legendájában — boldog István király fiával együtt imádkozni boldog Márton egyházába tért».¹ A szent király Imre herceget küldötte előre a szerzetesek üdvözlésére. «A gyermek Imre pedig Szentlélekkel teljesen, miképpen is az isteni kegyelem kinyilatkoztatásából külön-külön az ő érdemeiket ismerte, mindeneknek külön-külön egyenetlenül osztotta a csókokat. Mert egyeseknek egyet, másoknak hármat, végezetül egynek hét csókot adott.»

Ennek a két tiszta léleknek gyönyörű találkozását, a két szűzi szívnek csodálatos összedobbanását a történelem folyamán többféleképpen próbálták értelmezni. Az első értelmező minden bizonnyal maga a legendaíró: «kinek hétre sokasította a csókot, egész életén át szűzi életet élt». Vagyis ő a maga minden szent dologért rajongó lelkével a Szent Imre ajkáról ellesett szavakkal a jelenetnek természetfeletti értelmezését adja. Imre herceg a Szentlélektől telve olvasott Szent Mór lelkében. A legendaíró nyomán egész napjainkig ez az értelmezés az általános. *Temesvári* Pelbárt,² *Laskai* Osvát³ majdnem ugyanezekkel a szavakkal mondják el és értelmezik a csókjelenetet.⁴

¹ A legendát *Tormay* Cecil fordításában idézem. (Kis magyar legendárium.)

² *Pomerium. Sermones de Sanctis. Pars aetiva. Sermo 91.*

³ *Biga Salutis. Sermones de Sanctis. Sermo 104. —. 105.*

⁴ Az *Acta Sanctorum* tudós frői, Coper és Stilling a jelenet megemlékezésénél a legenda alapján a tényeket sorolják fel, s hosszasan csak annál a kérdésnél időznek, hogy mikor történhetett az esemény.

Vargha Damján kísérletéig¹ ez a természetfeletti magyarázat volt az egyetlen. Ő próbálta meg először a csókjelenetet természetes módon magyarázni. Gondolatmenete a következő: Ha Szent Istvánnak valóban több gyermeke volt s Imre herceg esetleg csak másod- vagy harmadszülött volt s aki már gyermekifjú korában a szerzetesi életre törekedett és arra nevelték: akkor feltehető, hogy atyjának látogatásaikor, méginkább Szent Gellértnek nyolc évig tartó nevelése idején, Imre herceg gyakran megfordulhatott a pannonhalmi kolostorban. Talán iskolai tanulmányai egy részét is itt végezte. S itt köthetett barátságot a hasonló korú kedves Maurus testvérrrel. A feltevések hosszas fejtegetése után *Vargha* Damján levonja a következtetést: Imre herceg és Maurus csóköllekezésének «a lelki és szellemi barátság spontán megnyilatkozásából kellett történnie». Hosszú ideig nem látták egymást s most «a kölcsönös szeretet, hűség és rokonlelkűség édes érzetével borulnak egymás nyakába; szívesen és hosszan ölelkeznek, többszörösen — hétszer — megcsókolják egymást.»

Szent Imre és Maurus csókjelenetének illetén magyarázata sem von le semmit annak természetfeletti értelmezéséből, sőt az egyiket elmélyíti, s a kölcsönös barátság jólértesültségével külső hitelességét megpecsételi; mindenekelőtt nem teszi szükségtelemné a Szentlélek belenyúlását. E magyarázat a természetfelettiné és természetesnek harmonikus összekapcsolásával biztossá tesz bennünket afelől, hogy a jelenetnek illetén leírása nem az író mindenben lelki kapcsolatot kereső szándékának szüleménye az elbeszélés misztikusabbá tételére.

Szükségesnek gondoljuk még ezek után is, hogy világosabban rámutassunk a jelenet történeti valóságára. S azt hiszem elsősorban csak a király-fogadás ilyen módját kell valószínűvé tennünk, mert az nyilvánvalónak látszik, hogy a szent király kedves pannonhalmi szerzeteseit országot rendező útjaiban többször felkereste. Úgy gondolom, nem járok bizonytalan talajon, ha felteszem, hogy 1092-ben, Szent László korában, a szabolcsi zsinaton egy már majdnem százados szokást kodifikáltak a következő szavakkal: «Ha történetesen a király vagy a püspök valamely apátságba jön, az apát és a szerzetesek ne a templomba menjenek a király vagy a püspök megcsókolására, hanem a kolostorba menvén, sorba álljanak és várják be a király vagy a püspök csókölését». ² Ha elfogadjuk *Vargha* Damján feltevését, hogy a Szent Imre-legenda első öt fejezetét Szent Mór írta, akkor talán épp ebben a legendában leírt, Imre hercegtől szentesített felemelő szokást örökölték meg a törvényben.

Olvassuk azonban tovább a legendát. *Maurus* megismerésére nem kevésbé fontos a király próbáratevése. «Kéves napoknak utána» Szent István csak egy szolga kíséretében, éjnek idején, titkon visszatért a kolostorba. A hajnali zsoltosma után az egyháznak homályos szegleteiben már csak azok imádkoztak, akiknek «boldog Imre ő csókjait szaporította». A szent király egyenkint hozzájuk lépett s ők köszöntötték a királyt. Szent István «végezetül a Mórnak mondott baráthoz méne, kit is boldog *Imre* hét csókkal dícsért, de sem köszöntésének szép szavával, sem pedig királyi fenyegetéseinek beszédével nem vonhatott ki belőle feleletet. Virradván a reggel, mikor is a barátok gyülekezést tartottak, a király maga személyében is jelenvaló volt és, hogy Mór barátnak lelkét az alázatosságnak miatta megpróbálja, a közös meghallgatásban a vallással való felette sok ellenkezést vetett szemére. De a királynak erősítéseire Mór semmi nemű ellene mondást nem tett, hanem alázatost vesztég ülve reménykedőn Istenhez menekedik, ki is az emberi értelemnek szemlélője».

A legendaíró egyszerű szavai fátyolkönnnyűvé, átlátszóvá simítják itt-ott azt a függönyt, amellyel az isteni Gondviselés Maurus lelki életét eltakarta. Két nagy eré-

¹ Szent Imre problémák, Budapest, 1931. 33—37. l.

² Szent László törv. I. 36. (Endlicher: Mon. Arp. II. 331. l.)

nyét engedik megcsodálni, alázatosságát és rendíthetetlen türelmét, békétűrését. Az éj csendjében imádkozó szerzetesnek erényes életéről, a szabályok minden nehézséggel szemben való megtartásáról kapunk gyönyörű képet.

Tudjuk, hogy Maurus már kicsi korában a pannonhalmi kolostorba került. Itt végezte tanulmányait. Az ész művelésével azonban együtthaladt lelke tökéletesítése is. Az érintetlen gyermeki lélek a clunyi reformszellemben élő szerzetesek között a leg-szebb virágzásba indult. A kezdet nehézségeiben támogatta magisztere és ott volt a Szent Regula, amely biztosan célhoz vezeti azokat, akik magukévá teszik utasításait. Szent Mór a Regulától ajánlott legbiztosabb utat, az alázatosságot választotta. Szent Benedek szerint az alázatosság negyedik foka: «ha a szerzetes az engedelmisség gyakorlásában még nehézségek és kellemetlenségek, sőt bármely sérelmek és méltatlanságok mellett is nyugodtan, tudatosan megőrzi türelmét és a békességes tűrésben el nem fárad, vele fel nem hagy». Ennek a beteljesülését látjuk az imént idézett jelenetben. «Mindig csendre kell törekedniök a szerzeteseknek, — olvassuk ugyancsak a Regulában, — de kiváltképp az éjjeli órákban.» Igaz, hogy Szent Benedek nagy méltányossága az érkező vendégek miatt e szabály alól való felmentést is megadja, Szent Mór azonban itt sem ismer megalkuvást.

A szent király próbáratevése egyetlen olyan esemény Maurus életében, amelynek fényénél mélyebben nézhetünk arcába. Talán túl merésznek tünnek fel, ha ennek alapján Szent Mórt misztikus léleknek tartanók. Maurus egyszerűen a szentbenedeki «ambulare cum Deo» gondolatát valósította meg, amely nem egyéb, mint állandóan Isten-jelenlétének gondolatában élni. A szabályok pontos megtartásával ehhez az elvhez ragaszkodott. Ez az állandó Isten-jelenlétében tartózkodás azonban elérhető egyszerű természetes szemlélődéssel is, nem szükségesek hozzá a misztikus szemlélődés kegyelmei.

Az Egyház is a szenttéavatásnál nem a szemlélődés foka, vagy éppen a misztikus szemlélődés foka iránt érdeklődik, hanem azíránt, hogy mily mértékben gyakorolta valaki az erényeket. Az életszentség tehát az utóbbin fordul meg.

Szent volt Maurus testvér, Isten-jelenlétében járó, békétűró szerzetes...

Mielőtt áttérnénk *Maurus* legendájának megismerésére, lássuk röviden életének állomásait.

Általános vélemény szerint 1000 körül született a Dunántúlon vagy Nyitra vidékén. Akadtak tudósok, akik német, lengyel, olasz szülők gyermekének gondolták, de ma már általánosan elfogadott feltevés magyar származása. Való igaz, hogy első szerzeteseink között nagyon sok volt az idegen származású. Mór azonban még mint puer scholasticus került Pannonhalmára, — saját szavai szerint; nem valószínű, hogy egy idegen származású gyermeket tanulmányai elvégzésére éppen Pannonhalmára hoznak, ahol a kereszténység gyökerei még csak a felületen kapaszkodtak meg.

Pannonhalmi kolostori iskolájában végezte el *Szent Mór* a triviumot és quadri-viumot, majd utána a teológiai tanulmányokat.

Maurus életének jelentős fordulópontja a pannonhalmi királylátogatás. Ennek időpontját a történészek különböző évekre helyezik. Legelfogadhatóbb Erdélyi Lászlóé, aki 1029-re teszi.

Még ebben az évben, de legalább 1030 elején, apáttá választották. Hat évig kormányozta az apátságot. Kormányzása idejéből adatunk nincs, de valószínűnek tart-hatjuk, hogy a szabályokhoz ragaszkodó apát idejében Pannonhalmi igazán az volt, aminek Szent István alapítólevele nevezi: «Istentiszteletre szentelt hely».

Mint már említettük, 1036-ban *Szent István* pécsi püspökké nevezte ki. Püspök-sége idejéből csak nyomok maradtak, amelyekből következtethetünk apostoli munká-jára, egyéniségével szerzett nagy tekintélyére.

Péter királynak tanácsadója volt, aki Pécsen fényes egyházat építtetett. A szerencsétlen végű fiatal királyt 1047-ben ide temette el Szent Mór.

A Vatha-féle lázadás után a megmenekült három főpap között volt ő is. 1047 elején ő koronázta meg I. Endrét.

Endre király 1055-ben megalapította a tihanyi apátságot, amelyet oklevéllel erősített meg. Ezen az oklevélen megtaláljuk *Maurus* püspök signumát is, a hitelességet megerősítő személyek között. Érdekes szimbólum: a legrégibb magyar nyelvemléken a legelső magyar író kezevonása.

Még egy nevezetesebb esemény történt püspöksége idején. 1064-ben *Salamon* és *Géza* herceg kibékültek. A kiegyező győri találkozás után a békeség szentesítése *Maurus* püspök él történt meg, akinek, mint nagytekintélyű és mindkét fél bizalmát bíró főpapnak nagy érdemei lehettek a kibékülésben. Az év húsvétjára a király és herceg az ország előkelőivel Pécsre vonultak, ahol *Géza* herceg másodszor is megkoronázta *Salamont*.

A koronázást nagy lakoma követte, amely után *Mór* püspök megmutogatta egyházának drágaságait, többek között Szent András ciliciumának egy darabját is, ezt a féltve őrzett ereklyét. Ekkor kérte el tőle a ciliciumot *Géza* herceg.

A fényes ünnepet másnap reggel nagy rémület zavarta meg. A gyönyörű templom és a körülötte levő épületek a mulatozók vigyázatlanságából lángba borultak és össze-dültek.

Eme nevezetes koronázás után írta meg *Szent Mór* legendáját. Majd néhány év múlva, 1070 körül meghalt.

Szent Zoerárd *András* és *Benedek* legendáját *Maurus* öreg korában írta. Csak néhány lapnyi irat, de mind a magyar művelődés, mind a mi különleges szempontunkból értékes kis munka.

Azt mondtuk nincs megbízható történeti adatunk arról, hogy *Mór* életszentsége misztikus életszentség volt-e. Fennmaradt azonban ez a kis legenda, amelynek alapján rekonstruáljuk gondolatvilágát, Istennek szentelt benső életét. Árad-e írásából a szeretet tüze, az átéltség melege, érezzük-e rajta Isten lehelletét?

Szembetűnő a valóságnak az a természetfeletti megokolása, amelyet mindjárt az első sorokban olvashatunk. Sok pap és szerzetes jött *Szent István*hoz, «nem kényszerűségből, hanem azért, hogy a szent társalgásnak új öröme fakadjon az ő gyülekezésükből».¹ Közöttük van *Zoerárd* is, aki «a Szentlélek sugallatára jött Lengyelországból hazánkba». A benső lelkiéletet élő író nem tud más okot találni ebben, csak Istent, az Isten-jelenlétében járás mindenben Isten kezét látja. Igaz, a mindent természetfeletti megvilágításban látó lelkiélet némiképpen magyarázható a középkori lélek sajátos teocentrikus világszemléletéből, de a Szentlélek közvetlen belenyúlását látni ebben az eseményben is, bensőséges lelkiélet tulajdonsága.

Szent Zoerárd *András* Nyitra földjén a «remete-életre adta magát». A remeteség a kornak szemében a lelki tökéletesség legmagasabb foka volt. Gondoljunk csak *Szent Gellért* bakonybeli remeteségére. A legendaíró később is hangsúlyozza e két szentnek remete-életét.

A remeteségnek ebben az időben a nyugati Egyházban már szervezett formái voltak pl. a kamalduli, a vallumbrosai remeteség . . . De e megszervezett remeteségeken kívül, — mint majdnem minden időben — voltak remeték, akik életüket a barlang magányában, az erdő mélyén, csendes forrás mellett szentelték Istennek. Amidőn I. Endre 1055-ben megalapította a tihanyi apátságot, az eleddig itt lakó remeték voltak

¹ A legendát Fehér Bálint rendtársam fordításában idézem. (Phalmi Szemle, XI. (1936) 167—170. l.)

ennek első lakói ; ezzel azonban nem mondtak le a remete életéről, mert nemsokára a nagyobb tökéletességre törekvő szerzetesek a még ma is meglévő sziklabarlangokba vonultak vissza.

Ilyen remete életre adta magát *Zoerárd András* és ő utána Benedek ; s Maurus, aki fiatal korában találkozott e szent férfiakkal, akit talán szintén elfogott a remete-élet utáni vágy, most késő öregségében, amidőn már belenyugodott a jó Isten rendelkezésébe, hogy soha többé meg nem valósíthatja lelke vágyát, az emlékezés felszította érzelmek feltörnek lelkéből. Látja, hogy a remeteélettel járó sok-sok Istenért vállalt külső és belső önmegtagadás mily gyönyörű jutalmat hozott : «Ő boldog *András* jutalma, boldog és örök élet, százszoros ékességű korona, mely az égben kipótolja azt, amit oly nehezen vásárolt meg itt a földön ! Hallatlan neme a hitvallásnak, mely még drágábbá teszi az ígéret országát ! Az étel, a pihenés nem rabolhatta el hiú édességével az örök életet s a gonosz lélek nem találhatott módot az ő megejtésére».

Szent András «állandóan böjtölt, . . . a napi munka után pedig olyan éjjeli pihenést nyújtott a testének, mely inkább kínnak és gyötrelemnek, mint nyugalomnak volt nevezhető. T. i. sövénnnyel font körül egy laposra faragott cserfatörzset és köröskörül hegyes náddal tűzdelte át a sövényt. Maga pedig a fatörzsön ülve, . . . akármerre dőlt álmoságtól elbágyadt teste, a hegyes nádaktól erősen megebevezve fölébredt. Ezenkívül fából készült koronát is tett a fejére és négy követ akasztott rá négyfelől : így elszenderedve akármerre hajtotta fejét, a kő megütötte». S mindezt a sok önmegtagadást «annak szeretetéért tette, aki emberré lett az emberekért». Isten szeretete adott neki erőt ily nagy önmegtagadások végzésére. Szeretetből tette s ezért nem búskomor, szomorkodó, elkínzott lélek volt, hanem örvendező, aki «örömmel várta a szent feltámadás napját,» a húsvétot. *Szent Zoerárd* holttestén «egy rézláncot találtak, . . . amely már a belső részekig hatolt.» Mily csodálatos megnyilatkozásai egy Istent szerető remetelének önmegtagadó lelkületének. S az a bámulat, az a szerető megdöbbenés még öreg korában is mily elevenen rezeg legendaírónk lelkében. «Csodálatos és hallatlan dolog ! — írja, — kívül bőr vonta be a láncot, mely belül már rothasztani kezdte a húst.»

Az ő nyomában akart járni Maurus is, ha nem is tudott ily nagy mértékben. Ennek a láncnak felét megkapta és féltve őrizte, «de amikor a jámbor Géza herceg elkérte tőlem, nem tudtam megtagadni kívánságát». Lemond a nagy kincsről, a szent ereklyéről ; . . . íme önmegtagadó lelkülete.

Feltűnő e kis munkában a sok csoda. A csodának kedvelése, a csodás események megörökítése nem kis mértékben a középkori lélek tulajdonsága, a legendaírónak szentje, misztikuma iránti érdeklődés következménye. De közel jutunk Maurus lelkéhez, ha az ő sajátos szemlélete szerint nézzük ; nem történetet, nem életrajzot akart írni, hanem azokat az eseményeket és annyit akart feljegyezni, amennyi áhítatos lelke előtt eléggé megvilágította szentjei lelki nagyságát.

Nem akarunk szellemtörténeti fejtegetésekbe bocsátkozni, de úgy gondoljuk *Vargha* Damján véleményét, hogy a *Szent Imre*-legenda első öt fejezetét is *Maurus* írta, ezen a téren lehetne bizonyítani. S ha csak egy pillantást vetünk a két legendára, hogy mit foglalnak magukban, hogyan keverednek a korba behelyezés, az életrajzi motívumok a misztikummal, a csodás elemmel, olyan kézenfekvőnek látszik a két legendafró egyéniségének rokonsága.

Kilencszáz évnek poros országútján jön felém egy vándor. Halkan, csendesén, lassan lépked, arcát eltakarja a ráboruló csuklya, csak mellén világít az Úr keresztje . . . A szél meg-meglebbenti ruháját, a csuklya redői között mintha csillogó szemét lát-nám, . . . de nem, csak az Úr keresztje világít felém . . . S ő megy halkan, alázatosan, lehajtott fejjel ; . . . a játszi szellő örök szüzességének illatát hajtja felém . . .

ÁBRÁNDOZÁS ÉS VALÓSÁG

Angyal, a drága, kékszemű, árva,
angyal áll itt : a hősavú Csend,
bárányos felhőn pihen a szárnya,
hosszú ruhája messzire leng.

Aranyos ujja szívemet fúrja,
szívemet járja hűvös keze.
Csak nézem a felhőt, a lengő kendőt
a szótlán nyárban : csupa mese.

Angyal, te drága, kékszemű, árva
angyal, ne érints, nem kell mese,
az Isten szólott, s az élő dolgok
igaz szava zeng : tiszta zene.

Pannonhalma, 1936 július 20.

A FÖLD ÉNEKE KRISZTUSHOZ

A Föld vagyok, mely énekelni kezd,
a durva, barna Föld vagyok,
miből a tűz, az ősi nyugtalan,
felsistereg és felragyog.

A Föld vagyok, mely imádkozni kezd,
a hálás, áldás-föld vagyok,
fáradt lábad csókoltam egykoron
és véres vállad rám rogyott.

A Föld vagyok, mely vágyakozni kezd,
kítárom Feléd két karom,
ó jöjj hát, jöjj. Poros kis utaim
virággal teli álmodom.

Róma, 1935 Nagyböjt.

IMÁDSÁG KÍSÉRTÉS IDEJÉN

(Domine jube me ad Te venire!)

(Máté 14, 28.)

Uram, parancsold és Hozzád megyek,
s elcsöndesülnek mind a tengerek,
emberségemnek messze vizei.

Te hívtál egyszer s én röpködni kezdtem,
fehér vitorlák vágya duzzadt bennem,
s köröttem táncolt sok tarka hajó.

Az édes-sós-víz száz karcsú hajója
most elfutott és mint lebegő bólya
magam maradtam itt a nagyvízen.

Te fujtad el az ábrándos színházat,
s hogy árva lettem, víg kedvem elfáradt
és éreztem, hogy húz, hogy húz a mély.

Most itt a mélyen, emberségem mélyén,
nyomorúságom rám borult, nagy éjén
megláttam végre messzi egedet.

Uram, parancsold és Hozzád megyek,
s elcsöndesülnek mind a tengerek,
emberségemnek messzi vizei.

Róma, 1934.

O, ROMA NOBILIS

Hétköznapi zaj mögött
Isten ősi csendje reszket,
s láthatatlan sugároznak
tornyaidról a keresztek,

ezer fényfál életéből
szövődik az arcod fátyla
s az ember csak koronádat
fehér kupoládat látja,

Róma, én csodás királynőm,
vágyom látni egyszer arcod,
hamvas, tűzbenéző rózsád,
amint Krisztus felé tartod.

Róma, 1934.

OLIVEIRA SALAZAR

IRTA: GONZAGUE DE RAYNOLD

Az előzmények

Salazarnak, a katolikus államférfiúnak története tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor 1906 májusában Carlos, Portugália királya az erőskezü Joao Franco szenátorra ruházta a hatalmat és a kormányt a fennálló rendkívül bonyolult viszonyok közepette őrá bízta. Tény, hogy Portugália abban az időben igen nagymérvű fizetéseképtelenség előtt állt. Az elégedetlenség nyomán Portóban és Lissabonban kisebb zavargások voltak; a köztársaság gondolata mind nagyobb teret hódított; a köztársasági párt már vezért választott Bernardo Machado személyében; a parlamentáris klikk azonban minden messzemenő intézkedést megakadályozott. 1907-ben fel kellett oszlatni a Cortezt. Ebben a pillanatban diktatórikus hatalommal ruházta fel Don Carlos a kormányelnököt, azért, hogy a pénzügyi reform keresztülviteléhez hozzáláthasson. 1908 januárjában a fenyegető forradalom nyomása alatt felfüggesztette Franco az alkotmányos kormányzatot és rendkívüli intézkedéseket léptetett életbe. A páholyok erre 1908 február 1-én a király és trónörökös meggyilkolásával feleltek. Franco el akarta és el is tudta volna nyomni ezt a kirobbanást, de elejtették. Lemondott és száműzetésbe vonult. Különben is, kormányzásának első pillanatától kezdve, saját liberalizmusa kötötte meg a kezét.

A reakció első félénk kísérlete 1915-ben Pimenta de Castro tábornok nevéhez fűződik. Kormányja azonban csak igen rövid ideig tartotta magát.

1917 december 5-én a köztársaság elnöke, Sidonio Paes, ez a becsületes hazafi és régi vágású katona, megpróbálkozott azzal, hogy koncentrálja a kormányhatalmat és szélnak eresztette a parlament tagjait. Ettől annyira népszerű lett, hogy a francia páholyok merényletet terveztek ellene. 1918 december 14-én meggyilkolták. Nem volt elég ideje ahhoz, hogy a közigazgatást átszervezze. Ezenkívül szabadkőműves volt maga is. Ennek ellenére kétségtelen, hogy Paes a mai portugál diktatúra voltaképpeni előharcosa.

1919 január 19-én Paiva Couceiro kapitány kihirdeti Portóban a Monarchia visszaállítását.

Mögötte áll az ország északi részének egész lakossága. Ugyanekkor katonai puccsot hajtanak végre Lissabonban. Az ellenforradalom majdnem sikerrel járt. A küzdelem körülbelül egy hónapig tartott.

1923 április 18-án három magasabbrangú katona nemzeti restauráció programjával újabb puccsot kísérelt meg. A kísérlet nem sikerült, a kezdeményezőket bíróság elé állították. Miután a kormány a katonai törvényszék-

ben nem bízott, a köztársaság ügyészéül egy pártatlan tisztet nevezett ki, aki politikával sohasem foglalkozott. Ez a tiszt büntetés helyett az összeesküvők felmentését kívánta: «Az ország beteg és ők meg akarták menteni» mondta. Carmona tábornok volt a tiszt neve.

* * *

A nemzeti forradalom tehát a hadseregből indult ki, mely a nemzeti érzés melegágya maradt. Azok kezdeményezték, akik a gyarmatokon, vagy a francia fronton megélték a háborút. Vezetőjük Gomes da Costa tábornok, az afrikai hős, az annak idején Franciaországba küldött hadtest parancsnoka volt a forradalom elindítója.

1926 május 27-én a marsall rendeletére a következő proklamáció jelent meg Braga falain: «Portugálok! Önérzetes, becsületes férfiak nem tűrhetik az ország politikai helyzetét... Fegyverre Portugália, a nemzet szabadságáért és becsületéért!»

Az egész Észak a felkeléshez csatlakozott. A hadsereg meghallotta régi vezérének szavát. Minden hazafi, monarchisták és köztársasági érzelműek egyaránt az utcán gyülekeztek. Május 28-án indultak el Lissabon felé. Mint korhadtt fa, úgy omlott össze a rezsim az első összeütközésnél. Ideje volt: a terrorizmustól aláásott Portugál Köztársaság, ha nem is akarta, a természetes fejlődésnek megfelelően, a kommunizmus felé hajlott. Ezen a május 27-én menekült meg Portugália a páholyoktól és sejtektől, a Nagy-Orientstől és Moszkvától.

Egy három tagból álló direktórium: Da Costa Marsall, Carmona tábornok és Mendez Tabecadas ragadták magukhoz a hatalmat. Egy a marsall aláírásával ellátott proklamáció húsz sorban ismertette a nemzeti restauráció vezérgondolatát:

«A nemzet egy a legrátermettebb embereiből álló nemzeti kormányt kíván azért, hogy az állami közigazgatásban az elsikkadt fegyelem és becsület visszaállíttassék... A nemzet megelégtelte a felelőtlen politikusok zsarnokoskodását. Erős kormányt akar, melynek feladata a haza megmentése és Portugália minden igaz, élő és maradandó érdekének igazán nemzeti képviselése. Egy lévén veletek a haza felszabadításának vágyában, a nemzet érdekeit hirdetem a politikusok és pártok szerencsétlen cselekedeteivel szemben és a beteg hazának erős kormányt adok, mely képes lesz arra, hogy hősiess frontot állítson fel a külső és belső ellenséggel szemben.»

A nemzeti forradalom tehát Északon indult el, az ősi portugál területén és Bragában, a Suev királyok fővárosában, az első püspöki székvárosban vette kezdetét. Innen hódította meg Lissabont.

* * *

A direktórium azonban, alighogy megtette első kormányintézkedéseit, gyengének bizonyult. Szándékai kitűnőek, emberei megvesztegethetetlenek, nézetei helyesek voltak. De sem tapasztalataik, sem képességük nem volt elegendő. Rövidesen nézeteltérések támadtak Da Costa marsall és Carmona tábornok között. Az előbbi habozott és valamilyen fajta liberalizmus felé hajlott, mely mindent ismét kockára tett volna. Az utóbbi alapvető változtatásokat akart keresztülvinni. Szerencsére ő volt az erősebb; a marsall 1926 júniusában visszavonult. A legfontosabb elem azonban még mindig hiányzott: a nagy államférfi, a nagy megvalósító, mondjuk ki nyugodtan — a zseni. Ekkor lépett fel Salazar.

Carmona tábornokot, aki 1926 júniusa óta kormányelnök volt, 1928 március 25-én köztársasági elnökké nevezték ki. Április 27-én Salazar lett a pénzügyminiszter. Huszonkét havi tapogatódzás és katonai diktatúra után szilárd talajra talált a rezsim.

Ez az új rezsim Salazar nevét viseli és ezen a néven fogja emlegetni a késői történelem. De a történelem nem lehet igazságtalan. Azt is el kell ismernie, hogy Da Costa marsall volt az, aki a nemzeti felkelést elindította és egyetlen puskalövés nélkül sikerre vitte : az országot a marsall mentette meg. Azt is feljegyzi majd a történelem, hogy Carmona tábornok, akinek szerénysége csaknem akkora volt, mint hazaszeretete, adott pillanatban megvalósította a reformot és keresztülvitte maradandó hatalmi tényező megalapozására irányuló akaratát és felfedezte és megtartotta Salazart. Salazar Carmona nélkül nem ment volna semmire. Ő jelenti a diktatúrát, de Carmona a diktátort jelentette. Carmona nagy egyénisége, a nemesi származása adta lovagiasságból, a katonai magatartásból, tiszteletreméltó erkölcsi tulajdonságaiból, megvesztegethetetlenségéből, éleslátásából, tetteiben megvalósuló jóságából és abból a döntő okosságból tevődött össze, mely a katonai vezetőre és tettek emberére jellemző. Carmona tartja a boltozat zárkövét, míg Salazar a pilléreket állítja fel és dolgozza meg.

Ki volt Salazar?

Salazar a szükségképpen való, a Gondviselés adta ember. Ez a magyarázat azonban nem kimerítő. Hozzá tehetném, hogy Salazar akaratának ellenére diktátor, diktátor a kötelesség erejénél fogva. Neki, személyesen, nem jelent semmit a diktatúra ; egyéni ambíciói nincsenek és a hatalmat úgy viseli, mint keresztény ember a keresztet. Ezt mindenki tudja róla és ez adja meg neki rendkívüli tekintélyét. Sokat követel önmagától ; joggal kíván tehát másoktól is sokat. Semmit sem kér a maga számára, méltán kérhet tehát minden egyebet. Salazarnak nem volt köze sem politikához, sem a hadsereghez. A hatalmat nem a diktátorok módjára, puccsszerűen ragadta magához ; a hatalmat nem kereste és főleg nem kívánta. Érte jöttek ; óriási fáradtságukba került, amíg rábirták hívei, hogy velük menjen és még többet kellett fáradozniuk azon, hogy megtarthassák. Kétszer is megszökött előlük. Érdemes bővebben szólni történetéről :

Antonio Oliveira Salazar 1889-ben született Santa Comba Daoban, Beira hegyvidékén. A politikai életben tehát még fiatalnak számít. Szegény paraszti családból származik. Apja, Antonio Oliveira kezdetben egy nagybirtokos szolgálatában állott ; szorgalmas, kitartó munkával azután kis gazdaságot és fogadót szerzett magának. Tanulni úgyszólván semmit sem tanult. Anyja, aki leánykorában a Salazar nevet viselte, szintén parasztok gyermeke volt. Tudott rendet tartani és éppen olyan egyensúlyba hozta a kis gazdaságot, mint az államháztartást később a fia. Igen jó nevelést adott gyermekeinek.

Salazar tehát a föld fia, a hegyek gyermeke. Családjában, környezetében szívta magába a gyakorlatias szellemet, a takarékoságot, kitartást, szívósságot, józanságot, óvatosságot, számító megfontolást, az egyszerűséget, melynél fogva legszívesebben eltűnne a dolgok mögött, az igénytelenséget, bizonyos fokú keménységet, mely nála finomsággal és néha enyhe iróniával párosul, az igazi tekintély tiszteletét, a fáradha-

atlan szorgalmat, a koncentrált akaratot, a hagyományok tiszteletét, a mélyben gyökeredző hazaszeretetet, a vallásos hitet. Tipikus portugál, abból a legjobb és legmegbízhatóbb fajtából, mely útálja a vérszegény ábrándokat és csak a realitások felé fordul.

Mélyen katolikus volt a családja ; ő maga is az. Kezdetben úgy érezte, mintha papi hivatása lenne és ezért 13 éves korában a vizeui szemináriumba lépett. Ott nyert alapos kiképzésének köszönhető későbbi fejlődését és főleg gyakorlati érzékének kibontakozását. Első tanárainak köszöni, hogy az ideálnak örülni tud, hogy principiuma mellett kitart («vigyáznunk kell arra, hogy mindig kitartsunk principiumunk tisztasága mellett», mondta gyakran) és azt az alapvető felfogást, mely szerint minden kormányzat valamely államdoktrína alkalmazása. Felvette az alacsonyabb papi rendeket és már prédikált is plébániájának templomában. Nem csoda tehát, ha Salazar lényének papi jellege van. Magánélete erősen aszkétikus. Egész lényé szellemi erőket sugárzik. Hatása nem annyira politikai, mint erkölcsi tekintélyének tulajdonítható.

Mikor rájött, hogy Isten nem a papi pályára hívja őt és hajlamai a jogtudományok felé vonzzák, a szemináriumot a coinbrai egyetemmel cserélte fel, ahol tehetségével, szorgalmával és tartózkodó komolyságával igen hamar feltűnt. És mert fakultásán a tanárok létszáma nem volt teljes, hamarosan meghívták előadónak, már akkor, amikor még csak dolgozott doktori disszertációján, mely az arany ázsióját és a gabonát tárgyalta. Ez a dolgozat tartalmilag és formailag valóságos mesterműnek számít. Röviddel azután a nemzetgazdasági és pénzügytudományi tanszéket ajánlották fel neki.

Salazar tehát tudós volt és az is maradt. Annyiból maradt tudós, hogy államügyekben is ugyanazt a szigorú methodikát és objektivitást alkalmazza, mint előadásainak, könyveinek és tanulmányainak elkészítésénél azelőtt. Mielőtt cselekedne, soká gondolkodik. Nem szereti ha zavarják vagy sürgetik. Tölködő embereket távoltart magától. Alapjában véve félnék lévén, lehetőleg keveset mutatkozik a nyilvánosság előtt. Önként keltette azt a hírt magáról, hogy megközelíthetetlen. A nép kegyét nem keresi, sőt bizalmatlanul fogadja. Szinte fékezhetetlen akarással törekszik függetlenségre és mindenkitől visszavonul, akiről úgy érzi, hogy be akarja fogni, be akarja sorozni, hatni akar rá.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy Salazar soha sem kedvtelésből csinált politikát ; csak kötelességérzete bírta rá a közszereplésre. 1920-ban vitte keresztül a portugál kormány a pénzértékek devalválását. Ennek következtében az ország igen nehéz helyzetbe jutott, budget-je állandó deficitet mutatott és így nyersanyagokat, mint élelmiszereket, külföldről kellett behoznia. Ekkor érezte meg Salazar, aki már előzőleg is azon volt, hogy az ország figyelmét felhívja a veszedelemes helyzetre, hogy csatlakoznia kell azokhoz a férfiakhoz, akik a katolikus középpártba tömörültek és maguk köré akarták gyűjteni az összes hívőket és az összes köztársasági és monarchikus érzelműeket. Megalapították a «Novidades» című napilapot. Salazar állandó munkatársa volt a lapnak. 1925-ben képviselővé választották, de csak egyetlen egy napig vett részt az országgyűlésben, mert azonnal rájött, hogy a Parlamenttől semmi sem várható. Visszaadta mandátumát és minden politikai tevékenységtől visszavonult.

Mikor a hadsereg hatalomra jutott, elsősorban a pénzügyi problémákat kellett volna megoldania. Egy mindenképpen megbízható, de pénzügyi pro-

blémákhoz legkevésbé nem értő derék tábornok vette át a pénzügyi tárcát, aki mindjárt beiktatása után összehívta munkatársait és hivatalnokait és a következő beszédet intézte hozzájuk : «Pénzügyi kérdésekhez semmit sem értek ; csak azt tudom, hogy az enyémeink sincsenek rendben». Ez így nem maradhatott. Szakértőt kerestek és megtalálták Salazart.

Salazar 1927 június 6-án vette át a pénzügyi tárcát. Szombaton jött először a minisztériumba, de rákövetkező csütörtökön ismét ott volt coimbrai kis szobájában. Nem akarták minden feltételét elfogadni ; ezenkívül a helyzet is megváltozott, amennyiben Da Costa marsall visszalépett és átadta Carmona tábornoknak a hatalmat. Salazar visszatért katedrájához. A feltartóztatatlan összeomlás bekövetkezett. A Népszövetség, melyhez végső kétségbeesésében fordult Portugália, hajlandó lett volna a kölcsön megadására, de csak abban az esetben, ha megalázó módon ellenőrzést gyakorolhat Portugália pénzügyei felett. A nemzeti restauráció kormánya ezt a feltételt nem fogadhatta el. Tekintélye, sőt fennmaradása forgott kockán. Carmona ekkor sürgősen visszahívja Salazart. Salazar szabadkozik. Rábeszéli, könyörögnék neki. Ekkor papirost tép ki füzetéből és ceruzával ráírja ultimátumát, melynek magva a következő : a pénzügyminiszternek a maga területén korlátlan teljhatalma van ; semmilyen minisztérium, semmilyen nyilvános intézmény sem állíthat fel budget-et és nem eszközölhet kiadásokat a pénzügyminiszter ellenőrzése és engedélye nélkül.

Ez pénzügyi diktaturát jelentett. Nem tehettek egyebet : elfogadták. Erre Salazar visszatért. Nyugodtan leült íróasztalához és munkáját 1928 április 27-én azzal kezdte el, hogy sürgönyileg megszüntetett Genffel minden tárgyalást, és rövid nyilatkozatot tett közre. A nyilatkozat így szólt :

«Azok a szigorú elvek, melyek irányt szabnak közös munkánknek, a legelszántabban kívánják rendezni egyszer és mindenkorra a nemzet pénzügyi és gazdasági életét . . . Ehhez a nehéz feladathoz szükségem van a nép teljes, nyugodt és örömteli bizalmára. Pontosan tudom, hogy mit akarok és mire törekszem. A nemzet elé fogom terjeszteni az összes szükséges dokumentumokat, hogy adott időben megítélhesse a helyzetet. Felőlem vitatkozhatik, töprenghet az ország ; egyelőre azonban engedelmeskedjék, ha én parancsolok.»

Nyilatkozatát azzal fejezi be Salazar, hogy ő a hatalomhoz nem ragaszkodik és hogy naponta indulnak vonatok Lissabonból Coimbrába. De a vonatra nem ült fel többé. Salazar maradt.

Néhány hónap alatt szinte klasszikus eszközökkel mentette meg a helyzetet. 1933-ban a minisztertanács elnökévé nevezték ki és hozzálátott az egész ország pénzügyi reformjának keresztülviteléhez. Mint kormányelnök sem mondott le első tárcájáról.

Az elvek

Mi volt hát Salazar szelleme? Mik az elvei és módszerei?

Salazar szelleme valami teljesen újat jelent Portugália számára. Olyan férfiú szelleme az, akiben a politikus emberből semmi sincs. Mint minden

nagy államreformátor, Salazar sem a politika felől, hanem a politikával legellentétesebb oldalról került elő. Jött mint a hegyek és földek szele, élesen, frissen, hogy a portól és miazmáktól megtisztítsa a levegőt. Salazarban megvannak mindazok a tulajdonságok, melyek a portugálokban általában nincsenek meg, kezdve a pontosságtól egészen az erkölcsi feddhetetlenségig és elvhűségig. Ebben az emberben a portugál nép valóban kiegészül. Hogy Alfred de Vigny szavával éljek : a nemzetben hiányzó tulajdonságokból meríti erejét. A nép pedig nem mindig érti meg azt a vezetőt, aki éppen hiányait egészíti ki. Mert az, ami a kiegészítést jelenti és ennélfogva nem felel meg a hagyományos ideáknak és régi szokásoknak, meglepően hat, mint minden ami új, sért, mint minden szemrehányás és ellenállást ébreszt.

* * *

Salazar elvei és ennek megfelelően módszerei is, mindenekelőtt nevelői és erkölcsi jelentőséggel bírnak. Véleménye szerint a politika a nevelés, és pedig az erkölcsi nevelés eszköze. Meg van győződve arról, hogy egy nemzetet meg lehet nevelni és hibáit megfelelő berendezkedésekkel korrigálni lehet. Szerinte nem csak hogy lehet, de meg is kell nevelni a népet, a haza és a közösség javára, mert egy nem eléggé megnevelt, vagy rosszul nevelt nép végeredményben tönkre teszi saját nemzetét és a közösség érdekeit. A közösség érdekei iránti érzék kifejlesztése és annak a nemzeti hagyománynak és az ország valóságos szükségleteinek értelmében való munkába állítása ; a munka és a közgazdaság közötti természetellenes szakadással, a marxizmus ezen bűnös tévedésével való leszámolás ; a munkának a közgazdaságba, a közgazdaságnak a nemzetbe, és végül a nemzetnek az erkölcsi világrendbe való beillesztése : ez az, amit Salazar akar és aminek megvalósítására törekszik.

Egy mérsékelt nacionalizmusra, szüksége van szerinte Portugáliának ahhoz, hogy visszanyerje öntudatát, megtanulja, hogy mi és mivé kell lennie, hogy hazaszeretetét hatékonyra tegye és hogy újból lelkesedni tudjon azért, ami nagy és hősi. Ez a nacionalizmus azonban nem cél, hanem eszköz. Mert az így lett nemzetnek adott időben ismét be kell sorakoznia a világba, a modern életbe, az általános civilizációba. Ehhez az állam beavatkozása nemcsak hogy szükséges, de egyenesen nélkülözhetetlen. Ártalmas utópia az a gondolat, mely szerint egy nép meg tudná változtatni önmagát, feltéve, hogy minden szabadságot megadunk neki. Az ilyen megújulás csak valamely autoritás vezetése mellett lehetséges. Szívesebben mondok autoritást diktátor helyett, mert a szó végső értelmét véve, Salazar rezsimje nem diktatórikus. Salazar sohasem akarta a hatalmat magához ragadni és sohasem akarta azt kormánya vagy az állam kezébe letenni. Ellenkezőleg, meg akarja adni népének mindazt, ami lényegében vett szabadság. Salazar nem etatista, hanem antietatista. A diktatúrát használja fel, mint egyetlen hatékony eszközt arra, hogy az államot az etatizmustól megszabadítsa és igazi feladatához visszavezesse, mely

abból áll, hogy mindent irányítson, de ne maga hajtson végre mindent. Célja az állam tekintélyének megerősítése és kompetenciájának, valamint beavatkozási lehetőségeinek korlátozása. Ezt a módszert nagy elszántsággal, de óvatosan alkalmazza. Salazar ismeri honfitársait és túlságosan ismeri az embereket ahhoz, hogy kihívja megrökönyödésüket. Vigyázva cselekszik: kiméli ellenfelét, talán kissé túlságosan is. Nem fog bele mindenbe egyszerre, mert ezt nem lehet. Megőrzi az elvek tisztaságát, de nem érzi, hogy tekintet nélkül alkalmaznia kell őket. Módszere az építő empirizmus jegyében áll. Érződik rajta, hogy szívesebben adminisztrál mint uralkodik. A következő szavakban az egész Salazar benne van: «Az orvosság veszedelmesebb néha mint a betegség».

Salazar elgondolásai benne vannak beszédeiben, melyeket még azzal a «nagy interview»-val kell kiegészítenünk, melyet M. Antonio Ferronak adott, aki ebből írta meg «Salazar: Portugália és vezére» című híres könyvét. Mind-ezen dokumentumok közül számunkra az 1928 június 30-án tartott beszéde a legfontosabb. Ennek a beszédnek hatása alatt létesült a Nemzeti Unió, ennek hatása alatt hirdették ki az új állam alkotmányát.

Salazar mindenekelőtt elmondja, mi volt az új állam megalakulásának az oka. Ennek az oknak a neve: krízis. A krízis abból az individualizmus, szocializmus és parlamentarizmus szülte rendetlenségből származott, melyet az internacionalisták saját mahinációik érdekében használtak ki. Ezek a mahinációk világosan megmutatják az államok passzivitását és a társadalmi berendezkedések tehetetlenségét. Ezekből keletkezik a politikai rendetlenség és a gazdasági elszegényedés. Ekkor azonban megmozdul a népekben az önfenntartási ösztön és a modern individualizmussal szemben a nacionalizmus felé irányítja őket. A nacionalizmus azután túlmesszire visz és végletes megoldásokba torkollik. A nyugodt és figyelő értelem feladata tehát, hogy rendetlenség és végtelenség között megnyissa a boldogulás útját. A boldogulás azonban csak olyan alkotmányban, olyan rezsimben gyökerezhetik, mely a nemzet összes politikai és társadalmi elemeit, a közösség életének legkülönbözőbb megnyilvánulásait az állam hatalmával, rendelkezési és intézkedési jogával, közigazgatásának egész terrénumával összhangba tudja hozni.

Egyik ország sem élte meg a modern állam krízisét olyan fájdalmasan, mint Portugália. «Történelmének dicső multja fölé hajolva, romjai, nyomora, feloszlása fölé roskadva, már nem látta az ország a végtelen lehetőségeket, a jövőendő ígérteit, mely a nemzeti nagyság gondolatával biztat és mélyen beletemetkezett a költő — Camoens — komor és üres szomorúságába; mintha mindörökre lemondott volna arról, hogy a belső megújulás nagy gondolatának éljen és hogy mások megrövidítése nélkül kiharcolja magának a világban azt a helyet, melyet kiharcolhat és ki kell harcolnia.»

Csak a diktatúra mentette meg Portugáliát a halálos veszedelemtől. Most béke és rend uralkodik határain belül; bizalom és hitel visszatérnek; az ország megszabadult a politikai pártoktól, nem esik szét sokfelé, közelebb érzi magát a hatalomhoz, mint ahogy azt is érzi, hogy a hatalom most sokkal inkább szolgálja javát, mint azelőtt. Csak ez magyarázza meg azt a csodát, hogy Portugáliát nem rántotta magával a spanyol polgárháború.

De mit cselekszik majd ez a hatalom? Mik az új rend alapvető principiumai?

Az első alapvető principium a Portugál-nemzet, annak függetlenségére és gyar-

mati birodalmára irányuló jogaival együtt. A nemzet organizmusát kitevő minden individuális és kollektív elemnek minden sajátos érdekével együtt alá kell rendelnie magát a nemzet legfőbb céljainak. A nemzet nem téveszthető össze többé semmiféle párttal. A párt nem azonos többé az állammal. Az állam a nemzetközi életben nem alattvalója többé egyéb államoknak, hanem a mellérendelt, egyenjogú államok munkatársa akar lenni.

A másik alapvető principium az állam megerősítése. Egy túlgynge, egy erős, egy megvetett és egy istenné magasztosított államelképzelés között Portugália az erős állam elgondolását teszi magáévá, mely azonban az erkölcsi törvényekben, az emberek jogelveiben, az egyén jogos szabadságában és biztonságában jelöli meg határait. Portugália olyan állam, mely szereti a békét, civilizáló szellemmel bír, együttműködik az általános rend megerősítésében, minden nagyravágyásból megindított háborút elítél, a választott bíróság döntését elismeri, jogait az emberiség nagy céljai közé illeszti be. Nevelési módszere az erkölcsi kötelesség, a polgári szabadság és az emberi testvériség alapjaira épül. Az államnak olyan erősnek kell lennie, hogy minden erőszakos eszközt mellőzhessen.

A harmadik alapvető principium a végrehajtóhatalom megerősítése. Egy állam sem lehet erős, ha nem végrehajtóhatalom is egyben és nem lehet végrehajtóhatalom az, ami az individualista és szociálista módszer túlkapásai és rendetlenségei bilincselnek tehetetlenné. A végrehajtóhatalom semmiképpen sem függhet a törvényhozó hatalomtól, melyet mindig esetleges és változó többségek gyakorolnak. Igaz, hogy a kormány ellenőrzése, az állam általános politikai menetirányának meghatározása és a törvényhozás kizárólag a törvényhozóhatalom jogköre kell hogy maradjon; de egészen más-kép kell dolgoznia, mint eddig és be kell érnie azzal, hogy egyetért a nagy törvények alapjaival, oly módon, hogy a végrehajtóhatalomnak, mely a törvények alkalmazásáért felel, nagyobb tevékenységi területet enged át, mint ahogy azt a betűszerinti értelmezés meghatározná. A jövőben a törvényhozó kamaráknak nem lesz joguk ahhoz, hogy minisztériumokat nevezzenek ki és buktassanak meg és gátolják a közéletet. Nem lesznek többé a hatalom megszerzését célzó csoportok érdekközösségei. Nagyobb fegyelmet kell majd tartaniok és csak addig szabad dolgozniok, ameddig az voltaképpeni funkcióik hasznos kifejtéséhez szükséges. Másrészt, a végrehajtó hatalmat az államfő az általa szabadon választott miniszterekkel együtt fogja gyakorolni minden parlamentáris előírástól függetlenül. Az államfő a törvényhozóhatalomtól éppen olyan független, mint a törvényhozóhatalom ő tőle; mindkét tényező egyenlő érvényességgel képviseli a nemzetet. Portugáliának el kell döntenie végre, hogy akarja-e, hogy a kamarák uralkodjanak és zsarnokoskodjanak rajta vagy sem és hogy el akarja-e kerülni az alternatívát vagy sem; döntenie kell a minden kormányzást tehetetlenné tevő parlamentáris rezsim, vagy pedig egy olyan kormány között, mely azért, hogy az országért dolgozni tudjon, a törvényhozó kamarákat kissé pihenni küldi. Ennek a dilemmának egyetlen megoldása egy újabb törvényhozó kamara lenne. De — és ez a negyedik alapvető principium — még egy új alkotmány is holt betű maradna csupán, ha nem kísérelnék meg a társadalom összes elemeinek az államba való besorozását. A politikai liberalizmus egy fikciót teremtett: az állampolgárt, vagyis a családtól, hivatásától, osztályától, gazdasági csoportjától, egyszóval a közösségtől elvonatkoztatott egyént. Ez a fikció szembeállítja a törvényt az étellel és elpusztítja az életet. Pedig ebből kell a nemzetnek újból megszületnie. A törvénynek ismét a nemzet testébe kell beleilleszkednie. A család — a társadalomnak ez az ő-sejtje — a községnek és így a nemzetnek magva — a család fogja képezni az állam alapjait. A család lényegénél fogva áll első helyen az alkotmányos államot alkotó organikus elemek között. A műveltségében, fenntartásában és fejlődésében hatékonyan védett családnak a családfő sze-

mélyében kell gyakorolnia a közigazgatási testület tagjai megválasztásának jogát, akiknek viszont feladatuk, hogy ismerjék a családok elsődleges érdekeit. A család fölött állnak azok a természetes kapcsolódások, melyek a mindenkori társadalmi szükségszerűségek szerint, a közösséget eredetileg megteremtették. Az állam nem csak megvédeni, hanem szaporítani és fejleszteni is fogja ezeket, hogy ismét a nemzet tulajdonképpeni struktúrájává váljanak. Szavazás és képviselet útján részt fognak venni a kamarák összeállításában; megfelelő politikai jogokat fognak nyerni, hogy befolyást gyakorolhassanak az állam felépítésének munkájára. Hiszen az igazi képviselet akkor fejeződik ki leghívebben, ha az élő nemzet egyes szervei hivatnak meg arra, hogy az állam nagy testületeit megalkossák.

És végül — az ötödik alapvető principium — a szociális béke és a gazdasági haladás. Egy állam egyensúlyának fenntartása, egy erős állam megteremtése ma már csak úgy lehetséges, ha a közgazdasági viszonyok is rendezést nyernek. Bizonyos, hogy ez az a legnagyobb alkotmányos változtatás, mely ma minden civilizált nemzetre vár. A munkások és munkaadók spontán vagy hatalmi nyomás alatt létesült gazdasági testületeinek és szervezeteinek rendszerbe való illesztése és az egymás ellen való harcok és az egymással való vetélkedésektől való visszatartása minden aktív erőnek, minden egyéni érdeknek a nemzet szükségleteinek és magasabb érdekeinek való alárendelése, de úgy, hogy a munkásosztály erkölcsi és anyagi jogai és igazi érdekei egyben biztosíttassanak, a munkának, mint minden vállalkozással együtttható tényezőnek való elismerése, a munkának, a tulajdon, a jövedelmezőség és a technika követelményeinek szem előtt tartásával, erkölcsileg és gazdaságilag a termelés sorsával való szoros összekapcsolása: ez kell, hogy az új állam doktrínája legyen.

Salazar a következőkben foglalja össze szándékait :

«Az államnak, most, amikor a tekintély krízisének esik át, tekintélyt és erőt adni ahhoz, hogy fenntarthassa azt a zavartalan rendet, mely nélkül semmilyen társadalom sem lehet élet- és fejlődésképes; megszervezni az állam erőit és funkcióit úgy, hogy szabadon mozoghassanak összeütközés vagy összeomlás nélkül; szabad kibontakozási lehetőséget nyújtani minden aktivitásnak, mely az állam keretei között folyik, kivéve ha a szociális jelenségek harmonikus együttműködése közbelépést nem kíván; az egyének és közösségek jogainak és biztosítékainak meghatározása, lerögzítése és megvédelme, nehogy az állam mellőzhesse, nehogy egyesek büntetlenül megsérthessék azokat; ez a szabadság. A hatalomnak a pártklikkek kezéből való kiragadása; az államnak vakmerő kisebbségek támadásával szemben való bevehetetlenné tétele, de úgy, hogy az állam mindig élő kapcsolatban maradjon különböző csoportjainak kívánságaival és szükségleteivel; a nemzetnek az alapoktól egészen a csúcsonkig való kiépítése olyképpen, hogy a közélet és a családok megnyilvánulásai a közigazgatási testületeknél, az erkölcsi és gazdasági közületeknél mindig lehetővé tétessenek és ezzel ennek az egésznek az államba

való beleillesztése, mely mint ilyen a társadalom igazi kifejezőjévé válik, ez ad a nemzeti szuverénitásnak realitást.

Annak állandó szem előtt tartása, hogy az emberek különböző körülmények között élnek és hogy ez a tény gyakran megakadályozza a törvény előtt egyenlőség elvének valószínűsítését; a szegények és gyengék megvédése előtt az állam védelmét valószínűsíteni, hogy azután az állam annál jobban védhesse őket; általános jólétre törekedni, hogy azt, ami szükséges senki se nélkülözze; szaporítani azoknak a népnevelő és népjóléti intézményeknek számát, melyek a népi kultúra fejlesztését célozzák; a nemzet legjobb erői számára nemcsak megnyitni, de hozzáférhetővé is tenni minden utat, ez jelenti a nép szeretetét és ha a demokráciának még egyáltalában jelentősége lehet, úgy ez jelenti az igazi demokráciát».

A források

Honnan származnak Salazar elgondolásai?

Mindenekelőtt önmagából, jogi és gazdasági tanulmányaiból, tapasztalataiból és megfontolásaiból. De ő sem maradt idegen befolyástól mentes, tanítókra neki is szüksége volt. Magában Portugáliában is voltak előfutárjai, akiknek kétségtelenül sokat köszönhetett. Elsősorban a lusitaniai integralisztikus mozgalomra gondolok, mely először állt sorompóba a francia forradalom portugál jelenségeivel, a liberális és szociális ideológiával szemben. Ez a mozgalom kelt elsőnek a nemzeti hagyományok védelmére, ez tisztította meg és világította meg helyes szempontból a történelmet. Kérdés, hogy a nemzeti forradalom és Salazar reformjai lehetségesek lettek volna-e enélkül az intellektuális előkészítés nélkül. De már az integráлизmus előtt, a XIX. század folyamán is akadtak az ellenforradalmi gondolatnak képviselői Portugáliában, akiknek szavát a hallgatás általános összeesküvése fojtotta el. Ezt a gondolatot, — melynek történetét M. Fernando Campos két kötetben mondja el — nemcsak az ellenforradalmárok, Bonald és de Maîtres tanítványai, az intranzigens royalisták, az öntudatos katolikusok, egyszóval a jobboldali férfiak vették át, hanem a csalódott és megtért liberális és demokrata elemek is — magukévá tették. Salazar, aki olyan sokat olvasott, feltétlenül ismerte ezeket a gondolatokat; kell, hogy ismerte légyen egy Francisco Alexandro Lobo-t, egy Fortunato de Saint-Bonaventure-t, egy Vicomte de Santa Remet, egy Antonio de Almeidát, mert ezek között bizony sok volt a nagy író és gondolkodó.

Az integralista-mozgalom az Action Française-re és Maurrasra támaszkodott. Salazar ugyan Maurras formuláival, különösképpen a «politique d'abord» elvével szemben fenntartással élt, mégis kétségtelen, hogy sokat köszönhet neki. De Maurras mögött ott áll még le Play, az egész szociális iskola, azután a katolikus gondolkodók és szociológusok sora, így: La Tour Du Pain és XIII. Leó. Ő mögöttük pedig ott állnak a katolicizmus nagy filozófusai és teológusai: Szent Tamás és Szent Ágoston. Salazar, szerintem, Maurrasnak köszöni a «cité»-ről való felfogását; ez volt Maurras legegészségesebb, legvalósabb, legmegalapozottabb gondolata. Le Play-nek és iskolájának köszöni a szociális valóságok módszeres megfigyelését és annak elsajátítását, hogy a tapasztalatok szerint és ne a priori határozzon. A filozófusoknak és teológusoknak pedig erkölcsiségének magas ideálját és átfogó szellemét köszöni, melynek erejével túlmegy és túl akar menni saját nacionalizmusán.

A találkozás

Mégegyszer : kicsoda Salazar ?

Lissabonnak van egy széles és kisforgalmú, magasan fekvő utcája. Egy rendőr őrzi. A járdán rosszul borotvált detektív áll az egyik ház előtt.

A ház szerény, egyszerű polgár háza. Miután az építésznek olcsón kellett építenie, kékre festette a homlokzatot, ahelyett hogy kővel burkolta volna be. A kék szín megrongálódott és helyenkint sárgás foltokba sápadt. Kis fekete-bőrű parasztlány, alig húszéves, nyitja ki az ajtót. Néhány vörös szőnyeggel borított lépcső, üvegajtó. Kis előtér. A fogadó szalon, ha ugyan a kis helyiség szalónnak nevezhető. Lakkozott bútorok ; a szoba közepén kerek asztal ; az asztalon folyóiratok ; Könyvszekrény : az egész portugál irodalom, sok francia, szépszámu angol, néhány olasz könyv. Salazar belép és felém nyújtja kezét ; a keze erőteljes és fehér. Halkan, lágyan beszél, néha abbahagy egy mondatot, vagyis jobban mondva gondolatban fejezi be azt. Fejével felém hajlik és mélyreható pillantással a szemembe néz. Magastermetű, de háta, mint nehéz és állandó teher alatt, meghajlott kissé. Két profilja van : egy komoly és egy ironikus. Nuno Concalves alakjaira emlékeztet : ennek a földnek, ennek a történelemnek talajából kinőtt XV. századbeli ember. A haja fekete, homloka alig ráncos, nyugodt és derűs. Orra erőteljes, szája keskeny, sarkaiban kissé lefelé görbülő. Van benne valami fiatalos és érett, valami független és tekintélyes. Egy félnépségre hangoló félénk ember, aki elrejtje belső életét. A gondolat és a kötelesség embere, aki a cselekvés emberévé változott. Mester, akiből vezér lett. Józanság, nyugalom bizalom árad belőle és «tervszerű akarás»-ából. Az ember hajlandó lenne meggyónni Salazar előtt és minden elismervény nélkül rábízna egész vagyonát. De félne, ha vizsgáznia kellene előtte.

Már egy órája sétálunk együtt Lissabon fölött. A langyos este éjbe borul. Mögöttünk meztelen «Serrák», mintha sárga szikláik még fogva tartanák a nap melegét. Előttünk a fekete óceán, melynek hátán eső és viharfelhők fala nyargal a part felé. De fejük felett még tiszta az ég kékbe csilámló zöldje, rajta óriás barna bíborszélű felhő forog lassan önmaga körül. Az első csillag felragyog. Ugyanakkor gyullad ki a folyó torkolatának jobb- és balpartján a két világítótorony fénye, ott, ahol a Tajo a tengerbe vész. Lissabon fényei mind dúsabban tükröznek a vizen, mely a hegyekből omlik alá és lassan hömpölyög el a lábunk alatt.

Salazar megállt az úton. Mintha még megnőtt volna. Sápadt arca világít a fekete kalap és fekete kabátjának állig felhajtott gallérja között (újból esni kezd). A szél meglegeti kabátjának széleit. Azért hozott ide, hogy megmutassa a munkásházakat, melyeket itt állíttatott fel ebben a nagyszerűen szép tájban ; egészen egyszerű apró házikók, piros a fedelük, fehér a faluk ; ott állnak hegy és tenger között. És Salazar népéről, a munkásokról és parasztokról beszél.

Szirmai Józsefné fordítása.

SZENT BONAVENTURA MISZTIKAI SZELLEME

IRTA: P. TAKÁCS INCE O. F. M.

(Folytatás.)

Amint a szőlőnek van kötözési ideje, úgy kötelékekkel veszik körül az Úr Krisztust is. Eme kötelékek adva vannak az ő engedelmességében, a Szűzanya méhében, a jászolyban, abban a kötélben, amellyel elfogatásakor kötözik meg, majd meg abban, amellyel az oszlophoz erősítik, a tövis koronában és a vasszőgekben (4. fej.). Ezeket a hasonlóságokat a szőlő megműveléséből vette. Ezután most magát a szőlőtőt szemléli, és akkor észreveszi, hogy egyéb növények, fák között s szőlő a legformátlanabbnak látszik. Ezzel pedig jelezve van az Úrnak egész élete, amely «példa és vértanúság» volt, és pedig születésétől egészen a kereszthaláláig (5. fej.). A második hasonlóságot itt a szőlőtő leveleiről veszi, amelyek más növények és fák leveleinél kiválóbbak. E leveleket karóhoz kötik, fölemelik; ugyanilyen levelek a Titokzatos Szőlőtőnél a keresztfán kiejtett szavai (6. fej.). Hét szava gyönyörű hét levele ennek a mi Szőlőtőnknek (7—13. fej.). A harmadik hasonlatot a szőlő virágzásából veszi (14. fej.). Titokzatos Szőlőtőnk virágai Szent Bonaventura szerint az ő illatos erényei. Ezek az erények szerinte az alázatosság ibolyája, a tisztaság lilioma, a türelem és szeretet rózsája, valamint az önmegtagadás sáfránya. A többit elhagyva csak a rózsáról akar beszélni (14. fej.). A 15. fejezetet eme sokat kifejező mondattal kezdi, amely a fejezet tartalmát is összefoglalja: «A mi Szőlőtőnkön a legkegyesebb Jézuson virágzik a pirosló és égő rózsza; pirosló szenvedésének vére miatt, égő szeretetének tüze miatt, harmatos az édes Jézus könnyhullatása miatt.» Külön szól (16. fej.) a szeretet rózsájáról, ahol eme föltett kérdésekre felel meg: ki, miért, kiket, mennyire szeretett. Ugyancsak a szenvedés rózsájáról is (17. fej.) szól, amely ott illatozott minden lépésében, mégis különlegesen megnyilatkozik vérhullásában. Most sorbaveszi Urunk egyes vérhullatását. És pedig szól körülmetélséről (18. fej.), a halállal vívódó és vért izzadó Jézusról (18. fej.), majd harmadszor és röviden szól arról a vérhullásról, amelyet a próféta (Iz. 50, 6.) szavai szerint viselt el: «Testemet odaadtam az engem verőnek, orcámat a tépdesőknek» (20.). Beszél azután a tövissel koronázás piros rózsájáról (21.), majd meg az ostromozásról (22. f.); a 23. fejezetben tárgyalja a hatodik vérhullatást, vagyis szól a szögek általveréséről és az utolsó, hetedikről, vagyis Szentszíve vérzéséről. Az utolsó 24. fejezetben valósággal szemlélődő élvezettel áradozik a Titokzatos Szőlőtő kivirágzásán és ezzel óhajt buzdítani Krisztus szenvedésének és irántunk nagy szeretetének szemléletére. «Menj be, ó lelkem! a minden paradicsomnál kiválóbb eme paradicsomba; most ugyan csak — amire képes vagy — az elmélkedés érzelmeivel,

hogy azután lélekkel és testtel is beléphess a mennyei paradicsomba. Necsak röviden időzz eme paradicsomban, hanem repülj virágról-virágra és minden egyes virág levelét szívd ; majd jobbról, majd balról kell közelednünk az ömlő vérpatakokhoz . . . Ő, de boldoggá válhatsz, ha a virágzó és legédesebb paradicsomnak véres virágai közé, t. i. Krisztus sebeibe bocsátkoztál, hogy így e világ zajától és kísértések támadásától teljesen megszabadulhatsz és egyedül annak, akihez bementél, élhetsz, megízlelheted és megértheted, hogy milyen jó és édes a Jézus.»

Valóban a misztikus szárnyalásnak és szemlélődésnek legmagasabb fokát jelzi Szent Bonaventurának eme szép könyve, amely valósággal magával képes ragadni a jóakaró olvasót. A megváltás nagy titkár, az isteni vér nagy mithoszáét sejteti meg itt a Szeráfi Doktor.

Szent Ferenc életírójának szelleme

Szent Bonaventura rendi művei közül, amely ugyancsak misztikus lelki-ségének hathatós kifejezője, leghíresebb a *Legenda Sancti Francisci*, vagyis Szent Ferenc élete.¹ Ez a munka részéről a Szent Ferenc iránti hála és szeretet megnyilatkozása. Ő maga írja az Előszóban, hogy ezt meg kellett tennie, nemcsak a generális káptalan egyhangú felkérésére (Narbonnei), hanem a hálátlanság elkerülése végett is, mivel «mint jól emlékszem rá, az ő segítségül hívása és érdemei által gyermekkoromban a halál torkából szabadultam ki». Különben, mivel az akkori történet és életleírás módszere más volt, azért a jelenkori történetíró kevesebb megfoghatót talál ebben a műben. Szent Bonaventura ugyanis, bár maga mondja, hogy fölkutatta azokat a helyeket, ahol Szent Ferenc született, megfordult, meghalt és még élő társaival is folytatott beszélgetést, azonban az így nyert ismereteket ő arra használta, hogy az asszisi Poverelló erényeinek keresztmetszetét annál tündöklőbbben tudja elének varázsolni. Történelmi adat azonban kevés van benne. A Szeráfi Atya erényeinek egyes fajtái (pl. 6. fej. alázatosságáról, engedelmségéről, 7. fej. a szegénység szeretetéről, 8. kegyeletességéről, 10. fej. imaszelleméről stb.) bonaventurái kidomborításban összegyűjtve Ferenc egész erényes életét mozaik és filmszerű képsugárzatban ragyogtatja előttünk. Az akkori közfelfogást és a saját gyakorlati érzését követve, használni akart az olvasóknak, de különösen rendtársainak.

Szent Ferenc rendjében ugyanis különösen *Crescenzo da Jesi* generális (1244—1247) és *B. Pármai János* (1247—57) generális folytatólagos kormányzása alatt két kezdődő és egymással ellentétben álló rendi árnyalat körvonalai bontakoztak ki a regula megtartása körül: egy enyhébb (Crescenzo) és egy szigorúbb (B. János) felfogásban. A két árnyalat kiütöközése

¹ Op. Omn. VIII. 504—579 ; kisebb könyvalakban is ki van adva. Quaracchi, 1923.

Szent Bonaventura rendfőnöksége (1258—1274) alatt is mindjobban érezhető volt. Ezért ő a belső ellentétek szerencsés kiegyensúlyozására törekedett. Az enyhébb (conventuális) és szigorúbb (spirituális) felfogás kiegyeztetésén dolgozott Szent Bonaventura Szent Ferenc életének megírásában is. *Celanói Tamás I. Legendája* ugyanis a valódibb Szent Ferenc életét adta, mivel jóval előbb íródva érdektelenül megörököltette mindazt, ami már Szent Bonaventura kormányzása idején és annak távlatából egyik vagy másik rendi árnyalat izgatására lehetett volna.

Krisztus szenvedésének Doktora

Az egyik jeles Szent Bonaventura-kutató, P. *Évangéliste de Béat* O. M. Cap. azt írja: Szent Bonaventura «a szenvedés tudósa (Docteur de la passion), aki gondolkodásának ruházatát megáztatta, vörösre festette a Megváltó vérében, írásainak minden mondatán a drágagyöngyöt annak a drágalátos folyamnak egy cseppje képezi, amely megtisztította és üdvözítette a világot».¹ Ugyanily megható felfogásnak hódol *Szalézi Szent Ferenc* egyik Szentkereszt-feltalálásáról szóló beszédében. «Te, oh Szeráfi Tanító, úgylátszik jámbor írásaidban más papírt nem használtál, mint a keresztet, sem más tollat, mint csak a lándzsát, semmiféle más tintát, mint csak Krisztus véré. Micsoda tűz emésztett téged, amidőn a szeretet eme fölkiáltásában törsz ki: Mily jó a megfeszített Jézusnál lenni! Három hajlékot akarok itt építeni: egyet kezeiben, egyet lábaiban és a harmadikat oldalsebében; ott akarok én megnyugodni és örködni, olvasni és beszélni, imádkozni és mindent művelni».² És valóban, Szent Bonaventura misztikus műveit olvasva önkéntelenül is elénk tárul az a meggyőződés, hogy ő rendkívüli eszköznek tartja a lelki életben a szent kereszt titkát és a Krisztus szenvedéséről való eszmélődést. A Megváltó szenvedése nemhogy akadályozná — szerinte — a lélek emelkedését és magasba szárnyalását, hanem ellenkezőleg a bűnirtásnak, a tiszta gondolkodásnak és a kegyelem iránti tanulékonyásnak mindig egyik leghatásosabb eszköze marad. Pedig egy időben még Nagy Szent Terézia is beleesett abba a kísértésbe anyag hibába, mely elhitette vele, hogy Krisztus embersége, szenvedése akadályul szolgál számára a lelki életben és a szemlélődésben.³ Szent Bonaventura Krisztus szenvedése feletti elmélkedéseivel, gondolataival azt magyarázza, hogy Urunk fájdalmas életének fontolgatása az Istenneli szeretet fokmérője. Ezért is időzik ő oly szívesen a Szentszívnél. Szerinte ugyanis e szív az Isten-Jézusnak a szenvedésekben is irántunk lángoló nagy szeretetének székhelye, mi pedig e Szíven keresztül, amely a Szeráfi Doktor szerint kétszer halt meg, értjük meg az Úrnak irántunk nagy szeretetét. Innét van, hogy a Szentszívnek szemlélése olyan szavakat ad ajkára, mintha csak a Jézus Szíve ünnepének elrendelése, liturgikus megülése után élt volna.

Urunk szenvedése misztikus műveiben

Ha tekintjük Szent Bonaventura kis misztika-foglalátát, a *De triplici via* tartalmát, már itt előbukkan annak hangoztatása, hogy a tisztulás útján

¹ Études Franciscaines, IV. 1900, III; v. ö. Arch. Franc. Hist. XIV. 1921, 69

² P. Leonhard Lemmens O. F. M.: Der heilige Bonaventura, Kardinal und Kirchenlehrer, 1221—1274. Festschrift zum VII. Centenar der Gründung des Franziskanerorden. Kempten und München, 1909, 97.

³ Müller Lajos S. J.: Misztika. 1935, 63.

a lelkismeret kiélesítésének egyik eszköze a keresztről lefolyó vér. Majd megemlíti azt a szemlélődést, amely az igazi bölcsességnek létalapja és amelyben az igazság fölszáll a lélek előtt. Az ilyen szemlélődés egyik forrásául a Krisztus szenvedéséről történő elmélkedést említi, amely még a hét pecsétes könyvet is föllebentí elöttünk és megérteti velünk. (III. fej. 3. §.) *Soli loquiumában*, amidőn reá akar vezetni arra, hogy a szenvedő Istenember mekkora kegyelmet szerzett nekünk, akkor hatásos élnkséggel Urunk gyötrő helyzetét festi elöttünk. (I. f. 33.) «A fejedelem kigúnyolta, a helytartó elítélte, a tanítvány elárulta, az apostolok elhagyták, a főpapok, írástudók és farizeusok átadták, a pogányok megostorozták, a csócselék kárhóztatta és a katonák megfeszítették.» Ebből Szentünk arra következtet, ha Urunkat a mi szeretetunktől senki és semmi sem tudta elrettenteni, akkor a pokol büntetésének terhe alatt minket se rettentse el tőle semmi sem. A *Lignum vitae*-ben a Krisztushoz való hasonlatosság elsajátítására buzdít. Evégből szükségesnek tartja az Úr életmozzanatainak rövid egybefoglalását. Egy képzeleti fán annak tizenkét ágán leírja, odarajzolja Krisztus összes erényeit, hogy mindenki röpke áttekintéssel buzdítva érezze magát az ő követésére. A középső részben szól a szenvedés titkáról, ahol megrázó és könnyekre fakasztó ihletettséggel ír a Megváltó gyötrelmeiről (17—32. pontban). A végén (32. p.) odaírja szemléltető leírásának igazi okát ezekben a szavakban: «Istenem, Jó Jézusom, engedd meg azt nekem mindenhogyan érdemtelennek és méltatlannak, hogy mivel testileg mindezek nem voltam méltó jelen lenni, azonban hűséges elmével mindezt átgondolva, irántad, értem megfeszített és meghalt Istenemberért a részvétnak azt az indulatát tapasztaljam, amelyet ártatlan anyád és a bűnbánó Magdolna a szenvedés amaz órájában éreztek».

Annak, aki a szentmise mondásához készül, azt ajánlja, hogy ha szeretetre is akar gyulladni a nagy titok iránt, fontolja meg Krisztus «boldogságos halálát». Majd hozzáfűzi: «Mindenekfölött szükséges a szentmisében Krisztus halálának emlékezet» (*De praeparatione ad Missam*, I. fej. 9, 10.). Majd a buzgóság megőrzése végett föltétlenül szabja a szenvedésnek fontolgatását. «Mivel az ájtatosságnak buzgósága Krisztus szenvedésének gyakori fölelevenítésétől táplálkozik és az emberben azzal is marad meg, azért szükséges, hogy gyakran, sőt mindig lássa szívének szemeivel a kereszten halódó Krisztust, ha azt akarja, hogy a buzgóság kiolthatatlanul égjen benne (*De perfectione vitae ad sorores*, VI. fej.). Le kell írunk azokat a szavakat, amelyeket ugyanabban a fejezetben a Szentszívről örökölt meg a szenvedésnek Tudósa: «Közeledj tehát... érzelmeid lábaival a megsebzett, tövissel koronázott, a keresztre függesztett Jézushoz és Szent Tamás apostollal ne csak szemléld kezein a szegek liggatását, ne csak dugd bele ujjadat a szegek helyére, ne csak kezedet tedd az ő oldalába, hanem oldalainak ajtaján egészen menj be ennek a Jézusnak szívéig, és ott a Megfeszítettnek leglánglebb szeretetétől Krisz-

tussá alakulva, az Isten iránti félelemnek szegeivel odafüggesztve, a szív-szeretetnek lándzsájával átdöfve, a legbensőbb együttérzésnek kardjával általverve, semmi mást ne keress, semmi mást ne óhajts, semmi másban ne kívánj vigasztalódni, mint csak abban, hogy Krisztussal a kereszten te is meghalhass; és így Szent Pállal kiálts föl és mondd: «Krisztussal együtt keresztre szegeztettem, élek pedig már nem én, hanem Krisztus él bennem» (Gal. 2, 19—20.). Külön felhívja a figyelmet arra, hogy ha valaki élénken akar Krisztus szenvedéséről elmélkedni, akkor gondolja meg, hogy az ő szenvedése a legszégyenteljesebb, legkeservesebb, legáltalánosabb és legtovábbtartó volt (u. o. 3. p.). Ha mindezt valaki meggondolja, akkor bármi is érje: akár szomorúság, akár nehézség vagy keserűség, ha «azonnal a kereszten függő Krisztushoz folyamodsz... higgy nekem, hogy az ő szemlélésével minden szomorúság örömteljessé, a nehéz könnyűvé stb. válik». A rövid lélegzetű és röpiratszerű *De regimine animae* című kis felhívásban sem felejteti ki a sokatmondó kitétele: «hevesebben kívánd az isteni hasonlatosságot a megfeszített Krisztus kifejezett követése által (7. p.). Az Úr szenvedéséről írt zsoltosmában (*Officium de passione Domini*) azt a hangot is megüti, hogy Krisztus szenvedésében a lélek megnyugszik, és eltelik.

Magyarul

In passione Domini
Qua datur salus homini,
Sit nostrum refrigerium
Et cordis desiderium

Üdvöztőnk szenvedése,
üdvösségünk megszerzője,
benne lelkünk megnyugvása,
szívünk minden vágyódása.

Haec omnia nos satient
Et dulciter inebrient,
Nos repleant virtutibus
Et gloriosis fructibus.

Mindez töltsön el bennünket,
részegítse meg szívünket,
itasson át erényekkel,
érdemszerző hős tetteikkel.

(Ad Matitunum)

A *Vitis mastica* megírásában pedig Szalézi Szent Ferenc szerint mintha csak Krisztus vérébe mint tintába mártotta volna pennáját, annyi szemléletességgel, oly részletességgel és lelki gyengédséggel ír a megkínzott és értünk vérét hullató Krisztusról. Elhagyva az ő gyönyörű gondolatait, amelyeket már fentebb pár mondatban sejtetni engedtem, mégis ide iktatom harmadik fejezetének (4. p.) egyik passzusát, amelyben a Szentszívről vallott meggyőződésének ad hő kifejezést; ebből ismételtén kitűnik, hogy Szent Bonaventura a Szentszívnek is öntudatos ismerője volt.

«Szúrták és átszúrták nemcsak kezeit, hanem lábait is, oldalát is és szentséges Szívének belsejét a gyűlölet lándzsájával általverték, amely a szeretet lándzsájával már rég át volt fúrva. Megsebezted, úgymond, szívemet mátkám, húgom! Megsebezted szívemet. (Ének. Én. 4, 9.) Megsebezte szívedet, oh legszeretőbb Jézus, mátkád, hugod, barátnőd. Miért volt hát szükség az ellenségtől ejtett megsebezésre? Mit cselekesztek, oh ellenségek! Ha megsebesítettet, sőt *meri* megsebesítettet a legédesebb

Jézus szíve, miért okoztok még második sebet is neki? Nem tudjátok-e, hogy ha a szívet csak egy seb is érinti, elhal és bizonyos módon érzéketlenné válik? Legéde-
sebb Uramnak, Jézusnak szíve meghalt, mivel megsebesítettett; Jézusnak, a jegyes-
nek szíve a szeretettől sebesült meg, a szeretettől halt meg. Hogy szállhat bele máso-
dik halál? Erős, mint a halál, sőt még a halálnál is erősebb a szeretet. Az első halál,
vagyis sok halottért való szeretete nem űzhető ki szívének hajlékából, mivel azt
sérthetetlen sebbel szerezte meg magának. Ha két egyenlően vitéz ember összetalál-
kozik, akik közül az egyik a házban van, a másik pedig kívülről, nem lehet kétség
aziránt, hogy az lesz a győztes, aki belül van. Lásd tehát, mekkora a szeretet ereje,
amely a szívnak házáat birtokolja és a szeretet sebével azt megöli; de nemcsak az
Úr Jézusban, hanem még az ő szolgáltaiban is. Így tehát már régen meg volt sebesítve
és régen meghalt az Úr Jézus szíve, akit értünk naponként megöldökölnék, akit olyan-
nak tartanak, mint a megölni való juhot. (43. zsolt.) Eljött azonban a testi halál
és egy időre győzött, hogy örökké legyőzessék».

Ennek a misztikus bonaventurái szemlélődésnek sűrített tartalma az,
hogy a Szentséges Szív kétszer halt meg érettünk. Egyszer akkor, amidőn
a lelkünkért való szeretet a keresztfára vitte és ott «lehajtá fejét, kiadá lelkét»,
másodszor akkor, amidőn lándzsával átdöfték. Ez utóbbira célozva mondja :
«Legédeesebb Urunk, Jézusunk Szíve meghalt, mivel megsebesítettett», az
előbbire vonatkozólag : «Jézusnak, a jegyesnek szíve szeretettől sebesült meg,
a szeretettől halt meg». A továbbiakban azt fejtegeti, hogy örömmel köl-
tözzék a lélek a szentséges Szívbe és érezzen vele együtt, így emelkedjék Isten-
hez és az ő nagy szeretetéhez. Ha ez sikerül neki, akkor bizonyára így fog
felkiáltani : «Jaj de jó nekem; mivel Jézussal ugyanegy szívem van» (u. o.
4. p.).

* * *

Igaza van *P. L. Lemmensnek*, aki szerint abban van nagy értéke Szent
Bonaventurának, hogy minél többször olvassuk műveit, annál inkább tetsze-
nek gondolatai, amelyek XIII. Leó pápa szavaiként szinte a levegőbe képesek
emelni olvasójukat. Egyúttal az is bizonyos, hogy elévülhetetlen meglátásai
vannak Urunk szenvedésének titkáiban, amelyek kicsillámlanak misztikus
műveiből, de ott rejtőznek bölcséleti és teológiai munkáiban is, amelyekről
külön nem szóltam. Ha valakit nem elégítene ki a bonaventurái bölcsélet,
merüljön bele teológiájába, nyugodt folyású és hagyományos elveken nyugvó
tanításaiba. Ha azonban ehhez kevés az idő és szerföletti fáradságot kellene
ráfordítani, akkor folyamodjunk élvezetes és csodálatos gazdaságú misztikájá-
hoz, mert majdnem emberi mivoltját tagadná meg az, akire Szent Bona-
venturának szebb, nemesebb, túlvilágibb és természetfölöttibb szárnyalásai
nem tudnának hatni, avagy nem akarnák azokat követni. Vége.

ASSZONYOK DALA SZŰZ MÁRIÁHOZ

IRTA: SZIRMAI BORBÁLA

Szűz anya, szép virág, messze vagy és nem találunk!
Édes testvérünk, Krisztusban Anyánk,
Nézz le ránk, kik föld porában botorkálunk!
A lábunk vérzik és vérzik a szívünk;
Nem hét, de hétszer hét tör döfte át,
Nem szent gyötrelem — a bűnös élet hétszer hét fullánkja —
Szemünkől könny patakzik szüntelen
És keserűvé válik szánkban a kenyér!
Nászruhánk csalánból, nászágyunk mocsár, tövis!
Üres a bölcső — tátongó koporsó!
Élőhalottak, számkivetettek, bűnösök vagyunk!
Feléd sírunk, ó Mária, segíts!
Hogy szenvedés, könny, fájdalom, halál
A másik serpenyőbe hulljon lelkünk mérlegén
És így emeljen fel az ég felé!
Hogy tudjunk szólni hozzád, Tisztaság
És értsünk, lássunk téged, Egyszerűt!
Segíts, hogy úgy szeressünk, mint te,
Úgy sírjunk, mint te, hétfájdalmú Szűz Anya!
S ha hátra nézünk, szívünk kemény Nem-et kiáltson
S igent sóhajtson, ha az égre néz.
Egyik kezeddal fogd át kérőn szent Fiad kezét
S a másikkal mutass reánk —
Szent Híd, Aranyház, drága közbenjárónk —
Bocsásson meg nekünk s fogadjon vissza minket,
Kit szűzen szültél, eltemettél, megsirattál —
Jézusunk!

SZÜZEK KOSZORÚJA

IRTA: RÓNAY GYÖRGY

A tizenhatodik század harmadik harmadában lassan erőre kapó ellen-reformációs szellemnek Telegdia Miklós és Monoszlói András mellett Pécsi Lukács volt legtevékenyebb képviselője. A keresztény katolikus átlagközön-ségének lelki szükségleteit igyekezett kielégíteni. Világi ember volt, kétség-kívül jól ismerté az olvasók izlését és problémáit, ezekhez igazodott tehát írói működésében. Legnevezetesebb és legszebb munkája a Nagyszombatban 1591-ben megjelent Keresztény szüzek tisztességű koszorúja.

A koszorú fordítás németből: eredetijére Rapaics Raymund talált rá Lucas Martini Der Chrislichen Jungfrauen Ehrenkrantzlein-jében, mely Prágában 1581-ben látott napvilágot (Botanikai Közlemények 1931, 5. f.). Martiniról a német írói lexikonok nem tudnak. Könyve az ellenreformáció termelte erkölcsbotanikai munkák közé tartozik. Rudolf alatt a Habsburg birodalom központja Prága volt, művészek, tudósok és kalandorok egyaránt tódultak oda.¹ Pécsi Lukács, mint Kutassy püspök familiarisa valószínűleg megfordult ott a kancellár kíséretében s így kerülhetett kezébe Martini Koszorúja, melyet azután sietett tolmácsolni magyar közönségének. Bár ajánló-levele záró mondatát, mely szerint munkáján háza mellett való füves kertjében dolgozott, semmi okunk sincs úgy magyarázni, mintha fűvészkertet berendező botanikus lett volna, műve létrejöttében bizonyára szerepe van a humanizmus fölkeltette természettudományos érdeklődésnek is. S bár nem kapcsolhatjuk szorosan a botanikai munkákhoz, mint régebben tették (pl. Alföldi Flatt Károly a Természettudományi Közönyben, 1900), nem feled-kezhetünk el róla, hogy ebben az időben jelentek meg az első magyar tudomá-nyos jellegű humanista növénytari-orvostani művek, így Melius Herbariuma Kolozsvárt és a salernista Frankovits Gergelyé Monyorókeréken, továbbá Beithe István Nomenclater Pannonicusa és Füves könyve Németújvárott. Pécsi Lukács Koszorúját tehát úgy tekinthetjük, mint távoli vetületét a tudós humanizmus természettudományos, orvosi-botanikai érdeklődésének a nép-szerűbb vallásos-erkölcsoktató irodalom területén.

Műve pedagógiai célzatú. Előszavában nyilván külföldi törekvések visszhangjaként, magyar földön elsőnek foglal állást a növevelés intézménye-sége mellett s így pedagógiánk történetében számon tartandó.

Nem hangoztat humanista pedantériával elveket.² Írásában «semmi

¹ H. Jelinek : Histoire de la littérature tchéque, é. n. I. bez.

² Turóczi-Trostler József : A magyar nyelv felfedezése, 1933, II. r. 2. fej. 64—86. l.

egyéb nincsen jámbor fölnevelésre való dolgoknál, melyek szép virágokhoz vannak hasonlítottatva és arany, ezüst fonálhoz és egyéb színű selymekhez.» Ne vegye tőle senki rossz néven ez intést, nem akar ő az igaz tanító pásztorok tisztjébe hágni ; kötelességét teljesíti csupán, mert «valamivel tudjuk az kisdedekbe az isteni ismeretet nevelni, azzal tartozunk egyenkint, valamint hozzáférhetünk, vagy példabeszéd által, vagy írással, szép szentenciákkal, képeknek példájával, igaz históriáknak előbeszélésével, komédiáknak, tragédiáknak és játékoknak előhozásával, hogy az ifjúságban növekedjék az engedelmesség, emberség és jó erkölcs». Ami a komédiák és tragédiák hatásának emlegetését illeti, bizonyára a német protestantizmus Melanchtontól igazolt, modernül moralizáló antik tragédia-kultuszának katolikus közvetítésű magyar megszólalása s olyan elgondolásokra mutat, melyek Bornemisza Elektrafordításának is ihletői voltak. A humanista műveltségű, Ransanust kiadó, naptárszerkesztő, jogtudós Pécsi Lukácsnak az ilyen törekvések csak rokonszenvesek lehettek.

Könyvében négy dologról emlékezik meg. *Először* megjelenti, hogy a szemérmes szűzek a jóságos erkölcsöket minemű helyen találhatják meg, midőn a lelki füves kertről, az abban rendelt ágyakról és plántáltatott füvekről szól. Ez az igaz veteményeskert az anyaszentegyház. Három rendbeli veteményes ágyak vannak benne. Első a természet rendelése, a születésünktől belénk oltott hajlam a jóra. Második a Szentírás és a szóbeli tanítás. Harmadik a jó példa.

A *második részben* megmutatja a szűzekhez illő jó erkölcsöket, hasonlítván azokat bizonyos virágokhoz. Az igaz füves kertben húszféle virág virul, mint ahogy a leányzó szűzek is húszféle virággal szoktak élni a koszorúkötésben, aszerint, minek van ép ideje. Ezek : tavaszi első sárga fű ; szekfű ; sárga, fehér és szederjes viola ; kék viola ; ciprus ; majoránna ; putnok vagy csombor ; Boldogasszony rózsája ; bécsi fű ; tarka viola ; bársonyvirág ; bazsalikom ; rózsa ; indiai szekfű ; rutta ; rozsmaring ; levendula és spikanárd ; temondád fű ; izzóp ; rukerc. A hozzájuk kapcsolt jó erkölcsök a következők : az Isten igéjéhez és szolgálatához való kedv és szeretet ; Istennek igaz ismerete ; Isten félelme ; alázatosság ; imádság ; hálaadás ; az igaz hitnek nyilván való vallása ; a vénékhez való tisztelet ; dolgolódás ; tisztességes magatartás ; nyájasság ; irgalmasság ; szemérmesség ; ragyvasság avagy díszesség, vagyis a testnek és ruhának tisztántartása ; mértékletesség ; testi-lelki tisztaság ; megelégedés ; adakozás ; tökéletesség (állhatatosság) ; hallgatás. Ez a második rész tehát húsz fejezetre oszlik. Az egyes fejezetekben, követvén a füvekhez értő jámbor írókat, amennyire szükséges, szól a nevezett virág ereje felől, majd bizonyos szentenciát és szép mondást jegyez, mely a jó erkölcsökre emlékeztet, végül szép példát is vet mellé, hogy az olvasók az illető erényt életük minden idején magukhoz tudják kapcsolni.

Az első fejezet például a sárga fűről szól. Aminthogy ez az első virág tavasszal, úgy kell a szűzek szívében az istenszolgálat kedvelésének elősül fölébrednie. Amint a sárga fű örömet nő száraz mezőkön, úgy ez a jó erkölcs is örömet ver gyökeret a maga gyarlóságát érző, magát a Szentlélek malasztjával betöltő szívben. Amint e virág gutaütéstől oltalmaz és vizével fakadékot gyógyít, úgy a példázott erény is megóv az örök halál gutaütésétől s a bűnök iszonyúvá tevő fakadékaitól. Következik néhány szentírási idézet, — szép mondás és szentencia, — végül pedig pár példa a Boldogságos Szűz, Boldog Margit és Szent Erzsébet istenszolgálatáról.

Ez a virágszimbolizálás nem Pécsi Lukács, illetőleg Martini találmánya : hagyományai az ószövetségi Szentírásig (Salamon könyve, Énekek éneke) visszanyulnak. Pécsi Lukács szimbolizáló virágai a renanszánsz divatos koszorúnövényei, de van köztük több középkorban kedvelt is, mint a rózsa, ibolya, ruta, sőt már egy amerikai ujdonság is, az indiai vagy borsoló szekfű néven emlegetett bűdöske.¹ Némelyikük már a középkorban jelentett bizonyos erényt vagy érzelmet, így a rózsa és a lilium, a szentképek virágai, vagy a profán szerelmet jelző, de később, a reneszánsz világiasító szellemével Madonna-képekre is rákerülő szekfű. A szimbolumkedvelő barokk azután ezt a virágokkal való példázást kifejlesztette s nagyobb arányokban bevitte a köztudatba, — nálunk elsőül ép a Koszorú — s ettől kezdve gyakran találkozunk ilyen könyvcímekkel, mint «Lilium kertecske, azaz szép istenes virágokkal összeszedett külön-különféle imádságokkal, litániákkal és a szentséges pápáktól engedélyezett búcsúkkal bevettett könyvecske». Annál természetesebbnek tűnhetett ez az erkölcsbotanizálás, minél jobban elterjedt a komoly barokk kertkultusz, aminek híres alkotása Lippay pozsonyi kertje s az arról írt munka s aminek nyoma, hogy Nadányi János Erdély számára 1699-ben lefordította a francia Mizault tizenhatodik századi kertészeti könyvét. Az erkölcsbotanika, morális leckéi mellett, az előkelőket mindig szívesen utánzó átlag idomuló hajlandóságait is bizonyára kielégítette.

A virágszedés után «szükség valami kánvát készítenünk és gyengén meghajtanunk, különféle selymeket, aranyfonalat és ezüstzsinórt szereznünk, azaz azokat az okokat és tanulságokat megírunk, melyek ezekre a jó erkölcsökre» készítetik a leányzókat. Ezekről szól a Koszorú *harmadik része*. A kánva a szűzek okos lelkét jelenti. A kánva nem maga termi a virágokat ; a lélek sem az erényt : Isten kegyelme, Szentlélek segítsége kell hozzá. A kánvát egészen be kell borítani virágokkal : a szűzeknek is egész lélekkel kell befogadniok az erényeket. A kötözőzsinórok, gyöngén sodrott fonalak és selymek azokat az okokat példázzák, melyek a jó erkölcsöket a szűzek lelkéhez hajtják és kapcsolják. Így az arany fonál Isten parancsolatát jelenti. Amint az arany a legdrágább fém, tűzben meg nem emésztődik, igen kiterjedő, vékonyra

¹ Rapaics Raymund : A magyarság virágai, 1932. 128 l. L. ezt a továbbiakra is, főképp 182—86. l.

kalapálható és poklosság ellen nagy gyógyerejű : úgy Isten parancsa is legfőbb a parancsok közt, szemfényvesztés el nem emésztheti, szelíd ígét, messze terjedő és a bűn poklosságától véd. Ugyanígy fejti ki a többi okot, az okos emberek intését, Isten jutalomígétét, a dorgálástól való félelmet, az előmenetelt, a jó hírnevet, az istenfélő szűzek példáját s a keresztnév jelentését (Klára tisztát jelent, Konstancia állhatatosat, stb.), a szimbolumok, ezüst-fonál, fehér, fekete, sárga, vörös és szederjes selyem kapcsán.

A *negyedik rész* némely eszközöket és utakat sorol elő, melyek által a szűzek a nevezett jó erkölcsökre jutnak. Ezek a hit, a Szentlélek segítsége, a jónevelés, okos tanítás, a törvények és rendszabályok, a lelki gondviselők segítsége és a jó példa.

Gondolatmenete vázlatos ismertetéséből is nyilvánvaló, hogy egészét tekintve, farsztó szerkezetű, túlkomponált mű a Koszorú. Minden szimbolum, álörca s a lélek eltéved a jelképek útvesztőjében. Az igaz veteményes ágy : mondja mindjárt az elején, az Egyház. Három ágy van benne : három termő talaja van az erénynek. A virág szára és kórója a hitet jelenti. Amint a szár a talajba nyúlik, úgy nyúlik a hit Isten akarátába. A szarat a föld táplálja : hitünket Isten akarata. A szár növekedéséhez nap kell : a hitéhez Krisztus, az igazság napja. És így tovább, gótikusan kapcsolódó, fölfelé kúszó és elvékonyodó hasonlatok kápráztató sorozatán át. Ugyanígy az egyes virágokról szóló fejezetekben is. Az illető virág ezt és ezt az erényt példázza. Amint a virág ekkor és ekkor nyílik, itt és itt nő, ilyen és ilyen szirmokat hajt, így és így preparálva erre és erre használható : úgy a példázott erény is ilyen korban, ilyen lélekben, ilyen színben jelentkezik vagy jelentkezzék és ez és ez ellen a kísértés, bűn vagy büntetés ellen véd, vagy védjen. Minél szétágazóbb egy-egy tétel kifejtése, annál bonyolultabb a róla szóló szakasz. Szigorú részletezésével, párhuzamosításai szörszálhasogató pontosságával és megokolásai tudós pedantériájával a formális skolasztika szélsőséges termékeire emlékeztet.

A skolasztikus szerkesztés olyan divatjáról, a skolasztikus gondolkodás olyan formáló hatásáról, mint a franciáknál, hasonlóan fejlett iskolázás híjján nálunk nem lehet szó. Voltak azonban nekünk is skolasztikus hagyományaink, a középkortól fogva, mind formaiak, mind tartalmiak.¹

A Koszorú elsősorban formai szempontból kapcsolható a skolasztikus hagyomány folyamába. Jelentőségéből nem sokat von le ezen a téren az, hogy fordítás. Kora átlagközönségének készült, tudományos igények nélkül s így, mint népszerű műnek, főként a magasabb kultúrjavak széleskörű elterjesztésével és közvetítésével van nevelő érdeke. Olvasóit bonyolultabb gondolatmenetek végigkövetésére szoktatta és megismertette a finomabb jelképekkel.

¹ A középkorra vonatkozólag l. Horváth Cyrill : Kódexeink skolasztikus elemei. Hk. 1932.

Annak, aki majd a skolasztikának a magyarság lelkére és gondolkodásmódjára tett formális alakító hatását fogja vizsgálni, nem szabad elfelednie róla.

Tudós és túlkomplikált szerkezete ellenére is életszerű és közvetlen Pécsi Lukács munkája. Fárasztó voltát a leleményben rejlő hasonlítási lehetőségek pihenés nélküli kötelességszerű kihasználása okozza, de ugyanez a lelemény, a koszorúkötés analógiája, szorosan a gyakorlati valósághoz is kapcsolja. Még jobban biztosítja azonban életközelségét az a nagy figyelem, amellyel közönsége helyzetét és érdeklődését számon tartja s az az ügyesség, amellyel módját ejti, hogy részletező fejtegetései közé gyakorlatias oktatást szőjön az illedelmes viseletről, a szűzek kötelességeiről és szórakozásáról, öltözködéséről és hivatásáról. Így a skolasztikus keretből a koszorúkötés kedves foglalatosságához kötve, kialakul a kor képe és eszménye ; középkorias köntösben barokk szűzek jelennek meg előttünk.

Kötelességeik a konyhában, a barom istállóban, a mezőn és kertben, végül a szobában és házban vannak. Konyhában való munkájuk az, hogy megtanulják a konyhát és szobát söpörni, tudjanak tüzet rakni, főzni, asztalt vetni, tálat, tányért, fazekat elmosni, fejet mosni, vizet hordani stb. A barom-istállóban tudniuk kell szénát vetni a jószágnak, azt megfejteni, tisztán tartani, csordára kihajtani, vajot és sajtot csinálni «és egyéb dolgozhoz érteni, valami illeti az baromfiat». Ez a munka a paraszt leányzókra s némely városbeli szűzekre és szolgáló leányokra tartozik. Kerti dolgozódásuk a veteményes ágyak megásása, megtrágyázása, bevetése, gyomlálása, öntözése, megérett kórók lemetélése, összegereblyézése, nyalábba gyűjtése és a kertből kihordása. «Az szobában pedig egy kevésbé tisztességes és gyengébb munkával kell élniök, szükség hogy fonjanak, motollát töltsenek, gombolyagot tekerjenek, selymet sodorjanak, kötést kössenek, varrjanak, szőjjenek. Továbbá szép drága füvekből vizet égessenek, különb-külömb-féle liktáriomot és egyéb-féle házi csemegét, szép válogatott gyümölcsöt készítsenek, mind nyersset, mind aszút, melyek néha a házban betegségben szükségesek lehetnek.»

A «kiválasztott emberség és udvari magatartás» úgy kívánja, hogy álmukból fölkelve először imádkozzanak «s egyedül felfelé való kamarába menjenek, minek előtte emberek közibe lépjenek, hogy valamit az természet kíván befedezni, tisztességes öltözettel befedezzék és amennyire lehet, hosszú ruhájukat tisztán reájok vegyék, mely által minden isszonyúságot és embertelenséget eltávoztathatnak ; úgy is öltözzenek, hogy mind nemzetségeknek, mind magoknak tisztességek legyen (nem hogy keresztül álljon az toll boglyas fejeken, az subácskában magát összevonván az füstös házbul tízszer kiáltsák is, ki nem vonhassák az tűz mellől délig) ; az fősző, tükör és egyéb szerszámok arra valók, nem hogy csak abban mulassák az egész napot, mert idején valami tisztességes munkában szükség, hogy találtassanak, hanem hogy tisztességesen mehesse-nek emberek köziben.» Ruhájukban és ékességükben hazájuk szokásához

tartsák magukat s hagyjanak békét idegen országok újonnan talált öltözetinek. Ez talán az első hang a nemzeti viselet mellett s az első panasz amiatt, hogy «majd meg sem esmérhetjük egymást az sok változó új ruházatokban, főképen az leányzó rendet, micsoda nemzet legyen; az mi országunk ruhájának csaknem magva szakadt, még formájának is.»

Az asztal fölött is emberséget kell tudniok a szűzeknek. Ez vendégségben vagy menyegzőben vannak, várjanak, míg a gazda, vagy az arra választott ember helyükre ülteti őket s az ételt megkezd, azután egyenek ők is. «Ha pedig valami tiszteséges szép falatot tesznek eleikben, először mást kínáljon, avagy azt, aki eleibe teszi; ha pedig ugyan mégis kényszerítik, hogy elvegye az eleibe adott falatot, valami kisded részét messék le és a többit adják annak, az ki osztja, avagy szomszédjuknak, ha asszonyállati rend és hozzájuk hasonló.» Igen keveset egyenek és igyanak; ha rájuk köszöntenek, még ha nem szomjaznak is, illőbb, hogy ajkukhoz emeljék a poharat, mintsem hogy megvessék. «Ha pedig történet szerint az asztalnál oly szóbeszéd esik, valami trágár, avagy az mint most szokták, vigasság tevő csélcsepok miatt, mely nem tiszteséges, avagy csak eféle helyhez nem illendő, olyankor magokat megtartóztassák, minden módon máshova gondolván, mintha ingyen sem hallanák, hanem ami előttök vagy, tiszteséggel egyék.» Keveset és okosan beszéljenek, általában csak a házigazdára nézzenek, köszönés nélkül ne távozzanak.

Ilyen tiszteséges magatartásban igyekezzenek találtatni a táncolásban is. Illendően táncoljanak és mulatozzanak. Nappal gyűljenek össze, bizonyos választott igaz órán, bírák, szülők hírével és engedelmével, becsületes emberek jelenlétében.

Ezekből az illemszabályokból nyilvánvalóvá válik a kor keményebb, férfiasabb szelleme s a nő másodrangú szerepe, különösen ha későbbi munkák hasonló részleteivel vetjük össze őket. Hősiesség, harc és áldozat az eszményei ennek az időnek s ez határozza meg nőszemléletét is. Pécsi Lukács mintegy azt tanácsolja a szűzeknek, hogy igyekezzenek minél észrevehetetlenebbekké tenni magukat, hallgatagon és áldozatosan munkálkodjanak s ne válogassanak a föladatakban. A durvább dolgok «nem sértik meg a kamukában járó friss szűzeket is, bár vastag és darabos tenyerek és kezük támadjon belőlük, mert az eféle gondviselő munkás, gyors leányzó szűzre minden jámbor tiszteséges férfiú ma vagy holnap magát reá bízhatja és véres verejtékének könnyebbítő segítségére találkozik, mely okért teremte Isten az asszonyállatot.» A korai barokk a nőben elsősorban a férfi társát és segítőjét látja, súlyos föladatak és áldozatok néma vállalóját, az erős, kitartó asszonyt és anyát. A feleség osztályosa férje szenvedéseinek, enyhítője fájdalmának; díszeskedjék a nyájasságnak bársonyvirághoz hasonló erényével és «az ő szomorú férjének mind szemét, mind szívét vigasztalja és könnyebítse.» S ezenfölül a viharos korban a szeretet melegének forrása is. Irgalmassága, mely a baszalikomra emlékeztet, először és leginkább azokhoz jelenti meg magát, akik egy gyüle-

kezetből és ágból vannak, vár szerint való atyafiókhoz, apához, anyához, testvérekhez, azután mind tovább, tovább terjed, idegenekhez, sőt gyakran, ha nagy nyavalyába és nyomorúságba esnek, ellenséghez is, míg az egész virágot beborítják a szeretet fehér bazsalikomvirágai.

A Koszorú erre az asszonyi hivatásra neveli a szűzeket. A szerelem kérdését, híven világnézete engedelmes és áldozatos, a testtel keveset törődő szelleméhez, nem is érinti. Ha a leányzók házasságra akarnak lépni, írja, szülők és gondviselőik nélkül semmit ne kezdjenek, azok tanácsát megfogadják és mindenképen kövessék, «mivelhogy oly állapotra lépnek, melyben szükség az tanácskozás és az vén embereknek okos értelmek; továbbá mert hogy még ők az szüléknek kenyerén vannak, szükség az engedelmesség.» A lány útja családi függésből családi függésbe, a szülők hatalma alól a férj hatalma alá vezet. A barokk ember messze tekintő, túlvilágot fürkésző, annak boldogságára készülő lelkének azonban ez természetes volt, áldozatát egyszerűen vállalta s a bonyolult érzelmeknek nyersebb természetével távolról sem tulajdonított akkora jelentőséget az életben, mint később a preromantika és romantika. Helyzetét, magatartását még csak aszkétikusnak sem érezte, mértékletesnek és józannak tudta magát. Pécsi Lukács egyenesen óvja olvasóit a túlságos aszkézistól.

Egyszerű jószág, harmonikus tisztaság levegője árad a könyvből. Bűnökről és büntetésekről nem beszél: gonosz, «baktermészetű» leányzókat illetnek azok, nem tisztaságos szűzeket. Nem beszél a gonoszul nevelt lányokról sem: rútítaná velük koszorúját, «a prédikátorokra és gyóntatókra bagyom azt, hogyha nem érdemlik az dicséretet, orcázást és pironkodást szenvedjenek, de ez koszorút a szép tiszta szűzeknek igyekeztem kötni és elvégezni.» Általában egész szemléletét ez az idealizmus jellemzi, szemben azzal a pesszimistikus nőképpel, amely a kor lírai költészetének egy részéből rajzolódik elénk s melynek alapja az asszony eredendő tökéletelenségének hite, mely gyakran azt is tagadja, hogy a nő egyáltalán Isten teremtménye volna. Ennek a nőgúnyoló irodalomnak egyetlen rokon hangja akad művében, az a rész, amelyben azok ellen a «csácsogó, nyughatatlan asszonyállatok» ellen szól, akik mindig más dolgával törődnek. Rosszabbak ezek a háznál ülő macskánál; annak legalább hasznát látni, mert egeret fog, míg ezek csak «számtalan gonoszt szereznek; méltó volna, hogy emberek közt ne szenvedtetnének.» Ám itt sem a férfiak szempontjából ítél, hanem jószágos szűzekéből s mint a családias, boldog élet védelmezője kel ki a békétlen rosszindulat ellen.

A szűzeket kicsiny koruktól kell az erényre nevelni, — írja — «valamint minden vadászó mester, midőn jó és gyors tacsókát avagy agarakat akar fölnevelni, mindjárt kölök korukban szoktatja őket vidámságra és az vadnak kergetésére, mutatván és előhozván szarvas, őz, róka avagy nyúlborrt.» Másutt: «Közönséggel az szűz leányoknak, midőn levelet írnak, fölibe mért

szokták így írnia : az nemes, jó erkölcsű szűznek, sokféle jó erkölcsökkel teljes szűznek, hanem hogy minden életkebe az jó erkölcs után igyekezzenek?» Szelíd és szemérmes áhitata olykor jelzők halmozásában nyilvánul s ezzel bizonyos bájos realizmussal vonja be alakját : «Mária, pedig Isten anyja volt, nem gögösködék Betlehemben, nem is feddődék az vendégfogadó gazdával fölséges, friss és gazdag kamaráért és házért, tiszta szép fejér ágyért, hanem megelégedék valami üres hellyel az istállóban.» Másutt a jelzők halmozása, szólás- és közmondásszerű részletek beszövésével, egyszerre a nyers ösztönt sejteti meg a tapintatos tartózkodás mögött, mikép a borsoló szekfü szebb, mikor szirmait kinyitja, «azonképen az emberséges és tisztességes tisztán való magaviselés inkább illeti az embert, midőn még ifjú, vastag, kövér és teljes, hogysen az görbe, aszú és sömörödött embert, mert a jó szakács és rakás hús, az jó futó és igaz út, vendégség és vígasság, az ép ékes ruházat, fejér vidám ifjú igen illenek össze.» Vagy : «Lám azt szokták mondani igazán is, az úr, ha gyékénnyel leplezik is, ugyan úr ; azért nem jó a bagolynak, noha nagy tollas szeme, feje vagyon, az sólymok közibe ölygetteni magát.» Ami mondatszerkesztését illeti, skolasztikus hasonlatosraiból önként következik a körmondatoság. Ezt azonban nem tudja áttekinthető logikával keresztülvinni, úgy hogy stílusa gyakran «barokk mondatszövevénné» bogozódik.¹ Pázmány teatrális nagyarányúsága hiányzik belőle. Néhol azonban ügyes és ritmusos szakaszokat ír ; általában Telegdivel és Monoszlóival, a hitvitázó-szónoki ellenreformáció logikára törekvő, intellektuális prózájával szemben az érzelmi fogantatású, omlékonyabb nyelvet képviseli s ebben a jezsuita misztikus Hajnal Mátyásnak előzménye s a kódexek misztikus nyelvhagyományának folytatója.

A Koszorú Pécsi Lukács legszebb nunkája. Fordítás létére jogunk van az eredeti nunkák mértékével mérni. Minden kor a maga irodalomfogalma alapján ítélendő meg s Pécsi kora az eredetiséget nem vette mai, romantikus értelmében. Hatás szempontjából is közömbös volt egy-egy mű eredetisége s az irodalomnak nemcsak azt kell kutatnia, mi honnan származik, minek mi a pusztán esztétikai értéke, hanem azt is, mi hatott a korra, mi vett részt a közönség, a magyar lélek lassú formálásában.

A Koszorú leggyakrabban előforduló szava a «tisztességes». Jelképet láthatunk ebben s vallomást, jelét a Gyöngyösi-féle barokk udvari szellemet megelőző, az alatti, «polgáribb» magatartásnak, melynek nem a szépség és antik minta, hanem a vallás és erkölcs.

Mindezek mellett a Koszorú mint keverékmű is érdekes. Szerkezete középkori jellegű, skolasztikus formájú, de szimbolum-kedvelésével már a jelképeket szerető barokkra mutat, világnézetével, a belőle kialakuló életképpel pedig mindenestül ennek az áldozatos lelkiségnek a terméke.

¹ Zolnai Béla : Körmondat és tfráda. Minerva, 1929.

TERMÉSZETFÖLÖTTI-E IBN ARABI MISZTIKÁJA?

IRTA: P. ÉLISÉE DE LA NATIVITÉ O. C. D.

(Befejező rész.)

A közönséges ember a természeti törvények megtörését nevezi karizmának, a misztikus szemében viszont a karizma az a különös gondviselés, amellyel Isten megadja a lélekben székelő rossz szokások megtöréséhez szükséges kegyelmet és erőt... A többi olyan rendkívüli jelenséget, melyet a közönséges ember karizmának minősít a nagy misztikusok még csak figyelemre sem méltatják...»

Ha azt látjuk, hogy Ibn Arabi mennyi tetszelgéssel állítja össze a karizmak végtelen sorát és mennyire elmerül a tárgy legaprólékosabb analizisébe, bizony aligha vehetjük komolyan kijelentéseit. Nagy élvezettel írja le a magában és környezetében észlelt jelenségeket, amire mintha Asin Palacios felelni akarna, mikor ezt mondja: «Merész ember az, aki arra vállalkozik, hogy mások lelkiismeretének finom rétegeiben kutasson. Egy író életét és tanításait legfelsőbb lelkivilágával összeegyeztetni igen nehéz feladat, mely gyakran meghaladja a kritika lehetőségeit, különösen akkor, ha olyan meglepő adományokkal bíró misztikusról van szó, mint amilyen Ibn Arabi.» Nem követjük Ibn Arabit a misztikus intuicióról és az extázisról szóló fejtegetéseiben. Célunk nem az, hogy egész tanítását ismertessük; csak szellemiségének jellegét akarjuk meghatározni. Az, amit az imára és különösen a magányosság imájára vonatkozó elméletéből látunk, teljesen elég ahhoz, hogy gyakorlati oldaláról nézve a kérdést, ítéletet alkossunk felőle. A kontemplációt, a revelációkat, a megvilágosodottságot és az extázist illető tanításait a tudományos spekuláció szemszögéből kell vizsgálat tárgyává tenni. Ezekben természetesen hemzsegnék a téves megállapítások. Mert még ha feltesszük is, hogy Ibn Arabi élményei igazán misztikus élmények voltak, akkor sem tételezhetjük fel róla azt a tévedhetetlenséget, melyet szentjeinkben elismerünk.

Istennel való szerető egyesülés. (Union d'amour.) Ibn Arabi utolsó művében, a Fotuhatban, hosszú oldalakat szán a szeretetnek. Szerinte minden út, melyet a lélek az aszkétikai és misztikai élet területén befut, szeretetben egyesít Istennel.

Szeretetben születünk,
Szeretettel teremtetünk,
Ezért nézünk vágyva feléje
Míg a szeretet karjába nem vesz.

A szeretetet Ibn Arabi négy különböző szemszögől nézi. Az első a rokonszeny, melyben a lélek szeretetének tárgya felé fordul; természetfölötti szemszögől nézve a rokonszeny Isten szavára fakad a hívó lélekben. A rokon-

szenv hatása alatt indulunk inkább a jó és Isten parancsai, mint a rossz és a gonosz szenvedélyek kívánsága felé. A második, a dilekció, nem más, mint felsőfokra fejlesztett és exkluzívabb jellegű rokonszenv. Szellemi jelentősége az, hogy csak Istent szeretjük és érte mindent kizárunk, ami nem Ő. A harmadik, a szenvedély, a paroxizmusig felfokozott szeretet, mely annyira magával ragadja a lelket, hogy az már csak Istent látja egyedül. Végül a negyedik, a gyengédség, az alábbi három szeretet valamelyike akkor, amikor már annyira összeforr Istenével, hogy semmi sem tudja megbolygatni ebben az állapotában. Ibn Arabi megjegyzi, hogy gyakran csordultig tele a lelkünk boldogsággal, vagy szomorúsággal, anélkül, hogy tudnók, miért, majd ezt követőleg történik velünk valami, ami megmagyarázza lelkiállapotunkat. Szerinte ilyen élmény Isten szeretetének semmivel sem definiálható érzése lelkünkben, mely annak a szerződésnek a gyümölcse, melyet Isten az emberekkel kötött és melynek erejénél fogva az ember Istent urának ismerte el. Ezt a szerződést senki sem tagadhatja el, mert lelkében minden ember szükségét érzi annak, hogy egy felsőbb lényre támaszkodjék, ez a felsőbb lény pedig Isten. Ez az ismeretlen lény felé vívó lendület

«talán a legkifinomultabb a szeretet minden sajátossága között».

A szeretet Istentől származtatja magát és igaza van. El kell ismernünk, hogy minden élő lény eredete a szeretetre vezethető vissza. A teremtés kizárólag Isten kétirányú szeretetének eredménye; az egyikkel önmagát szereti, a másikkal bennünket szeret. Isten önmagáért és értünk szeret bennünket. Önmagáért, mert azt akarja, hogy szolgáljuk és szeressük őt, értünk, mert azt parancsolta, hogy szolgálván és szeretvén őt, boldogok legyünk.»

A mi szeretetünk Istennel szemben szintén kettős; testi és szellemi. Testi akkor, ha Istent önmagáért és a jutalomért, szellemi, ha Istent kizárólag önmagáért szeretjük. Érdekes, hogy Ibn Arabi hogyan írja le ennek a kettős szeretetnek eredetét a lélekben. Az értelem engedelmet kér a lélektől arra, hogy kutató képességeit használhassa. Így szól a lélekhez: Sohasem foglalkoztál azzal, hogy lényegedről és létedről meditálj. Voltál-e vajjon mindég úgy, mint ahogy ma vagy? A lélek gondolkodóba esik és az értelem érvei meggyőzik arról, hogy nem önmagából, hanem egy tőle teljesen különböző lényből merítette életét és hogy lényegénél fogva nem nélkülözheti a teremtőt.

«Hírnök írja elő a léleknek a revelált törvényt és a lélek hálásan igazodik cselekedeteiben a törvény szerint akkor is, ha ellentétbe kerülne természetes hajlamaival. Ezt nem félelemből vagy számításból teszi, mert mikor a hírnök a törvényt hozza neki, csak annyit közöl vele, hogy engedelmissége kedves lesz Isten előtt, de nem utal sem jutalomra, sem büntetésre... És a lélek, ez a tiszta és Istennek kedves lélek, mégis habozás nélkül teljesíti a törvényt és így kiált: Egy az Isten...»

Csak ezután ismerteti meg a hírnök a lélekkel az érdem nagy jutalmát, a tökéletes boldogságot és a minden törvénszegőre váró büntetést. Ettől

kezdvé a lélek már nemcsak kizárólag szeretetből szolgálja Istent, hanem szolgálja reménységben és félelemben is. Így hát a lélek azért szereti Istent Érte és önmagáért, mert két elemből, egy testiből és egy szellemiből van össze-téve. A testi szeretet létezésének csak két principiuma van : és az saját kénye és a természetes jószág ; a másik sajátosságot (önmagáért szeretni azt, akit szeretünk) a természetes vagy testi kívánság nem ismeri.

Jóllehet Ibn Arabi élete végén ezt a kettős szeretetet hordta magában, mégis ismerte a misztikusok elragadtatását, akik szeretnek, anélkül, hogy büntetésre vagy jutalomra gondolnának. Hány ilyen, szentjeink túláradó lelkéből fakadt elragadtatott felkiáltást ismerünk ! Hallgassuk meg Szent Teréziát :

A szuffi pedig így énekel :

Legyek gazdag vagy szegény,
Vigasztalj vagy sujts le rám,
Adj örömet, bánatot,
Adj poklot, vagy mennyeket,
Én magamat Neked adtam,
Bármit akarsz, úgy legyen.

«Mit nekem paradicsomod gyönyörei, mit nekem poklod minden kínja, hiszen szereteted sem több nem lesz, sem kevesebb. Azt fogom szeretni, amit bennem szeretsz. Szereteted és teremted új dolgok nekem.»

Mielőtt befejeznők Ibn Arabi szellemi munkásságának tanulmányozását, még egy utolsó tételére akarunk rávilágítani. Milyen álláspontot foglalt el a nagy szuffi a kereszténység alapvető tételeivel, a Szentháromsággal és az Ige megtestesülésével szemben?

Meg kell jegyeznünk, hogy szerinte nem minden vallás vezet életszent-ségre, hanem csak az, amely a kinyilatkoztatás letéteményese ; eszerint tehát a zsidóság, a kereszténység és az izlám.

«Mindazt, amit a zsidók és a keresztények hisznek, azt hiszem én is és hiszem mindazt, ami igazság hitvallásukban és szent könyveikben.»

Mi azonban mégsem mernők Asin Palaciossal kijelenteni, hogy «rend-kívüli merészséggel tette meg a döntő lépést, amikor az izlám dogmatikáját a lehetőséghez képest a keresztény hit legtipikusabb tételeivel, a Szenthárom-ság és a Megtestesülés dogmaival egészítette ki». Annyi bizonyos, hogy azokat a keresztényeket, akik a Szentháromságból kizárják a három Isten gondolatát, nem vádolja politeizmussal : «Ezért — mondja róluk, — reméljük Isten irgal-masságától, hogy megmenkülnek».

Közelebb jutott-e vajjon az Isten-Emberről szóló dogmához minden más muzulmánál? Az a mód, ahogyan az Ige fogantatását a Szentlélek közben-jöttével magyarázza, minden más muzulmán mester tanításánál jobban lefokozza ennek a fogantatásnak isteni jellegét . . . Ne feledjük el, hogy sze-rinte minket keresztényeket a mi vallásunk :

«arra kötelez, hogy higgyünk Mohamedben és kövessük törvényeit attól a naptól kezdve, amikor Istentől elküldetett, lévén az ő küldetése egyetemes.»

Egészen bizonyos, hogy Ibn Arabi sehol sem vallotta Krisztus istenvoltát; ennél fogva semmiképen sem ismerhetjük el azt, hogy: «A Szentháromságra és a Megtestesülésre vonatkozó dogmákkal szembeni ellentállásnak lassú elerőtlenedése a szuffi teológusoknak köszönhető» és hogy a szuffi tudósok ezirányú igenlő állásfoglalása Ibn Arabiban érte el teljes kibontakozását.

Ezzel szemben szívesen utalunk mindarra, ami Ibn Arabi tanításában szimpátiával fordul Krisztus személye felé. Így például elismeri, hogy három vezetője volt: Mózes, Jézus és Mohamed.

«Ha Mohamed volt a profétálás zárköve», úgy Jézus az abszolút létszentség és tökéletesség megtestesülésnek zárköve volt. Lelke, melyet Isten — mint Ádámét annak idején — közvetlenül teremtett, tökéletes volt születése pillanatától kezdve, még pedig természeténél fogva és nem a Szentlélek kegyelmének erejében, mint a közönséges misztikusoké, akik a kegyelemmel való együttműködésük révén jutnak el az átalakulásig.

Hallgassuk meg, mit mond Ibn Arabi a Megváltóhoz való viszonyáról.

«Az egyetemes létszentség zárköve Jézus, akinél nagyobb szent nem adatott. Ő utána voltak más misztikusok is, akik Jézus Szívének sugallatát követik... Én magam is sokszor egyesültem vele elragadtatásaimban és az ő segítségével tértem vissza Istenhez. Jézus akkor az létszentségben való kitartást kérte számomra, barátjának nevezett és az önmegtartóztató életet és a teljes lelki szegénységet parancsolta reám.»

Ezek a rendkívül szuggesztív szavak erősen rávilágítanak «Krisztus kegyelmének titokzatos munkásságára a hitetlenek lelkében is, akikért Jézus vérének minden cseppjét odaadta.»

Teológiai összegezés

Père Bruro Keresztes Szent Jánosról írt munkájának ismertetését Emil Dermenghem ezzel a kijelentéssel fejezi be:

«Az összes szuffik, gondolkodók, költők vagy szentek, mind ugyanazt a nagy misztikus élményt fejezték ki: meghalni a világ számára, hogy Istenben élhessen az ember. És mind ugyanazokkal a megkapó kifejezésekkel éltek mint az egyházatyák, egyházdoktorok, a keresztény misztikusok és igen gyakran a hindu Védák magyarázói is. Ez a tény erősen alátámasztja R. Guegnonnak a hagyományok egyetemességéről szóló tételét, mely katolikus megformulázásban így szól: «Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus.» Nem tudjuk mit ért Dermenghem a nagy misztikus élmény alatt, bizonyos azonban, hogy az Egyház sohasem fogja elismerni, hogy az igazság egyetlen kritériuma a hagyományok egyetemesessége lenne.

Ha Ibn Arabi misztikus tanítását bírálni akarjuk és ki akarjuk mutatni,

hogy élményei ugyanolyan természetűek, mint a mi igazi és valóságos lelki-életet élő testvéreink élményei, a katolikus Anyaszentegyház egyetlen egy utat tart nyitva számunkra : be kell bizonyítanunk, hogy ez az Istent kereső lélek milder látszat ellenére is az ő fiai közül való, ki kell mutatnunk róla, ha lehet, hogy a gondolkodás terén elkövetett tévedései mellett, alapjábaa véve elérkezett az erény egy bizonyos fokára, eljutott olyan messzire, hogy valóban közvetlen kapcsolata volt Istenhez. A hitetlenek sorsára vonatkozó kényes problémát illetően egyetlen egy elv van, amely döntő és amelyet kezdettől kezdve alkalmazunk : az Anyaszentegyházon kívül nincsen üdvösség. Ez az axióma minden katolikus ember előtt minden vitán felül kell, hogy álljon ; a nehézség csak a kifejezés értelmezésében rejlik. Mit jelent az, hogy az «Anyaszentegyházon kívül»? Lehet, hogy ez az axióma erős indítást adott a theológusoknak olyan irányban, hogy az *Anyaszentegyház* titokzatos fogalmát tisztázzák. Miután odakövetkeztettek, hogy mindenki, aki lelkét megmenti, tagja az Anyaszentegyháznak, könnyebben tudták felismerni azokat a határokat, amelyeken túl már nem Krisztus uralkodik.

Annak, hogy valaki tagja legyen az Anyaszentegyháznak és üdvösségét megalapozza, első alapfeltétele a hit. A hit aktusának szükségességét a theológusok az eszköz szükségességének nevezik, ami azt jelenti, hogy kivétel nélkül és minden körülménytől függetlenül hitre mindenkinek szüksége van, a hit az elérendő cél *conditio sine qua non*-ja. Ibn Arabi esetében nem kell bővebben kifejtenünk, hogy a theológusok hogyan értelmezik az üdvösséghez szükséges természetfeletti hitet. Kétségtelen, hogy a szufi, mirt minden muzulmán, elfogadja a jutalmazó Isten létezését, a kinyilatkoztatást és a természetfeletti rendet.

A nehézség ott kezdődik, ahol már a Közvetítőbe vetett hitről van szó. A felnőtt ember csak úgy üdvözülhet, ha valamely módon hisz a Megváltó Krisztusban. Ennek a Megváltó Krisztusba vetett hitnek három fokozata lehet : a Megváltás és Mestetesülés titkának kifejezett (explicite) ismerete, úgy ahogy azt mi, keresztények, ismerjük ; egy közvetítőnek feltételezése Isten és ember között ; és végül az a biztos meggyőződés, hogy Isten az Ő nagy irgalmasságában gondoskodott arról, hogy az emberi nem valamely módon üdvözülhessen. A Megváltó ismeretének ezt a harmadik fokozatát következtető (implicite) hitnek nevezzük ; a Krisztusba vetett következtető hit azután átmenet a Gondviselésbe és a jutalmazó Istenbe vetett hit felé. Bárki, aki üdvösségét illetőleg a tökéletes Isten jóságában és igazságosságában bizakodik, érdemben részesedik a megváltás titkának ökonomiájában. Szent Tamás, amikor azokról szól, akik Krisztus eljövele előtt éltek és lelkiismeretük hangját követve üdvözültek, azt mondja : «Jóllehet nem volt közvetlen hitük (egy közvetítőben), mégis következtetésképen hittek benne ; amikor az Isteni Gondviselésben hittek, hittél hitték, hogy Isten úgy fogja megváltani az embereket, ahogy az neki tetszik.» Ha tehát valaki hiszi, hogy Isten tetszése sze-

rinti eszközökkel váltja meg az embereket, az egyben implicite hisz a Megváltó Krisztusban is.

Nem valószínű, hogy ezek a feltételek azokra vonatkozólag, akik bár Krisztus eljövele után éltek, mégsem hallottak felőle, megváltoztak volna. Láttuk, hogy a muzulmánok milyen értelemben hihetnek Istenben, mint a megváltás forrásában. Most már csak Jézussal szembeni állásfoglalásuk kérdése vár megoldásra. Bátran leszögezhetjük, hogy amennyiben egy muzulmán úgy hisz Krisztusban, mint ahogy az az üdvösséghez szükséges, hitét semmiképpen sem abból meríti, amit az ő vallása Jézusról tanít. Ha valaki elfogadja azt, hogy Isten minden nagy embercsoportnak elküldi hírnökét, ha azt vallja, hogy Mohamed Istennek az izlám számára küldött hírnöke, akkor tagadásba vonja Krisztus küldetésének lényegét. Egy modern theologussal együtt állítjuk, hogy a lelkiismeretük szavára hallgató és ily módon üdvözülő muzulmánok «nem a vallásuk miatt, hanem annak ellenére üdvözülnek». Nem azért, mert Krisztus személyét tisztelnék, vagy mert hisznek benne, hiszen «hitük csak a következtető hit értékével bír, annyira, amennyire a természetfeletti gondviselésbe vetett bizodalomuk erejében bensőleg és szinte tudtukon kívül az Anyaszentegyházzal való egyesülésben felfogják lelkükben azt a Krisztust, akitől hivatalos vallásuk elválasztja őket . . . Lelkük mélyén, tagadásuk és téves dogmáik ellenére is, öntudatlanul az Egyházba kapcsolódnak, mert a teljes és végleges kinyilatkoztatás a keresztény kinyilatkoztatás és mert az Istenember akarata értelmében a kereszténység és az Anyaszentegyház egy és ugyanaz. A XVI. és XVII. század theologusaival együtt mondjuk, hogy ezek az Egyház lelkéhez és nem a testéhez tartoznak. Nem tartoznak az Egyház testéhez, mert nem tagjai külső és látható szervezetének és nem vétettek fel kebelébe valamely előírással aktus szerint. Az Egyház lelkéhez tartoznak viszont, mert az Egyház a természetfölötti élet principiuma és a kegyelmet, az erényeket és az adományokat közvetíti gyermekei számára ; tagjai annak a misztikus testnek, melynek Krisztus a feje és amelybe az a valóságos keresztség kapcsolta bele őket, amiről Szent Tamás beszél, amikor azt mondja : «A vízkeresztség hatékonyságát Jézus Krisztus kinszenvedéséből meríti, az ahhoz való hasonlatossága által, valamint a Szentlélekből, mint első okából . . . És a vízkeresztség hatása elérhető akkor is, ha a Szentlélek közvetlenül a hit, az Istenszeretet és a bűnbánat felé indítja a lelket.» És mint az Egyház gyermekének, Krisztus misztikus teste tagjainak részük van Isten bennük való életének misztériumában, mely egyedüli módja az üdvözülésnek, azóta, hogy az ember a természetfeletti rendbe emelkedett.

Ma már egyetlen teológus sem ismerné félre azokat a konkluziókat, amelyekre fentebb hivatkozás történt. Még a legóvatosabbak sem tehetnek egyebet, minthogy legfőbb figyelemztessenek a bűnös liberalizmus veszélyeire, mely netalán túl könnyen fogadná el a jóhiszeműség és a leküzdhetetlen tudatlanság esetének fennforgását.

Megtagadhatjuk-e Ibn Arabitól a jóhiszeműség feltételezését és bűnösnek deklarálhatjuk-e tudatlanságát? Gondoljunk arra, hogy a megbocsátható tudatlanság hasonló esetben nem kifejezetten jelenti azt, hogy a szóbanforgó egyén sohasem hallott légyen a kereszténységről és annak alapvető dogmáiról. Ha vallásos neveltetésének folyamán arra tanították, hogy a kereszténység tökéletlen vallás, ha hitte, hogy Istent úgy dicsőíti legjobban, ha irtózik attól, amit mi szeretetben imádunk, ha éppen ájtatos lelkületénél fogva nem merült fel benne a kérdés, hogy talán a keresztényeknek mégis igazuk lehet, nem nyilvánítható bűnösnek a tudatlansága.

De vajon másrészt, menekült-e olyan erőteljesen a bűn elől, gyakorolta-e eléggé az erényeket ahhoz, hogy elismerjük benne a *facientem quod in se est*-et, amely lelki beállítottságtól sohasem tagadja meg Isten kegyelmét. Mindaz, amit életéről tudunk, különösképpen pedig a lelkiismeretvizsgálás mindennapi gyakorlásának ténye, a moralista szemében teljesen elegendő bizonyíték. A szuffi lelkében megtaláljuk azt a jóakaratot, mely szinte kikényszeríti Isten irgalmát.

Ibn Arabi tehát valósággal a katolikus Anyaszentegyház gyermeke lehetett, akire a lélek kerestségében Jézus Krisztus vére hullott. De szabad-e tovább mennünk ennél és el szabad-e ismernünk misztikus élményeiről azt, hogy nemcsak hasonló, hanem azonosak azokkal az élményekkel, amelyeket mi a keresztény nyelvhasználatban misztikusaknak nevezünk?

Mit értünk tulajdonképpen misztikus állapot alatt? A katolikus lelki élet nagy mesterei nem határozták meg ezt a fogalmat. Hallgassunk meg egy modern gondolkodót, annál is inkább, mert az ő meghatározása egy a különböző iskolák részvételével megtartott ankét folyamán hangzott el először.

«Minden misztikus állapot, írja Soudreau kanonok, két egymással szorosán összefüggő elemből áll. Az egyik Isten felsőbb, de általános és homályos ismerete, a másik a nagyon értékes, de nem az értelemben gyökeredző szeretet; mindkettő a lélek felülről nyert adománya.» A szerző azután kifejti meghatározását és így folytatja: «Ha Szent Terézt és Keresztes Szent Jánost akarjuk követni, azokat a kegyelmeket, amelyek megfontolás és kívülről ható eszközök segítségével gerjesztik fel a szeretetet a lélekben, közörségesekre kell neveznünk. Mindaddig, míg az inspiráció az okoskodás és a külső eszközök emberi útját követik, mindaddig míg a Szentlélek működése nem közli a lélekkel a felülről nyert szerető megismerést, azaz, Istennek legmagasabb fokon való, de általános és homályos elképzelést a passzív és mindég jelenlevő szeretettel együtt, nem lehet szó sem szűkebb, sem tágabb értelemben vett misztikáról.»

«Az egyesülés nem Isten szolgájától, hanem Isten különleges gondviselésétől függ. ... Isten szolgája azonban mégis elnyerheti az egyesülés kegyelmét, de csak olyan lelki aktus segítségével, amely alkalmilag előidézi benne az egyesülés lelkiállapotát.»

Itt tehát isteni megmozdulásról, nem pedig valamely plátói vagy plotiniusi dialektika eredményeiről van szó. Ibn Arabi megélte lelkében az általános és homályos megismerést, melynek kapcsán úgymond «sem formát, sem képet» nem látott.

Mi lenne tehát ennek a keresztény lélekben lezajló felsőbbrendű életnek a principiuma, mint a keresztség, mely a kegyelmet, az erényt és az adományokat nyújtja a léleknek? A lelki keresztségben már most, melynek a jó szándékú muzulmán is részesévé lehet, Krisztus valóban nászát üli a lélekkel és elárasztja választottját kegyelmével, az erényekkel és az adományokkal. Abban a pillanatban, amikor a hitetlen az üdvözítő hit aktusával Isten felé fordul, már lelkében hordja a csírákat, mely misztikus létté bontakozhat ki benne azután. Természetesen gondolnunk kell arra is, hogy a rendelkezésükre álló sok segítség mellett, maguk a keresztények is csak nehezen és kis számmal érik el ezt a kibontakozást. A nem-keresztényeknél ennél fogva ritka és általában kivételes ez a teljesülés. Mégis, egy különösképpen kedvező környezetben, egy eltévelyedett nép történetének megfelelő pillanatában, a misztikus kegyelmek valamelyes virágba fakadása feltételezhető. Ibn Arabi az isteni kegyelmek kifejlődése szempontjából igen szerencsés körülmények között jött a világra. A családi környezet, melyben először lépett érintkezésbe a külvilággal, egy-egy szentünk szülőházát juttatja eszünkbe. El kell ismernünk, hogy tanítói és mesterei között voltak egyenes, nagylelkű egyéniségek és igazságtalanok lennénk, ha mindazt a hősiességet, mit írásai szerint másoknál látott és megélt, tagadásba vennők, vagy a sztoikus szeretet számlájára írónk. Bizonyíték hiányában azt sem állíthatjuk, hogy ne követte volna általánosságban az önmegtartóztatást hirdető tanait és ne élt volna nemcsak a tízparancsolat, hanem az evangéliumi tanácsok nagyrésze szerint. Rosszhiszeműek lennénk, ha feltételeznők, hogy ő maga teljesen elhanyagolta volna mindazon aszketikus gyakorlat és megtisztulási módszer megvalósítását, amelyet hirdetett. Ibn Arabi mintha megkísérelt volna behatolni abba a sivatagba, melyet a karmelita iskola mesterei később nyomról-nyomra felderítettek; azt tanítja, hogy csak az erények és az akarat megtagadása indítja el az embert a tökéletesség útján, mely voltaképpen a megpróbáltatások útja; azt tanítja, hogy ezt a tökéletességet csak az éri el, aki mindig a dolgok fáradtságosabb, nehezebb részét választja és aki nem akarja az erényt a kényelemmel összeegyeztetni. Szerinte semmi sem tarthat igényt Istennel szemben szívünk egyetlen porcikájára sem; a lélek úgy viselkedjék, mintha semmi sem lenne a világon rajta és Istenen kívül és azon legyen, hogy Isten jelenlétét sohase veszítse el. Megérti a szellemi hierarchiák értékét és ezért azt akarja, hogy az önmegtartóztatás mindig előzze meg a megvilágosulást; vallja, hogy a karizmák sem bizonyítékai, sem feltételei az életszentségnek. Jobban szereti azokat, akik el tudják rejteni felsőbbrendű szeretetüket, mint azokat, akik karizmák bizonyítékával bírnak. Rájött arra is, hogy a revelációk s természetfeletti jelené-

sek akadályt és megpróbáltatást jelenthetnek ; azt akarja, hogy a lélek felül-emelkedjék mindazon, ami nem Isten. *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Ha voltak is tévedései, sem tanítása, sem élete nem jogosít fel bennünket arra, hogy misztikájának természetfölötti jellegét el ne ismerjük.

«Ibn Arabi erőteljes intellektuális egyénisége uralkodik a muzulmán misztika modern történetén. Ő elismerten az «újító» a «Maître par excellence» nemcsak a szunnita arabok, hanem az imámita perzsák szemében is.»

Igy ír róla Louis Massignon. Mint mester és újító, Ibn Arabi a szuffizmus illetékes reprezentánsa és ezért gondoltuk, hogy esete figyelmet érdemel.

Felmerülhet még a kérdés, hogy vajjon miért tettük vizsgálat tárgyává ezt az idegen misztikát az «Etude Carmelitaines»¹ hasábjain. Az izlám megvetetté vált mindazért, amit Krisztus Egyháza ellen elkövetett. De Jézus kínszenvedésében az izlámért is imádkozott és örülnünk kell, ha a Lélek hatását látjuk azoknál, akik egyébként olyan nehezen megközelíthetők.

Talán bizalmat merítenek hittérítőink abból, ha eléjük tárjuk ezt a hatékony befolyást és hírül hozzuk nekik, hogy hála az isteni Mesternek, akad egy-egy talpkő a muzulmán sivatagban, amelyen majd tovább építhetnek. Fontos, hogy tudjunk róluk, ha vissza akarjuk hódítani őket. Szent Pál meglátja Athenben az ismeretlen Istennek emelt oltárt és akkor megmondja az athénieknek, hogy azt akarja hirdetni nekik, akit itt ismeretlenül imádnak. Meg kell, hogy a mórok ismerjék Jézust olyannak, amilyennek kinyilatkozatta magát és ránk vár a feladat, hogy ehhez hozzásegítsük őket.

Végül, a theológusoknak arra kell törekedniök, hogy a hitetlenekre vonatkozó munkásságuk gyakorlati eredményeként «táplálják az apostoli buzgalom minden formáját.» Minden lelki embernek pedig ellenállhatatlanul kell éreznie azt a kötelességét, hogy a muzulmán lélekkel való kapcsolat megteremtéséért imádkozzék.

Ain, aki megdöbbenve látja, hogy Mohamed mily kevésbé misztikus, kijelenti, hogy «még ha meg is lennének a Koránban az ilyen tökéletesség csírái, úgy ezek, a hívek lelkéber, csupán az elmélkedés hatása alatt, soha ki nem bontakozhattak volna és gyümölcseik soha nem valósultak volna meg a gyakorlatban. Az élet és a tan antithesise annyira kifejezett, hogy kizár minden áthidalást.»

Szirmai Józsefné fordítása.

Vége.

¹ Ford. megjegyzése : Fenti cikk az «Etudes Carmelitaines» című francia folyóiratban jelent meg eredetiben.

HARANGI LÁSZLÓ NAPLÓJA

Isten nevében !

Hozzád emelem szememet én hitvány emberféreg,
Ne hagyj kétségbeesnem, mikor magamra nézek,
Irgalom tengere, erőm, éltem, reményem,
Te vagy a szabadítóm, te vagy a menedékem !
Szennyes valóm letisztul, elhalt lelkem megéled,
Boldog s erős vagyok én Istenem — tevéled.

1931 jan. 1.

Január 2. Jézus neve

Mint katona, ha a szeretett vezér nevét hallja, bizalom, erő, bátorság, lelkes büszkeség tölti el, úgy ejtem ki neved. Az emberi nyelvnek nincs több ilyen gazdag tartalmú, ilyen horderejű szava. Gyűjtőpontja minden isteni és emberi értéknek. Hányan harcoltak ellene, még többen mellette ! Tudomány, művészet, emberi cselekvés legnagyobb motívumait belőle vette.

Ó, kimeríthetetlen erőforrásom, tehozzád járulok. Boldogan, bízón, királyi önérzettel ejtem ki nevedet.

1932. Vízkereszt

Ma végre hozzájutok a naplórészhez. Kezdem a kórházban átélteteket leírni, ahogy akkor éreztem és elgondoltam :

Elnyugvásom az Űrban

(Utolsó életszakaszom feljegyzései.)

1931 dec. 30. Azt hiszem, rákom¹ van. Az orvos mélyen betapintott jobbról a tüdőm alá és azt mondta a másiknak érthetően : «Itt. Egészen biztos». Ez tegnap történt, és eleinte mintegy elsiklott a fülem mellett. Látogatási idő alatt nevetve meséltem, hogy hol a hasamban találunk valamit, hol a fejemben. De aztán, hogy este eloltották a villanyt, mint egy lobbanásra, egészen éber lettem. Az agyam nagy tisztasággal kezdett dolgozni. Nem «gondolkoztam», hanem rendszertelen, de tiszta meglátások sora tódult fel bennem. Egyszerre megértettem a bennem régen gyökeret vert fáradtságot és azt az érzelmi meggyőződést, mely

¹ Ez tévedés, akkor még semmit sem tudtak megállapítani nála. Halálakor derült csak ki, hogy belső részét tbc. roncsolta szét.

három év óta állhatatosan és világosan mondja egyre, hogy «mindennek vége van, nincs tovább.» Tehát ez az !

Hogy mit érzek? Félelmet, szomorúságot semmi esetre. Mély megilletődést és csodálatot. Azóta csak két alapérzésem van — mely talán egy is voltaképen : — gyönyörködés a világ és az élet szépségében, és hálás csodálata az isteni jószág erejének.

Dec. 31. Mert ahogy így éjszakáinkint felmerülnek bennem a látások, ahogy most szilveszteri szentgyónásra készülök : mint hogyha napkeltével mennék szembe, egyre világosodik minden. Éjszakák önkéntelen, és szinte azt mondhatnám, öntudatlan «meglátásaiban» néhány nap alatt átlendülök az isteni perspektívák világába. Sohasem álmodott mértékben kezdem érteni önmagammat és a jó Isten csodálatos terveit. Ó, én lelkem, emberi lélek, milyen csodálatosan szép, nagy és gazdag vagy. Milyen elragadtatott megrendüléssel állok mélységeid felett. Most értem az Evangéliumot, hogy a lélek több, mint az egész világ.

1932 jan. 1. Ez a megértő állapot inkább ma kezdődött. Addig a megértés inkább a betegségekre vonatkozott. Régi apróságokból, egy-egy elejtett szóból, egy arckifejezésből, melyek azelőtt is feltűntek, de nem értettem őket, most mint egy bűvészserpenyőben magától egységes kép állt elő. Emlékszem, mikor még tavasszal a doktor a tüdőmet vizsgálván diványra fektetett, és a gyomromat, testemet is kitapogatta. Éppen úgy, mint drága Flóra anyánknál.¹ Érdekes, hogy akkor feltűnt, és mégsem vettem észre. Később dobolt, a felpuffadt, «meghízott» testemen, mely kongó hangot adott. Még tréfáltunk : «Még kisül, hogy víz van ebben a pocakban» — mondta. Nevettünk rajta. Már értem, hogy miért kellett mindenáron ajtót törni a másik szoba felé ! Szegény kis V.-re pedig csaknem haragudtam érte. (Ha tudnék egyáltalán haragudni rá !) Istenem, hány szerető jószándékot magyaráztam félre ! Bár az utóbbi időkben erős elvemmé lett, hogy mindenkiről csak jót tegyek fel. A karácsonyi meglepetésnek kívánt lefényképezésem, F.² egy elfojtott sóhaja és önfeledt arca a karácsonyi búcsúzásakor, mind apró jelek voltak, melyek az én belső világos érzésemet : hogy nagy beteg vagyok — támogatták. De mindez csak itt lett világos és kerek egész bennem.

Ma reggel eljött hozzám az Oltáriszentség. A klinika kedves, könyörülő jószág-tól áthatott papja hozta. Tegnap a gyónásnál is éreztem, hogy milyen finom illette van ennek a tapasztalatok által bölccsé lett papnak a lelkek ápolásánál. Bár kábult voltam, és minden erőlködésem ellenére sem tudtam visszaemlékezni az elmúlt évre (az események, még a tegnapiak is, könnyen elmosódnak és megzavarodnak bennem egy idő óta, fokozatosan, ellentétben a lelkiekben való tisztánlátással), a gyónásom mégis jó gyónás volt. Teljesen megkönnyebbültem és megnyugodtam.

Az Isten tervei szerint szinte magától értetődőnek láttam, hogy én így és most haljak meg. Hiszen mikor anyám rákban vergődött, magam rimáncodtam Istennek, hogy adja majd nekem a szenvedéseket, csak őt ne kelljen szenvedni látnom. Hiszen azt el tudtam fogadni az Úristentől, hogy elveszítsem anyámat, de ha a szenvedését végig kellett volna nézmem : megőrültem volna. Most pedig egyenesen boldog vagyok arra a gondolatra, hogy az ő útjukon mehetek az Istenhez. Hogy amit kívülről kétszer végignéztem (a rákbeteg haldoklását : lassú hervadását), azt belülről is átélhetem és így valamiképpen részese lehetek az ő szenvedéseiknek. Hiszen a legrettenetesebb gyötrelmem úgyis az volt, hogy nem tudtam a lelkükhöz férni. Hogy komédiás álarcával vigyoroxtam, mikor tudtam is, hogy keresztüllátnak

¹ Édesanyjának testvére 1929 febr. 2-án májrákban halt meg.

² A család legbizalmasabb barátja.

rajtam. Ők talán valahogy reflektálatlan, természetes naivitással, kevésbé felkészülten álltak szemben a halállal és csak a betegségben érték meg. De azért nagyon fáj, hogy annyira lebecsültem az isteni kegyelem erejét, és nem mertem komolyan és melegen érintkezni velük, mint «elköltözőkkel», hanem ostoba és üres biztatással, sőt tréfával vétkeztem a lelki méltóság tisztelete ellen.

Most pedig magamon ámulva látom, hogy egy napról a másikra bölcsé : látóvá és szentté : kereszténnyé tett az Isten ereje. Nem ismerek magamra : arra a nyafogó, aprólékosan aggodalmas, felületes, elkényelmesedett, gyáva nyárspolgár magamra. Mintha a lelkem pislogó kanóca most hirtelen nagyot lobbant volna, hogy most már természetfölötti erővel világoskodjék a hátralevő kis időben.

Ezek a látások az én boldogságom. Valami ilyen lehet a mennyország.

Délután bent volt I.¹ Hosszan és jól beszélgettünk. Arról is, amit külön kértem reggel a szentáldozásban. Milyen szépek a lelkek, mikor így egy-egy órára ki tudnak szabadulni a földi élet hálójából, az idegek kötelékeiből. Csupa gyengédség, meghatott szeretet volt. Éreztem, hogy a lelkét is odaadná értem. Istenem, ha én is mindig úgy tudtam volna látni és érezni, mint most ! De sokat aludtam, de keveset éltem ! Mennyire átengedtem magam napi dolgoknak, önző, kicsinyes, ideges lélegzőcsöveknek. Elhanyagoltam a lélekkapcsolatokat, szerettem és magam közé homokszákokból torlaszt emeltem.

Jan. 2. Mára ismét eggyel több megoldott probléma. Mindennap nyílnak a lelki zárok és mindig jobban elcsodálkozom az Isten bölcsességén, jóságán és az élet nagy harmóniáján. Tegnap még keserűen emlegettem I.-nek futó célzással, hogy «műveim nincsenek.» Ez keserűségem volt. Húsz esztendeje vagyok író (1911-ben jelent meg versem az *Életben* először) és még nem alkottam semmit. Amit írtam, azt sem tudtam kiadatni. A világ nem tud rólam. De most már nem fontos. És Isten egy gondolatot adott, mely a pusztá rezignációt teljes harmóniává oldja fel. Úgy tetszik, hogy megértettem, mit akar tőlem. Hisz azt, hogy nem első-sorban munkára, nagy alkotásra teremtett engem, egész testi-lelki alkatomból világosan ki lehet olvasni. Engem penitenciának szánt az Úr szegény szüleinek és talán még arra, hogy türelmes étellel és szép halállal «bizonyosságot tegyek az igazságról.» És akkor villant fel bennem ennek a napló-félének a gondolata. Ha végig megtart Isten kegyelmében (ahogy reményelem), ennek a csendes elmúlásnak feljegyzései nagyobb jót munkálhatnak, mint egy derekasan megírt regény. Ha békét és emelkedést adhatna egyeseknek, boldog volnék. Valahogy így szeretném leróni hálámat az emberek iránt. Hiszen mennyi jót tettek velem ! Idegenek is, villamoson, utcán, hányszor segítettek ! Mindenki jó volt hozzám. Nem emlékezem, hogy valaki valaha bántott volna. A Kaplony-utcában a Károlyi-forradalom alatt gyerekek megdobáltak és kicsúfoltak, mikor délután sétáltam bicegve a napon. De azok sem rosszaságból tették, és én hívtam is őket magamhoz, mert szerettem volna cukrot adni nekik.

Lehet, hogy ez szép és megható volt tőlem, és hogy talán dicsekvés, hogy említsem. De én nem magamról szeretnék hőskölteményt írni, hanem az isteni kegyelem erejéről. Azért csak azt jegyzem itt fel, ami az ő munkája bennem. Sáros, piszkos, kicsinyes, önző magamat, aki saját erőmből vagyok, most nem festem le részletesen. De hisz az ember nyomorúságát kiki tapasztalja magában, és elhiszi, hogy milyen nagyon hitvány és utálatos vagyok önmagamban, s hogy ezt nemcsak szerénykedő alakoskodásból mondom.

Főművemnek tehát ezt a pár oldalt szánom. Nem tudom, meddig nyúlik, de

¹ Unokanővére, kivel együtt töltötte gyermekkorát.

befejezésre nem szorul, akárhol szakad meg. Ez is nagyon megnyugtató, és nemcsak eltörülte a «letört pálya» érzését, hanem ambíciómnak teljes kielégülést ad. Igaz : «szeretném magam megmutatni, hogy látva lássanak». Ez nemcsak dicsőégszomj, hanem minden vérbeli író lelki szükséglete. De itt most teljesebben, mélyebben kifejezhetem magam, mint a szépirodalomban. Tegnap az újévi misében erről a kitételről elmélkedtem : «sobrie et juste et pie vivamus in hoc saeculo, exspectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris». Ebben benne van az én újévi programom : józanul és jámboran, éberem figyelve várni «áldott» reményét (eljövetelét) az Úr dicsőségének. (Milyen gyöngéd ez az áldott jelző!) Nincs is más vágyam, mint precízen és finoman kifejezni minél többet a lelkem gazdag életéből. Tudatos művészmunkának, de teljes őszinte egyszerűséggel lelki sírkövet állítani magamnak, az Isten dicsőségére.

Nem tudnék azzal a hősi némasággal meghalni, ahogy anyám, aki a halálra való lassú érzéséből mártír-hősiességgel egy szót sem árult el. Csüggedését, harcait magába zárta. Én csak sejthettem, és most kezdem érteni, hogy min mehetett át. Szeretném fenéig inni az ő kelyhét. De belőlem az élmények ki akarnak törni. Soha ennyi mondanivalóm nem volt. A legkisebb esemény is csodálatos gazdag élmény. Csupa nagy, szent, gyönyörű történik bennem és körülöttem.

Milyen szép volt például ma délelőtt, ahogy P. doktor elbúcsúztatott. Mélyen megindított férfias őszintesége és gyengéd tapintata. Ahogy a bajomról beszélt velem, nem volt egy kétszínű szava, hazug biztatása. A lélek méltóságának megbecsülését felemelően éreztem nála. Voltaképpen azt mondta, hogy rajtam nem lehet segíteni. Megértettem rögtön, hisz ezt éreztem tisztán, már mielőtt a kórházba jöttünk. De mégis olyan finoman, megnyugtatóan beszélt, hogy nálamnál kevésbé éber lelket elfogott volna a földi reménység illúziója. Ez a keresztény orvos. Magasztos emlékét elviszem magammal. Amikor megköszöntem a jóságát, úgy láttam, hogy könny csillan meg a szemében. Ahogy összenéztünk, éreztem, hogy a lelkemmel beszél, nem az «értelmes húsdarabbal», mint annyi más orvos. Amivel pedig az ágyamhoz lépett, az mint ünnepélyes hajnali harangszó visszhangzott a lelkemben : «Ütött a szabadulás órája». Enyelegve mondta, a kórház rabságra, de bennem éppen akkor kezdett szárnyat bontogatni a lélek, útrakészülődve a testi börtönből. Szeretném, ha ezt ő is olvasná. Általában szeretnék mindenkinek elmondani mindent. Barátok, jóltevők merülnek fel előttem, akikhez szólni szeretnék. Testben nem érzem fontosnak láthatni őket, de szeretném, ha a lelkemet ismernék mindazok, akik szeretnek, és akiket szeretek. Az utóbbiak közt ott van minden ember. Elnézem például a társaimat az ágyakon. Tegnap még vadidegenek voltak, többet nem is látom őket. És milyen csodálatos alkotása mindegyik az Úristennek, és mennyi jó van bennük ! Az apácák, a kórházi ápolók, az orvosok, mind szeretett, tisztelt lelki testvéreim lettek. Megdicsőülést, csodálatot és nagy szeretetet érzek irántuk.

Kisütött a nap. A kórterem karácsonyfája tündéri fényben ragyog a nap-sütéstől. Engem most öltöztetnek. Indulunk. Olyan az egész, mint egy álomszerű diadalmenet. Elindulás a mennyország kapuja felé !

Január 2—3—4. Rózsadomb¹

Csodálatos ! Talán nem volt az életemnek még három ilyen mélyjáratú napja. Az álmatlanság, a testi gyengeség megfinomít és átszellemít mindent. Éjszaka éber

¹ Felesége családjánál.

látásokban az élet csúcsein járok. A jövőt festem magamnak. Nem az enyémet, hanem az övékét. Néha, mintegy villanásba, látni vélem az Isten terveit: az én halálommal nehéz csomók oldódnak majd meg: O.¹ Gödöllőn a kis házban, V. talán itt. Talán I.-n is segíthetek, ha úgy enged meghalnom Isten, ahogy most emel magához. Csodálatosan jó és nagy az Isten. Ha egy-egy ilyen tervét megértem, sírok a megrendüléstől. Úgy összevág minden, és olyan szép! Az élet mélysége és a világ szépsége érzékenyít el. Gyönyörködöm búcsúzó meghatottsággal, de nem vagyok szomorú és nem kívánnék megtartani semmit az elsikló világból. «Olyan nagyon szép volt», mondom hálás könnyek közt magamnak és ha ezután vallatom magam: «Szeretnél itt maradni? Élni tovább a tűnő életet?» azt érzem: «Nem. Nincs bennem az élet vágyának még szikrája sem. Csak olyan szép volt, olyan nagyon szép volt». Nappal pedig nézem a világot és meleg belső megindulással érintkezem az emberekkel. Úgy tetszik, hogy most jobban látom őket. Úgy megérzem jóságukat. Derék, hűséges, erősjellemű emberek a rózsadombi ház lakói. Az üres karosszékekben még láthatatlanul ott virraszt felettük fehér szakállal, tisztos fejével Nagyapa, a germán szolidaritás, fegyelem és hideg méltóság páncélja mögé szorított meleg érzés. Ilyenek ők is, de már melegebbek. Magyar vért oltott már beléjük a Nagymama, a ceglédi 48-as polgármester vérét, aki rajongó híve Kossuthnak. Melegebbé tette őket a közös szenvedés is, a kis unokák melegítő hatása. És — úgy érzem — a mi kettőnk harmonikus házassága is. Legalább V. édesanyján határozottan érzem, hogy üdül fel a gödöllei kis házban közöttünk. És ilyenkor nem is tudja, hogy elköltözött áldott lelkek melege sugárzik rá a vénhedt falakról, akik nagyon tudtak szeretni és áldozatos életükkel szentelték meg itt a földet.

Csak most látom, hogy mennyi nem remélt melegséget találok közöttük. Nagyon szeretem őket és érzem, hogy ők is szeretnek.

Nagykeresztmamatól külön elbúcsúztam. Kértem, hogy áldjon meg. Megtette. Úgy érzem, hogy Pestet többet nem látom. Az autón oda-vissza sorban elbúcsúztam tudatosan mindentől. Sok emlékem van ott. De egy szemernyit sem fáj, ha arra gondoltam, hogy mindent utoljára láttam. Elevenen él bennem, hogy mindent és mindenkit megtalálok újra az örök életben. A jelenségek szinte már csak üres képek az én lelkem előtt. Régóta szokom már ehhez a látásmódhoz. Valamiképpen velem is született, és a filozófia kifejelesztette bennem. Nekem könnyebb lesz meghalnom, mint az anyáknak volt. Az én anyuskám valahogy a józan földi érzésű emberek közül való volt, vallásossággal, érzékkel a költészet és tudomány iránt, de metafizikai lendület nélkül. Miattam is nagy gondok nyomták, ha a halálra nézett, Flóra anyának nagy képzelete, szárnyaló lelke volt, de az erőteljes életérzés, élnivágyás húzta vissza. Szenvédélyes lelkében csak lassan higgadt le az élet rezignációvá, kevés volt benne anyám csendes, megadó természetéből. Én örökölttem a csendes életről-lemondás adományát, a metafizikai valóság pedig kézzelfoghatóbb és bizonyosabb nekem a földinél. Ha Isten segít, könnyű lesz itthagynom ezt azért. Nem bízom el magam. Tudom, hogy lehetnek és lesznek is még erős kísértések, ha már komolyra fordul az állapotom. Apám családjában betegesen erős volt a halálfélelem és ez a rettegés megvolt bennem is gyerekkorom óta. Imádkozom, erősen, boldog halálért, alázattal, de bízva.

Jan. 21. Nagyon elmaradtam az írással, de ami fontos, elevenen él most is bennem. Itthon S.-val beszélünk őszintén. Nem rák. Az agyamban indult meg újra a régi folyamat. Megáll-e ezzel a bénulással, vagy halad majd tovább? Lehetséges, hogy akkor is évtizedek telnek bele, míg végez az agyammal. De én ismerem az

¹ Idősebb unokanővére, kire kisebbik házát hagyta.

orvosi nyelvet. Az első napokban olyan gyenge voltam itthon, hogy egészen közeli-
nek hittem a halált. De inkább örömet és megnyugtató elcsendesülést éreztem.
Elég nekem az Anyákra gondolni, O.-t elképzelni itt a kis házban, mint a kis
szentély őrzőjét énutánam ; és még ha majd fáj is meghalni, ezek föltétlenül meg-
vigasztalnak.

Csodálom és szégyenlem a fantázia játékát, mely újra megtévesztett.¹ Lel-
kemnek mindenestre javára vált, ha van is benne sok a felsülésből. Képzeldő
voltam világletemben. A képzelet sokszor segített megsejteni az igazat, még több-
ször vitt tévútra. Sok gyönyörűt álmodtam így, de sok retteneteset is. Mégis a vallás
után ez a képzelet volt a legnagyobb kincsem. A mindennapi életet vagy érdekes
«nagy» eseményekkel tölti meg, vagy egyszerűen kiemel belőle : embert, munkát,
lelki élményeket megnagyít, megszépít, gyönyörűre színesít. Sokszor szinte roska-
dozom az átélt negyszerűségek súlyától. És mégis több ez, mint pusztá álom.
Sokszor úgy érzem, hogy a képzelettel a világ és az élet igazi valóságát fogom át.
Emberben például még sohasem csalódtam. Nem illuziókkal aggattam tele őket,
önkényes fantáziajátékkal, hanem meglevő jótulajdonságaikat láttam esetleg meg-
nagyítva. Volt, hogy a gyarlóságukat csak később láttam erősebben, és azok fájtak
is, de nem csodálkoztam, nem «ábrándultam ki» (ábrándjaim úgyis csak nagyon
kevesekre vonatkozóan voltak !), hisz mindig tudtam, hogy «emberek», nem hősök
és nem égi lények. Talán mert sohasem «vártam» semmit az emberektől, azért nem
csalódtam bennük. Azt is hiszem, hogy az a sok jó, melyet bennük látok, igazán
megvan a gyengeségek alatt, ha esetleg ritkán tud is érvényesülni, és hogy mégis
az az értékes rész bennük, az *igazi én*. Hisz tudom magamról, milyen ritkán sikerül
olyannak lennem, amilyen forró vággyal lenni szeretnék és aminő lelkiséget *igazinak*
érezek magamban. *Vágya szerint* pedig minden ember jó, «rossz» lenni, tudatosan
senki sem akar (az elkeseredett dacos se, a lelke legmélyén), csak azt nem látja sok,
hogy mi a «jóság» s még gyakrabban a távolságot nem látja, melyben attól van.
Nem magát törekszik közelíteni az ideálhoz, hanem az ideált meglevő lelki képére
szabja. De talán mindenkinek szüksége van rá, hogy «jó»-nak tartsa magát valami-
képen, és így, ha ferde és tökéletlen módon is, de a jóságból él mindenki. A leg-
cinikusabb «életművész» is, amikor oldalba rúgja durván az erkölcsöt, az életre-
valóságnak, a magasabbrendűségnek érzésével teszi, a tökéletesebb, «felsőbb erköl-
csiség» érzésével. Szép, jó, bölcs akar lenni minden ember, legalább a maga szemé-
ben. Élni csak úgy tud, ha valamiképen (önáltatással legalább) ezeknek az örök
kincseknek birtokában érzi magát. Ahol pedig kincsünk, ott a szívünk : innen az
én (éppen nem idealizáló) emberszeretetem legmélyebb forrása.

Ahogy az embert, az életet is ilyenféleképp látom, a képzelet színes üvegjén
át. Minden «csoda» minden nagy és ünnepélyes esemény. Attól kezdve, «hogyan
tudom a tollat kezembe venni : lelki elhatározást átvinni a testre?», a történések,
változások egymásbafonódások, lelki megrezdülések végtelen sokszerűségű lán-
colata, titokzatos és hihetetlenül nagyszerű ! Egy tanítvány alkalmatlan érkező-
sénél hányszor éreztem magamat bunkót ragadó ősembernek, aki megy, hogy
a családjának élete árán is megszerezze a mindennapi húst. És efféle képek ilyenkor
erőt, kedvet, szinte «hősi» lendületet adtak fáradt testemnek.

A fáradt test ! Bizony ez az én részem. Ha arra gondolok, hogy fogyó szel-
lemi erővel, rokkantan kell esetleg haldokolnom, sokáig élő-halottként, hát kicsor-
dul a könnyem. Keserűséget akkor sem érzek : Legyen meg az Isten akarata.
De a küzdő szép életre visszanézni, mint akinek már talán nem lesz része többet

¹ Arra a téves hitére céloz, hogy rákja van és egészen közel a vég.

a komoly munkában : ez fáj. Talán egyedül ez minden között, amit elhagyni elkészültem magamban. Hogy mikor hagyok itt mindent? Éppen oly kevésbé tudhatom, mint azelőtt. Az orvosok sokszor kimondták már, hogy ennyi meg ennyi éves koromban meghalok. Lehet, hogy most végre meggyorsul a pusztító folyamat, lehet, hogy soká húzódik, vagy meg is áll egy időre. Jól esik azt remélnem, hogy öreg ember nem lesz belőlem. (Gyermeektelen öregség ! Bár az Úristen elég hatalmas volna ezt is pótolni valahogy.) Máskülönben pedig élek csendes békességben, csak mélyebben, mint eddig. Azt a várost valahogy sokkal szeretőbb és figyelmesebb szemmel nézzük, ahonnan útra készülünk. Így kellene mindig látnunk és éreznünk, akkor az életünk az volna, aminek lennie kellene : csodálatos és királyi út az örökkévalóság felé.

Egy éjjel felébredve, ezt a verset *kellott* írnom. Magától jött és szinte kényszerített, hogy egybefogjam : később aztán simítottam rajta tudatosan is :

Beteg csendes imádsága:

Láztól lesorvadt két karom
A betegágyból feléd tárom :
Ne rajtam, Uram, rajtuk könyörülj !
Könyörülj a vergődő világon !

Nekem már jó a csendes szigeten
Kettesben üldögélni véled,
Míg nyitja halkan ajtaját
A csodálatos örökélet.

De vérben, jajban áll a Föld,
S engem iszonyú jajszó ráz át :
Testvér . . . barát . . . és embermillió . . . !
Jaj, csitítsd el a kínok lázát.

Ha áldozat kell : én legyek,
Kicsi szívárvány komor égen :
Add nekik látni boldog magadat,
Ahogy megadtad nekem.

Különben napról-napra erősödöm. Az arzén érezhetően működik. Lassan dolgozgatok már. Jó ez is. Minden jó, ahogy van. Ez nem megnyugvás és hit nálam, hanem szinte már «látás.»

Jan. 30. Azóta már megjártam egy hullámvölgyét belső életemnek. Ilyenkor látom, hogy szép fellendüléseink, képzelt szépségünk és erényünk mennyire csak az Isten ajándéka, ránkvetődő sugár. Üres, fekete és gonosz, ami bennem ásit, csak egy jó van bennem : a nagyravágyó, égrekiáltó Istenvágy. Igyekszem megtartani magamban, ami kegyelméből érezhető, élesztem a reményt, bízom és alázattal várok. Rázogatom a hétköznapi porát elhanyagolt lomha lelkemről. Bánat, elmélyített bűnbánat. Tudom, hogy milyen hanyag vagyok a kegyelem ápolásában, holott a csendes, pihenő életben ugyancsak volna időm elmélyülésre. Miért esik jobban gyáván elásni magam hóbertos és felületes gondok közé? Miért nem tárom ki legalább egy félórára napjában szomjas lelkemet az Istennek, mikor a lelkem legmélyén csak az Úristen és a halál foglalkoztat éjjel-nappal? Nem kínoz, nem fenyeget egyik gondolat sem. Ha felnézek rájuk, megtisztulva és megvigasztalódva kelek fel az elmélkedéstől. Miért húzódok vissza mégis újra az öntudatos élet mélységeitől? Játékos képzelet és lusta magam-elhagyás a csábításaim.

(Folytatjuk.)

IPOLYI ARNOLD MAGYAR MYTHOLÓGIÁJA

IRTA: SZERB ANTAL

Ötven évvel ezelőtt halt meg Ipolyi Arnold, a magyarok ősvallásának legnagyobb kutatója. Híres könyve, a Magyar Mythologia, két idézettel kezdődik. Heis ho Theos, idézi Szent Pál apostolt, egy az Isten, és ezzel leszögezi mitológiai kutatásainak sokat vitatott alapelvét, hogy t. i. kezdetben minden nép, és így az ősmagyarok is, egyisten-hívők voltak. Azután pedig Cicerót idézi: «Az istenek természetére vonatkozó kérdés, amint magad is jól tudod, Brutus, igen-igen nehéz, de a legszebb kérdés a lélek megismerésére vonatkozólag».

Igen, Ipolyi tudta jól, hogy az istenek természetét tanulmányozni a legszebb út a lélek megismerésére. Különösen amikor nem egy ember lelkét akarjuk megismerni, hanem egy közösségét, egy nemzetét. Éppen ezért, mikor a múlt század elején Európa népeiben felébredt a nemzeti öntudat, a kor tudósai mindenütt sürgős feladatuknak tekintették, hogy megismerjék népük isteneit, ősvallását, mitológiáját. A romantikus kor a mitológiában látta a csodakulcsot, amellyel megfejtheti a titkok zárját, a nép jellemébe írt belső végzetet, amellyel a művészetet visszaviheti az ősforrások tiszta vizéhez, amellyel a nemzet kultúráját igazán nemzetivé teheti.

A magyarok is kivették részüket az általános európai mozgalomból. A magyarok ősvallására vonatkozó tudományos eszmélkedés már a XVIII. század végén megindult. 1791-ben megjelent Cornides Dániel *Commentatio De Religione Veterum Hungarorum* című munkája, amelyet előzőleg a Göttingai Tudós Társaság előtt felolvasott. A későbbi fejlődésre annyiban volt nagy hatása, hogy keleti, nevezetesen perzsa vallási mozzanatokot vett a magyar emlékek magyarázatául. De nem esett túlzásba, józanságát a későbbi kor kételkedő és aggályosan bíráló szellemű nagy tudósa, Katona Lajos is elismeréssel említi.

De a tudós Cornides halála után a magyar mitológia a költők és az ábrándozók kezébe került. Követője, Horváth János, ugyan tovább vitte a tudományt, amikor a finnugor népek ősvallásában keresett a magyarral rokon mozzanatokot, de ő már hajlandó volt olyanokat állítani, hogy például a magyar «eskü» szó onnan ered, hogy az ősmagyarok így erősítették szavaikat: «ess kü reám, ha nem mondok igazat». Aranyosrákosi Székely Sándor, a költő, saját leleményéből megteremtett egy magyar mitológiát két fő-istennel, Hadurral és Ármánnal, ezt a két istenalakot később nagy költőink, Vörösmarty és Arany János is átvették tőle. A híres Horvát István és tanítványai azután ábrándos nyelvészkedésükkel egészen eltérítették a tudományos kutatást eredeti irányából, a fantázia-gazdag megbízhatatlanság felé.

Végre 1846-ban a Kisfaludy-Társaság pályázatot hirdetett egy magyar mitológia írására. A pályázatot Ipolyi Arnold katolikus pap nyerte meg, aki azután a pályázatra csak vázlatban beküldött művet éveken át tartó munkával befejezte és az meg is jelent 1854-ben Magyar Mythologia címen.

Ki volt ez az Ipolyi Arnold, akinek a legnagyobb és úgyszólván egyetlen magyar mitológiát köszönhetjük? Családi neve tulajdonképpen Stummer volt, 1823-ban született Ipolykeszin, jómódú családból. Mint fiatal papnak, szellemi fejlődésére igen nagy hatással volt az, hogy báró Mednyánszky Alajos fiának, Dénesnek a nevelője lett. Mednyánszky Alajos a magyar mondák, mesék, régiségek első gyűjtőinek egyike volt; a vele való érintkezés és a báró gazdag könyvtára indították útnak a fiatal Ipolyi tör-

ténetírói hajlamait. Magyar Mythológiája volt az első önállóan megjelent munkája ; azontúl mitológiával nem is foglalkozott, hanem főképp régészettel, műtörténettel és egyháztörténettel. Pályája sikereiben és elismerésben rendkívül gazdag volt. Tagja volt az Akadémiának és a Kisfaludy-Társaságnak és több tudományos társaságnak volt az elnöke : a Magyar Történelmi Társaságnak, a Szent István- és Szent László-Társaságnak, az Akadémia II. osztályának és történelmi bizottságának, az Országos Közoktatási Tanácsnak, a Magyar Képzőművészeti Társaságnak, az Archaeológiai Társaságnak. 1871-től beszercebányai püspök, majd a vaskoronarend első osztályának lovagja, valóságos belső titkos tanácsos és végül 1886-ban nagyváradi püspök lett, de új méltóságát nem viselhette sokáig, mert ugyanennek az évnek december 2-án meghalt.

Milyen mulandó minden, ami siker ! Valósággal erkölcsi példázatként hat, hogy ennek a munkában és sikerben oly gazdag életnek az emlékéit az az egyetlen egy munkája fogja megőrizni, amellyel életében nem volt sikere, sőt ami a leghevesebb támadást váltotta ki. Ipolyi Magyar Mythológiáját ugyanis Csengery Antal az Akadémián tartott székfoglalójában rendkívül szigorúan megbíráta és teljesen elhibázott műnek nyilvánította. Ipolyi ugyanis, mint mélyen hívő katolikus lélek, annak a felfogásnak volt híve, hogy az emberiség eredeti ősvallása a monotheizmus volt. Később az emberek fogalmai elhomályosultak és a polytheizmus, mint szellemi hanyatlási tünet lett általánossá az ősi népek között. Ezt a felfogást, amelynek máma is számos híve van a vallástörténészek közt, a «haladó szellemű» Csengery az evolucionizmus nevében támadta. A kor uralkodó felfogásának hódolva azt vallotta, hogy a vallás is «fejlődés», lassú tökéletesedés eredménye, mint az emberi kultúra valamennyi többi ága ; kezdetben volt az alacsonyabbrendű polytheizmus, amelyből nagyláttan fejlődött ki a monotheizmus. A vita háttérében az akkoriban csak burkoltan megnyilatkozó katolikus-protestáns ellentét állott. Csengery úgy gondolta, hogy katolikus pap nem is lehet más, mint elfogult, — éppen ezért eleve elfogult volt Ipolyival szemben és óriási érdemeiből semmit sem volt hajlandó észrevenni. Hogy mennyire felekezeti érzékenységek álltak a dolgok mögött, mutatja az a tény, hogy mikor Ipolyi halála után Pór Antal megírta Ipolyi életrajzát, az ellenpárt nevében felszólalt Gyulai Pál, szemére vetve Pór Antalnak, hogy papi és felekezeti elfogultságból túlságosan is felmagasztalta a halott Ipolyit és felelevenítette a régi polémiát, újra hangoztatta Csengery vallástörténeti állásfoglalását Ipolyi szemben.

Ipolyi keserűen és keményen válaszolt Csengerynek, — de a bírálat teljesen elvette a kedvét a további mitológiai kutatástól. Az irodalomtörténeti legenda úgy tudja, hogy elégette könyvének valamennyi példányát, amelyhez hozzá tudott jutni és ez az oka annak, hogy a könyv egy félévszázadon át csaknem megközelíthetetlen volt és eredményei nem mentek át a köztudatba. Az 1920-as években azután Zajti Ferenc, a magyar ősvallás lelkes híve, rendkívüli áldozatkészséggel, saját költségén újra kiadta a könyvet, amely ezáltal mindenki számára hozzáférhetővé vált.

Ipolyi könyvének első fejezete — a módszertani bevezetések után — az ősmagyarok Isten-fogalmával és a magyar Isten szó eredetével foglalkozik. Közmondásokból és a néplélek más megnyilatkozásaiból a mitikus isten-képnek számos jellegzetesen magyar vonását tudja összegyűjteni. A magyar nép boldog Istenről, gazdag Istenről, élő Istenről beszél. Ez a magyar Isten a hadak istene volt ; még Cserei Mihály is úgy tudja, hogy a hadverés Istennek kiváltképpen való munkája. Magyar sajátosság az «isten-adta» kifejezés és érdekes növényneveink, mint : isten fája, isten szakála, isten pohárkája, isten papucsja, isten lóva farka. Népi kifejezések beszélnek a magyarok istenéről, akit sokszor csak a régi isten néven emlegetnek.

Ipolyi szerint a magyarok eredetileg egyistenhívők voltak, de később a természetben megnyilvánuló istenséget a jelenségek külön istenei és szellemei gyanánt tisz-

telték. A második fejezet ezekkel foglalkozik. Az ősmagyarok gonosz szellemeinek a neve rejlik ezekben a szavakban: Ármány, Manó, Fene, Nyavalya, Guta, Mirigy, Csoma, Dobroc, Láz. A Guta-szellemnek valami különös tulajdonsága lehetett, amit a vele együtt emlegetett «lapos» szó őriz; például egyes vidékeken azt mondják: lelapult, mint Komoró végén a guta, vagy: meghuzta magát, mint guta mellett a mennykő. Az ősmagyar gonosz szellemek közt mindenesetre ő a legtitokzatosabb. Hogy a fene eredetileg mennyire személy volt, mutatják az ilyen kifejezések: ha én fene volnék . . ., fene is szereti a kis malacot. A manó kevésbé zordon szellem, egyes helyeken a madárijesztőket nevezik így és tudnak arról az időről, «amikor még a manó is gatyában járt.»

Külön fejezetet szentel az ördögnek. A magyar ördög szó szerint eredetileg annyit jelentett, mint ör-dög, vagyis a dögök főnöke, hogy pedig a dög mit jelentett, azt a szanszkrit nyelv alapján magyarázza meg. A magyar ördögnek, akit helyenkint hopcihernek, frányának, drómónak is neveznek és titokzatos régi jelzője a «sívó» szó, fekete nagy füle-farka van. A hitregék, mondja Ipolyi, «az ördögöt külön társasági élet, sőt családi viszonyokban állítják elő,» van neje és fia, sógora, azt is mondják, hogy az ördög veri a feleségét.

A következő fejezet a magyar mitológia legrokonszenvesebb alakjaival, a tündérekkel foglalkozik. A «tündér» szó a tűnik igével függ össze, ezért beszél Berzsenyi tündér szerencséről. Rokongyökerű Ipolyi szerint a tündöklük ige is. Vannak Magyarországnak egyes részei, amelyeket a néphit különösen tündérlakta helyeknek tekint: ilyen Erdély, ez az alapja az «Erdélyország tündérország» kifejezésnek. Ipolyi mitoszi emléket keres Erdély német nevében, a Siebenbürgenben is: talán a tündérek hét várára utal, Ipolyi még azt is meg tudja mondani, melyik volt a hét tündérvár. Hogy a magyarban nem maradt fenn Erdély Hétvár neve, éppen annak tulajdonítja, hogy pogány, mitikus jellege miatt a kereszténység első korszakában elnyomták ezt a nevet a pogányság egyéb maradványaival együtt. A másik tündérlakta hely a Csallóköz, ahol éjszakánként látják Tündér Ilonát, amint hattyú alakjában úszik a holdfényes Dunán. Mesés tündérvidék az Operenciás Tenger is, amelyen túl annyi minden terül el. A tündérországról szóló mitoszok a minden mitológiában továbbélő boldog aranykor emlékét őrzik szerint. Valamikor mindenütt tündérek laktak, de a világ azután gonosz lett és a tündérek eltűntek.

Vannak a magyar mesevilágnak gonosz tündérei is, ezek a boszorkányok, akik közül legnevezetesebb a vasorrú bába. Némelyik boszorkány halálfejekből épült palotában lakik, a hozzá vetődött iszonyú próbák alá veti, a halott tengeren dióhéj csolnijában evez, ha nyelvét kiölti, villámlik, ha fogait a levegőbe dobja, jég esik, ha köp, árvíz támad. Ipolyi szerint a tündérek és a boszorkányok az ősvallásban a párkák, a végzetnők szerepét játszották, ők fonták az emberi sorsot, erre emlékszik a mese, melyben a boszorkány lányai emberbélből szövik hálójukat. Ezért szeret a tündér és a boszorkány keresztanya lenni: így befolyásolja az újszülött sorsát. Lehet, hogy volt olyan hitrege is, amely a magyar nemzetet a tündérektől származtatta, erre mutat, hogy a csodaszarvas regéjében szereplő lányok, akiket a magyar vitézek elraboltak és feleségül vettek, tündérséget tanulnak az erdőben. A tündérek hadnemtők is voltak, mint a germán valkirök és Ipolyi szerint a Turul-madár is ilyen hadnemtő lehetett, hiszen a krónika szerint a turulmadarak úzik ki a magyarokat őshazájukból, hogy harcba menjenek. Az egyes elemeknek külön tündérei vannak, így különösen a víznek.

A következő fejezetben az óriásokról beszél. Az óriások szerint a hegyekkel vannak összefüggésben, a hegyek a nép szemében kővévált óriások. Sajátos etimológizáló hajlamával a «tatár» szót magyar eredetűnek veszi, ez lett volna az óriások ősmagyar

neve. Innen vették a görögök a Tartaros szót, sőt a Táttra hegység neve is innen ered. A törpék a magyar mesékben ritkák, legnevezetesebb még az, akit ő hétszínű szakállúnak nevez, de akinek tulajdonképpen hétsingnyi szakállú a becsületes neve.

Azután rátér a hősökre. A mesék Erős Jancsija, Félelemkeresője, Vadhuszárja Ipolyi szerint «az ős elődök erős jeleseinak» az emlékét őrzi. Ezt az elméletet alkalmazta később Solymossy Sándor a Toldi-mondára. Az ősmagyarok félistenei lehettek : Nemere, akiről a szelet elnevezték, Hunor és Magyar, sőt feltételez egy Tana nevű jeles elődöt is. De a legfőbb hős mégis Attila lehetett, akinek életét a monda felruházta a hőroszok valamennyi jellegzetes vonásával. Sas nevei fel, Isten csodálatos kardot küld neki, Isten ostorának tudja magát, mint a népvándorlás annyi más hőse, később a magyarok is ; királyok szolgálják és megöli testvérét. Úgy gondolja, hogy a magyar és a német hősmonda közös forrásból merítette ezeket a motívumokat. Ő is sejti, amit Róheim Géza később részletesen kifejtett, hogy a turulmadár a magyarok vezértörzsének a mitikus őse és hogy Álmos az eredeti mondában a turul fia volt.

Majd a természetelemek tiszteletéről beszél, azután a mitikus állatokról és növényekről. A legelőkelőbb mesebeli állat a sárkány. Kígyóból lesz a sárkány, a kígyó kígyót eszik, hogy sárkány lehessen. De néha előfordult, hogy harcsa, csuka, sőt kakas is sárkánnyá alakult. «Legjellemzőbb a számos fej», mondja Ipolyi, «közönségesen 3, 6, 7, 9, sőt 24 is. Mi már nagyjából mesei nagyítás», teszi hozzá fejcsóválva. Bátor Opos, a Bátoriak őse, sárkányt ölt, innen a három sárkányfog a Bátori-címerben. A kolumbácsi legyek a levágott sárkány torkából jönnek ki. Nevezetes mitikus állat a lidérc is. A lidérc pénzhozó kis szörnyeteg, a bolygótűz magyar neve. Külsejére nézve sokszor olyan, mint egy «rongyos tyúkfi.» Legjobb, ha az ember a hóna alatt költi ki hétéves kakastojta tojásból. Mitikus állat meséink táltosparipája is. A táltos ló nagyszerű tulajdonságai csak akkor bontakoznak ki, ha táltos ember birtokában van, különben közönséges gebének látszik. Érdekesen magyarázza azt a szokást, hogy a magyar nép a kutyájának folyónevet ad : mert a folyókutya megóvjá a házat a tűzvészről, vagy a vizes név megóvjá a kutyát a veszettségtől. Más állat is szerepel a nép képzeletében : a békáról például azt tudják, hogy kiolvassa annak a fogait, aki tátott szájjal néz rá, a gólya áldást hoz a házra stb. Egyes nyomok arra mutatnak, hogy az ősmagyarok a fákat is vallásos tiszteletben részesítették, Ipolyi szerint különösen a diófát, huszonöt magyar helynevet számlált össze, amelyben a dió szó szerepel.

A kilencedik fejezet az égi testekkel és természeti tűneményekkel foglalkozik. A naptiszteletnek alig találja nyomát a magyar néphitben ; ezt azzal magyarázza, hogy a naptisztelet sokkal magasztosabb, semhogy alásüllyedve, mint babona élhetne tovább. Annál nagyobb szerepet játszik a hold babonáinkban. A nép sok mesét tud Szent Dávidról, aki a holdban hegedül. Ha az ember éppen belebámul a holdba, amikor hegedűjének egy húrja megszakad, az ember megvakul. A nép kevés csillag nevét ismeri. Leginkább mitikus jellegű a Göncöl szekere. Ipolyi szerint az a bizonyos Göncöl nem más, mint az a Konrád német császár, akit Lehel a kürtjével agyonütött és aki azóta ezen a szekéren utazik a túlvilágra. A tejút az ég országútja, ott Isten egyszer részeg emberrel találkozott és kitért előle. A fiastyúk néha csibéivel lejön az égről. A szivárvány szót Ipolyi a szívní igéből származtatja, mert azzal szívjá fel az ég a föld vizeit. A «nap leáldozta» kifejezés talán valami ősi áldozási szertartás emlékét őrzi. Attól a gondolattól sem idegenkedik, hogy az éjt az «ej !», a hajnalt a «haj !» indulatszóból származtassa. A magyar nép is ismer szokásokat, amelyek a tél kihordását, a nyár behozatalát jelképezik. Ilyenek a farsangi tökehúzás, a Gergely-járás, a zöld ágak Balázs napján és főképp a pünkösdi királyság érdekes, ősi szokásokat sejtető intézménye, amely miatt még a XVII. században is erősen büntették a falusiakat.

Nagyon érdekes az a fejezet, amelyben Ipolyi az ősmagyarok papságára igyek-

szik következtetni. Úgy gondolja, többféle papi rend volt. Az egyik volt a táltosoké, a másik a garaboncoké. Ez utóbbi emlékét őrzi a néphit garabonciás diákja, aki jégesőt tud csinálni, a szelek szárnyán utazik bő köpenyében, kijárta a tizenharmadik iskolát, nagy könyvével kiolvassa a sárkányt a mocsárból, megnyergeli és Szerecsenországba repül vele, ahol elviselhetetlenül meleg van. Itt a garabonciás diák levágja a sárkányt, a husát drága pénzen kiméri, mert a szerecsenek csak úgy bírják a nagy meleget elviselni, ha sárkányhúst tesznek a nyelvük alá. Ipolyi szerint a garabonc az ősmagyarok esőcsináló papja lehetett, a sárkány az istentiszteletnél szereplő kígyó. A diák szó szerinte nem a latin diaconusból származik, hanem eredeti magyar szó.

A további fejezetekben az ősmagyarok világképéről, a világ keletkezéséről, a lélekre, végzetre, átokra, üdvre, túlvilágra vonatkozó tanaikról beszél, majd az ősvallás gyakorlati részéről, a varázslásról, a szent helyekről, oltárokról, bálványokról, jelképekről, istentiszteletekről, ünnepekről és temetésekről. Amint az eddigi példákön is láthattuk, legfőképpen az ő korabeli magyar nép szokásaiból, meséiből és szólásmondásaiból következtet vissza az ősmagyarok hitvilágára. Tudományos értéke éppen az, hogy a népre vonatkozó annyi értékes adatot gyűjtött össze és csoportosított. Amint Tolnai Vilmos mondja, Ipolyi elment, hogy megkeresse a magyar mitológiát és helyette megtalálta a magyar folklort. A magyar összehasonlító folklore őt tekinti megalapítójának. A költészet és irodalom is sokat köszönhet neki; Arany János nagy figyelemmel olvasta munkáját és fel is használta, amikor mitikus képzetekre volt szüksége.

Ipolyiról, mint vallástörténészről, mosolyogva beszéltek a későbbi pozitivisták tudósai. Hiányolták benne az alapos részletmunkát, keveselték a megbízható forrásanyagot, kifogásolták túlságosan merész következtetéseit. De napjainkban, amikor a vallástörténet is, mint a többi szellemtudomány, általános összefogó szempontokra törekszik és a megsejtésnek újra tág teret ad a tudományos munkában, ma amikor nem annyira a pontos kicsi részletek érdeklik az embert, hanem az emberi állásfoglalás végső egységei, kezdjük újra megérezni Ipolyi magyar mitológiájában a lángész fuvalatát.

„CONSUMMATA”

MARIE ANTOINETTE DE GEUSER LEVELEI ÉS LELKI NAPLÓJA

(Folytatás.)

HATODIK RÉSZ.

„In Unum”

1917 januártól a végig.

1917 január 1.

Kedves Nagybatyám!

A mult napokban, mikor Szentháromságról nevezett Erzsébet nővér könyvét kinyitottam, ráeszméltem arra, hogy mi a különbség az ő útja és az enyém között. Úgy érzem, hogy az ő számára a Nagy titok varázsa főként az ő «Hármának» — amint ő mondja, — a társaságában rejlik. Bár az isteni személyek számomra is éppen olyan különállók, én mégis főként az Ő «egységükben» pihenek meg. Az ő Mestere Szent Pál, míg én Szent János tanítványa vagyok. Szent Pál nagyon gazdag, én is végtelenül szerettem, de ma közelebb áll hozzám Szent János áttetszősége. Ő az én egyetlen oktatóm, de szava csupa kedvesség. Az én egész hivatásom, Jézus Atyjához intézett utolsó imájának a megvalósítása.

Az életem mindinkább ebben a befejezett egységben folyik. Ő én bennem és én Őbenne. Krisztusban birom az «Istenség teljességét» és betelek vele... A Fiúban kit bírok, látom az Atyát, Aki Benne van: «*Ego in eis, et Tu in me*». Megpihenve a Fiúban, a Miatyánk kebelén nyugszom: «*Ego sum in Patre meo, et vos in me*». De nem is, rosszul fejezem ki magamat, mert ez több ennél, ez «*in unum*» közöttük, «*in unum*» mi közöttünk és mindez «Jézus által, Jézussal és Jézusban».

Szükségét érzem, hogy ezt a Végtelen kincset, melynek birtokában vagyok, tovább adjam... tovább adjam teljességében és szünet nélkül... Először az Atyának adom a Legszentebb Szentháromság nagyobb Dicsőségére... «*Per Ipsum, et cum Ipso, et in Ipso est Tibi Deo Patri Omnipotenti in unitate Spiritus Sancti omnis honor et Gloria per omnia saecula saeculorum, Amen*». Ez az én legkedvesebb imádságom, amely folytonosan, mint egy lélekzetvétel száll föl a lelkemből, az az ima, mely egész mostani életem kifejezője.

Azután a lelkeknek adom Őt: «Hogy a kegyelem bőséges áradása, minél dúsabban és minél többeknek a hálaadásában áradjon ki, Isten nagyobb dicsőségére». Azt akarja, hogy mind «egyek» legyenek Benne, a szeretet által, amint Ő «egy» az Atyával lényegileg. Jézusomnak ezt a kívánságát a legjobban úgy tudom megvalósítani, hogy a végtelenségig árasztom a lelkekre a Szeretetet. A gyöngédségnek ezt a gyönyörűséges áradatát, mellyel megrészeget, kell, hogy másokra is kiöntsem. Érzem, hogy egészen valószínűtlenül szeretem felebarátaimat és határtalanul és láthatatlanul árasztom, mint vetést, a Szeretetet.

Különösen szeretem éreztetni azokkal, akikkel érintkezem az Isteni Szeretet végtelen gyöngédségét, Benne szeretem őket és ezt a szeretetet azokkal az apró figyelmeztetésekkel mutatom ki, melyek ennek a mérhetetlen Szeretetnek mintegy látható jelei. Szeretnék magam körül nagyon gyöngéd légkört teremteni és a Szeretet által mindent az Egységhez vezetni. Hogy ezt megvalósíthassam nem kell más, mint hogy a Szeretet által Benne maradjak, és Ő bennem, hogy szabadon tudjon belőlem kiáradni.

Úgy szeretném elmondani Önnek, kedves Nagybatyám, hogy mennyire szere-

tem Őt, azt az Istent, Akit Ön tanított megismerni . . . Szeretnék fölgulasztani minden lelket az Ő Szeretetének tűzével, hogy mind elégjenek az Ő Dicsőségére. Olyan mérhetetlen vágyat érzek a szentség után, kimondhatatlanul égő vágyat. És nem csak egy úton szeretnék szent lenni, de minden úton. Különösképpen igazi apostol szeretnék lenni . . . Mindezek a vágyaim Hozzá szállnak, mint ahogy Tőle jönnek hozzám és bízom benne, hogy nem vesznek kárba. Úgy érzem, hogy szent hivatások magvává morzsolódom szét és hogy az én vágyaim más lelkekben — különösen papok és apácák lelkében, — fognak megvalósulni.

Marie de la Trinité.

* * *

1917 május 6.

Az Ő Akarata, bizonyára az Ő Legnagyobb Dicsőségére van irányítva . . . ez az igazság az én békességem. Mérhetetlen vágyat érzek kisugározni az Igazságot és szétárasztani a Szeretetet. Szeretnék apostol lenni a világ végéig! Szükségem van arra, hogy két kézzel adjak. Lelkemből az élet árad, de a testem a végén van. Vajjon melyik fog győzedelmeskedni? . . . Úgy lesz amint Ő akarja! Milyen boldogság a jó Isten szent Tetszésétől függeni!

M. A.

* * *

1917 június 1.

Igen, nagy boldogság Jézust bírni és szünet nélkül adhatni, hogy Általa, Vele és Benne az Atya Istennek, a Szentlélekkel való egységében adassék minden Dicsőség és tisztelet.

Szükséges, Krisztussal egyesülve maradni, hogy teljesen rendelkezessünk ennek a tökéletes áldozati ostyának a dicséretével, mert csakis Őbenne vagyunk «egy szent papság, birtokában annak a hatalomnak, mely Istennek kellemes áldozatokat ajánlhat föl, Jézus Krisztus által».

Nagyon szeretém még a mi Háromszor Szent Istenünket a breviárium elmondásával is dicsérni és imádni, már amennyiben képes vagyok rá. Úgy érzem, hogy ez a Szentlélek szavából való istendícséret, Krisztus Egyházába illesztve, csodálatos összhangban van a «*canticum novum*»-mal, melyet az Égben énekelnek. Ez az én legkedvesebb imádságom és a legeszményibb dicsőhimnuszom. Szeretem benne minden hang harmóniáját az igazságban és szeretetben. Különösen szeretem benne olyan elevenen érezni a Szentháromság jelenlétét, az én Legimádandóbb Istenem megoszthatatlan Egységében. Olyan gyönyörűség ezt az isteni dicsőhimnuszt énekelhetni az Ő Dicsőségére, a Jézus nevében, magában az Ő Lelkében.

Milyen irgalmas a mi nagy Istenünk, hogy adott nekünk egy «áldozati ostyát» és egy «dicsőenket», melyekkel méltóképp dicsérhetjük Őt, azért, Ami, és azért, amit tesz.

* * *

1917 június 2.

Az életem változatlanul a boldog Szentháromság ölen folyik. Az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek megfoghatatlan Egysége mindig inkább magával ragad és teljesen elmélyedek bele. A Szeretettel egyesülve, Krisztussá változom át és így élek az Atya szemei előtt.

Ebben a közelségben mindig jobban megtanulom Őt ismerni és mindig jobban megszeretni. Minden, ami vagyok, Feléje irányul és Benne marad. Ez Jézus következő szavainak a megvalósulása: «Unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis *unum* sint . . . Ego in eis, et tu in me ut sint *consummati in unum* . . .» «Dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis» . . . «In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis.»¹

¹ János, XVII, 21—26.

Az isteni személyeknek megoszthatatlan egysége által Mindenemet Krisztusban találok meg. Benne egyesít a Lelkem az Atyával.

Ebben az Istenben való életben, a személyes kapcsolatok minden változottságával szemben, számomra mindig az egységben való beteljesülés ennek az életnek az alapja. Én mindenem keresztül a kis *«Consummata»* maradok az *«unum»*-ban, az egyetlen szükségesben.

És ebben az egységben én nem csak a Három személy egyesülését látom egy Istenben, de az összes isteni tökéletességeknek azonosságát magában az egyszerűségben. Úgy érzem, mintha az isteni Bölcsességbe volnék belemerülve, és ez mindig jobban és jobban átjárna, úgy hogy egész valómat kiegyensúlyozza tökéletes harmóniában. Hagyom magamat áthatni ettől az élettől, hogy a szemlélődésem teljesen hálaadásban viragozzék ki az én Istenem Dicsőségére. Hagyom magamat átalakíttatni azzá, amit látok, hogy meggazdagodva ezekkel a *«kitűnő adományokkal»*, egész valómmal *«hirdethessem»* *«Annak a tökéletességét»* Aki engem a sötétségből az Ő csodálatos világosságába hívott . . .»

* * *

1917 június 3.

Az a szeretet, mellyel fölgyújtott, már régen fogva tart az egységben a Szentháromság ölén. Itt azután annyira föllángol, hogy mást követel: adni akar.

Igen, mert szeretem az én Istenemet, szeretnék neki lelkeket adni és mert szeretem a lelkeket, szeretném őket Istenhez vezetni.

Úgy érzem, hogy a szemlélődés tökéletesebb a tevékenységnél, mint ahogy a gyökérben több az élet, mint a róla levágott ágban, de a kettő együtt képez csak teljes egészet. Az igazi apostolság tehát az, melyben a kettő egyesül és ez a tökéletesség tetőfoka és úgy hiszem erre hív engem az én Istenem . . . Hogy ez az apostolkodás miben fog állni, azt nem tudom, bár néhány részletét már sejteni enged. Sokszor halljuk, hogy a szeráfok az Égben az Isteni Felség szemléletébe merülnek és dicsőítik Őt, mialatt az angyalok a rájuk bízott emberekkel törődnek. Az az apostolkodás, ami rám vár, nem ilyen természetű, én egyszerre kell, hogy adjam a lelkeknek a kegyelmet és Istennek a dicséretet. Benne kell, hogy maradjak állandóan, dicsőítve Őt és ugyanakkor égő buzgalommal adakozni a lelkek számára.

A többiek nem vonzanak, Ő tol hozzájuk, hogy kiáradjak feléjük anélkül, hogy Istenből kilépnék.

A gyakorlatban jobban mint valaha, törekedni fogok arra, hogy megszentelődjem az Ő szent Tetszésének az imádatában, az Ő nagyobb Dicsőségére. Ez a legjobb mód sokat gyűjteni egy szép apostoli hivatás számára, halálotól fogva a világ végéig. Úgy érzem, hogy megszámlálhatatlanul kell adnom az embereknek, különösen képen föl kell használnom erre a sok kis külső alkalmakat, ha egyszer a jó Isten megadta a kegyelmet, hogy az egységben élhetek a szemlélődésnek és tevékenységnek egyaránt. Nem kell-e mindenkinek a *«többiek rendelkezésére bocsátani a kapott adományokat?»*

Én is mindent ingyen ajándékként kaptam, illik, hogy ingyen ajándékként adjak mindent tovább. Valahol olvastam, hogy Mária *«megvilágosítottat és világítót»* jelent. Úgy érzem hát, hogy az én nevem *«Szentháromságról nevezett Mária»*, igazán a hivatásom összefoglalását jelenti. A megvilágosított, Vele teltett semmi, Benne fénylővé, termékennyé és adakozóvá válik az Ő Dicsőségére és a lelkek javára.

Milyen csodálatos is az egységben tudatára ébredni a semmiségünk mélységének és a bennünk végbe menő isteni mű nagyságának.

Segítsen nekem, hogy követni tudjam Őt ameddig csak akarja és köszönetet

mondjak Neki mindig és mindenért. Úgy szeretném megvalósítani azt az Ideált, melyet Ő elém tár az Ő Legnagyobb Dicsőségére és szeretni Őt *«a Szeretet végső határáig . . .»*

Marie de la Trinité.

* * *

1917 augusztus 23.

Szeretnék még egyetmást elmondani a multkor említettek további alakulásáról, hogy teljes képet adjak mindenről.

A sok külső megpróbáltatás mellett, belülről olyan csodálatosan szép és gyönyörűséges dolgok mennek végbe, melyek mindenféle képességet fölfokozzák. Olyan ez mint egy növekedés az Ő megismerésében és Szeretetében és ugyanakkor növekedés az Ő Akaratának a megismerésében és szeretetében is.

Sokáig nagyon nehezemre esett a tevékenység gyakorlása. Mindig erőt kellett venni magamon, ha cselekvésre került a sor és erőszakkal voltam kénytelen elvonni a figyelmemet a szemlélődés bűvköréből. Most a lelkem az Igazságra van hangolva és a Szeretetben élve állandó hálaadásban, minden ellenállás nélkül engedelmeskedik a benne uralkodó Lélek indításainak. Miután minden érzésem átistenült, a tevékenység csak olyan szép és édes, mint a szemlélődés: mindkettő nem lévén más, mint Isten Életének és működésének a kisugárzása kegyelmi uralmán keresztül. A lélek érzi, hogy lényének minden idegszállával össze van forrva Isteni Motorjával, nincs is már tennivalója, mint Ráhagyatkozni teljességgel, hogy jó Tetszése kielégüljön benne, szent közvetlenséggel. Így egyidőben tud egészen szemlélődő és egészen tevékeny lenni.

De Ő nemcsak a bennem végbe menő működését mutatja meg, de a művét teljes egészében, különös súllyal azokat a lelkeket, akikkel én foglalkozom.

Látom mindazokat, «akiket nekem adott», mindegyiket a helyén az Ő Dicsőségének az építményében. Kinyilvánítja nekem az Ő Szeretetének a kívánságát, *«hogy mind egyek legyenek»*, és érzem, hogy nekem kell ennek a megvalósulásán dolgoznom. Hogy hogyan? . . . Azt nem tudom, de azt hiszem, hogy egyes kis alkalmakat leszámítva, főként belsőleg. Az az érzésem különben, hogy ez a munka igazában a halálom után vár reám.

Én az apostolságot nem külső gyakorlata miatt tartom a hivatások legtökéletesebbjének, hanem a belső előkészület és lelki fokozat miatt, melyet megkövetel és amelyből fakad.

Mert, hogy adni tudjuk a szeretet Igazságát teljes harmóniájában, bírunk kell azt egész valójában; és hogy legfinomabb árnyalataiban is tudjuk a lelkek igényeihez alkalmazni, át kell, hogy hatva legyünk általa a legrejtettebb idegszálunkig. Mert mielőtt apostolok vagyunk, tökéleteseknek kell lennünk a legegyetemesebb tökéletességgel. Az apostolság mintegy bizonyossága annak, hogy a lélek át meg át van ittasulva az isteni kegyelem által. Az apostolság kiválósága csak ennek a kegyelemnek a tökéletességét és teljességét hirdeti, mert ennek a gyümölcse az időben és csírája az Örökkévalóságban.

Marie de la Trinité.

* * *

Mikor a lélek már Isten életét éli és csak az Ő indítása alatt cselekszik, ez nyugalom a rendben és a tevékenység teljes felszabadulása minden megkötöttség alól.

Az Isten Akaratába olvadt akarat érzi, hogy a változhatatlan Bölcsesség szabályainak engedelmeskedik ugyanakkor, mikor a legteljesebb szabadságot élvezi.

Mikor a természet és a kegyelem eggyéolvadt az utóbbi diadalában, a lélek teljességgel aláveti magát a benne uralkodó Szentléleknek, már csak Általa, Vele és Benne mozog és rezonál teljes valójában.

A léleknek, mely tudatában van annak, hogy minden idegszálával egyesülve van Isteni Motorjával, nincs már másra szüksége, mint hogy mindig Benne maradjon és így tökéletes harmóniában csendüljön össze az örök kantikummal.

Mert Isten egész élete és munkája visszhangzik a kegyelemnek ebből az országából. Az Ő legkisebb kedvtelései szent közvetlenséggel mennek itt végbe.

Csukott szemmel...

Békében, harcban.

«Boldog vagy Te Mária, mert hittél az Úrnak. Tökéletesen fognak benned végbe menni azok a dolgok, melyekről az Úr szólt Neked...»

* * *

1917 szeptember 4.

Kedves Nagybátyám!

Szeretném újra megköszönni a mult heti jó napokat. Jobban, mint valaha éreztem egy igazi vezetés előnyeit, ám ugyanakkor azt a meggyőződést szereztem, hogy ezt mindig csak Isten Akaratából kellett nélkülöznöm. Jó próba volt számomra ez az élet, melyben az Ő világosságát kellett követnem, alig több ellenőrzés mellett, mint a józan belátásom és a körülmények. Az is jó volt számomra, hogy csak a mások kívánsága és szüksége szerint nyilatkozhattam meg. Most, hogy ön itt volt, biztonságban érzem magamat. Az utam világosan ki van jelölve és minden mellékgondolat nélkül követhetem. Ha kételkedem abban a tündöklő erőben, mely vezet, olyan vagyok mint léleknélküli test, de ha biztonsággal ráhagyatkozom, kimondhatatlan békét élvezek. Úgy érzem magamat mint sas, melynek elvágta a köteleit és szabadon repülhet a magasságok felé, igazi életelemébe. Mindinkább úgy érzem, hogy csak Isten kell nekem, mert egyedül Ő «Isten...»

Érzem, hogy ez az én igazi hivatásom... «*Consummata*»... semminek leülni. Egyedül Őt hagyjam dolgozni az Ő Dicsőségére: «*Hogy mind egyek legyenek*» a boldog Szentháromság ölében.

Örülök annak, hogy ön úgy találja, hogy ne keressem saját magam számára a természetfölötti vigaszt, mert ez fölszabadít. Csak Rá akarok gondolni és az Ő művére... Nem tudok csak adni...

De ahhoz, hogy föl tudjak szállni, szükségem van arra a tudatra, hogy ez Isten Akarata és az Ő nagyobb Dicsőségére szolgál. Ehhez a mindent föláldozáshoz még annak a bizonyossága is szükséges, hogy ezáltal jobban fogunk tetszeni annak, akit szeretünk. Mert a nagy sasnak az élete, mely az isteni Lét mérhetetlen magányában lebeg, — anélkül, hogy valaha is leszállna megpihenni, — mindennek a föláldozását követeli. De az Ő kegyelme teljes erővel fönttart. Édes és erős bizonyossággal mondja, mutatja és érezteti velem, hogy ez a «jobbik rész».

Marie de la Trinité.

* * *

1917 szeptember 29.

Újra jövök Önhöz, beszámolni a mi nagy Istenünk sok irgalmasságáról, kis semmijével szemben.

Úgy érzem, hogy az Isteni Nap megérlelte azokat a gyümölcsöket, melyeket a multkori levelemben talán egy kissé éretlenül táltam ön elé. Azóta a dolgok még leegyszerűsödtek azáltal, hogy jobban körvonalozódtak. Ha a lélek egy tekintettel szemlélheti az összes isteni titkokat, egyetlen mozdulattal élni is tud belőlük. Mintha csak résztvenne abban az egyetlen aktusban, melyben Isten él, Önmagában és Önmagán kívül. Egyesülve az Isteni egységben, a lélek már csak Krisztus életét éli, ezt a szeretet életet az Atyáért és az Ő Dicsőségéért. Teljességgel eltékozza magát ennek a nagy műnek a fölépítésénél, melyet Jézus a vérével alapított és Lelke által fejez be kegyelme választottjaiban.

«*Consummata*»... a léleknek nem kell már másra gondolni, minthogy az Ő Istene uralmát terjessze. «In his quoe Patris mei sunt oportet me esse...» És olyan boldoggá tesz, hogy az Ön ittléte óta fönttartás nélkül engedhetem át magamat ennek a vonzásnak. Úgy látom, hogy Ő teljesen ki akart engem «sajátítani közcélokra». Úgy látom egyáltalában, hogy ha egyszer egészen odaadom magamat az apostolkodásnak, melyre Ő hív, nem is kell többé a saját megszentelődésemmel törődnöm.

Úgy érzem különben, hogy a mi nagy Istenünk, az Ő kis «*Consummata*»-jából a legtökéletesebb és legteljesebb dicséretet veszi és míg ő csak Érte munkálkodik, szent Tetszését leli abban, hogy ragyogó bíborba öltöztesse őt. Igen, jobban mint valaha, igazi hivatásomban érzem magamat, most, hogy már nem is vagyok és csak Ő él bennem az Ő nagyobb Dicsőségére.

Tökéletesen fölszabadulva az «én»-em rabságából, szórom az isteni kincseket, melyeket kiapadhatatlan forrásukból merítek. Adom őket mérték és gondolkodás nélkül, annyira bizonyos vagyok benne, hogy mind csak Tőle jönnek. Úgy, ahogy Jézusban minden csak a Megváltásra volt irányítva, az Atya Dicsőségére, úgy kell nekem is mindent, ami bennem van az apostolkodásra összpontosítani, melyre hív az Ő Dicsőségére. Mindenben ki kell küszöbölnöm személyes vonzalmaimat és csak a mások érdekeit szem előtt tartani.

Éppen azért nagyon mindennapinak szeretnék látszani, «utánozhatónak inkább, mint rendkívülinek», hogy a szentség útjára tudjam vonzani azokat, akikkel érintkezem. Érezteti is velem, hogy meg van elégedve ezzel a tökéletes öneltorlással, mert elhalmoz kegyelmeivel. Olyan hallatlanul dicsőítő és üdvöztető dolgokat visz végbe bennem, hogy ki sem lehet őket fejezni. Mert minden szó mélyen alatta maradna a valóságnak és mégis túlzottnak látszanék.

«*Consummata in unam.*»

* * *

1917 november 6.

Pár hét óta, az Atya Akarata sokkal gyönyörteljesebben tölt be, mint eddig. Úgy tetszik, mintha csak ebből az egy tetteből élnék, melyben Isten Önmagát és az Ő művét kívánja. Úgy érzem, mintha egy bevehetetlen várban volnék, ahol semmi el nem érhet.

Azt hiszem, hogy Isten mikor megcsinálta tervét az én lelkemre vonatkozóan, látta, hogy az emberi akarat mennyi hatalmas kegyelmi eszköztől fog engem megfosztani, — mint például a szentségektől, — más eszközökbe helyezte számomra a kegyelmeit: talán éppen ebbe a megfosztottságba. Így hát nagyon szeretem kihasználni ezeket a kis lemondásokat, hogy kivonjam belőlük mindazt az értéket, amit Isten beléjük helyezett, az én megszentelődésemre és az Ő Dicsőségére.

Nagyon köszönöm sorait. Igen, a kis fölszentelt ostya akarok lenni Jézussal az Oltáriszentségben, melyben az Atya Dicsőségét és a lelkek a kegyelmet találják . . . Az Atya imádatában kívánok maradni, változatlanul a dicséretemben, mindenki rendelkezésére, fáradhatatlanul apostolkodva. Azt akarom, hogy mint az isteni Ostyából, belőlem se maradjon több, mint a szegényes látszatok és boldog vagyok, hogy ez a nyomoruságos burkolat őrizheti a Király titkát, egyedül az Ő számára.

«Consummata.»

* * *

1917 december 23.

Tegnapelőtti soraiban helyteleníteni látszott azt az elnevezésem, amit sokszor használok, ha a hivatásomról beszélek. Miután ez a név számomra igen nagy kegyelem forrása, megkísérlem elmondani, mit is jelent hát, hogy megengedje nekem továbbra is a használatát.

Az én szememben «Consummata» egy kis Istenben elveszett semmit jelent, aki már nem is éli a saját életét, de mindig inkább az Istenét. Mindent az Igazságban lát, mindent a Szeretetben tesz, és élete az egységben folyik. Ismer és szeret, szemlél és cselekszik áhitatos ösztönösséggel. Minden szeretetképessége tettekben virágzik ki.

Miután megszűnt minden sötétség, mely az isteni Akaratot elrejtette előtte és minden ellentállás is, mely ennek a teljesítésében hátráltatta, teljes szabadságban élhet már ennek az isteni Akaratnak. Szabad, mert már nem él, és apostol, mert Krisztus él benne. Ezt jelenti «Consummata», *nem lenni, csak már Istennel eggyé válva.*

Lehetetlennek látszik ennek az egyesülésnek minden hatásáról számot adni, de valamit megközelítőleg elmondhatok. A lélek megtapasztalja, hogy Isten szeret minket, de nem magunkért, hanem Sajátmagáért, a Szeretetért; nem inagunkért, hanem Saját Magáért, az Igazságért. Szereti a lelkeket, de nem irántuk való vonzalomból, csak Isten ösztönzésére, nem értük, csak Istenért. Szeretete mindenkre kiterjed, «kivétele nélkül» mindenkit részesít benne, Isten Tetszése szerint. Ez a szeretet azért keresi a lelkeket, hogy elvezesse őket az egyetlen élő valósághoz, Istenhez. Ez az érdektelenség és személytelenség «Consummata» egyik fő jellemvonása.

Amit már nem tudok megmagyarázni, az, hogyan jelenti számomra a «Consummata in unum», az apostolság és dicséret eszményét és hogyan felel meg egymagában lelkem ezen két követelményének. Az én apostoli hivatásom ugyanis a dicsőítő hivatásomból fakadt, most ez a két hivatás eggyéolvadt és az életem mindinkább elvész az egységben, «Istennek mindig növekvő Dicsőségére».

Láthatja Ön, hogy nem időelőtti megpihenés, sem nem megállás az, amit a multkor értettem, de a dicsőítésnek az az érettsége, amit az apostolkodás betetőz, de egyúttal éltet is. Tudatában vagyok annak is, hogy nem ragadtam meg «azt», amit kaptam, olyan mértékben, ahogy az lehetséges lett volna. Maradt hát még munka és van tér a növekedésre. De a buzgóság békében lángol és a hev csupa derű. Az Egyesülés Azzal, Aki a Hatalom, a Bölcsesség és a Szeretet, olyan, mint az üdvösség kezdete.

Mindez, amit írtam, nem nagyon új, sem nem nagyon fontos, kedves nagybátyám, de vannak dolgok, amiket el kell mondanom, hogy a Vele való egyesülést fönntartsam. Mert, ha bezárkózom, akadályt állítok az imaéletem elé, míg a megnyilatkozás új buzdítást ad.

Marie de la Trinité.

* * *

«*Consummata*» . . .

Apostolság . . .

egészen mindennapinak lenni . . .

utánozhatóbbnak mint rendkívülinek . . .

tökéletes lemondás . . .

Fömládozni mindent, ami személyes, a közért . . .

«Közcélokra kisajátítva lenni . . .»

«*In his quoe Patris mei sunt oportet me esse* . . .»

Csak az Ő uralmának a kiterjesztésével törődni . . .

Jézusban minden a Megváltásra irányul, az Atya dicsőségére.

«*Elrejtve Istenben, Krisztussal* . . .»

Jézussal, az Isten Fiával, Aki «az égben van», élni az Atya ölén azt a Szeretet-életet, ami az Isten Élete Önmagában . . .

Jézussal, Aki «az Út, az Igazság és az Élet», ezt az Igazságot és ezt az Életet mindenkinek közel vinni, hogy mindenkit elvezessünk az Atyához . . .

Elveszve az Egységben . . .

Az Ég felé, az Atya kedvenc gyermeke maradni.

A világ felé, nem lenni és nem látszani, csak a mások szükségének arányában . . . de ebben az arányban azután *adni számolatlanul* . . .

Igen, Istenem, ez az igazi, Benned elrejtett Élet, ez a nagy magány, mert senki sem ismeri a teljes igazságot a Te gyermeked felől . . .

«Senki sem ismeri a Fiút, hacsak nem az Atya . . .» Ó, Jézusom, annyi-szor mondtad ezt, hogy egy vonás sem fog hiányozni a hasonlóságunkban !

«És senki sem ismeri az Atyát, hacsak nem a Fiú és akinek a Fiú nyilvánítja.»

«*Elrejtve Istenben Krisztussal.*»

Jézussal az Oltáriszentségben a kis fölszentelt *ostyává* lenni, melyben az Atya dicsőségét, a lelkek pedig a kegyelmet nyerik. Mozdulatlanul az Atya imádatában, változatlanul az Ő dicsőítésében megmaradni . . . *Mindenki rendelkezésére állni, fáradhatatlan apostolságban* . . .

«*Elveszve az Egységben.*»

A Szeretetben elveszve, hallja a lélek az «egyszülött Fiút» beszélni az «Atyáról» leplezetlenül.

«*Elrejtve Istenben Krisztussal.*»

A lélek Isten legteljesebb és legtökéletesebb dicsérete. És semmivel sem tudja jobban dicsérni Őt, mintha azon buzgólkodik, hogy mind «egyek legyenek az Egységben».

Minél kevésbé keresem a saját dicséretemet és egyedül az Övében buzgólkodom, annál inkább engedek, hogy elmerüljek Benne.

Ugyanaz az életáram kering Istenben, Krisztusban és az Egyházban.

Ha Isten kegyelme által megalapította uralmát lelkünkben, akkor már

mi is csak abban az egyetlen tervben élünk, melyben Isten él és uralkodik
Önmagában és Önmagán kívül.

«Consummata, az egységben fölemésztett.»

Már csak abban az egyedülvaló aktusban élni, melyben Isten Önmagát
és az Ő művét akarja.

Ó, Isten Akarata!

«Az én táplálékom, Annak az Akaratát teljesíteni, Aki engem küldött
és befejezni az Ő művét.»

«A türelem tökéletesíti a művet.»

Egészen Máriára hagyatkozva.

* * *

1918 január 24.

Kedves Nagybátyám!

Ágyam mélyéből jövök az Ön imasegélyét kérni, hogy az isteni Szent Tetszés-
nek a legtöbb dicséretet adhassam.

Ennek a lelki magánynak külső oka egy jelentéktelen betegség, ami már vagy
tíz nap óta az ágyhoz láncol. Igazában már hónapok óta éreztem, hogy többet adtam
ki az erőmből, mint a mit bevettem, ennek folytán tehát folytonosan gyengülök.

Ha választásom volna egy hosszú, kínos, de nem halálos betegség és egy rövid,
könnyebb, de halálos között, csak a kis Théophile Vénard szavait ismételhetem, ki-
végzésekor: «Csak annál jobb, mennél tovább tart». Értem ezt a testi fájdalomra
és a földi életre egyaránt. Hogy vajjon meghallgatta-e ezt a kívánságomat, nem tudom,
pedig nagyon örülnék neki, mert amilyen mértékben esik szét a kocsi, úgy erősödik
a motor szeretetvágtyakban az Atya dicsőségére. A testi fájdalom megrészegít és epedve
őhajtom, bárcsak fokozódnék és tartana minél tovább...

De Ő jól tudja, hogy bármit is mondok Neki, egyedül csak azt akarom, amit
Ő akar. Egy közeli halál kilátásával szemben, mégis haladékat kell, hogy kérjek, mert
ez a boldogság túlságos nagynak tetszik! Fáj a szívem arra a gondolatra, hogy én
élvezni fogok, mikor annyi más ember szenved... Talán örültség, amit mondok, de
szeretnék itt maradni a földön, amíg küzdő és szenvedő emberek vannak, hogy sze-
ressem és segítsen őket.

De minden vágyon és kívánságon túl az utolsó szó mindig a legtökéletesebb
ráhagyatkozás az Isten Akaratára, Kinek Hatalma, Bölcsessége. és Szeretete mindent
az Ő legnagyobb Dicsőségére vezet. A vak és teljes odaadás az az egyetlen szó, mely-
ben minden további bennfoglaltatik. Égő vágyaink fölszállnak az Atyához és Ő vagy
teljesíti vagy fölládozza őket isteni Tetszése szerint az Ő nagyobb Dicsőségére.

Marie de la Trinité.

1918 február 12.

Ügylátszik, hogy az én egyetlen teendőm, ráhivatkozni a mi Istenünk imádandó
Akaratára, hogy befejezhesse munkáját az Ő kis semmijében az Ő Jó Tetszése szerint.

Isten szeretetének pedig végső betetőzése a felebaráti szeretetben nyilvánul.
Azért hát szeretném örömben kisugározni az életem hátralevő erejét. Azon vagyok,
hogy csak a boldogságot lássák, melyet az Isteni Akarat teljesítésében találok és
a fizikai szenvedés észrevétlen maradjon előttük. Szeretném az utolsó pillanatig el-
hitetni velük, hogy jól vagyok, még ha csak pár hetem is van hátra: ne érezzék, hogy
elmenőben vagyok...

Mindennap fölkelek, hogy Mamával reggelizzem, és igyekszem ezalatt lehetőleg

vidámnak lenni. Ha nincs elég erőm, hogy az ágyáig menjek megölelni őt, megállok a kerevetnél; azt hiszem nincs sejtelmük ennek az igazi okáról. Remélem, megadja a jó Isten még sokáig az erőt, hogy ezt a pár lépést megtehessem.

Lelkem legmélyén az egyesülés beteljesülésére vágyom és hiszem, hogy ezt a vágyat Ő oltja belém. Élet vagy halál nekem már mindegy, egyedül csak az fontos, hogy egyesülve maradjunk...

Tudomásomra hozta, hogy a beteljesülés nemsokára megtörténik. Ebben a várakozásban élek a legzavartalanabb békében és a leglángolóbb szeretetben.

Néha azt hiszem, hogy nagy kimerültségemnek szívem emésztő lángja az oka. Úgy érzem, hogy a szeretet lesz az, ami innen elragad. Akárhogy is van, mindent az Ő Akarata visz végbe, és én egyedül erre építem a békémet. Hogy most szívbénulástól vagy a szeretetvágytól halok-e meg, olyan mindegy... Egyedül az fontos, hogy az Ő Akaratából halunk meg. És az Ő Akarata jobban mint valaha, betölti a lelkemet... ez az, amit mindennél jobbnak és szebbnek találok... és már előre választom és örömujjongva ölelem magamhoz.

Egészen kicsinek érzem magamat Előtte... lenyűgöz a felsőbbsege és érezteti velem, hogy csak a kegyelem és hasonlatosság által válok az Ő természetének részévé... Az a határtalan szeretet, mellyel Magához ölel, nagyon boldogít, de még gyönyörűsegebb az az érzés, hogy Ő az én *Istenem* lesz az Örökkévalóságban, megfoghatatlan Isten még az Ő szeretett gyermeke számára is. *Marie de la Trinité.*

1918 április 26.

Nem szeretném, ha az én életemben a dicséret fordított arányban lenne a szenvedéssel. Minél több szenvedést mér rám az Ő Szeretete, annál nagyobb a hálám iránta, így akarom megköszönni az Ő legjobb ajándékát. *Marie de la Trinité.*

Nagyszerda délben.

Azt hiszem, meg fogok halni, nem tudom, de úgy érzem valahogy. Ám mindenben legyen úgy, ahogyan a jó Isten akarja...

Az Ő Akarata legyen meg, legyen imádott, szeretett, dicsőített, *in aeternum*...

Olyan különös dolgok mennek végbe, nem tudom, de úgy érzem, hogy mindez Tőle jön...

Nagyon nyugodt és nagyon boldog vagyok, mert nem ragaszkodom semmihez, csak az Ő Akaratához...

Nem is látok mást, mint az Ő Akaratát...

Az én utam változatlanul az Ő Akarata... egygé lenni az Ő Akaratával minden pillanatban.

Vége.

Marie de la Trinité, mikor tartózkodásáról «in coelis» beszélt, ezt mondta: «Az a hivatásom, hogy onnan fönről a szeretet vetését szórjam a földre, melyet határtalanul meríthetek Istenből».

Mennyivel eredményesebb az Ő közbenjárása most, hogy már ott fölnt van a Dicsőség Egében. Halála előtt ezt mondta: «Az apostoli munkát az idők végezetéig fogom folytatni». «Az égben mindenkit jobban fogok hallani. Mert nem leszek az égben meghalva, de élni fogok. Még ha nem is fogják érezni, velük leszek és segíteni fogok.»

Hintse hát bőségesen onnan fönről, — mindazoknak a lelkébe, akik elolvasták Isten csodaszép munkáját az Ő lelkében — a szerény munkásra, ki ezeket a lapokat összeállította, — és minden lélekre — «a szeretet vetését, melyet határtalanul meríthet Istenből!»

P. Raoul Plus S. J.

verseghi Nagy Erzsébet fordítása.

BÚVÁR

természettudományi és technikai folyóirat

Alapító szerkesztő:

LAMBRECHT KÁLMÁN

✱

«Minden számában száz pompás képpel illusztrálja szakírók időszerű kérdésekről szóló cikkeit. Eleven, változatos, közérthető s mégis magas színvonalú. Világnézeti szempontból nem találtunk benne kifogásolni valót» — írja a KATOLIKUS SZEMLE tavalyi évfolyamának 375. lapján

Megjelenik minden hó 15-én. ~ Egy évre P 9.60

✱

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

IV. ker., Egyetem-utca 4. sz.

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

Harangilászló.
versei.

Ára 2 pengő

VÁGJA KI ezt a megrendelőlapot, írja rá pontos címét és küldje be egy borítékban a **VIGILIA** kiadóhivatalának címére.

MEGRENDELŐLAP

**Ezennel megrendelem a VIGILIÁ-t: egy évre 6 P-ért, (külföldre 7 P).
Megrendelem a VIGILIÁ-t és az UJ KOR-t évi 12, félévi 6, negyedévi
3 P-ért. (Külföldre évi 16 P-ért.) Megrendelem a VIGILIÁ-t és az ÉLET-et
évi 16, félévi 8, negyedévi 4 P-ért. A pénzt csekklaapon beküldöttem,
kérek csekkbefizetési-lapot. (Nem kívánt törlendő.)**

Név:.....

Cím:.....

Foglalkozás:.....

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

könyvesboltjaiban :

Budapest, IV., Kecskeméti-u. 2.,

Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-út 22.,
Cegléd, Rákóczi-út 2., — Győr, Deák Ferenc-utca 2.,
Pécs, Széchenyi-tér 18., — Szeged, Kárász-utca 10.,
Debrecen, Szt. Anna-utca 10-12.

minden jó könyvet,

imakönyvet,

tudományos könyvet,

díszmunkát,

lelki olvasmányt,

ifjúsági mese-

és képeskönyvet,

regényt,

naptárt,

zeneművet

**megtalálhat, meg-
rendelhet, beszerezhet a legolcsóbb áron.**

STEPHANEUM NYOMDA R. T. BUDAPEST
VIII. kerület, Szentkirályi-utca 28. szám.
A nyomdát felelős: ifj. Kohl Ferenc.